

304298

M u l a t s á g o k.

(1.)

Magyar Horác z.

Virág Benedek Úr, kinek köszöni Hazánk Horác z leveléit, több Ódait és Szatirait, mostanában újonnan megmutatta, hogy azon filozofus Poetának lelke egészen megszállotta, 's ő az, kitől várhatja Nemzetünk annak tellyes fordítását. A' mostan kiadott rész ezen nevet viseli: Epoduso k. Horatiusból fordította Virág Benedek. A' nyomtatás szép; az Universitas nyomtató műhelyében készült. Ajánló Ódája Tekintetes Kondé Jósef Benedek Kir. Udvarnok Úrhoz szóll, mellyben reménységet nyújt arról, a' mit tőle bölts Barátjával minden tudós Hazafi buzgón óhajt. Hogy ezen szerentsés Poetánknak classicusi munkálkodását az új darabokban is megismérhessék a' nemzeti poezisnek kedvelői, ide foglaljuk egyik Ódáját:

A' Római Néphez.

Hová, háová rohantok, és kardot miért
Fogtok megént ti vakmerők?
Tehát kevés vért, mind vizen mind szárazon
Ekkédig öntött e' haza?

Más. Féleszt. 1817.

Nem hogy seregei büszke Karthágó irigy
Várait aláznák 's döntenék,
Sem hogy kötötten a' Britannus, lánczokat
Huzvan nagy úton jöne le;
Hanem, hogy a' Parthusok' ohajtások szerint
Rómát törölné Róma el.
Farkas 's Oroszlánnak szokása más vadat,
Nem maga fajtát fogyasztani.
Vak düh, vagy ennél hatásosb erő ragad,
Vagy bűn? felellyetek nekem.
Hallgatnak, elsárgúlt pofákkal állanak:
Elméjek elrémult, buta.
Ugy van. Keserve végezés, 's öntött rokon.
Vér hajt veszélyre tikteket.
Miolta Rémus vére méltatlan kifolyt,
Rómán az Ég haragja van.

V a k o n született ifiúnak
szeme világa megnyerésekor mutatott jele-
neti.

Egy Szem-orvos Angliában megbiztatta valamelly vakon született Ifiúnak szülőit, hogy elhárítja látásától megfosztó akadályát. Illy fontos orvosi munkára sok nézők öszvegyülekeztek, kik egész tsendességet ígértek, hogy az ifiúnak új érzését, 's annak kinyilatkozását annál inkább észrevehessék. A' munka szerentsésen végbe ment. Legelőször is azt lehetett tapasztalni, hogy az Ifiú szinte magán kívül ragadtatott az öröm miatt, mihelyest a' világosságnak első sugári szemé-

be-hatottak. A' Szem-orvost, kielőtte állott; kezdette vizsgálni tetőtől talpig, 's majd ugyan azon figyelemmel önnönmagát. Ő, és a' Szem-orvos neki tökéletesen hasonlóknak látszott, kivévén tsupán a' kezet, melly külömbség onnan származott, hogy ő az eszközt is, mellyet a' Szem orvos tartott, annak keze részének gondolá. Az alatt, míg illy vizsgálattal foglalatoskodék, nyakába borúl örvendező anyja: „ Fiam! édes fiam! „ Erre az Ifjú, megismérvén anyját szava hangjából, nem mondhatott többet, mint: „ Te vagy é az? te vagy édes Anyám? „ 's elájúlt. Egy Leányka volt a' szobában, kivél az Ifjú nevededett, 's ki őtet vak létére is híven szeretete. Ez észrevévén, hogy az Ifjú minden mozdulat, 's érzet nélkül heverne, néhány fájdalmas hangokat ejtett, mellyek az ifiat feleszméltették. Magához jöttekor reá függeszté szemeit szerelmesére, kit szovábol megismért, 's majd néhány pillantat után, felkiálta: Mit tselekedtek én velem? hová vitték engemet? ez-é a' világosság, mellyről nekem annyit beszélltek, a' mit körültem érezek? Azon érzet-é a' látás, mellyet most először tapasztalok? Olly boldogok vagytok é ti mindenkor, mikor azt mondjátok, hogy örvendetek egy más látásán, mint a' millyen boldogságot érzek én ezen szempillantathán? Hol van Tamás, az én Vezetőm? úgy vélem, hogy már ezután nélküle is járhatok. Lépni akart, de meg állapoda mindjárt első lépésére, 's félni látszott mindentől, a' mi kö-

rülte volt. Mivel pedig indulati hevültek voltak, tanátslák neki, hogy még előbbeni állapotjába kellene vissza tétetnie és csak lassan szoktatni szemeit a' látáshoz, valamint a' járáshoz szokott valaha. Nagy munkával lehetett reá venni minden okoskodással is; panaszkodott keservesen, míg szeme békötve ismét vakon volt, hogy ötet megtsálták, megvarázslották, 's el ámitották, mintha már látna. Azt is hozzá veté, hogy neki az ő képzeleti miatt, mellyek fejében fenn maradtak, meg kell bolondulnia, hanem ha valóban vissza teszik ismét azon állapotba. Máskor elő akará adni észrevételit azon személyekről, kiket a' sokaságban látott, 's nem talált szókat, mellyekkel magát kifejezte volna. Végre midőn ideje volt, hogy a' világosságot elszenvedhesse, a' leánykára bizták, hogy oldja ki szemét, 's mulassa őtet kellemetes beszélgetéssel, hogy éles figyelmét a' tárgyaktól el vonja. A' leányka hozzá közelgetett, 's le oldván szemkötőjét, mondá neki: „Williám Úr! vissza adom szemének látását, de nyugtalan vagyok. Én az Urat szerettem gyermeksége óta, szeretett az Úr is engem: de az Úr most fogja megtudni, mi legyen a' szépség, 's most fog oly érzeteket tapasztalni szívében, mellyeket nem ismért. — Ha engem megszűnnék az Úr szeretni: ha valamelly tárgy, melly előtte kedvet talál, kizárna szívéből! „Ah édes Barátném, felele az Ifjú, ha szemem világa meg jöttével el kellene vesztenem, azon lágy

érzékenységet, mellyet szavadnak hangja annyiszor okozott, 's ha meg kellene változni azon édes gyönyörűségnek, mellyet néhány szempillantat alatt érzettem a' látásból, örökre lemondanék ezen új érzésemről. Nem kívánok egyebért látni, hanem hogy tégedet lássalak, bírzalak, 's szeresselek: ássd-ki szereimeimet ezennel, ha azok téged szívem előtt kedvetlenebbé tehetnek. " A' Leány megölelé, 's könyveket ejtett. William pedig forgatá szemét, 's nem tudta kielégíteni magát kedvesének látásával. Megszóllította ötöt gyakran nyájasan, 's kérte, beszéljen nagyobb meggyőződésére, hogy ő volna az, a' ki ötöt gyönyörködteti. — Mindenre meghökken az Ifjú; nem tudta megegyeztetni érzetét, mellyeket látása által szerzett, egyéb érzésivel, 's csak nagyon nehezen mehetett reá, hogy a' formát, a' színt, 's a' távúlságot megkülömböztesse.

Az Otahajtiak mulatságai.

Ez a' nép a' musikán, és tánczon kívül mulatja magát egyéb gyakorlásokban is, millyenek a' küzdés, nyilazás, dsidázás. Az ő Flautáik nádból vagynak, és azokat nem szájokkal, hanem orrlyukaikkal fújják. Dobjok kivájt fadarabból áll, mellyet tengeri kutyanak bőrével vonnak bé, 's azt nem bototskákkal, hanem kezeikkel verik. Ezen szerszámokhoz dalokat is énekelnek, mellye-

ket akkor heventében (ex tempore) költenek. Ollyan verseket pedig gyakran musika nélkül is énekelnek tsupa időtöltésből, vagy ha társaságban vagynak, — főképen esti alkonyodáskor.

Ritkán töltenek el nap lementé, 's lefekvésök között egy óránál többet. Akkor világot gyűjtanak valami olajos dió beléből. Egy különös érdeme ezen népnek a' tiszta-ság. Nem múlik el egy nap sem, hogy meg ne fürödjenek reggel, délben, és estve folyóvizben, mellyhez járúl az is, hogy az étel közben tsak nem minden harapás után megmossák kezeiket, 's szájokat. Szinte ilyen tisztán tartják ruháikat is.

Apró Történetek.

Eglinton Grófné, Skocziának egy szépsége, kiesett Férjének kedvéből azon különös okból, mivel annak hét leányt, 's egy fiát sem szült. Sőt annyira ment a' Gróf egykor hevességében, hogy kinyilatkoztatná a' Grófnénak: ő válni akar. Én kész vagyok abban megegyezni, monda a' Grófné, hanem a' mit öszvekeléstünkör az Úrhoz hoztam, mind vissza kívánom. Oh! azt megkapja az Aszszony; menyasszonyi jószágát mind az utolsó fillérig vissza adom — felele a' Gróf hevesen. Nem arról van a' szó Mylord: hanem adja vissza nekem ifúságomat,

szépségemet, és szüzességemet, kész vagyok egyszerre elmenni. A' Gróf, ki ilyen feleletet nem várt, egészen megérzékenyülve nyakára borúlt Hitesének, 's többé elválasról nem gondolkodott.

Bizonyos falusi nemes ember tsupán egy regét tudott mind öszve; még pedig egy puskaról, melyet örömet szeretett volna előbeszélni minden társaságban. De annak nem lévén mindenkor helye, 's ideje, azt vette szokásba, hogy elkezdett szólni valakihez, 's beszéde közt hirtelen meghökkent, mintha valamit hallana: „Hallah! lövést hallottam”. Óh nem! Isten mentsen monda neki valaki, — én nem hallottam. „Hibáztam hát, monda a' Historicus, — de eszembe jut róla egy puska történet, melyet akkor szerentsésen előbeszélt. —

Quin Ángol színjatszó egy gazdag, de nagyon fősvény Lordnál ebédelt falusi jószágán, ki vendégeit igen rossz vörös borral vendéglette, mentegetvén magát, hogy pinczéje kultsa szerentséllenségből elveszett. A' szűk ebédetske után kivezette a' Lord vendégeit kertjébe, hogy annak szépségeit megmutogassa. Itt volt a' többek között egy madár kalitka is, mellyben több külföldi madarak között egy Strucz is volt. Ennek a' Strucznek, Uraim! különös tulajdonsága van.

Hiszik az Urak? hogy ez egész darab vasat lenyel, 's megemészt, monda a' Lord. Is-
ten engem, kiálta Quin, ez nyelte el a' Lord-
nak pinczekültsát is, azért tanátslanám,
hogy tsináltasson mást a' Lord mennél előbb.

Montesquieu nagyon szelid volt tselédi-
hez. Egyszer épen akkor találta meglátogat-
ni egyik barátja, mikor a' szolgáját motskol-
ta, melly barátjának kedvetlennek tetszett.
En ezt tsak ritkán tselekszem, monda Mon-
tesquieu, de az inasok olyanok, mint az
óra; ottan ottan fel kell őket húzni, hogy
ismét jól járjanak. —

M e s e.

Setétségben van lakásom,
Határimat magam ásom,
Gömböcz forma test állásom,
Másra nézni nem szokásom.

Buzát, káposztát nem eszem,
Napfényt mástól el nem veszem.
De bár illy ártatlan éltém:
Gazda-Kertész ellenségem.

R e j t e t t s z ó.

Mintlevegőbe repül, feketébb színére különbözt
Ám de fejét vesztvén fogja marokba Szabo.

J e g y z é s. Az Első Felesztendei 52-ik
számban a' Mese: Mese; a' Rejtett-szó:
Gyűrű, Ürüg, Ürű, Rüg.

M u l a t s á g o k.

(2 .)

Mesterséges Gyöngy-készítés.

A' Gyöngy, melly a' gyöngy anyának neveztetett tengeri tsigának keblében talál-
tatik, már hajdan, 's tsak nem minden né-
pek között a' tenger legszebb, legbőtsösebb
adományának tartatott. Már Amerika felfö-
döztetése előtt ismérték ennek bötsét magok
a' lakosok; úgy hogy nálok a' Spanyolok
sok gyöngyöt találtak; melly mindazáltal
nem volt tökéletes, mivelhogy ök tűz felett
nyitván fel a' gyöngyházat, magát a' gyön-
gyöt is bé füstölték, 's megsárgították.

A' gyöngynek drágaságát neveli az ő
nagysága, 's az úgy nevezett vizének tiszta ál-
tallatszósága. Ritkasága miatt több féle mó-
dokat találtak fel az emberek; mellyek
által azokat mesterségesen lehet követni, 's
készíteni.

Haudiquer de Blancourt avval ditselke-
dett, hogy ő nem tsak tökéletesen követi a'
legfinomabb gyöngyöt; hanem annak külömb-
féle fajtáit is megtudja javítani, formájára 's
nagyságára nézve; a' mint neki tetszenék.
Veszen az ember, az ő módja szerint ecze-
tet terpetin (essentialis) olajjal keverve, bé

tölti azt egy száras üveg-golyóbisba (cucurbita) 's felteszi a' fővény fördőbe (Balneum mariae) 's tüzel alatta. Ha már párologni kezd a' nedvesség, felibe kell tartani a' gőznek az apró gyöngyöket (gyöngy-magvaknak is hívják) melyek nem olyan drágák. Az a' gőz meglágyítja egészen a' gyöngy magvakat, melyeknek ezüst formátskában, olyan nagyságot 's formát lehet adni, a' millyen tetszik. Ezután a' formált gyöngyök kiszáraztatnak, és hogy il lendő fényt kapjanak, bé áztatnak kényeső vízbe.

Annyi igaz, hogy ezen módon a' gyöngyöt meg lehet lágyítani, de az is igaz, hogy az olyan pépből nem lehet olyan gyöngyöt tsinálni, melly a' természetivel vetekedjék. Azon meglágyulás nem egyéb, mint egy olyan feloldoztatásnak kezdete, melly a' gyöngy részei között volt egybeallást az eczet által elrontja, valamint annak rétegeességét is feltépi. Illy munka után nem egyéb marad fenn, hanem tsupa mész föld eczettel egyesülve, egészen fejr; melly eleven ezüst színétől, és sugárzó fényétől megfosztatott. A' mi a' kényeső vizet illeti, ha fel lehetne is tenni, hogy a' kényeső a' vízben feloldoztatik, az tsupán azt tselekedhetné, hogy a' gyöngy megsetétüljön, 's feloldoztatása megakadályoztassék.

Legtermészetesebb mód gyöngyöt tsinálni magából a' gyöngyházból, melly a' tsiga tekenojének belső színét földi. Ennek lehet adni, ha a' tsiga héjról leválasztatik,

gömbölyű, tojás, vagy körtvély, vagy tsónak formát, a' millyen tetszik. De a' gyöngyház többnyire alább való, mint a' gyöngy, melly benne volt. Innen vagy, hogy a' tsinált gyöngy nem fénylik, 's nem játszik úgy soha, mint a' természeti, 's hogy benne né-melley részetskék egészen által látszók mint az üveg.

Még jobbakat lehet tsinálni az éretlen gyöngyökből, mellyek fél golyóbis formán a' gyöngyházon taláztatnak. Ha két ilyen egyenlők öszvetétnék alig lehet a' természetestől megkülömböztetni. —

Ezen kívül tsinálnak még ilyen nyakékességeket üvegből is, mellynek üvegét viaszszal, belső színét pedig ezüst levélkéekkel bé töltik. Ennek legnagyobb mestersége áll a' matériának elkészítésében, melly könnyen önthető üveg rudatska (Girasol).

Az Aszszonyi Nem' betse.

(Holst Amália szerint)

Két okot szoktak közönségesen felhozni az aszszonyi Nemnek magasabb tudománybéli felvilágosodása ellen. Első ez, hogy az aszszzonynak lelki, 's testi tehetsége tsekélyebb, gyengébb, mint sem hogy a' férfiakkal a' tudomány körében versent futhasson; 's második, hogy illy nagyobb lelki tökéletesedés az aszszzonynak némelley tiszteivel el-lenkezik. Itt, a' mi az első állatást illeti,

azt lehet kérdeni: Miért alább való az aszszonyi nem testi, 's lelki tehetségire nézve a' férfi nemnél? Ezt talán a' testi erőkre nézve megengedhetni. De a' lelki erőkkel másként vagyon a' dolog. Még egy Testbonczoló sem merte azt állítani, hogy az aszszonynak másképen volna alkatva agyaveleje, mint a' férfié. Mindössze a' mit a' Test jelet Tudománya (Physiologia) megállapítani látszik, abból áll: hogy az aszszonynak érző inai finomabbak, ingerelhetőbbek, mint a' férfiéi. Ezen környüállás pedig nem tsak nem ártalmas a' lélek munkásságának; hanem azt inkább segíteni látszik. Számtalan tapasztalások bizonyítják, hogy az erős inashúsokkal, 's feszes inashús kiterjedésekkel gyenge, 's lassú gondolkodó tehetség vagyon össze köttetve; a' legmélyebb belátásúak pedig gyengélkedtek testökben. Nem kell mondani: hogy ezen testi, gyengeség a' jó fejeknél a' feszült szorgalmatosságnak következése. Már gyermek korokban is ingerelhetők, 's gyengék voltak ők, mint az aszszonyok, és ezen ingerelhetőségből kell kimagyarázni azon hirtelen felhevülést, mellyből néha könyveikre jött Critikák miatt szinte embertelen tettekre vetemednek egymás ellen. Mivel tehát azon állatást, hogy a' léleknek ereje a' testnek erejétől függne, nem lehet megmutatni, sőt a' tapasztalás világosan megczáfolja, tsodálkozásra méltó, hogy az aszszonyi nem rendeltetésének írói arra építhettek. — Szinte olly megfoghatat-

lan, hogy tsinosodott emberek annyi érdemet tulajdonítanak a' testi erőnek, melly pedig azonnal elveszté a' hötsét, mihelyest az ember a' természet állapotjából polgári állapotra lépett. A' Természetnek állapotjában szükséges következés volt az, hogy az erőtlenebb aszszony nem második helyet foglaljon; de ennek többé nem lehetne, nem is kellene tartani. Ha talán a' Társaság eredeténél egyszerre erköltsivé tehetné volna egy varázskéz az embert, úgy bizonyosan elenyészett volna az erőnek minden jusa. De mivel a' polgári életnek mind talpa, mind feljebb emelkedése tsupa szükség szüleménye volt; mindég maradt a' természet állapotjából annyi, a' mennyi megmaradhatott. — A' gyengébbnek nem lett semmi határozó szava (voksa) mivel az előtt sem volt, és így kéntelenek voltak az aszszonyok is mindég vissza vonúlni, 's jusaikkal nem élhettek. Most pedig, midőn az emberi értelmnek virága már gyümöltsté érik, 's azon időpontra jutott, hogy már meglehessen itélünk, miért volt imez, vagy amaz intézet, 's lehetett volna é jobban? a' testierőt ismét az alsó fokra kellene szállítani, mellyre valóban tartozik. Ha Rousseau, 's egyéb Írók az aszszonynak testi erőtlenségéről beszéllenek, 's ebből az aszszonynak alsóbbságát következtetik; akkor ők a' bárdolatlan, 's idomtalan embernek természeti jusát által hozzák a' tsinosodott polgáriság állapotjába. A' férfiak nem örömet akarják meg-

osztani azon jusokat, melyeket osztatlan, 's kirekesztve hirtak.

A' másik ok, mellyből a' férfiak a' nagyobb lelki tökéletesedéstől eltiltják az aszszonyi nemet: hogy ez az aszszonynak feleségi, anyai, 's gazd'aszszonyi tisztivel ellenkezik. Visszajárjuk meg ezt is! Mint feleség nem fogja megengedni soha a' felvilágosodott aszszony, hogy ő tsupán a' férfi kedvéért legyen a' világon: de épen azért jó feleség lehet. Mert ismérni fogja az örök kötésnek tiszteit, melyeket bételjesíteni is igyekezik. Való kiműveltetése a' léleknek megment bennünket a' hiúságtól, a' fejességtől, 's tőrővé szemérmessé teszen. A' felvilágosodott aszszonynál elenyésszik az indulatnak az okosságon uralkodása, melly által annyi sok aszszony eltéved; rövideden, az aszszony mint feleség a' felvilágosodás mellett sokat nyer. — Mint anya még többet nyer az aszszony a' nagyobb lelki tökéletesedéssel. Ő tőle függ mindenkor a' gyermeknek első neveltetése, mellyen annyi sok épül, 's a' melly lelki tökéletességek nélkül szerentsétlen. A' gyermek anyjától veszi nagyobb részint egész külső testi életét, 's személyességét, mellyért ő annak erköltsi személyességébe is inkább befolyhat, mint az atya; ha ugyan maga kiműveltségre jutott. Illyen tekintetben még tudományos kiműveltetését is eszközölheti gyermekének. Az időre nézve épen nints semmi fogyatkozás a' főrendben, mellyet tsupa unalomból sokszor

elég haszontalan töltenek! sőt a' köz rendben is vehetnének az Anyák mindenkor magoknak annyi időt, ha idejüket felosztanák, 's ha magoknak volt volna neveltetésök. Végre mint Gazdaszszonyt is elejébe tehetni a' kiművelt aszszonyt a' műveletlennek. Az első sokkal jobban fogja fenntartani a' házi rendet, jobbitani a' tselédet erköltsi tekintetben, vezetni a' gazd' aszszonyságot, tisztaságot, pontosságot, jó ízlést, 's illendőséget, mint az utóbbi. — (Itt igen jó lesz Corneliára a' Grachusok anyjokra a' Romaiak közül, és Madame Staelra, a' mi időnk díszére emlékezni. Ersébet Angliai Királynét, II. Katalin Orosz Tsászárnét, és M. Theresiát ki nem tsudálja?)

Erdő a' föld alatt.

Flandriában, közel Brüggéhez egész erdő van, melly 40. 50 lábnyira a' föld színe alatt áll olly sűrűen, mint akár melly erdő. Ágak, bogak, levelek olly kevésbé változtak, hogy a' fáknak nemeiket is könnyű megismérni. Az egész tájék, hol ezen erdőt felásták, öt hat száz esztendő óta mindég víz alatt állott, 's nem emlékezik róla a' legrégibb História is, hogy valaha azon tájon száraz föld volt volna. —

Man szigetben, Kurragh nevű posvány-nál, mellynek hossza hat, széle három mértföld, hasonló fák találatnak a' föld a-

latt Ezek is mélyen 18—20 lábnyira vannak le-merülve a' föld alá; de még törzsökeik erősen állnak a' gyökereken. Közöségesen minden ilyen posványos helyein Somerset, Chester, Lankaster; és Stafford tartománynak sok hasonló fákat találhatni, Sőt némelly helyeken olyan fákra is bukkantak; mellyeken kézi munkákat, vágást, faragást, 's fűrészelést lehetett megismérni. Voltak néhol fejszék, sarlók, 's kerti kések is. — Birmingham, és Brumley között egész fővénny halmotskák vagynak, a' föld alatt, mellyeknek bizonyosan úgy kellett eredniök mint a' fővénny torlásoknak, mellyeket a' tengernek vize rakásra hörd. Ez az oka, hogy a' fővénny szerető fenyő rajtoli könnyen megte-remhetett, de a' mellyet erőszakos áradások 's forgó szelek ismét ugyan olyan fővénny alá el temethettek. Hollandnak, 's Frieslandnak posványos helyei is bővölkednek ilyen föld alatti fákkal, — mellyekből származhatik ezen tartományokban a' törf (turfa) olyan nagy bőséggel, a' mint tudva vagyon.

M e s e.

Minden nap látod, használod, 's éled is egyre;
Még sem fogy: de firól fira szállván ötet is
örzi,

'S nagyságára tekintve mutatja ki lett legyen
őse.

Jegyzés; Az 1-ő Számbeli Mese: Vá-
kandok. Rejtett szó: Holló, Olló:

Hasznos Mulatságok. (3.)

Temetkezés az Otahajtiaknál.

(Cook előadása)

Menék többed magammal a' halottas helyre, hogy szemes tanúja lennék mindennek. A' halott fekvék egy héj alatt, közel a' házhoz, mellyben lakott. Az állásnak egy egész oldala nyílt volt, többi három oldalai pedig bé voltak fonva sövénnnyel. A' hely, mellyen a' holt test feküdt, bé volt vonva gyékénnyel, 's körül belől 5 láb magasságra állott a' földtől négy karón.

Maga a' holt test bé volt terítve elsőben gyékénnyel; azon fellül pedig fejez vászonnal. Mellette volt egy fa buzogány, fejénél pedig két kókus díó-héj, mellyet itt tál, 's pohár gyanánt használnak. Másik végénél a' terítőnek volt egy tsomó zöld fa levél, néhány száraz ágra kötözve, melly a' földbe volt szúrva. E' mellett volt egy kő, kókus díónyi nagyságú, távolabb pedig platan-fák, mellyeket itt béke jelének tartanak, és egy kő fejsze rajtok.

Nyílt oldalán az állásnak függöttek pálma díók felaggatva, 's állott a' földbe szúrva egy pálma törzsök 5 lábnyi magasságú te-

tején pedig annak egy kókus dióhéjja tiszta vízzel teli. Egy karóján a' terítőnek függött egy zseb, mellyben néhány darab pergelt kenyér-gyümölsöt találtunk. Illy készülétek, ha egyebet nem mutatnak is, legalább bizonyítják azt, hogy ők is tudnak valamit a' belső embernek halhatatlanságáról, mellyért bár nevetségesnek látszanék is a' kijelentés; tiszteletet érdemel. —

Néhány napra azután ismét láttunk egy más halottat, egy fő rendű öreg aszszonynak holt testét, ki rokona volt Tomiónak. Ez által megerősödtünk azon vélekedésünkben, hogy ezen emberek minden egyéb nemzeti szokások ellen, soha sem temetik el halottaikat. Egy kis négy szegletű héjjazat alatt, melly tsónak formájú volt, 's oldalai Indiai nád rostélyokkal voltak bé fonva, állott a' holt test a' terítőn, jóféle gyolttsal bé födetve. Melléje tétettek kenyér gyümöls, hal, és egyéb enni való, mellyekről Tubourai azt állítja, hogy áldozatul adatnának az Isteneknek. Azomban ők nem hiszik azt, hogy az Istenek esznek, hanem az tsupán hálájok, 's tiszteletjök jele. A' halott mellett sok kendők voltak, mellyekbe a' siratók könnyveiket hullaták, 's véröket onták, mellyet minden nagyobb szomorúságnál egy tengeri kutya éles fogával ki szoktak magokból botsátani. —

Közel a' halothoz volt két hajlékotska — egyik a' gyászoló rokonoknak, másik pedig a' fő siratónak számára. Az utóbbi min-

denkor férfi szokott lenni, ki különös kötösbe öltözködve külömbféle rendtartásokat viszen végbe. Tsak majd az egész testnek elsenyvedésével szokták a' halottnak tsontjait fel szedni, 's közel a' terítő helyhez elásni.

Hogy minden rendtartásokat kitanúlhasunk, szükség volt egyikünknek, (Banks Úrnak) a' gyászolók közzé avatkozni, és azokkal mindent hasonlóan el követni: mert tsak ezen feltétel alatt lehetett jelen lenni valakinek. Oda ment tehát estve, hol a' halott volt. Itt elfogadá ötet a' megholtnak leánya több ezen rendtartásokhoz készült személyekkel, kik között egy férfi gyermek is volt, körül belől 14 esztendő. Tubourai volt a' fő sirató, ki megjelenék lárvás öltözetben, melly mindenek felett ki tetsző volt. Banks Úrnak le kellett vetkezödni egész öltözetéből, melly helyett keresztül övezték derekán egy keskeny Otahajti kötöléssel, egyebütt pedig mind addig mosták, 's festették ötet lábától fogva válláig szenes-vizzel, mig nem egészen fekete lett. Ugyan ezt tevék több személlyekkel, kik között néhány aszszonyok is voltak. Ekkor megindúlt a' kíséző sereg. Tubourai mormogott valamit a' halott körül, a' mi talám könyörgés lehetett.

Mihelyest olyan helyekre közelítettek, mellyeken Indus tsoportok voltak jelen, ezek mind el futottak, 's el búttak az erdőkben. Még azon házaknak lakosaik is, mellyek mellett a' halottat elvitték, mind elhagyák házaikat, 's megvonták magokat holmi szu-

goly helyeken, a' hol őket nem lehetett látni. Egész pompa alatt, melly fél óránál tovább tartott, nem jött elő egy sem közülök. Banks Úrnak harmad magával, kiket N i n i v é k n e k hittak abban állott tisztök, hogy, ha a' merre elmentek, senkit sem találtak, hozzá fussanak a' fő siratóhoz, 's megjelenésék ezen szóval: imatata, hogy senki sincs ott. Végződven a' czerimónia, elbontsáttatott a' Társaság, 's akkor kimosdott mindenik a' folyóban, 's magára vette öltözetét.

Spanyol-viasz készítés.

A' petsétlésre való viasz külömbféle színű lehet. Vörös Spanyol viasz készítésére kell venni 1 lat gummi lakkát (melly valóságos éghető gyanta); 2 könting (Drachma) terpetint, 2 könting hegedügyantát, cinóbriomból, és miniomból egy-egy köntinget. Ezekből megolvasztják tsendes tűz felett, tiszta tégelyben, a' gummi lakkát, és a' gyantát; azután hozzá adják a' terpetint, végre pedig lassanként a' cinóbriomot, és a' miniomot. Ekkor keverni kell mind együtt, hogy jól elvegyüljenek. Lehetne bele vetni kevés Bizám-szert is, ha szagosra akarnók tsinálni. —

Arany sárga Spanyol viaszhoz kellene 4 lat fejer szurok (poix résine) 2 lat mastix, és sandaracca, 1 lat föld-gyanta (succinum) 2 könting gummi-gutti. — Ha a' mastix, és Sandaracca helyett venne az ember gummi-lakkát, el hagyná pedig a' gummi-guttit, áll-

na elő valamelly barnás viasz, mellyhez vegyíthetne az ember aranyport. —

Fekete spanyol viasz készítésre mind azok szükségesek, mellyeket mondottunk a' vörösnél, kivévén a' vörös színeket, mellyek helyett itt venni kellene olly fekete festéket, mellyet a' könyv-nyomtatók használnak.

Minekutánna a' matériák jól öszve vegyültek, kiveszik a' viaszt a' tégelyből, 's által adják egy aszszonynak, a' ki azt, ha meghült, fel darabolja, megméregeti, 's által adja egy művesnek, ki abból egyenlő rudatskákat tsinál. Ezen művesnek áll előtte egy asztal, melly bé van födette vas, vagy réz pléhvel. A' pléh alatt gyenge tűz ég, mellytől felmelegedvén bé vonatik fa olajjal, 's meghordoztatik rajta a' Spanyol viasznak matériája, mellyet azután rudakba formálnak, 's ki palléroznak. Fényessé tétetik a' Spanyol viasz az által, hogy gyenge tűz fölibe tartatik az által melegedésig.

R e g e.

Trogai-Ihd nevű arab költeményes Gyűjteményben a' többek között ezen szép történet íratik le: Egyszer három derék Arabok a' Mekкаи metset udvarán üldögélve a' sokaság előtt a' Barátság, és a' Nemes-szivűség bötsét vitatták, 's nem tudtak meg-egyezni benne, ki érdemlené meg ezen tökéleteknek akkori legnagyobb példáik kö-

zött az elsőséget. Némellyek tulajdoniták azt Abdallahnak, Giafár fiának; mások Kaisnak, Saad fiának; mások ismét Arabádnak, As nemzetségebelinek. Hoszasz vitatás után abban állapodtak meg, hogy küldenének mindenikhez egyet egyet barátjaik közül, hogy próbára tennék őket, 's majd viszsza térvén tudósítanak a' gyűlést.

Abdallah barátja el méne Abdallahhoz, 's monda neki: Muhamed rokonának fia! én útban vagyok, 's nintsen semmim. Abdallah leszállt azonnal selyemmel, 's arannyal megterheltetett tevéjéről, 's által adá azt barátjának, maga pedig gyalog ment házához.

Egy másik méne Kaishoz, Saadnak fiához. Kais még aluvék. Egy embere pedig tudakozá az utazót, mit akarna? Az utazó felele, hogy ő Kaisnak barátja, 's hogy ő szűkölködő. Nem akarom felköltöni Uramat, monda a' szolgál; hanem imhol hét ezer arany; több most nints házunknál. Végy még egy tevét is az akolból, és egy rabszolgát; gondolom ezekkel megéred, míg haza jutandasz. Midőn Kais felébredt, szidta szolgáját, hogy többet nem adott.

A' harmadik felkereste Arabádot As nemzetségét. Arabad vak volt, 's két rabszolgák szokták a' Mekкаи metsetbe vezetni istent imádni. Mihelyest pedig meghallá barátja szovát, monda neki: Nekem ugyan két rabszolgáimnál nints egyebem, de vegyed, kér-

lek, őket, 's add el mind a' kettőt. Magam megyek a' metsetbe, a' mint botommal támogatatom magamat. —

A' mint a' három küldöttek vissza tértek, elbeszélték hűséggel a' gyűlés előtt, mi történt legyen rajtok. Ditsérték mind Abdalláht Giafár fiát; mind Kaist Saadnak fiát, mind Arabadot As nemzetségét: de az elsőséget Arabadnak adták, a' ki mindenét barátjának engedte. —

Az Araboknak sok ilyen regéik vannak; vallyon a' német Románokban találhatni e' ilyen lelket?

Persiának arany-ásó Hangyái, 's Griff-madarai.

Ktesias, egy Persiában élt Görög, azt írja, hogy Asiának belső tartományiban valamelly veszedelmes arany-ásó nagy hangyák, 's Griffek voltak. Gróf Veltheim ezen hagyományt a' következő módon adja elő. Schamónak, és Kobinak fővenyes pusztáin, nagy Tatár országban sok arany terem, melyet a' Lakosok kimosnak, és nem vászonban: hanem róka bőrben szoktak felszedni. Ezeknek az odavaló rókáknak (Canis Corsack Linn) az a' szokások van, hogy magokat béássák a' földbe, 's halmokat hánynak. Hogy pedig ezen arannyal bővelkedő Tartománynak Lakosi a' kíváncsi idegeneket elretten-

tsék, azt beszéltek, hogy nálok igen nagy, 's veszedelmes hangyák volnának, melyek az aranyat felássák. Ehez járult, hogy tájékaikat nagy ebekkel őriztették, melyeket néha, ('s az őrzőket is) szárnyakkal felkészítették, 's úgy mutogatták távúlról. Ebből származott, ('s talám az itt tartózkodott nagy Sasokból is) a' Griff-madarakról való mese, melyeket a' természetben valósággal nem találni. —

K é r d é s e k :

- 1) Hol legmagasabb a' hegy?
- 2) Mellyik szék legokosabb a' templomban?
- 3) Ki született egyszer, és kétszer halt meg?

M e s e .

Erdőben születtem, de házakban lakom;
Magam bár lelketlen, lelkest ápolgatom.
A' kívül jót teszek, az engem nem betsül;
Sőt édes anyja is majd majd kiküszöböl.

R e j t e t t s z ó .

Fejével szereti az árúban tsaló;
Fej nélkül visszászon vadászatra való.

J e g y z é s : A' 2-dik számbeli Mese:
Ház, Kastély.

Hasznos Mulatságok.

(4.)

Ének.

Gyermekek a' Patakánál.

(Schiller után)

A' patakánál ült a' gyermek
Virág koszorúkat font;
'S elkapatva látta folyni
A' hab-tánczban mely elont:
Így folytak el patak módra,
Szünet nélkül napjaim!
Így hervad már gyenge éltém
Mint virág koszorúim.

Búmnak okát ne kérdezd mért
Zsengelévimben imilly?
Minden vígad és reményl most,
A' Tavasz midőn kinyíl.
De ez ezer zengezeti
A' Természet' keltének
Árját keblemnek nevelik
Lelkem' mély keservének.

Mit használjon a' kedv nékem
E' gyönyörű kelettel?

Egy él tsak, kit én keresek
Távol mindég és közel.
Kiterjesztem karjaimat
A' szép árnyék-kép után :
Ah ! soha nem ölelhetem,
'S vágyban hal szívem talánt.

Jöjj le szép Hölgy a' magosról,
Hagyd el kevély váradat,
Kikeleti virágokkal
Tele hintem karodat.
Halld a' liget zenga' dalltól
És a' patak tsereg már ;
Meg fér a' szük kúnyhóban is
Egy szerentsés kedvelt pár.

Schittensam József Szaniszló.

Egyiptomi , 's Görög Mythologia.

(Dornedden szerint 1800.)

Már a' régi Görögök is megvallották, hogy az ő isteneik ugyan azok, kiket az Egyiptomiak tiszteltek. Herodót három sereg-re osztja az Egyiptomi isteneket, mellyek közt az elsőben voltak nyolczan, a' többek közt Mendes is (Pán a' Görögöknél) másodikban tizenketten, kik közül egy volt Chon a' Görög Hercules ; a' harmadikban pedig egyedül Osiris, a' görögöknél Dionysos (Bacchus). Dornedden úgy találta a' dolgot, hogy Mendes a' Hetet ; Theuth (Chon) első havát

az esztendőnek; Osiris pedig az esztendőt jelentné; melly felfödözésre ő az egyiptomi nyelv, 's egyéb segédek által jutott. Más részről megmutatta azt Homerusnak némelly helyeiből, hogy magoknak a' Görög isteneknek eredetök is Egyiptomi, és az időjárásból vétetett. Ezek szerint tovább megyen. A' Hét úgymond napokat; az esztendő holdnapokat foglal magában. Az Egyiptomi Hét állott hét napokból; az esztendő tizenkét hóldnapokból. Ezen okból osztja Herodót három rendre az Istenekeket, mellyek közül az elsőben 7 Istenek vagynak (nem értvén ide magát a' Holdat, vagy is magának a' hétnek a' nevét) az az a' hét napok; másodikban 12 Istenek, a' tizenkét holdnapok, a' harmadikban Osiris az esztendő maga, és a' mellyek még az esztendőt kipótolnák. Az esztendő születik a' holdnapoknak összeadásokból; a' hét pedig a' napokból. Innen teszi Herodot első rendűeknek a' hét Istenekeket; második rendűeknek a' tizenkettőt; harmadik rendűnek pedig Osirist (magát az esztendőt). De csak majd hamar által láták azt az Egyiptomiak, hogy egy kerék esztendő több mint 360 napokból állana (Osiris esztendejük ennyiből állott), mellyért hozzá adtak még öt napot, de a' mellyet nem vegyítették össze Osirissal, hanem helyhezítették az ó és új esztendő közé. Ezekből is istenek lettek, kik Osirissal egy rendbe számláltattak. A' mit Osiris tett Egyiptomban, épen az volt Kronos hajdan a' Görögöknél.

Ezen magyarázatból következik, hogy az egész Egyiptomi Mythologia a' Kalendárium alkadján épült. De hát honnan lett az, hogy az isteni képek mint Kalendáriumi jelek isteneknek hívtak? Honnan jött az, hogy némelly állatok is, mint Kalendáriumi jelei, szenteknek tartattak? Felelet onnan; mert a' szentség egy olyan tulajdonság, melly az istenséget, mint erköltsi Valót egyedül illeti, s egy olyan jegy, mellynek minden tökéletesedett népek alája vitték isteneiket. Másodszor onnan is, hogy későbbben a' jelentetett dolgoknak neveiket a' jelképekre vitték, és így istenek lettek ezek is, mint amazok voltak. Szükség volt pedig, hogy az Egyiptomi ember képes írását épen a' jegyzetett dolgok által tegye szentté, hogy az emlékező tehetségének segédje legyen. Ezt ő tsupán az által tehette, hogy figyelmét azon tárgyakra függeszté, mellyeket a' képes írásnak elő kellett adnia. — Nem kép (idolatria), sem állattisztelet (zoolatria) tehát, a' mivel Egyiptom magát minden más nemzettől megkülönbözteté; hanem írástisztelet (Grammatolatria). Ezen egyetlen egy szóból, a' mint Dornedden hiszi, által láthatjuk, hogy az Egyiptomi Pap könnyen kivilágosíthatta a' homályosságot, melly szentségében volt; mert ezen újmutatás szerint könnyen ki lehetne találni, hogy egy olyan képes írás, mint az Egyiptomi, mellynek tárgyai a' tökéletesedő emberi értelem szerint változtak, minden hivatalos szolgálat nélkül fenn nem

állhatott. Az Egyiptomi jeleknek szentségök vallást teszen fel előre, melly nélkül nintsem szentség.

Gazdasági Próbatételek.

1.) A' rossz sz lisztet megjavítani. Davy Edmund Úr tevéközséges levelekben azon tudósítást, hogy a' romlott lisztet tajték föld (magnesia) által meglehetne nemesíteni, 's belőle jó kenyeret sütni. Ezen próbatételt megújította, 's helyesnek találta Vogel Úr, Müncheni Orvos. Az ilyen szén savanyas Tajték földet (magnesia carbonica) legalkalmasabb azon esetben használni, a' hol a' rossz sz lisztet elegendő kelésre, savanyodásra nem hozhatni. —

2.) A' szalonnát veszedelem nélkül ki sütni. A' szalonnának kisütése által sok gyúladások történnek, főképen falukon. Illy veszedelemnek eltávoztatására veszen az ember annyi konyhasót, a' mennyi kellett volna a' szalonnának nyersen tartására, mellyet itt a' tűzön álló edénybe kell tenni, a' mellybe a' szalonna felaprított. Azon só megakadályozza a' lángnak feltsapását, bár szinte gondatlanságból meggyúlt, 's talám égett volna is.

3.) Vásznot fejeíríteni rövid idő alatt. Erre végre tsinál az ember ténhan ganéj — lúgot, épen úgy, mint hamuból szokás. Ezen lúgban ki kell főzni a' vász-

nat, 's kitenni a' fejerítőre. Ezen kívül megtöltetik egy kád is téhen ganéjjal, melyet vízzel fel kell hígítani, 's majd az egész napon fejerítőn állott vásznat minden este belé áztatni egész más napig, mikor az kimosatik, 's ismét fejerítőre tétetik. Illyen mód-
dal, ha a' fejerítésre jó napok járnak, már a' harmadik hét vége felé olly fejer lesz a' vászon, a' mint az ember kívánhatja. —

4.) A' galambokból kivesszeni a' tetveket. Mihelyest Juniusnak elején jelengetik magokat a' galambférgek, veszen az ember elegendő tetű-magvat (Semen Sabadilli) porrá törve, melyből három új között feltsipni a' mennyit lehet, vele a' fiók galambokat, az öregeket is meghinteni egészen, sőt a' fészket is bé hinteni szükséges. A' fiók galambok ugyan valami kevés testrángatódást (convulsio) kapnak attól, de a' melly épen nem ártalmas nekik. Ha kellene, — többször is lehetne ezt tenni naponként. Húsz esztendő tapasztalás bizonyítja ezen szernek jóságát. (F. L. Behrens)

Ritkaságok.

A' Persiai Szarutorony. Egy a' legnagyobb ritkasági között Ispahánnak a' szarutorony, melyet azért neveznek így, mivel építésére sem fa, sem téglá, sem vágott kő nem fordított; hanem tsupán vad ketskéknek, 's egyéb vad állatoknak

tsontjaikból, 's fejeikből rakatott. Annyival nevezetesebb pedig ezen torony, hogy ennek materiája egyetlenegy Vadászatból vétetett, melyet egy Persiai Király több mint száz ezer vadászokkal tett volt. A' torony nagyon magas, és a' vadketské fejek olly rendszeren vagynak helyhetve, hogy a' toronynak alljától fogva tetejéig mindenütt ki állnak azoknak szarvaik.

M é h m a r á s. Egy méhes kertbe Bunzlau vidékén néhány Ludak szabadultak bé történetből egy estvé. Éjjel nagy láрма, gágogás, és szárny tsattogás hallatott. A' mint a' kert felnyitattott, még épen a' legnagyobb dühökben voltak a' méhek, úgy hogy még méhészőknek sem kedveztek. Ez tehát kénytelen volt véd ruhájába öltözködni, hogy a' ludakat kiszabadítsa. Ekkor azt tapasztalták, hogy a' ludaknak mind kiszúrták szemeiket a' méhek. A' kis boszszúállóknak dühök ember, 's barom ellen még azután is tartott több napokig.

Tiberius Tsászárnak Olisiponai követek azt a' hírt hozták, hogy ott bizonyos barlangban Tritont hallottak tengeri tsigával trombitálni. Szinte onnan tudósították, hogy Nereisek is emberi formában látszanak, tsak hogy testök halhéjas. Egy ilyennek haldok-

lásakor sírását is hallották a' Lakosok. (Plinius)

Augustus Tsászárnak Galliából azt írta a' Legatusa, hogy ott a' partokon több megholt Nereiseknek testeik találtak.

Plinius azt állítja, hogy derék emberek-től hallotta, hogy láttak a' Gadeseknél (Cadix) a' nagy tengeren vízi embereket mihozzánk egészen hasonlókat, kik éjszakának idején a' kisded hajókba másztak, 's némelyiket el is süllyesztették. —

M e s e.

Nem tud Apelles sem, mint én, úgy festeni;
képem'

Szája mozog, szeme jár, bóköl: csak hangja
hibázik.

Nemde nagy illy Mester! de nagyobb, hogy
etsetre szorúlni

Nem látod, 's festék nélkül elvégezi művét.

Rejtett szó.

Szökdötsél ez míg él mindenik állatban.

Viszszán feltalárod azt Rév Komáromban.

J e g y z é s. A' 3-ik számbeli Mese: Böltső. — Rejtett szó: drága, agár.

Feleletek: a' kérdésekre. 1.) Ott, hol legmélyebb a' völgy. 2.) A' prédikáló szék. 3.) Lázár. —

H a s z n o s M u l a t s á g o k.

(5 .)

Nicolas híres Buvár.

Született ő Siciliában, nevezetesen Cataneában szegény szülőktől. Gyakorlotta magát gyermeksege óta az úszásban, melyre nagy hajlandósága volt, 's olly sokra vitte tehetségét, hogy könnyen úszásáért Colas Halnak (Pesce Cola) nevezték. Szüksége, 's tetszése halászságra határozták őtet, melyben mindazáltal leginkább a' tsigákkal, 's korallokkal foglalatoskodott. Mennél inkább neki feküdt pedig ezen mesterségének, annál inkább hozzá szokott a' vízhez, úgy hogy a' mi elsőben csak mulatság, 's gyönyörködés volt nála, későbbben egészen természetévé vált. Egy hal sem tudott ő nála gyorsabban le menni a' tenger fenekére, sem sebesebben úszni. De ha már egy napot kinn a szárazon talált eltölteni egészen, nagyon fájt a' melle, mind addig míg nem vízbe bukkott. Gyakran izeneteket hordott ő egyik kikötőhelytől a' másikig; vagy a' szárazról valamely nem igen messze volt szigetbe, főképen ollyan esetben, midőn a' tengeren olly nagy vala a' szélvész, hogy egy hajó sem merte magát a' tengerre bízni. — Isméretes

volt Nicolas minden Siciliai, 's Nápoli Hajókázók előtt. Ha meglátott valamelly hajót bár melly tova evezni is, nem várta azt a' par-ton, hanem hozzá úszott, — bele ment, jól evett ivott, 's vissza jött ismét hirrel, újsággal, 's követséggel a' szárazra. Volt nála mindég egy jó bőr erszényke is, mellyben a' levelet őrzötte, hogy által ne ázzék. —

Igy élt ezen Amphibion mind azon szerentsétlenségig, melly neki életébe került. Fridrik, Nápoli Király, vagy hogy ezen embernek tehetségét próbára tegye, vagy hogy a' hajdan Charybdis név alatt isméretes örvénynek fekvését, 's fenekét (közel a' Faro tenger parthoz) kitanúlja, — azt parantsolá Nicolásnak, hogy oda menne le. Ez megijedtt a' parantsolattól, mivel ismérte a' helynek veszedelmes voltát; a' király tehát egy arany poharat hajított belé, és neki ajándékozta azt, ha felhozná. Az arany'-kivánsága neki bátorította ötét, hogy a' mélységbe le szállana, 's fel is hozta három fertály óra alatt szerentsésen a' poharat. Tudósítá a' Királyt a' mélységnek fekvéséről, 's külömféle tengeri szörnyetegekről, mellyek ott volnának. Talám toldotta is valamivel a' valót, gondolván, hogy senki sem veti szemére. A' Király még szorosabb leírást kívánt, mellyért parantsolá a' Búvárnak, hogy még egyszer szállana le, a' midőn mégerősebben vonogatta magát, mint elsőben. Erre a' Király ismét bévetett egy arany poharat, és megígérte Nicolasnak, hogy még egy zsatskó

pénzt is kapna azon fellül, ha a' poharat felhozná. A' pénz szeretete veszedelmére szolgált szegénynek; mert le bukott másodszor is, de nem is jött többé vissza soha, sőt még tsak holt teste sem találtatott, bár mi szorgalmasan keresték is.

S z a k á l.

Szakált természetes állapotjában hordani, vagy azt módosítani, vagy pedig egészen lenyíratni, borotváltatni, annyira változó szokások, hogy néha bizonyos nemzeteknél szinte háborgásnak tárgyává, 's okává lettek.

A' Tatárok hosszú véres hadat folytattak a' Persák ellen, és hitetleneknek tartották ezeket, ámbár egyéb tekintetekre nézve is, leginkább mindazáltal azért, mivel öka' Tatár mód szerint semmi bajúsz sem viseltek.

Azon alkalmatlanság, melyet a' szakálban talált az ember, több nemzeteket arra vett, hogy azt lehánynák. Plutarch beszéli, hogy Nagy Sándor parantsolatot adott a' borotválkozás eránt, azon félelemből, hogy az ellenség katonáinak szakálaikba kapaszkodhatnék.

Rómában nem előbb, mint a' városnak 454-dik esztendejében jött szokásba a' borotválkozás, minekutána Ticinus egy tsoport Siciliai Borotvást vitt Romába. — Az előtt hosszú haj, hosszú szakál volt szokásban

így jelent meg az öreg Afrikai Scípio Masi-
nissa előtt. Már M. Livius Polgármester (Con-
sul) a' mint Livius beszéli, tsak akkor nö-
vesztette meg szakálát, mikor boszszonkod-
va elhagyta Romát, 's majd ismét elvágta azt,
midőn megengeszteltetvén a' Tanács előtt
megjelent.

A Gothusok, és Franczok egészen Clo-
dion idejéig tsak bajúszot viseltek : de ez a'
Franczoknak parantsolatot adott, hogy hagy-
nák megnöni hajokat, 's szakálokat, hogy
a' Romaiaktól meg lehessen őket különböz-
tetni. —

Az Oroszok I. Péter Czár alatt annyira
nehezen váltak meg szakáloktól, hogy kén-
telen volt a' Czár, még nyilvánosságos paran-
tsolatja után is, nagy számú katona Tiszte-
ket tartani az útszakon, hogy azonnal lenyí-
rassák szakálokat azoknak, a' kik külömben
nem akartak engedelmeskedni.

Némelly Nemzetiismértetések.

A' Törökök, (Seetzen szerint) közön-
ségesen véve nagyon mértékletesek. Égetett
italok nekik törvények szerint tilalmasak. Az
ő fő italok víz. Szerentsejátékjait hasonló-
képen törvény tilalmazza. Magok viselete va-
lóságot, 's tekintetet mutat, melly pontban
a' Hollandokhoz hasonlítanak. Talán mivel
a' tekintet mutatás, és valóságos merevény-
ség mind a' kettőnél az aszszonyokkal tár-

salkodás eltávoztatásából származik. A' tanulásra szolgáló eszközökben nagy fogyatkozások van. Nyomtatott könyveik nagyon kis számmal vagynak; kéziratik pedig ritkák, és drágák. A' Külfölddel nem gondolnak. Tulajdon polgári újságleveleik nintsenek, Külföldieket pedig nem tartanak; mert azokat nem olvashatják, 's nem érthetik.

Caucasus környékei, 's népei Strabóból, és némelly újabb tudósításokból R o m m e l szerint. Ezen Szerző öszve hasonlítja elsőben a' régi föld, 's történetírókat Herodottól fogva a' Bizantziakig, 's majd ezeket magokat is főképen Procopiust, és Agathiaszt Strabóval; azután az újabb utazókat, kik a' XV. Századtól ólta a' Caucasust meglátogatták, millyenek kiváltképen G ü l d e n s t ä d t, R e i n e g g s, P a l l a s, és B i e b e r s t e i n. A' Caucasus lakói még ma is, mint Strabo idejében, áurvák, mordak, vadak, ragadozók, nyelvben, 's erköltsben nagyon különbözök. Az Achaeusok a' mai Abassiak, a' Zygenek, a' Tscherkassiak. Az éjszaki Caucasus vad isméletlen népei között tsupán a' Soanokról tudjuk, hogy erős, nagy, ravasz, hadakozó, 's rettentő tekintetű emberek. Troglodytnak még néhány földalatti hajléki látszanak. Dioskurias, a' Törököknek Seva-topoli, híres Kereskedő váras, hihetőképen I s k u r i a h ezen a' tájon. Sarapanának még látszanak omladéki. Phasis Várasa, Fase a' Törököknek, ugyan azon nevű folyóval. Colchick a' Byzantziaknak Lazi. A' Török La-

zerben tengeri emberek, — vad 's mord emberek. Iberia Georgiának egy része, melly Kartuelinak neveztetik. Albania a' mai Lesghistan, Daghestan, és Sirrael. Az Albanoktól származnak az Alánok, és Afghanok (Aghranok) sőt a' nyelvnek hasonlóságából a' Samojedok is. Caucasus, valamint Caspius is, teszen hófejérségű hegyet. Iberék Ebráék. A' Georgiak vették nevöket Kur folyótól, vagy Cyrustól. Tserhassiak hihetőképén a' szabad Scythák, kik Herodot szerint az Amazonokkal vegyültek össze. Aorsok, Avarok, Hunnok ugyan azon egy nép a' Caucasustól. (Caucasiarum regionum, et Gentium Straboniana descriptio ex recentioris aevi notitiis, commentario perpetuo illustrata et caet. Auct. Chr. Rommel et caet. Lips. 1804.)

Bélhúr készítés.

Legelső munka a' bélhúr készítésben a' báránybélnek kimosása, melly végre a' húrtsinálóknak, hogy ruháikat bé ne motkolják rövid féltszimájok (bottine); előttök három előkötő egymáson fellül, mellyökön pedig ismét egy más reczéskötő (bavette), melly öltözetben öszvenyomják a' beleket kezeik között, hogy azokat egészen kiürítsék. Ekkor bévetik a' már megtisztult beleket egy üstbe, hogy azok meglágyuljanak, 's kövérségök könnyebben levétethessék. Ha meglágyultak a' belek, kivétetnek, 's még egyszer

egy másik üstbe hányatnak kevés időre; melly meglévén, kiszedik azokat, 's egy különös kövérség leszedő masinán, mellyet a' Franczok dégraissoirnak neveznek, egy más után megtisztogatják. Ennek utánna behányatnak a' belek egy vizes edénybe, a' mit a' húrtsinálók fejeztetésnek mondanak. Ha már eléggé megfejejedtek, kiveszik azokat (többnyire aszszonyok) a' vizes edényből, és egymáshoz kötik, a' millyen hosszúságra kell azokat nyújtani. Már most fel lehet azokat szálakra hasogatni. Ha csak egy szálatska kellene, tsombókot kötnek a' végén, 's felkötik a' rokkának tetejére egy kis hórogra (émerillon), vagy ha több szálakból kellene húrtsinálni, öszvekötik azokat is egy tsombókkal, 's belé akasztják a' rokka horgába; akkor egy ember forgatja a' rokka kerekét, a' húrtsináló pedig fonja a' belet öszve, olyan formán mint a' kötéljártó.

Meglévén fonva a' húrok kitétetnek a' levegőre hosszúságok szerint kivonatva bizonyos masinákra, mellyek szöggel vagynak felkészülve, és csak néhány nap múlva veszik le azokat, hogy megszimittsák. Ezen munka megeshik egy szörkötél által, melly fekete szappanba áztatott, 's dörgölés által a' bélhúrnak minden durvább részét kiviszi. Még vagyon a' hurtsinálóknak ezeken kívül valamelly mesterséges fogások is, a' mellyből ők titkot tsinálnak, noha egész mesterségök ebben áll: Bizonyosan valamelly olajba kell azt mártaniok, hogy ismét meglágyuljanak, és bajhatókká tétessenek, de a'

mit ők tagadnak. (Ez fejérmák olaj. Külömben is látszik minden Húron a' zsírosság).

Apró Történetek.

Sok esztendőkkel ez előtt elégett egy nagy Palota Drezdában. Tél volt, befagytak a' kútak, 's nem volt semmi segítség. Nézők elegen voltak. A' többek között ott állott egy vastag Úr is egy nagy hajtsappal, bő zubbónában, öszvetett kezekkel, mintha valami színjátékot nézett volna. Rajta, hallja az Úr, segéljen vizet hozni, kiálta hozzá egy hang a' vízhordók közül. Én vagyok N. Tanátsos felele a' zubbónos Úr. Én pedig a' Kurlandi Herczeg, monda a' vízhordó, egyszer'smind egy vödör vizet a' Tanátsos Úr orrára öntött. —

M e s e.

Míg nints, kiki óhajtja,
Ha van, sokszor megbánja.
De nélküle a' világ,
Hidd el, lenne pusztaság.

Rejtett szó.

Minden birtoknak szörnyű veszedelmes egészen;

Kapván kapja felét, ki deák; más részivel aszszony

Jó eledelt készít. Mond meg hány állatok adják?

J e g y z é s. A' 4-dik számbeli Mese: Tükör. Rejtett szó Vér.

H a s z n o s
M u l a t s á g o k.
(6 .)

N e m o r i n É n e k e

Florian Estelléből.

Neked, kit egy ledérke
Elpártolása bánt,
'S kívül cithére berke
Unatja a' magányt
Keresved állapotja
Tsak rossz, de nem kemény:
Mert azt el-el hagyatja
Velem nem! a' remény.

Egy szép Juhász-leányka
Szívében éltem én:
Jaj! minden illy tsalóka
A' föld körületén.
Korunk Zefírt lehellő
Szép ró'sa-ként virúl:
A' melly napon kinyílt ő
Már estve földre hull.

Kedveltém is le dőle
A' mord halál előtt;
Virága, 's bája tőle
Nem óhaták meg őt.
De ah! az ő halála
Rám nézve is halál.

A' szilra fejsze szálla:
Repkénye fenn nem áll.

Tóth László.

Ezen fordítást több tekintetre nézve méltónak tartom, hogy ifjú Poétáinknak ajánljam. De kiváltképen azért, mert itt a' mérték, 's az öszvehangzás úgy tartatik meg, hogy egyszersmind a' him és nöstény verselésre is figyelmez a' Fordító, midőn a' Németeknél 's Francziáknál úgy nevezett rímeket páronként majd mással hangzóval, majd magán hangzóval végezi.

Üveg Tükör készítés.

A' Tükörnek különböző lehet matériája, formája, és haszna.

Matériája közönségesen vagy aczél, vagy kristály-kova (chrystallus montana) vagy üveg, vagy bizonyos vegyíték érczekből, 's kövekből, mellyek együvé öntetnek.

Formájára nézve lehet a' tükör lapos, domború, horpadt, gömbölyeg teke forma, s több ilyen. —

A' közönséges (lapos) üveg tükrök készíttetnek bizonyos mester emberek által, kik az üveget bévonják cinlevéllel (Stanni folia) 's ráába tsinálják. A' nagyobb tükrök többnyire nagyobb kézi műhelyekből kerülnek, mellyeket a' Tükör tsinálók tsak ráába tsinálnak. A' cin keverék (amalgama stanni) áll cinből, és kényesöböl, mellyel az üveg-

nek egyik lapja bé vonatik. A' czinlevél jól ki lapíttatik, veretik, szélesíttetik, 's lenyomatik egy kemény sima kövön; a' nyomtatónak simának, és keréknek kell lenni azon lapján, melly a' czin levelet érdekli; lehet pedig üvegből, vagy más akár mi kemény testből, melly által tsupán azt eszközli az ember, hogy a' czin levél fel ne ránczosodjék. Ekkor meghintetik a' czin levél kényesővel bizonyos laptá eszköz által, 's majd azután egészen bé öntetik. A' czin levélnek alsóbb széléhez, melly a' köröl le tsügg, hozzá cnyveznek egy papiros rámat, és két hosszú rúd által mellyek a' kötáblának azon oldalról való ramájára vagynak alkalmaztatva, megerősítik helyében, 's reá illetik az üveget. A' felesleg való kényeső, mellyet a' czinne apró lyukai (porí) bé nem ihattak, az üvegnek mozgatása szerint hol egyik, hol másik szélen le tsorog. Erre végre vagynak tsatornátskák, mellyeken a' kényeső le foly, 's egy edénybe felfogatik. Az üvegnek, és a' czin levélnek belső színével épen az esik, a' mi történik két sima egymáshoz illő márvány fellülettal, tudni illik egyé lesz a' két fellület, kizáratván a' tökéletes síkság által minden levegő. Hogy mind az által még jobban is öszve ragaszkodjék a' czin az üveggel, ide 's tova az üvegen kissebb nagyobb távúlságra fatányérkába nehéz ólom golyóhiskák tétetnek, mellyeket ott hagynak 15—18 's 20 óráig is. Néha a' fa tányérok helyett ólom táblákat raknak, mellyeknek felül

vas markolatjok vagyon. Ezek azért jobbak, mint a' golyóbiskák, mivel a' golyóbiskák könnyen ki fordulhatnak a' tányérról, 's eltörrik az üveget. De akár melyik használatos, mindenkor szükség azok közzé flanelt tenni, hogy az üvegen valami karczolás ne essék. Nevezik ezt nyomtató ólomnak (plombs à charger)

Ha már az üveg jól megfogta a' czínt, leveszik róla a' terhet, 's fel veszik a' kő tábláról, és viszik a' tsepegtetőre, száraztóra. A' tsepegtető áll egy nagy táblából, melly készítették erős deszkából, és mind a' négy szegletén egy egy vas-szeg vagyon. Ennek nagysága a' legnagyobb üveghez intéztetik. Fekszik pedig az egyenes földön, kevéssé előre hárántékosan, két szeglete hátul falkákkal felpeczkeltetve. Négy kétrétű kötél megyen minden szegletről, mellyeken minden fél lábnyira tsombók vagyon. Huszon négy óra múlva feljebb emelik az üveget a' tsepegtetőn egy tsombókkal, majd ismét ugyan annyi időre, egygyel egygyel míg nem az utolsó óra jut. Ekkor le veszik innen is, és falnak támasztják kevés korra, valamellyik alsó szegletére. Így ki szedetett belőle minden folyó kényeső; és megszáradt. Ezután következik a' ráába tsinálás, a' melly abból áll, hogy a' czines lapja papirossal bevonatik, 's vékony deszkára tétetvén ráába foglaltatik. — A' tükörnek bötsét az üvegnek tisztasága, vastagsága, simultsága és nagysága neveli. Tudtommal hazánkban ef-

féle tükör üvegeket nem készítenek : hanem Austriából, 's Tseh Országból hozatják, és □ lábnyi nagyságokhoz képest drágábban fizetik.

Bolyongó világosság.

Chladinnak ezt tapasztalni egy különös alkalmatossága volt. Kotsikáztam, így szól, egy meleg őszi estvén (1781-dik esztendőben), alkonyodatkor Drezdánál a' nagy kertben, kevéssel az eső után. Láttam sok világító pontotskákat, mellyek a' gyepen a' szélmentében bolyongottak, némelylek pedig szinte a' kerékre üllepedtek. Leszállék a' kotsiról, hogy megvizsgáljam, mivel hogy repültökben nehéz volt megfogni. A' mellyeket megfogtam, tsupa kotsonyává váltak kezemben, 's nem volt sem ízük, sem szagok, úgy hogy nem egyébnek gondolhattam, hanem rothadt növény részeknek".

Egészen tulajdon bolyongó tüzet látta pedig Schaw, midőn Palaestinai utazásában egy Aprilisi éjjel az Ephraim hegyének völgyén ment keresztül. „Kisért bennünket tovább egy óránál, úgymond ő, egy kóborló tűz, melly más más formákra változott. Néha volt gömbölyű ; néha teke forma, mint a' gyertya világ; néha pedig egészen kiterjeszkedett, és körül vevé társaságunkat ártatlan halavány világával. Egyszerre összevonúlt, 's elenyészett; de majd egy minútumnál hamarabb ismét megjelent azon formában, mellyben az előtt, és szaladozott egy helyről másra sebesen, mint egy meg-

gyújtott puskapor út, néha két három hold nyira is kiterjeszkedett a' hegyen, és megvilágosított előttünk minden fák, 's bokrokat a' hegyen. A' levegő egész estve felette sűrű, és ködös volt; a' harmat pedig, a' mint a' kötőféken érzettük, zsíros, tapadós." Egy szép bolyongó fényt látott Trebna Úr Zellerfelden a' Harcz nevű hegyen estve 9, órakor (September 4-dikén 1783-dikban). „Legkülönösebb égi tűnemény volt az, így beszéli maga, mellyet életemben láttam, melly sok embereket megrettentett, a' nélkül, hogy ártott volna valakinek. Az ég nem volt egészen béborúlva: hanem tsak hellyel hellyel futottak öszve némelly fellegek, mellyek alatt egy vékonyabb ködből majd jobban majd kevésbbé eső esett. Tíz óra felé adták tudtomra, hogy Bruchberg felé délről tüzet látnának az égen. A' mint arra tekintettem, észre vettem a' tűznek szokott jeleit, a' vörös lángot, melly most nagyobb erőben látszott, majd szorosabb háttárba vonúlt, 's néhány minútumok alatt pedig egészen eltűnt előttem. Már azt gondolám, hogy letsendesedett a' gyúladás, mivel én azt annak tartottam, még pedig olyan távolságra, hogy az oltásbeli segítség-ről még tsak gondolkodni sem lehetne. De az alatt emberek jönnek hozzám, azt mondván hogy még más gyúladás volna, melly közelebb vagyon, 's keresztül repült az egész váraszon, 's úgy látszott, mintha a' földből emelkedett volna fel, 's hogy az körül vette

volna őket is, és szinte a' déli nap világával jelent volna meg a' homályból. Ezen félelmesen előadatott beszédre meghatároztam magamban, hogy még kinn maradok, ha talám láthatnám én is. Azonnal jelenté valamelyik, hogy már ismét kezdődik; és láttam valóban éjszokról elsőben csak gyenge tüzes lángot, millyen az éjszaki fény (auro-ra Borealis) csak hogy lejjebb a' levegőben, melly mindég világosodott, 's közelebb jött, míg nem egész házam egy pillantat alatt megvilágosodott, úgy, hogy az útszán minden apróságot megláthattam. Most már úgy lobogott körültem néhány minutumig, mint egy megállapodott villám, majd pedig eltávozék egymás tájékra, mellyre a' házak között szabad kinézésem lehetett. Ott, körül belől 500 lépésnyire tőlem megállapodott sokáig, 's láthattam egész erejében, úgy, hogy lehetetlen volna leírnom, mi szépnek láttam. Közel a' földhöz legnagyobb volt a' világossága, körül belől 20 lépésnyin. Ezen pontból sugárzott ki világosabb sárga, legfellel pedig egészen fejér világosság boltozatként lehajolva. A' közellévő fellegek ettől megvilágosodtak, de távolabb mély setétség volt. Így állott ez egy pár minutumig szemeim előtt, míg nem felemelkedett, 's a' házak miatt nem láthattam fejeirénél egyebet, míg nem ismét vissza tért azon távúlságra, mellyben kezdetét észre vettem. Tizenegy óra felé ismét új erőt vett, míg nem megint eltűnt. Így tartott játéka szinte egy óráig

éjfélt után. Az eső kitsin volt, főképen a' tü-
nemény alatt. Szél tsak kevéssé lengedezett
estvétől óta".

Az Északi Pirenaeus lakói.

A' B e a r n o k, a' régi Gallusoknak ma-
radékaik régolta isméretesek Bearn-i név a-
latt. Ezeknek nagyságok középszer; alkat-
jok inkább érző inas (nervosum) mint inas-
húsos (musculosum) arcza vonásaik eleven-
séget, 's lelkeséget mutatnak. Öltözetök
barna posztó nadrág, 's ugyan olyan újas
dolmány; fejökön Bearn-i sapka, melyet
tsak egy fülön hordanak. Karakterök ra-
vaszság, bizodalmatlanság; önn haszna ke-
resés, boszszuállás, engesztelatlenség. Sze-
retik a' dolgot, 's a' munkásságot; annyira,
hogy többnyire mulatságaik is mind testi
gyakorlásban állanak. Nyelvök paraszti
köz nyelv (patois) melly Celta, Latán, és
Spanyol nyelvekből keveredett öszve, ditsé-
rik mindazáltal, hogy jelentő, és musikás
hangzatú.

- K é r d é s e k. 4.) Mellyik egészség okozhat
leg hamarább betegséget?
5.) Kik gazdagok a' számlálásban; szegények
pedig az erszényökben?
6.) Mitsoda fa nem ég meg a' tűzön?

R e j t e t t s z ó.

Anyját nevelőjét vagdalja fejével
De véteményt nevel az ember kezével.
Ha fejet elveszik, akár mint forgatják,
Gyermek nevelő lesz, másnak nem mondhatják.

Jegyzés. Az 5-dik számbeli Mese: F e l e s é g. Rejtett
szó; Tolvaj, Tol, Vaj.

H a s z n o s M u l a t s á g o k.

(7 .)

A m a z a n.

(Napkeleti-Mese darab)

Ki nem isméri Babilont Belus Királynak uralkodó székét? Az ő lakának homloka 3000 lépésnyire terjedett, magassága az eget verte. Teteje lapos, fejér márvány korlátok kerítették, mellyek 50 lábnyi magasságúak valának: de ezek hegyett emelkedtek még a' Királyoknak képeik. A' föld helyét két soros téglák terítették, mellyeket öntött ón foglalt össze. Ezen erős födéltre két ölnyi magasságú föld hányatott, 's így rajta Olaj, Narants, Czitrom, Palma, Szegfű, 's Kokusz erdők nevedtek. A' temérdek palota mellett volt még a' nagy kert, mellyben a' ritka növényeken kívül a' tágos márvány medenczékben a' víz tükrök tsillámlottak, vagy 6000 lépésnyi víz-omlások zuhogtak, vagy végre a' több ezer tsövékből a' felszökő vizek ugrándoztak. Az egész kert addig terjedett, hol Eufrátes, és Tigris össze-folynak.

E' nagy Babiloniai Király kintsénél, és birodalmánál abban inkább büszkélkedett, hogy a' természet olly leánnyal ajándékozta meg, melly hihető remek példája lehetett

Praxiteles Afroditéjének. Áza, a' leánya, már 18 esztendő vala, midőn attya egész napkeleten kihirdettette, hogy leányát tsak olly férjfiunak adja, a ki Nemrod' ivjét meghajtani, 's az ideget megvonni elégséges léssen. Ezen iv hét babiloniai lábnyi hosszúságú, 's ebanom fából volt; olly keménységű, mint a Kaukazi vas. Ezt még egy halandó sem hajthatá meg.

Ünnepet rendele tehát, mellyre mind az Országának népei, mind a' szomszédok hivatalosok valának. A' néző hely a' kert végénél készítettett, hol garáditsonként emelkedő ülések félkerekben fejér márványból 500000 emberre valának. Két nyílás maradván közben, a' félkerék' általellenébe a' Király és a' Herczeg aszszony aranyos karszékekben ülének az Udvar fényes késérőitől körülvétetve.

Három Király jelent meg a' vetélkedésre: 1.) Az Egyiptomi, a' ki Apis ökrön üle, 's kezében tartá Isisnek dorombját. Ötet 2000 Mágusok, 2000 Heréltek, és 2000 Katonák késérék. — 2.) Az Indiai, aki 12 elefant vonta kotsin ült, 's többi késérői még számsabbak és fényesebbek valának a' Fáraójénál. 3.) A' Szittyai Király, aki a' Persiai ló nagyságú Tigrisen ült, mellyet maga szelídített meg. Az ő kellemetes bátorságú tekintete, 's helyes testállása meghaladta vetélkedő társait, de kiváltképen az ő mezítele, inas, és fejér karjai már előre ígérték, hogy Nemrod ivjét meghajthatja. Késérői tsak nyilaukal fegyverkezett Katonák voltak. —

Az Egyiptomi Király 2 szép Nilusi Krokodilt, 2 Vizilovat, 2 Czebrát mutatott be ajándékkul a' Herczegnének, azon kívül 2 Mumiát, és Hermesnek könyveit. — Az Indiai Király 100 Elefantot ajándékozott, melyeken mind aranyozott fából készült tornyok valának. Azon kívül lábaihoz letette a' Vedam könyvet, mellyet Zaka tulajdon kezével irtt. — A' Szittyai Király 100 tábori lovakat fekete róka tsótárokkal borítva mutatott be. — A' Királyoknak különös trónusok voltak készítettve.

Minekutánna a' vetélkedő társak helyet foglaltak, Nemrodnak ívét a' sikra kiviteté a' fő Ceremonia Mester, 's arany tokjából kivevé. A' három nevek pedig ugyan arany sisakba tétetének, és sorssal úgy húzattak ki, hogy első az Egyiptomi Király, második az Indiai, harmadik a' Szittyai lenne. Már renddel hozzá akarának fogni a' próbához, midőn egy isméretlen Unikornison ülve megjelent a' nyilásnál, kinek keze-fején egy szép nagy madár ülle, 's egyetlen egy késérője ugyan Unikormison ülve egy általvető tarisznyát tartott. Az ifjú olly ritka tekintetű volt, hogy képe Adonist, teste Herkulest mutatott; barna szemöldöke, és hosszszaan letsüggő szőke haja olly ritkaság volt Babilonban, hogy minden Aszszonyok bámúlva nézték, és a' szemérmes Herczeg Aszszony is, midőn reá tekintte, egészen elpirúla. Kérdezik az örök: ha Király-é? „ Azt nem mondhatom, úgymond de látni akartam, mellyik Király lenne érdemes a' Herczeg Aszszonyra. ” Neki tehát kü-

lönös hely adatott, 's ő leülvén madara vállára szállott, Unikornisai pedig lábainál lebókoltak, szolgája melléje ült.

Ekkor elkezdődtek a' próbák. Az Egyiptomi Király hozzá fogott a' hajtáshoz: de minden erőlködésével, 's testének tsúfos hajtogatásával sem tudta megindítani az ívet. — Ez kifáradván kezébe vette az Indiai Király: de olly hólyagokat törtt a' markán, hogy soká gyógyította. — Általvette tehát a' Szittyai Király, s mint gyakorlott eszközt igen ügyesen forgatta, 's annyira meghajtotta, hogy soha más előtte nem vitte annyira: de egészen meghajtani nem győzte. Az egész néző sereg sajnálta ezen derék termetű Fejedelmet, sajnálta a' Hg Aszszonyt is: hanem egyszerre hozzá ugrott az idegen 's így szólla:,, Ne tsudálja Felséged, hogy ezen ebanomfa ívet meg nem hajthatja; ezek az én hazámban készítettnek, 's tsak bizonyos fogás kell hozzá, amit más nem tudhat. Felségednek sokkal nagyobb az érdeme, hogy meghajthatta, mint, ha én az ideget is meg vonom, 's a' nyilat ki lövöm. Akkor fog egy nyilat, rá teszi az idegre, meghuzza, 's kilövi a' nézőkön túl. Ezer tapsolás követte tételét.

Az idegen szemérmes tisztelettel vette a' sokaság' részvételét, és egy elefant tsont táblátskára elmés verset írván, azt az ívre szorította 's vele együtt a' Herczeg aszszonyhoz menvén olly kellemetességgel, olly nemes nyájassággal, melly az egész Udvar elragadtatásba hozta. A' táblátskán ez vala írva:

Nemrod nyilat bár birja más,
Kit híresített a' tsata.
Engem szerelmed lelkesít.
Nekem te szíved mindenem.

Amazon.

Új találmányok a' Gabonának, 's
magvas veteményeknek ki sze-
melésére.

Bár melly együgyű munkának tessék is
a' magnak (főképen búzának, 's gabonának)
kiszemelése, figyelmet érdemlett az a' tudó-
sak előtt is mindenkor. Legközönségesebb
módja volt ennek már a' régiségben is az
úgy neveztetett nyomtatás, melly által
a' szabad levegőn egy darab föld megsimít-
tatik, 's megveretik (szérő), és azon a' rend-
be rakott kévék ökör, vagy ló által megta-
postatnak. Nálunk Magyaroknál ez még ma is
többnyire szokásban vagyon, és hogy régen-
ten is szokásban volt, megmutatja az az is-
méretes közmondásunk „Nyomtató lónak
nem kötik be a' száját”. — Ehez hason-
lít a' második mód, melly szerint a' kévé-
ken szegekkel kivertt deszkák (mint a' ge-
reben) vagy éles kövek vonogattatnak; (a'
Törököknél ma is) vagy terhes szekerek, 's
szánok hajtának el rajtok, mint a' Gasko-
noknál és Olaszoknál sok helyeken. Chiná-
ban nehéz pallérozatlan márvány oszlopokat
hengergetnek végig a' szemes életen. Leg-
jobb mód a' tsépelés, az az rúdra kötött
bototshák által rendre sorra veregetése a'
kalásznak. Ezen munka alatt a' kévét több

oldalról megforgathatni, 's így tisztábbá kiverhetni. A' kiveretett szemek öszve háríttatván vagy szóró lapátokkal, a' levegőbe szórtnak, hogy a' polyvát a' szél elvigye, vagy pedig megráztatnak, 's megforgattatnak egy fűz ágakból font kosárban, melly félkerék, 's egy oldalról nintsen semmi fontt-oldala. Ebben a' polyva, 's egyéb könnyű rész, mintegy a' közép pont kerülő erőnek (viscentrifuga) természete szerint mind külön válik, 's kézzel kihányatik. (Ez Franczia mód).

Az újabb időkben mesterségesebb masinákról is gondolkodtak a' Mechanikusok, kiknek találmányaik a' czélhoz való közelítés szerint jobban, vagy kevésbbé bötsösök lehetnek. Illyen eszközök a' következők:

a). Carrere eszköze. Ezen eszköz két tíz oldalú kerékből áll, mellyeknek általmérőjük 6 lábnyi, tengelyök pedig, mellyre megerősítettnek tíz oldalú, tíz hüvelyknyi általmérőjű, 's négy lábnyi hosszúságú fa. Ugyan tsak négy lábnyi tíz Keresztfák egyesítik a' két kereket, a' tíz oldal szerint kerületökön is (peripheria). Ez az oldalas korongnak (cylindernek) alkotása, mellyhez még öt magverő (battoir) járúl.

Minden magverő áll két erős tölgy léczből, mellyeknek négy oldalaik három három hüvelyknyiiek, hosszok pedig három láb, 's hat hüvelyk. A' két lécz öszve van foglaltatva egymás mellett (parallele) két vas rúd vagy vas szegek által, mellyeknek által mérőjük egy hüvelyk, hosszok három láb, 's nyolczkilencz hüvelyk. A' vas rudak mennek alkal

matos nyílások által a' cylinderbe, melly nyílásokban azoknak szabadosan kell forganiok, 's általellenben azon üregekkel, mellyek a' kőrületen lévő Keresztfák közt esnek. A' nyílások nintsenek a' masinának tengelyével ugyan azon függő lineás (perpendiculare) planumon, ne hogy a' vasrudak a' Cylindernek keresztfáiba ütközzenek. Illy alkotás szerént lehet képzelni, hogy a' magverők mozgó, úgy hogy magok terhe, 's nehézsége által leesnek, minekutánna a' masinának hengeredése által vissza mentek a' fő lapra (a' verticale planumra), és hogy minden magverőnek kétszer kell leesnie, míg a' Cylinder egyet fordúl. Így eléggé elveri a' masina a' kévét, maga nehezsége által, mellyet a' leesésnek magassága is szaporít. Szükség pedig ezen masinánál, hogy az csak halkal forogjon, hogy a' magverők mindent megtehessenek, a' mi egymás után következő leesésökből következik, mellyért jó a' masina az ökörnek lassúságához.

A' kévék, mellyeket ki kell szemelni, leteregettetnek a' szérőn körül belől 24 lábnyi térségre, mellynek közepén vagyon egy tíz lábnyi hosszúságú karó. Az ökör, melly a' Cylindert vonja, megvagyon kötve egy hosszú szíjjal 's forgó nyaklóval a' karó hegyéhez, úgy hogy a' szíjja lehet rövidíteni, 's hosszabbítani, a' mint a' közép helytől távolabb vagy közelebb kell a' masinának dolgozni. Egy ember vezeti az ökröt, kettő vagy három forgatja a' megtöretett kévét. Az egész magverő Cylindernek terhe 200 font.

A' próbák mellyeket tett eszközével a' Találó Úr, az elégedésig jól ütöttek ki. Három óra alatt, borongós napon 30 má'sa életet vert ki vele szalmájából egy ökör által. Ez olyan munka, mellyet két ember alig tehetne meg egész napon (Moniteur du 19 avril 1808)

b). Hasonló masinán gondolkodott Menzies Edimburgi ember; de a' mellyet Mickle hajtott tökéletességre. Ennek alkotása nagyon mesterséges. A' tséplő helyét ebben is magverők pótolják, de a' mellyek jobban kiszemelik az életet, mint a' Carrere Úréi, és ez tizenhatszor többet ad ugyan annyi idő alatt. Ezen masinával tsupán öt embernek kell dolgozni, kik körül egy hordja a' kévét a' másodiknak, ki azt széllyel oldja, és kiterjeszti a' táblára; a' harmadik öszve szedi a' szalmát; negyedik vigyáz a' szelelőre; az ötödik vezeti a' lovakat. Az ötödik dolgát gyermek is megteheti, vagy épen el is maradhat, ha tanúltak a' lovak. Alkotása ezen masinának megvagyon: Annales des Arts et Manufactures 84-dik számja alatt. — Kiknek tehetségök volna megsínáztatni, mind könyvek, mind modellák megszerzésére is léssen. Külömben ez illy mesterséges nyomtató Masinát nagy tökéletességgel munkálkodni megláthatja kiki Ertsiben Budán alól Mélt. L. B. Lili en Urnál.

M e s e.

Szeretted a' balat? ime halad vagyok.

Szeretsz tudományt is? im' könyvet takarok.

Rejtett szó

A' nagy Pithagorás tiltotta meg enni az elsőt;

Másikban vér foly; öszvesen ez növény.

Feleletek: 4) Az ivott egésség. 5.) A' Lotteristák.

6.) A' tréfa.

J e g y z é s: A' 6-ik számbeli Rejtett szó: Kapa, Apa.

H a s z n o s
M u l a t s á g o k.
(8.)

E n e k.

(Dahin sind meine Freuden. Mich foltern etc.)

Örömm oda vannak,
Bu emészt engemet,
A' keserves fájdalmak
At marjált szivemet.
Óh öröm térj meg önként,
Térj vissza nyugalom!
A' bú elnyomván másként
Szerencse meghalnom.

Elhervad az életnek
Virág koszorója,
Mert a' megvettetettnek
Nincs vigasztalója:
Csak könnyek mosogattyák
Halavány ortzámat,
És azok áztatgattyák
A' sírig útam.

A' Bóldog napok fényét
Az éjj setétíti,
A' Panaszok örvényét
Nevelni segíti:

Oh! öröm térj meg önként!
Térj vissza nyugalmom!
A' bú elnyomván másként
Szerentse meghalnom.

M. 'ss. S. r.

Kelet Indiának belső polgári állapotja.

(Zezostris alkotása szerint.)

Az Indiai polgári alkotás a' közönséges bévett vélemény szerint Zezostristól vette eredetét. Ez a' Király meghódította Indiát, 's népét hét rendre (Classisra) osztotta, melyek között első a' Böltséké, kiket Brachmanoknak hívnak. Ezek minden dologtól mentek, függetlenek, tsupán abban foglalatkoskodnak, hogy az Isteni tiszteletre elszánt áldozatokat beszédjék. Második rend áll a' nemességből, melly a' Társaságnak Királyokat, Ministereket, Hadvezéreket, Uralkodókat; 's védelmezőket nevel. A' több rendeket teszik a' Törvénytudók, földművelők, Katonák és Mester emberek. Ezen alkotást megváltoztatták a' Brachmánok 's a' hét eredeti rendet négyre vonták, meghagyván magoknál az elsőséget, melly még a' Királyoknál is felsőbb. Ezen utóbbi alkotás szerint első rend a' Brachmanoké, kik a' vallásnak szolgálói; második rend a' Satrixatri, vagy Setréakoké, kik a' Királyi Familiáknak maradákaik (Rajasnak mondják). Mi lett legyen

pedig eredetők a' régi Királyoknak, kiktől ők származtak, nem tudhatni, mert azt homály fűdi, 's mende monda hamisítja. Harmadik rend foglalja magában Wassi, Wanig, vagy Weinsas nevek alatt a' kereskedőket. Negyedik rend a' Sutrek, vagy Sudrák rendje, mellyhez tudatnak minden féle Mester emberek. Ezen négy nemzeti ágazások eredetéről azt tartják, hogy a' Bramánok Brumának fejéből származtak mellyért is őket úgy nézik, mint olyan fő embereket, kikkel ezen nagy istenség lelkét, 's böltseségét közlötte. A' Ráják születtek Brumának válláiból, mert ők az Igazgatásnak terhét emelik, és a' hazának védelmére fegyvert viselnek. A' Waszik származtak az ő hasából, melly a' testnek tápláltatását jelenti; a' Sudrák pedig származtak Brumának lábaiból, melly által az életnek fáradságos nemét jelentik, mivel hogy ezen rend a' mester embereket, 's nap számosakat foglalja magában, kik a' legnehezebb munkákat teszik.

A' Brumánok magok három kisebb czéhekre oszlanak, mellyek a' Waidigek, Sivebranmalok, és Strivesenálók. Minden Bramánok födetlen fővel járnak; hajokat elnyirják, 's tsupán hátúl hagynak egy hajtsapot (Kondubinak hívják) melly le tsügg, és tsomóba vagyon kötve, és megkülömbözteti őket minden egyéb rendektől. Öltözetök áll egy előkötőből, mellyet tsipőiken fellül körül tekernek magokon, czombjaik közt előre húznak, 's egyik végét függve hagyják.

Meg lehet házasodniok, de tsupán alamisnából kell élniek, 's mint a' régi Egyiptomi Papoknak, semmi élő állatot nem szabad enniök. Mivel pedig a' Bramánok azt állítják, hogy ők Brumának fejéből származtak, ezek kirekesztő jussal bírják a' papi tisztségeket. Ők őrizik, ők világosítják a' törvény könyveket; nekik van jusok tanítani; 's ők igazítják el a' pöröket. Ezekért őket úgy nézik, mint az égnek küldöttjeit. Azomban mivel hogy ők nagy számmal vagynak, nem szolgálnak mindnyájan a' Pagódokban; sokan közülök tulajdon házaiknál, 's magok öltözetjökben áldoznak, és tsak nagyobb ünnepeken gyűlnek számosabban öszve a' templomokba. Némelylek közülök jövődőlésből élnek, mások együtt az arra rendelt köz épületekben, mellyeket nekik a' gazdagok építtettek. Egy vagy két familia választatik ki a' Pagódi szolgálatra, kiknek határozott jövedölmök van, 's könnyen élnek. Az eledelek, mellyeket a' bálványoknak adnak, elég-ségesek ö nekik is. A' ki egy Bramánt agyon üt, az egy olyan bűnbe esik, melly egy a' megbotsáthatatlan öt bűnök közül, mellyért neki Wedamnak egy törvénye szerint szarándokoskodni kell 12 esztendeig, 's a' megöletett Bramannak agykaponyájába koldulni, abból enni, és inni, a' mit neki adnak. Ha ezen idő el tölt, magának kell alamisnállkodni, 's egy templomot építeni Brumának a' kinek lelkéből a' Bramán származott. Ha valamelly Bramán feleségét házasság-törésben

találja, négy fal közzé rekeszti azt büntetésül; ha pedig szereti, meg enged neki, 's elfeledkezik bünéről. Illyen megengeszteltetésre mindenkor nagy öröm vendégség következik, mellyre sok Bramánok, 's Bramánnék elhívatnak, kiknek a' bünös személy szolgálni tartozik az asztalnál.

A' Sut rák, vagy mesteremberek rendjök, melly bizonyosan a' legnagyobb, J o b b, és b a l k e z z e osztatik; melly osztályok a' külömbféle munkák szerint ismét külömbfélék. A' jobb kéznek legalsóbb osztályát tesszik a' Páriák, kiket a' több Indusok a' nép seprejének, rút, 's tisztátalan embereknek tartanak. Illy bötstelenség szerint ki rekesztetnek ök minden társaságból, és a' legmeszebb tájakon vonják meg magokat, ne hogy a' szél tőlök tisztátlan, 's ragadó kigőzölgeseket terjeszssen a' szomszédokra. Nekik a' többi rendek kútaikból nem szabad meríteni. Azért van mindeniknek magának kúta, melyet tsontokkal veszen körül, hogy minden reá ismérjen, 's kerülje. Ha valaki megengedi a' Páriának, hogy hozzá szólhasson, hé földi szegény a' száját újjaival, ne hogy lehelle a' másokra menjen, ha pedig szem közt jön neki valaki, hátat fordít, míg amaz el megyen. Ha megtörténik, hogy valaki Páriát illetett, annak azonnal meg kell magát tisztítani fürdőben. A' Bramánoknak nem szabad még tsak reá sem nézni a' Páriára, a' Páriának pedig futni kell, mihelyest a' Bramánt meglátja. Enni, vagy inni azon edény-

ből, mellyből Pária evett, vagy ivott, nem szabad. A' Pária nem mehet bé senki házába, vagy ha épen szükség volna bé mennie, más ajtót készítnék neki, 's még akkor is földre süttött szemekkel kell bé mennie: mert ha észre vennék, hogy a' konyhába tekintett, azonnal széellyel kellene törni minden edényt. — Minden Indus jó tettetnek tartja azt, ha egy bogárnak, vagy kigyónak, vagy akár mi állatnak életét megmentheti; de a' hanyatló, vagy földre eső Páriának nem nyújtana ki kezét senki, mivel félne, hogy magát megförtözteti. Némelly Irók azt mondják, hogy azon utálatnak, mellybe a' Páriák estek, életök módja volt volna oka, melly szerint ők semmi törvényhez sem köttetvén, meg esznek minden állatot talám a' mi a' több Indusok előtt szentnek tartatik is, és a' részegítő italok által gyakran a' földön hente-regnek. Hitelesebb mindazáltal azon vélemény, melly szerint az Indusok azt hiszik, hogy a' ki gonoszúl tselekszik, Páriának kellene másodszor születnie.

Természeti Ritkaságok.

Spallanzani Úr az úgy neveztetett Cerigo, vagy Cythéra szigetében mulatában, a' hol annyi szépet, kellemetést, 's termékenységet reménylt, mind ezek helyett nem talált egyebet borzasztó, 's terméketlen kőszirtoknál. Különösen magokra vonták figyelmét

a' sok külömbféle tűzhányó hegyek' maradványai, mellyek kövé vált tengeri állat testekkel, 's mész kövekkel voltak vegyűlve.

A' legtsudálatosabb volt pedig mind azok között, mellyeket ezen szigetben talált, a' lakosoktól úgy neveztetett *Tsonthe gy*, melly tsupa ember, — és száraz földi állat' tsontokból áll. Fekszik ezen hegy egy kis mértföldre a' fő várostól, déli részén a' szigetnek, 's körülete egy kis mértföld, magassága pedig nagyon meredek. A' tsontok, mellyekből áll, tökéletesen kövé változtak, 's olly nehezek, és olly kemények mint ugyan ollyan darab kövek, 's üregök meg van telve megkeményedett földdel, melly sok helyeken szinte leveles Kristály (spat-hum) formára változott.

Palaczkákat vagy Bűdös férgeket kiveszteni a' házból.

Hannoverai Erdömester, Lemke Úr módja, tulajdon szavaival így vagyon. „Már 1816-diknak tavaszán azon gondolatra hozott engem egy történet, ha vallyon a' vörösfenyő (*Pinus Larix*) nem volna e' alkalmas a' kedvetlen bűdös férgek kiűrtására még más módon is azon kívül, hogy a' házi bútörök belőle készítettetnének? Ezen gyanításra nekem elegendő győző okom, 's tapasztalásom vala. A' végre megtettem a' következő próbákat. Felapróztam négy font fiatal vörösfenyő ágat rajta termett tű forma

levélkéivel, 's belé áztattam nyolcz font eső vízbe 24 óráig, 's majd felfőztem egy üstben erős tűz mellett egészen négy óráig, 's meghűtöttem 12 óráig.

Hasonló módon bántam négy font hasonló ágakkal levélkék nélkül; és négy font korosabb vörösfenyőnek lehántott héjjával. A' meghűlt fenyő vízzel bévonattam egy palaczkás háznak falait, 's bútýorait, minden egyéb hozzá tétel nélkül. Kevés órák alatt megdöglött igen nagy részök a' palaczkáknak, s kitisztítottam ilyen módon két helybéli ispitályt, 's néhány polgár házakat, melyek tele voltak hűdös férgekkel. Több élve megfogatott palaczkákat pedig illetem a' vízbe mártott etsettél, mellytől azok hirtelen feldagattak, 's megdöglöttek. Mind a' három próbatételnek egyformán szerentsés volt a' kimenetele.

M e s e.

Ha fogdosod, elszáll: ha nem bántod, megáll.

Szemed' bántja, ha nézed; kezed bántja, ha éred.

Azt ki szülte emésztí: vagy fű-fából ő szüli.

R e j t e t t s z ó.

Négy betűvel írva teszek rejtek helyet

Első nélkül vitéz engemet nem szeret.

Vesd el a' két elsőt, majd négylábú leszek,
'S örzöm élted' házad', 's többet mit tehetek?

Kronperger Antal.

J e g y z é s. A' 7-dik számbeli Mese:
T o k. Rejtett szó: Bab-ér.

M u l a t s á g o k.

(9.)

Hogyan kelljen a' Gyermekeket a'
rajzolásra, és festésre tanítani?

Genlis, nevelő Aszszonyság, azt mondja (Nouvelle Méthode d'enseignement pour la première enfance, contenant et caet. Hambourg 1799 nevű könyvében) Minden Tanítványim tanultak rajzolni ötödik, vagy hatodik esztendejüktől fogva. Mi volt a' tanulásnak sikere? Az első négy esztendőben semmi sem; a' következő három esztendőben lehetett látni némelly előmenetelt, de csak a' jobb fejüknél; a' tizenharmadik esztendő-től pedig szembetűnő volt a' gyarapodás. Úgy tapasztaltam, hogy ezek nem annyira a' kéz gyakorlásra, mint inkább az éles vizsgálódásra figyelmeztek, a' mit minden napi ki sétálásunk közt a' régi emlékezet jelek, Templomok, 's épületek mellett elégséges haszonnal tehettek. Itt kapták ők a' leg jobb leczkét a' rajzolásban, 's festésben, 's itt tanulták ők egy okos mesternek társaságában a' hasonlítást, 's különböztetést, az egész mesterségnek nagy titkát.

A' rajzolás a' gyermekekre nézve a' legunalmasabb, és sok ideig leghaszontalanabb foglalatosság. A' meglehetősen eltalált fejek,

mezőségek, 's virágok, mellyeket, mint kílencz, 's tiz esztendő's gyermek munkáit, mutogat a' mester, vagy vak húzásokkal (keresztül a' papirosan, vagy ablakon, vagy krétával által verve a' kilyuggatott képen) segítették elő, vagy a' mester által tsináltattak.

Az újabb tanítás mód mind ezen akadályokat elhárítja. E' szerint az én tanítványom tizen-négy esztendő's kora előtt hozzá sem nyúl a' rajzoló Stylushoz, tsupán készítem ötet gyenge korától fogva ahhoz, 's tsupán megkivántatom vele a' rajzolás tehetségét. Ha kér tőlem Mestert, a' legjobbat választom neki. Meggyőzőm ötet a' felől, hogy a' rajzolást, ha tsupa virágot, vagy mezőséget kellene is rajzolni, az ember képpel kelljen kezdeni, nevezetesen az arczának egyes részein. Ekkor mutatni fog neki a' Mester egy szemet, vagy kép-oldalt azon intéssel, hogy most azt jól le kellene rajzolni. Elkezdődik a' leczke; rajzol a' mester, a' gyermek pedig tsak nézi, 's nintsen semmi-egyébre gondja, hanem hogy egész figyelemmel arra vigyázzon, ha vallyon helyesen másol e' a' mester. Illy tisztének helyes végbe vitelére fel kell ötet serkenteni jutalommal. A' Mester le rajzol hat hét szemet, mindeniket hibásan egyen kívül, mellyekről a' Tanítványnak ítéletet kell hozni. Meg lehet pedig, hogy az első ítélet hibás legyen, de majd megmutatván neki mind az előképet, mind annak legigazahb mássát, már mászsor job-

ban fog vigyázni, főképen ha a' jutalom is serkenti. Illyen tanítás mód mellett nem veszt a' gyermek semmit: nyerni pedig nagyon sokat nyer; mert azon kívül, hogy neki tsupán tsak nézni kell, és így nem fárasztja semmi, figyelmét is állandó ponthoz szoktatja. Ezen kívül még azt tanátslapám neki, hogy üres óráiban nézegesse körül a' képes könyvet; ott lennék vele magam is, és végig forgatnók azt, hogy az orrnak, vagy szemnek, vagy szájnak rajzolatját megvizsgáljuk, 's hasonlatosságait, vagy külöbségeit megítéljük. Ekkor adnék neki egy tsumó geometrica rajzolatot is, hogy avval világosításom szerint ismérkedjék meg, melly által már most alkalmas lenne, hogy a' leczkére meglehetős ítélő tehetséggel menjen. Így folyt volna le körül belől más fél esztendő is midőn már Tanítványom kilencz esztendős lenne,

Arra végre, hogy jól rajzoljon valaki, szükség tudnia a' kiváltképen való tsontokat és inas húsokat. Tanúlná tehát a' tsont, 's az inashús-tudományát (Osteologia. Myologia) melly célra szükségesek volnának anatomica Gipsfigúrák. Ezen munka belé jönne alkalmasint fél esztendőbe, de épen ez által kercsztül mennénk a' dolog nehezen, 's eljutnánk annak szépére. Most még egyszer meglátogatnák az álló képeket, festéseket, 's épületeket egy Mesternek jelenlétében, ki cmlékeztetne bennünket a' leczkéken adatott intésekre, 's gazdagitna sok újabb észrevételekkel az öszvetételről, a' jelentőségről, 's

idegenitene a' czifra, a' kemény, a' keresgél, 's az erőszakos, és tsalárd írásmódtól, 's szineléstől. Megmutogatná nekünk a' külömbféle módokat is, mellyeket nagyobb Művészek követtek, úgy hogy esztendő mulva könnyen elismérnök Guido, Raphael, Ruben, Veronai Pál, 's Cortoni Péter műveit. Ezenel megjegyzénök azt is, hogy a' Mythológiát, Historiát, és Archaeológiát tudnia kell annak, a' ki a' képekhez érteni akar. Nem mulasztanók el azt sem, hogy némelly nevétséges hibákat, mellyekbe a' legnagyobb mesterek is ezen tudatlanságból estek, felföldözzük. Így tanulna az én Tanítványom tizenegy esztendő koráig a' réz táblákból, festésekből, templomokból, 's nevezetes sir emlékjelekből, és a' szép fejrajzolatokból, 's egész képekből, mellyek egy Zampiérinak, vagy Titiánnak mester kezeiből származtak.

Ekkor elkezdvén rajzolni a' Mester félig dombos gipszöntések szerint, (Niobe familiáját, vagy egyebet) mellyekből tíz, tizenkettő elég lehetne, hogy valóságos élő ember fejére siessen; a' midőn meg kellene tanulnunk azt is, hogyan kelljen helyheztetni az elő képet (remeket), 's hogy lehessen azt egész hűséggel lemásolni, 's a' mellett szépiteni. Végre reá mennénk a' szinelésre is (de elejéntén tsak vizes festékekkel), midőn Tanítványomnak egy festék ládátskát vennék, 's elbeszéli nekem neki a' színeket a' természet historia, és a' chemia szerént, melly végre körül belől három hónap kellene. Ez alatt megtanulná: mitsoda festékek legyenek

mérgesek , ártalmasak , 's mennyire ? valamint azt is , mellyik festék mellyik országból legyen a' Természetnek , 's mitsoda vegyítéssel készül , 's hogyan tökéletesedett készítése módja. Illy ismeretek után megmutatja a' Mester a' színvegyítést az üveg táblán) 's fest velök szemeink előtt és felfödőzi előttünk ezen bájos mesterségnek titkait , melly szerint megtanúljuk legfeljebb kép hónap alatt , a' mi a' közönséges tanítás mód szerint olly hosszú és unalmas. Ezek tizenkettődik esztendejére esnek Tanítványomnak. Itt a' Mester változtatja leczkéit a' tárgyra nézve , most vidéket , majd virágot fest , és megtanítja a' dolgok szembeötlése felvételének módját (Perspectiva) ki megyünk a' mezőre , 's tanuljuk a' fűvészséget , melly nekünk egy kellemetes Tudományunk. A' mi sétálásunknak pedig nem tsak ezen egy czélja , 's haszna lehet. Megtekintjük a' szép erdőket , a' felséges kinézéseket , mellyek bennünket Poussin gyönyörű mezőségeire emlékeztetnek , midőn azokat azonnal öszve hasonlítjuk magával a' természettel, Kunnyho, nyáj, folyó, ég, felhő, mellyeket a' nyílt természet előnkbe ad , mind fontos tárgy mi előttünk.

A' Természet nekünk mindenkor felette látszik minden mesterségnek , 's annak szépségének érzését neveli bennünk a' beszereztetett ismeret. Végre elérte Tanítványom a' tizennegyedik esztendőt , kinél most akár melly hűsz esztendő mester sem fog gyakorlottabb lenni az ismeretben , az ítéletben ,

hasonlításban, különböztetésben, 's tiszta kiművelt izlésben. Most azt mondanám neki: „Te egy jó Festő vagy, kinek nints egyéb hija, mint a' tsupa kézgyakorlás, mellyet nagyon könnyen megtanúlhatsz. Ül le Tanítód helyére, 's rajzolj az ő szemei előtt”. Az igaz, hogy az ő keze még gyakorlatlan, de épen nem olly tehetetlen, mint balkeze. Rajzoljon míg tizenöt esztendő koráig, 's fessen a' tizenhatodikban: már a' tizenhetedik esztendőben nem leszen többé szüksége Tanítóra.

Jegyzés. Madame Genlis ezen módszerént talán egy jó Mezei táj festőt akart készíteni: de a' Historiai Képirónak; az Architecturái darabok festőjének; a' theátrumok, és templomok festőjének egészen más, és több készületek kellenek. Átaljában egészen más tanúság kívántatik egy Képiró Mesterben, más egy kedvéből festőben (Dilettante).

Olaj készítés.

Az Olajnak haszna igen messze kiterjed. A' Görögök, kik az olajfának felfödöztetését Minervának tulajdonították, azt egyszerű'smind minden mesterség isten aszszonyának is tartották, mivel hogy olaj nélkül nagyon kevés mesterség lehet el. De úgy látjuk, hogy minden más népek is igyekeztek az olajat megszerzeni, 's bírni, annyira, hogy csak nem minden alkalmas matériát megpróbáltak annak megnyerésére. Feltalálása, 's haszonvétele az olajnak nagyon

fenn esik a' régiség történetében. Már Já-kobról azt mondja az írás, hogy ő olajat önte a' kőre, melyet Béthelben emele, az álomnak emlékezetére.

Igen sok növények, és gyümölcsök vagynak, melyekből olajat készíthetni; de a' faolaj megelőz minden egyéb olajat jóságával, melyért az olajfa már a' legrégebb időkben is ismértetett, 's műveltetett. Minden régi népeknek hagyományaik azt tartják, hogy ezen fa volt legyen az első, melyet az emberek művelni kezdettek. Az Egyiptomiak a' régi Merkúrnak köszönték annak felfödöztetését. Az Atlantidák azt mondták, hogy Minerva ismértette meg az olajfát már az első emberekkel, 's ő tanította meg azokat, hogyan kelljen művelni a' fát, 's készíteni az olajat. Egyébaránt a' mi a' fának tenyésztetését illeti, arra semmi különös gondosság nem szükséges, a' mint Virgil mondja:

Ellenben nem igen sok munkát ad az Olajfa: Tsak gyökeret verjen, 's ágát levegőre kitőlja, Nödögél és nem fog katzorodva kapádra szorúlni;

Néki elég, tsak néha ekéd forgassa, vagy ásód A' földjét, hogy esőt szomjú gyökerekre bortsásson.

Georgikon Rajnis II. R. 73. lev.

Minden mesterség egyedül az olaj ki-nyomásában áll. Ez pedig három pontra határoztatik, úgymint a' gyümölcsnek

megörlésére, a' tiszta olajnak kinyomására, és némelly felvigyázásokra. Jósága az olajnak a' földnek természetétől függ, mellyben az olajfa terem; úgy az olajfának fajtájától, és a' gyümölts kinyomásának módjától. Ha a' gyümölts meg nem érett, kesernyés lesz olaja is. Az ilyen olaj tsak szappan főzésre, és lámpába használtathatik.

Szedik az olaj gyümöltsöt November, és December felé, kiválogatják a' legépebbeket, 's megörlik azt egy gömbölyeg (cylindricus) kő alatt, melly válójában forgattatik. Egy gyermek (kit Diablotiunnak hívnak) követi az örlőnek munkáját, 's könnyebbíti a' széllyel tsomoszlott gyümöltsnek leesését, az örlő masina alatt álló edénybe. Ha már az edényben vagyon a' megtörtetett gyümölts, azt egy ember kifordítja egy kétszájú kis zsatskóba befogván ennek alsó száját, 's viszi a' sajtolóba, többet egymásra, egy nagy üreges kőre, melly hárántékosan áll, hogy az olaj belőle kifolyhasson. Ekkor megforgatja a' sajtolót, 's felmerítgeti a' kinyomott olajat. (Ez a' szűz olaj tiszta olaj.)

M e s e.

A' föld fölött annya szüli; a' föld alatt annyát szüli.

R e j t e t t s z ó.

Innod adok neked, midőn szomjúhozol;
Fejemet elvéve viszlek, ha utazol.

Ladányi Mihály.

J e g y z é s. A' 8-ik számbeli Mese: Láng;
Rejtett szó: Zseb, Seb, eb.

H a s z n o s

M u l a t s á g o k.

(10.)

Természeti Ritkaság.

Speziától egy mértföldre, 65 lábnyi távolságra a' száraztól, vagyon a' tenger közepén egy édes víz forrás, melly néhány hüvelyknyire fellül emelkedik a' tenger színén, és körül belől 20 lábnyi kerületben szinte egy dombotskát tsinál. Ezen víz dombotska, ha a' tenger tsendes, teli látszik viz sugárokkal, 's alatta a' víz zavarosabb, főképen ha az eső esett, körulte pedig tiszta által látszó. A' sugárok nem engedik meg kis ladiknak, hogy az a' dombnak közepén megállhasson, hanem el lökik azt azonnal a' kerületre. Ki találta mindazáltal Spallanzáni Úr a' módját, hogy azon helyen megállhasson, melly által reá ment arra is, hogy a' vizet mind fellül, mind a' feneken megvizsgálhassa.

A' felső színen nem édes a' víz, de még is kevésbbé sós, mint a' mi körül veszi. Mélysége a' forrásnak 38 1/2 lábnyi. Ha a' mélység-mérő (ólomgolyóbis egy sinóron) a' fenékhez közel járt, azt lehetett észre venni, hogy a' sinór rezgeni kezdett, mellyet egyebütt sehol sem tapasztalni. Oka bizonyosan az, hogy itt a' fel szökő édes víz

teszi mozgásba a' sínórt. Ezen gyanítás, és a' másik tapasztalat, hogy a' víz itten nints olyan sós, mint egycbütt, könnyen maga után vonta azt a' következtetést, hogy itten édes víz forrásnak kell lennie. Hogy e' felől meg lehessen győződni, egy olyan masinát gondolt ki Spallanzáni Úr, melly által annak mélyéből lehetett méríteni, 's a' felhozatalban pedig eltávoztatni, hogy más vízzel ne keveredjék. Úgy találta, hogy a' víz iszapos, zavaros volt, de egészen édes. Azt is tapasztalta pedig Spallanzáni Úr, hogy ez a' többi vízhez képest hideg volt, bizonyosan azért, hogy az a' föld alúl jött fel,

Spallanzáni Úr azt hiszi, hogy ezen forrásnak eredetét felfödözte. Vagyon tudniillik három mértföldre Speziától egy hegy, mellyből két patak ered, 's majd távulabb egyesül, és egy mély barlangba zuhan, mellyben a' nap ellen elégséges menedékhelye vagyon, 's majd a' föld alúl a' tengerbe kifakad, és a' mondatott forrást folyvást fenntarthatja.

S z a p p a n y f ő z é s.

A' Szappannak minden különböző fajtai három alkotó részből állanak, úgymint: vízből, és zsírból (olaj, vagy akármi kövérnégből) mellyek vagy széksóval, vagy lúgsóval, vagy húgysóval (egy szóval alkali al) egyelittetnek. Vagyon tehát nem tsak kemény hanem híg szappany is, a' mint a' zsír-

hoz vagy széksót, vagy lúgsót veszünk. A' kemény szappany ismét két féle, vagy fejer, vagy fekete. Vagynak tarka, 's márványos szappanyok is, mellyeket az Illat-árosak készítenek.

A' fejer szappany készítése módja a' következő. Mindenek felett szükség a' szappanyos-lúg. Ennek kiállítására vesznek 50 font alikanti széksót, és 100 fontj elporlott meszet (mellyet lassanként kell vízzel nedvesíteni) 's bé teszik mind a' kettőt együtt egy vas fazékba, megforgatnak rajta körül belől 400 pint vizet, és felforralják kevés idő alatt kevergetve mindég a' vegyítéket. Ezután megszűrik a' lúgot, 's fel teszik ismét a' tűzhöz, hogy azt össze sűrűsítsék szinte azon pontig, mellyen egy friss tojást megbírhat felső színe. Ezen munkával még csak azt nyertük meg, hogy a' széksó a' hozzá adatott mészt által megfosztatott szénsavanyától (*Gas acidi Carbonici*). Következik azért, hogy a' megkészült széksóból kivétessék a' mennyit elégnek tartunk, és ugyan annyi vízzel felhígítván, ugyan annyi olajjal vegyítettessék. Az ilyen keverék ismét feltéttetik egy tsendes tűzre, 's kevertetik egy rudatskával, hogy az olaj a' sókkal jól el vegyüljön. Ha már gondolja az ember, hogy jól el vegyült, ismét adni kell hozzá a' széksóból ugyan annyit, a' mennyit elsőben az olajból vettünk. Folytatni kell pedig alatta ismét a' tsendes tüzet, 's próbálgatni gyakran, ha valyon jó

e' már. A' próba abból áll, hogy néhány tsepp a' vegyítékből egy üveg táblára hintetik, midőn, ha a' le ejtett tseppek könnyen össze mennek, 's el bortsátják magokból a' vizet, meg kell szűnni a' főzéstől. Ekkor ki öntetik a' szappany melegen fa, vagy tiszta vas formáiba, mellyeknek vastagságok 3 hüvelyk, hoszszok $1\frac{1}{2}$ láb, 's szélök 15 hüvelyk. A' tábla szappany, melly az ilyen formákból ki kerül, 20—25 fontot nyom. A' legjobb szappany az Alikanti, (Török szappany) a' Carthagenai, a' Velencei, Marsilii, Touloni. De még mind ezeknél jobbnak, 's tisztábbnak kell lenni az olyan szappannak, melly orvos czelokra készítettik. Erre meghatároztatik, hogy, a' szén savanyától megtisztított hig széksó úgy legyen nehezségére nézve a' vízhez, mint 4 : 3, (1, 333 : 1,000) az olaj pedig tiszta, finom (provanczi olaj) mellyeket hidegen kell össze rázni, 's hidegen tartani 48 óráig, ottan ottan felrázogatván. Majd pedig papiros iskátulákba kiöntve gyenge melegen szárazgatni.

A' jó szappannak tulajdoni ezek: hogy feloldoztassék a' tiszta vízben; a' vizet téj formásá tegye, a' nélkül, hogy az olajból csak legkisebb részt bortsátna is el a' víz színén; a' levegőn meg ne puhúljon; legyen fejer, kemény, 's ne legyen semmi kedvetlen illatja. A' télben készült szappanyban könnyebb mind ezen tulajdonokat feltalálni; mert egy az, hogy nyárban sokat tsinálnak

egyszerre ; más az , hogy a' nagy melegség miatt nehezebb megkeményíteni.

A' fekete szappany tsupán matériájára nézve különböz a' fejtől ; készül tudniillik széksó helyett lúgsóból (potasse) 's olaj helyett zsírból vagy halzsírból , vagy kender mag , len mag olajból. Így főzik a' közönséges szappanyt , úgy mindazáltal , hogy az együtt megfőtt lúghoz , és zsírhoz , konyhasót is vetnek , hogy ennek egyik állató része (a' széksó) megkeményíttse.

Hazánkban legjobb szappany a' Debreczeni , mivelhogy ezen tájékon a' Széksónak (soda, natrum) nagy bősége vagyon.

Uj Találmányok.

Doctor de Carro Ur, aki az emberi Nemzet javára ez előtt 18 esztendővel Dr. Jennernek Mentő-Himlőjét az Austriai Birodalomba behozta , 's elterjesztette ; most megint különös új találmányról tészten tudósítást , melly abban áll : hogy ő Párisból Dr. Galés Urtól hozatott olyan ládát , mellynek segedelmével a' különbféle nyavalyákban ki-ki a' Kénkö füstöléssel élhet a' nélkül , hogy mellére szállana. Minthogy a' Kénkö , vagy Búdöskő hasznos voltát régen isméri az Orvosok , mind külső , mind belső nyavalyákban : de a' bőr nyavalyáiban a' füstölés igen terhes volt , most ezen eszközzel azon alkalmatlanság elháríttatik. Ő kész akárhová a'

Doctor Uraknak ilyen ládat készíttetni, 's küldeni, tsak azt kívánja, hogy ez cránt vele Ágensék által végezzenek.

Elba szigetében most új Ásvány nemet találtak, melly szintűgy éghető, mint a' kőszén. De különös az benne, hogy, ha öszvetöretik, 's táblátskákra szabatik, Tuss gyanánt szolgálhat. — Ezen szigetben most igen szép fejer márvány bányát is találtak, melly a' Caráraihoz hasonló.

Bort készíteni téjből,

Masquer Úr egész bizonyossággal állította, hogy a' Tatárok a' téjből valóságos részegítő italt készítenek: D' Arcet Úr ezen dolognak valósága felől megakarván hitelesebben győződni, reá bizta egy barátjára, ki az Orosz Birodalomban utazott, hogy a' dolognak járna végére. Ennek előadása szerint a' Tatár bor készítés ebben áll: A' Tatárok nagy tömlőkbe gyűjtik a' tejet, és rázogatták azt gyakran egyik oldalról a' másikra; 's tesznek helé valami forrást okozó szert, (fermeptum) melly által a' téj valóságos bor forrásba megyen által. Majd a' levonással (Destillatio) valóságos égetett ital áll elő, melyet többszöri levonás által erősebbé, 's igen kellemetessé tethetni. Josse Úr, Párisi ügyes Patikáros, próbát tett az előadás szerint. Vett 50 font tejet, és azt tonnába öntvén, rázta, 's forgatta a' Tatár mód szerint. Annak megtudására, ha vallyon ennek kifor-

rásánál is menne e' el szén savany (gas acidi carbonici) egy bőr tömlőt alkalmaztatott a' tonna szájához, melly a' tonnát is megörzötte az elpattanástól. A' mit vélt, valóban bé teljesedett. A' téj 14 nap alatt forrásba indult, 's egy hónap múlva valóságos borrá vált. —

Statistikai Jegyzések.

A' Gazette de France-ban elő forduló lajstrom szerint vagyon most Párisban (az őrizeten lévő katonaságon kívül) 715,595. lakos; a' házak száma 27,371. és a' Háztartóké 227,252.

Nagy Britanniának népessége.

Házak.

Angliában: Lakóház = 1,472,870; familia = 1,787,520; nem lakóház = 53,965.

Valésziában: Lakóház = 108,053; familia = 118,303; nem lakóház = 3,511. —

Skocziában: lakóház = 294,553; familia = 364,079; nem lakóház = 9,539. —

Öszveséggel: Lakóház = 1,875,456; familia = 2,269,902; nem lakóház = 67,013. —

Emberek.

Angliában: férfi = 3,937,935; asszony = 4,343,499. öszveséggel = 8,331,436.

Valésziában: férfi = 257,178; asszony = 284,368; öszveséggel = 541,544.

Skocziában: férfi = 734,581; asszony = 864,487. öszveséggel = 1,599,068.

Katonaság a' seregnek = 198,551 férfi.

Hajós legények, 's tengeri Katonák =
126,279 férfi.

Hajós legények a' számba-vett különös
hajóknál = 144,558 férfi.

Hajó húzó bűnösök a' partoknál = 1,410
férfi.

Öszveséggel: férfi = 5,450,292; asz-
szony = 5,492,354. Férfi, és asszony =
10,942,646. —

Jegyzet. Ezen Lajstrom vétetett Month-
ly Magazinjának Novemberi számából, 1803-
dik esztendőben. Mennyire szaporodott pedig
14 esztendő el folyása alatt; az újabb köny-
vekből majd öszve hasonlíthatjuk. Ezt közleni
kivántam olvasóimmal azért, mert hiteles.

M e s e.

Vékony agár, ha kaffog,

Állva futó nyúlát fog:

Egyet böffent és kihullnak

A' fogai; de a' nyúlnak

Elugrik az élete.

Rejtett szó.

Elsőmből építhetsz várat városokat;
Másikom izzasztja az érczes kohokat;
Egészen magamat a' földből fejtenek,
A' vizözön nevelt, tüzek emésztenek.

H.

J e g y z é s : A' 9-ik számbeli Mese: Min-
denféle mag. Rejtett szó: Kút, út.

H a s z n o s M u l a t s á g o k.

(11.)

A' régi Oltárok.

Az Oltárok (arae, és altaria) különbfélek voltak formájokra nézve; némelyek négy szegletűek, mások hosszszak, némelyek ke-
rekek, mások ismét több vagy kevesebb
gyakran három szegletűek. Külömbözött pe-
dig magasságok is: némelyek alig értek tér-
dig, mások egészen övezetig, mások még
föllebb is, főképen a' gömbölyegek, melye-
ket néha alig lehet megválasztani az oszlop-
tól. Matériája az oltárnak többnyire márvány
volt, réz tsak ritkábban. A' Babylo ni Tem-
plomban (Herodot szerint) Jupiter arany ké-
pe előtt aranyból volt az oltár is, mellyen
tsak szoptató nőstény állatokat lehetett áldoz-
ni. Voltak fa oltárok is, mellyek néha ma-
gokkal az áldozati barmokkal együtt megé-
gettettek; ilyen az, a' mit Pausanias beszéll
a' Baeótok Cytheroni oltárokról. A' földmű-
vesek, 's majorosok hantból, 's pázsitból tsi-
náltak oltárokat. Hamuból is voltak oltárok,
mint az Olympi Jupiteré; voltak téglából is
ámbar ritkábban; és állat szarvából, a'
millyent Eustathius emleget.

Ünnepeken fel szokták, ékesíteni az oltárokat fa levelekkel 's gallyakkal többnyire az oltárt bíró Istennek szentelt fájából, p. o. Jupiternek tserböl; Apollónak borostyánból; Minervának olajfából; Venusnak myrtusból; Herculesnek jegenyéből, Bachusnak repkényből (hedera) Pánnak fennyöböl; 's ez volt a' mit közönségesen Verbenának hittak!

Állottak pedig az Oltárok többnyire Templomokban vagy az Istenniek állóképe előtt, úgy hogy az áldozó reá nézhetett, vagy a' Templom közepén; gyakran pedig kívül a' Templomon, mint az I s m é r e t l e n I s t e n n e k o l t á r a, melyet Sz. Pál Athénában talált. A' mezei Isteneknek künn a' mezőkön készítették az Oltárok; sőt voltak olyanok is, melyeket hordozni lehetett. Számokra nézve több oltárok lehettek egy Templomban. Így Virgil azt beszéli, hogy Jupiter Hammonnak száz oltári voltak Libyában. — 's Venus Paphiának ugyan annyi.

Hasznok az oltároknak nagyon meszsze kiterjedett: Ezeken tétettek az áldozatok; ezek mellett kötöttek frigyet, szövetséget; ezeknél fogadtak esküvéseket; ezeknél kötöttek barátságot; 's esküttek házassági hitet, a' mint a' régi Irókból láthatni.

Montfaucon.

T ö t s i n á l á s.

Tőnek neveztetik közönségesen egy olyan kis aczél darabka, melly egyik végén

hegyes, másikan rendszerint hosszas lyukatskával által van szuratva. Vagynak mindazáltal sok egyéb eszközök, melyekben egyik vagy másik a mondatott tulajdonságokból nintsen meg p. o. van lyukas de nem hegyes; vagy hegyes de nem lyukas, vagy sem nem hegyes, sem nem lyukas tö. Még több formákat, 's azok szerint ugyan annyi neveket vesznek a' tők a' munkától, melly általok tétetik, vagy a' mester emberektől, kik őket használják, ilyenek a' Szabó tö, Varga tö, Szüts tö, Seborvos tö (itt ismét sokféle) Parókatő, Székborító tö, Kötő tö, Lyukasztó tö, 's a' többi, melyek néha tsupán kevés hasonlóság miatt is tőknek neveztetnek.

Matériája a' tőnek aczél, melly végre a' német, 's magyar aczél mindenek felett legjobbnak tartatik. Készítése módja a' közönséges varró tőnek a' következő: Legelőször is tűzbe tétetik az aczél, mellyből kivétetvén kalapáts alá vetik, hogy négy szegletű formája helyett gömbölyegre veressék. Illy készítés után keresztül vonatik egy drótvonó nagy lyukon, melly annak csak nagyjából való megvonatása (degrossir). Onnan ismét tűzbe tétetvén, megint keresztül vonatik egy drót vonó lyukon, melly már kisebb az elsőnél; és az illyen keresztül vonogatás (mindég kisebb lyukakon) mind addig folytatik, mig nem elégséges vékonynak látszik a' célra. Mind annyiszor pedig tűzbe teszik, 's egy darab szalonnával megzsírozzák, hogy

töredékeny ne legyen, valamennyiszer a' drót vonó lyukon keresztül vonják.

Ha már az aczéldrót elkészült, elvagdaltják azt egyenlő hosszúságú darabokra, melyeket egy munkás szépen össze illetve, balkezébe fogja, és egy nagy ollóval, melyet jobb kezével forgat, elvagdaltja, a' darabok béhullanak egy edénybe. Egy másik munkás felszedi azokat, 's viszi egy üllőre, mellyen minden darabkának kilapítja egyik végét, a' hol a' tőnek feje leszen (*palmer l'aiguille*). Gondolhatni, hogy a' tőnek azon meglapítása egyik végen arra való, hogy ott a' lyuk tsináltassék, de a' melly végre még az aczélt is meg kell lágyítani. Ez pedig megესik az által, hogy a' meglapított tők ismét megtüzesíttetnek, majd meghűtetnek. Ekkor kezébe veszi azokat egy műves, ki az üllőjén mindeniket által üti elől egyik, majd másik lapján, egy lyuggató eszközzel (*percer l'aiguille*). Az így kilyuggatott tőket tal viszik egy ólom táblára, hogy a' kis a' darabkáktól fejöket, 's lyukaikat megtisztogassák, (*tronquer les aiguilles*) 's a' lyuknak belső oldalait reszelötske által, egyenlökké tegyék (*brider les aiguilles*). Ezután hegyezik meg a' tőnek másik végét (*pointer l'aiguille*) 's egyengetik ki darekát (*dresser l'aiguille*) ugyan tsak reszelötske által. Az edzés úgy esik meg, hogy egy hosszú lapos vason tűz felett tartatnak a' tők míg meg nem vörösödnék, akkor arról levétetvén hidegvizbe hanyatnak (*tremper les aiguilles*).

Ezen munkája a' tőnek nagyon fontos, melyet a' művész inkább csak tapasztalásból, mint regulából tanulhat meg: mert ha sokáig áll a' tűz felett, meg ég; ha kevés ideig, lágyan marad. A' megedzett tő ismét meg-tüzessitetik kisebb vagy nagyobb tűz felett, hogy könnyen ne törjék, nagyon kell pedig vigyázni ennél is, hogy a' meleg épen elegendő legyen; se nem nagy, mert az elrontaná az edzést; se nem kicsin, mert az tőredékenynek hagyná. Ha már ezen munkája is meg van a' tőnek, ismét kiegyengetik azt kalapáttsal. Végre következik a' pallérozás, a' melly nehéz, fáradtságos munka, úgy hogy tizenkét, tizenöt ezer tőt sorban, 's hegyökkel öszve rakva egymás mellett, köpporral, 's olajjal egy két embernek egy két napig is kell pallérozni, a' midőn a' tők a' nagy széles kötáblak alatt, mellyeket a' két embernek egymást felváltva mozgatni kell; csak nagyon lassan, 's szinte észre vehetetlenül fényesítik egymást.

Természeti Ritkaság.

Első Fridrik Tsászár épített Kaiserslauter mellett egy palotát, mellyet akkor a' Vár-bástyái választottak el a' Várostól. Ezen Vár mellett volt egy nagy halas tő, melly már most kiszáradt. Ebbé a' halastóba tett második Fridrik tulajdon kezével 1230. esztendőben egy tsukát, mellynék nyakába egy

arany gyűrűt köttetett a' következő fellül-
írással (Görög nyelven). „Én vagyok el-
ső minden halak között, melly
második Fridrik Tsászárnak keze
által ezen halastóba tétettem.
October 5-dikén 1230-dikban”.

Ugyan ezen gyűrűs tsuka kifogatott
1497-dikben Filep Választó Fejedelem alatt,
és Heidelbergbe vitetett, minekutánna a' tó-
ban 267 esztendőt élt volna. Ekkor már ol-
lyan nagy volt, hogy hossza 19 lábnyit,
nehézsége pedig 350 fontot ütne. Azon ta-
pasztalásnak emlékezetére, hogy a' tsuka
nem, illy hosszú élet kort érhet, lefestette
ezen tsudás halat egész nagyságában a' Vá-
lasztó Fejedelem, 's illyen fellül írást tété-
tett hozzá. „Illyen nagy volt a' tsuka, mel-
lyet második Fridrik legelőször a' Lauteri
tóba tett, 's gyűrűvel kijelölt 1230-dikban;
Heidelbergbe pedig hozták November 6-di-
kán 1497-dikben, minekutána a' tóban 267
esztendeig tartózkodott.

Journal des Savans nevű Újság (1688-
dik esztendőből, az Octoberi darabban) ír
le egy különös kútat, Pontarlier váraska
mellett, valamelly hegynék a' tövében. Jön
két úton két kerék vizeztartóba, mellyért
kerék kútnak is neveztetik. A' felső viz-
tató körülbelöl hét lábnyi hosszú, hat láb-
nyi széles. Közepén vagyon egy nagy szikla,
mellyen a' viznek fel 's leszállását meg is.

mérhetni. Ha a' kút viz áradni (fluxus) kezd, szinte valamelly morgást vehetni észre a' kúton belől, midőn egyszer'smind a' viz feltornyosodik benne; az apadásnál (refluxus) ismét vissza esik szinte annyira rendes színe alá, a' mennyire azon fellül felemelkedett. A' viznek játéka körül belől félfertály-óraig tart.

Apró Történetek.

1) Price Doctornak észre vételi Londonban a' nemzeti adósság felől igen nagy figyelmet vontak magokra egész Britanniában. Revéssel a' Könyvnek megjelenése után öszve találkozott a' Szerző Úrral a' Cumberlandi Herczeg egy sétáló helyen, 's monda neki mint egy hízelkedve, hogy ő a' könyvet szünet nélkül olvasta legyen, úgy hogy a' miatt majd megvakúlt. Különös, monda Dunning Doctor Pricének barátja, úgy Kir. Magasságokban egészen különböző erőt mutatott a' Könyv, mint másokban, mert ezeknek felnyitotta szemeiket.

2) Két Dáma nagyon felháborodott egymás ellen, 's nagyon öszve szidták egymást. Nevezték e' rútnak is egy mást? kérdé egy Úr, Nem! felele neki a' történetet bsszéllő. Jól van! úgy mond hát magamra vállalom, hogy őket ismét öszve békültetem. —

Nevezetesség.

Egy Florstadti gyermeknek Wetterauban olly példátlan emlékező tehetsége volt,

hogy az egész Bibliát szóról szóra el tudta mondani. Még több az hogy ha előtte elmondtak egy verset akár honnan, folytatta azt, sőt az Evangyélistáknak Máténak, Lukácsnak, Márknak, 's Jánosnak ugyan azont jelentő (parallelus) helyeiket a' legnagyobb határozottsággal egybe hasonlította, 's tudta mellyik könyvben hány rész, 's mellyik részben hány vers vagyon. Ezen gyermek nagyon korán kezdette olvasni a' szent könyvet, 's gyakran titokban, úgy hogy szinte el bútt avval, míg társai együtt játszottak. Mennyit tehetett volna ez a' gyermek a' Tudománynak előmenetelére, ha egy okos Tanítónak vezérlése alatt nyelv, vagy história tanulásra adta volna magát!

(J. F. Gutschmuths Bibl. der Paedagog. Lith. Ibg. 1801. 1-er Bänd.

M e s e.

Birja leány, mint nagy kintset, vele büszke
legény is:

Am de idő ellen sem tudják védeni ketten.—

R e j t e t t s z ó.

Láb nélkül jár, nem eleven,
Fut mindenkor a' völgybe:
Árt adj hozzá, szárnyas leszen
És élődik elsőbe.

J e g y z é s. A' 10-iki Mese: Puska. Rejtett szó: Kőszén.

H a s z n ó s M u l a t s á g o k.

(12.)

Testi gyakorlások.

(Gymnastica)

Mivel még nálunk a Gymnastica nem emelkedett fel azon polczra, hogy a' közönséges tanításnak egy része lehetne: meg kell elégednünk ideig óráig avval, a' mit ezen mesterségből mester nélkül is megtanúlhatni. Illyen tárgyak lesznek pedig a' következők: járás; futás; ugrás; mászás (fára); test' terhének egy arányban tartása; talpvason síkamlás; úszás; érző eszközöknek gyakoroltatások; 's néhány ifjúi játékok. — Hogy a' gyermek könnyen, 's szabadon járjon, az javasoltatik, hogy legalább három esztendőskoráig ne szorongattassék lába semmi láb belivel. A' futást az apró lépések tovább győzik; nagy lépések sebesebbek, de hamarabb fárasztók. Az ugrást megtanúlhatni illyen formán: le kell verni a' földbe két karót körül belől hat lábnyira egymástól, mellyek egy-egy hüvelyk távúlságra meg vagynak fúrva. Az alsó lyukakba egy egy éketske szúratik, mellyekre egy sinórt, 's ennek mind a' két végén egy fővénnel megtöltött zsatskót kell tenni. Az ugrást kívánó akadály a' fővény

zsatskó, mely a' keresztbe tett sinórával azonnal le esik, mihelyest éri az ugró. A' nagyobb tökéletesedésnél mindég feljebb lehet tenni egy hüvelykkel az ékeket, 's rajtok a' fővény zsatskós sinórt. A' mászást lehet tanulni egy sima egyenes oszlopon mely alljától kezdve felfelé tsiga formán feltekertetik mintegy fogakat képző fákkal, hogy rajta a' láb megállhasson. — Test terhét egy arányban tartani (balanciren) nagyon könnyű 's bátorságos mód arra szoktatni a' gyermeket, hogy harisnyáját, vagy czipőjét, nadrágját, tsizmáját álltában, minden támaszkodás nélkül húzza fel — 's le minden nap. Későbbben lehet próbáltatni vele, hogy egy gömbölyeg fenyő törzsökön egész bátorsággal, 's illendőséggel járjon. Vagy pedig a' ház földén éllel álló deszkának szélén álljon, 's menjen. A' talp vason sikámlás (vagy tsak menetel is a' száraz földön) leginkább azon vigyázatot kívánja elejénten, hogy a' gyermek előre hajtsa magát, ne hogy hátra essék. — Az úszásban nevezetes az, hogy egyik kéz szabadon lehessen (p. o. papirost egyik partról a' másikra ázatlan által vinni) mely végre szükség az oldalt úzás (Wassertreten), melyben minden mesterség abban áll, hogy a' láb hirtelen felemeltessék, 's vissza rugassék. — Az érzőeszköz gyakorlás többet kíván annak tsupa haszon vételénél; azt tudniillik, hogy az által a' gyermek szinte itélni tanuljon. Némelly gyermek játékok okos vigyázat alatt nagyon hasznosak lehetnek.

Illyen a' szembékötösdi, melly által a' szaglás, hallás, és tapintás nagyon élesedhetik. Illyen a' célraarányzás is, melly nem tsak a' felső tagokat erősíti; hanem a' szemmértéket is nagyon elősegíti. Egy a' leghasznosabb játékok közül a' laptázás, mellyet hajdan bizonyos mester törvények szerint játszottak, a' hoz való épületekben, úgy hogy még a' korosabbak is részt vennének benne. — Nem lehetne e' kívánni, hogy az ismét régi bötsébe vissza tétessék? — *)

Salétrom készítés.

A' Salétromnak (nitrum) vagyon két állató része, lúgsó és salétrom savany, melly tsupán a' szabad levegőn származik, azért magát a' salétromot is tsak színén találhatni a' földnek, mélyében soha sem. Legalább, ha volna is lejjebb valamivel, bizonyos, hogy az nem ott származott. Haszna a' Salétromnak igen sokféle mind a' Chemiában, mind a' festésben (tinctura), mind különösen a' puskapor-készítésben.

Vagyon természetes salétrom is, főképen Peguban több helyeken, és Agranak vidékein, az elpusztúlt városokban; nem különben a' Volga mentében, melly Moszkva, és Asztrákan Országokat végig folyván a'

*) A' testi gyakorlásoknak ezen nemeiről bővebben olvashatni ezen könyvet: *Kleine Encyclopädie der Leibesübungen zur Selbst-Belehrung*. Altona 1801. —

Caspium tengerbe szakad. Ezen helyeken fe-
jér, fekete, és sárga kövekben találhatók a'
Salétrom, mellyek közt legjobbnak tartatik
a' feketében való, úgy hogy azt tisztázni
sem kell a' puszkapor készítésére. Még ne-
gyedik fajta Salétrom is vagyon ugyan tsak
azon tartományokban, melly a' régi köfalak-
hoz ragaszkodik, 's köfal salétromnak (aphro-
nitrum) neveztetik.

A' mesterséges Saletrom készül pusztult
épületnek, vagy lakóháznak földéből, melly
sok húgyot, 's egyéb állati, vagy növényi
rothadt részeket vett magába, ha az hamu-
val kilugoztatik, 's a' belőle előállott só egy
más után háromszor kitisztáztatik. Célja az
ilyen munkának nem egyéb, hanem hogy a'
salétrom savany elvonassék a' földtől (több-
nyire mészföldtől), melly a' lakott helyekről
véttetett, 's a' lúgsóhoz kösse magát.

Készítése módja a' Salétromnak a' kö-
vetkező: kellenek közönségesen 24 lugozó
kádak, mellyek nyolczával három rendbe ál-
littatnak valami fa talpakra körül belől két
lábnyira a' föld színe felett. Minden kádnak
a' fenekén vagyon egy lyuk, mellybe egy
tsapotska tétetik, körül belől olyan nagysá-
gú, mint a' kis új. Belől a' kádban a' lyuknak
két oldalainál egy egy bototska van, 's azon
szalma, melly mintegy második fenekét tsi-
nálja a' kádnak, hogy gátolja a' földnek, és
hamunak kimenetelét, könnyebbíttse pedig
a' víznek kifolyását, melly a' tsapon kitse-
pegvén a' kád alatt álló edényben felszede-

tik. Az így rendbe állított kádba béhány, nak körülbelöl három dézsa hamut, 's azon fellül pedig megtöltik egészen a' salétrom földdel oly magasra, hogy a' föld szinte karimát formáljon a' kád szélén, a' felöntendő viznek megtartására. Mikor új lúgot tsinálnak, az első rendű nyolcz kádakra fris vizet öntenek, majd ha az letsorgott a' tsapon, ugyan azon vizet felöntözni a' második rendre; 's a' második rend alúl a' harmadikra, minekutána a' kádak jól széllyel porlott földdel mind tele vagynak. Ámbár pedig mind a' 24. kádon keresztül ment is az a' víz, még nem elégerős a' célra; azért kiürítik az első rendű nyolcz kádat, 's megtöltik ismét friss hamuval, és salétrom porral, hogy ismét felöntsék, és letsepegtessék rajta ugyan azon vizet. Az e'képen, 's annyszor leszűrött víz már ekkor annyira megfog, hogy ha 16 dézsával öntöttünk fel, alig leszsz több belöle 1 $\frac{1}{2}$ dézsánál; de épen ezen viz az, a' melly a' sós matériákat magába vette. Ha nem új volna az ágyazat, nem kellene annyi vizet önteni az elsőre, sem kétszer bortsátni le rajta: elég volna négy dézsa, hogy belöle a' 24. kádon keresztül 1 $\frac{1}{2}$ dézsát kapjunk.

Ekkor nintsen egyéb hátra, hanem hogy a' víz üstbe töltessék, és megfőzessék egészen 24, vagy több óráig, míg nem alkalmasnak látszik, hogy salétrom formába menjen által; a' mit pedig megtudhatni arról, hogy mihelyt egy két tsepp belöle egy

pléhre tseppentetik, azonnal megfagy (össze áll). A' Salétrom lúgnak felpároltatásakor sok tengeri só ülepedik le a' fenékre, melyet a' salétrom főzőknek ki kell szedni egy lyukas kalánnal (tajtékszedő kalán) 's felöntögetni egy fűz-kasba, melly az üst felett áll, hogy a' víz róla vissza tsepegjen. Illyen tengeri sót 15—16 fontnyit minden mázsa salétromtól elválaszthatni ('s kötelesség szerint el kell választani). Midőn a' salétrom egészen kifőtt, kimerítgetik a' vizet mind az üstből a' meritő kalánnal (puisoir) 's által töltögetik egy azon végre készült edénybe (recevoir) mellyben fél óra, alatt leszállván minden idegen része ('s a' konyhasó); felnyitják a' tsapot, 's lefolyatják az edénynek medenczéjébe. Itt hagyatik mind addig, míg nem össze áll, a' mi pedig négy nap alatt szokott megtörténni. A' salétrom rendes kristályai a' medence körületére ülepednek le két három hüvelyknyi vastagságra, a' mikor a' kristályba nem ment víz, vagy anyalúg (eau mere) melly még vegyes salétrommal, 's tengeri sóval, és egy vagy más földi sóval; ismét a' lúgos salétrom földre öntetik fel, ámbár jobb volna tsak egyenesen hamura töltögetni, hogy a' salétrom belőle rövidebb úton kivonassék.

A' melly salétrom illyen módon készül, 's ezen első munka után nyeretik meg, nem egészen tiszta, mivel hogy az anyalúgban kristályosodott, mellyért is nyers salétrom-

nak (salpêtre brut, vagy salpêtre de première cuite) neveztetik, mellyet még tisztázni (raffiner) szükség. Ez pedig az újabb főzés által esik meg, mellynek tajtékját lehányják, 's majd kevés anglus enyvvet vetnek hozzá, melly azt újonnan feltajtékoztatja. Ha felfőtt, felpárolgott, 's kristályba ment, már tökéletesbb (salpêtre de deux cuites): de még ekkor is nem ment egészen minden tengeri sótól; azért még harmadszor is ugyan azon módon felfőzetik, felpároltatik, 's kristályasodása elő segítetik (salpêtre de trois cuites).

S á s k á k.

Egy nagy tsapás a' földön a' Sáska pusztítás, mellyel leginkább Syria, Egyiptom, Persia, 's tsak nem egész déli Asia több ízben sinlődik. Ezek az állatok egész sereggel járnak, melly több mértföldekre befödi a' földet, 's olly nagy tsattogást teszen évésével, hogy szinte valamelly láthatlan ármádia menetelének vélné az ember. Jaj annak a' vidéknek, mellyre ők leszállanak, mert ott egyszerre eltűnik minden zöltség a' mezőn, és a' fákon. A' Syriaiak azt az észrevételt tették, hogy a' sáskának sokasága a' nagyon lágy télnek volna következése, 's hogy mindég az Arábiai pusztákról jönnének. Illyenkor tudniillik meghagyja a' tél a' tojásaikat,

mellyek kikelvén tsak hamar más határt kell keresniök, mint hogy a' pusztá nem sokáig gyözi őket tartani. A' Syriaiak füsttel szokták elűzni, de legnagyobb ellenségeik nekik a' déli szél, és a' dél napkeleti szél; 's az úgy neveztetett S a m a r m a r madár, (ollyan forma mint a' mi sárga rigónk) melly szinte seregestől űzi őket, (mint a' seregély) és rákásra öldösi, akár ehetnék, akár nem. A' mondatott szelek pedig hajtják őket a' földközi tengerhez, mellyben megfúladnak, úgy hogy, ha a' tengerjátéka kiveti őket, az egész tenger part bűdös tőlök.

M e s e.

Hasban lakom, 's nem élek:
Test vagyok: mégis lélek.

Szemere Pál.

Rejtett szó.

D-vel kezdve tiszteli ezt
A' Mahumed' embere:
Pedig Zs-vel Magyaroknál
Akasztófa címere.

J e g y z é s : A' 11-ik számi Mese: Szépség. — Rejtett szó: Víz, Viza. (NB. A' nyomtatásban hiba esett; nem: Árt adj hozzá: hanem Á-t adj hozzá kellett volna lenni.)

H a s z n o s

M u l a t s á g o k.

(13.)

Tsak a' fő városokban tökéletesedhetnek, 's terjedhetnek leginkább a' Szép Mesterségek; mert tsak itt táplálhatják, 's becsülhetik meg illendően a' nagy Mestereket. Mostanában igen nevezetes Bétsben Tancredi Olasz Opera, mellynek Muzsikáját Rossini Ur készítette. Ebben a' Bevezetés, és három magános énekek köz tetszést nyertek kiváltképen. D i t a n t i p a l p i t i nevezetű ének (Cavatina). — Egy Bétsben lakó érdeemes Hazánkfia a' Nemzeti Nyelv édességét kívánván éreztetni, a' következőt küldötte hozzánk:

É n e k.

(A' most annyira kapós [Tancredi nótájára])

Ha tudnád Angyalom,
Szívem Bálványa!
Mejjem melly' fájdalom
Es Kin' Zsálmánya.
Tigris szíved
Meg lágyulna
'S Beteg hived
Meg gyógyúlna.

Nem tudnék gondolni
A' Sors átkával,
Kész volnék hartzolni
Bár melly Tsudával
Tsak hogy mennél
Elébb babér
Helyt te lennél
Azért a' bér.

Flóra' kis lyányait
A' Kalászokkal
Az ősz bajorjait
A' fuvatokkal
Megtanítnám
Kéz tsókodra
'S rá szorítnám
Parantsodra.

Óh melly' bóldog lenne
Rabja kájdinak
Óh bel' örvendene
Rablántzaidnak.
Minden baját
Felejtené
Élte jaját
Fel se venné.

De ha, óh mostoha
Végzés! éppen nem
Lehet nekem soha
Kariján pihennem
Ugy szaporán
'Tsak oltsd el e'
Métset káján
Halál szele.

Nevezetes példák az éles szaglásról.

Tsodálkozásra méltó az érczeket szaglász által megkülönböztetni, mellynek pedig több régi Írók példáit beszéllek. Illyen az, a' mit Martial bizonyos Mamurráról említ, ki őrra által ítélte meg, ha vallyon Corinthi volna e' a' réz, mellyet kezébe adtak. — Sok Indiai Kereskedőknek még finomabb szaglások vagyon, kik a' mint némelly utazók bizonyítják, minden próba kö, mérték, 's választó víz nélkül akármelly kezeikbe jött pénznek belső bötsét szorosan megtudják határozni p. o. ha ezüstölt réz darabot adnak nekik, azt azonnal felfödözik. Európában is voltak sok olyan személyek, kik szagló érzésüket szinte annyira kiélesítették. Marco Marci beszéll egy Prágai Szerzetesről, a' ki akármit tettek kezébe egész bizonyossággal megmondta tsupa szaglása által ki-e volt az, vagy ki tette kezébe. Épen úgy meg különböztette ő a' köz hír szerint a' jókat is a' bűnösöktől. — Tudva vagyon az Aleppói Kalauzokról is, hogy midön ezek Babylonba vezetik az útasokat nem lévén semmi jelek a' pusztában, mellyen járnak, a' fővényt szokták megszagolni hogy abból a' vidéket meghatározzák, 's ezt pedig éjjel is megteszik, úgy hogy az által céljoknak távolabb, 's közelebb voltát megismérik. — Az Orvosok gyakran tsupa szaglásból jövendőlik meg a' betegségnek kiemenetelt. — A' kutyáknak ebben a' részben is jó szaglások van, mellyek gyakran rémitő

vonitással, 's néha tsaholással jelentik meg a' háznál történhető halált, midőn még az alaton házaknál az ablakokra is felágaskodnak. — Egy embert meg harapott a' dühös kutya, 's olly éles szaglása lett, hogy ismértse meg lehets távúlságra is meg ismerte, az idegenek között, minek előtt láta volna azokat. — Valamelly aszszonyságnak volt egy majma, melly aszszonyát alig hagyta el egy lépésnyire is. De egyszer a' majom valamelly ragadó nyavalyát érzett meg finom szaglása által az aszszonyon, 's egészen megváltozott eránta. — Azt beszéllik, hogy Democritnak olly finom szagló tehetsége volt, hogy a' feladatott téjről megtudta mondani: fejr e', vagy fekete ketskétől való légyen. — Pherecydes pedig egy kút víznek szagából jövendölte meg a' föld indulást. — Vagynak emberek, kik zavaros téli időben két három órával is megmondják az esés előtt, hó fog e' esni, vagy eső, a' midőn az első esetben édes, az utóbbiban sós szagot érzenek. — Az Antillai feketék felfödik szaglások által az ember nyomot, 's a' mi több azt is megtudják, ha Európai ember nyoma e', mihelelyest azt megszagolják. — Digby ad elő egy nevezetes példát, melly ide tartozik: t. i. A' háborúnak nyugtalansági miatt kéntelenítetttek egy gyermeknek szülői az Erdőben keresni menedéket, holott is füvekkel éltek. Ezen gyermeknek lassanként a' gyakorlás által annyira megélesedett szaglása, hogy az által az ellenségnek közelgetését is megtudta. E-

zen tehetség őt rövid idő alatt Kém szolgálatra emelte. De a' megváltozott élet mód miatt nagyon megtompúlt szagló tehetsége, ámbár még ezután is mindég megtudta feleségét szagából különböztetni, 's tudta a' nyomot követni, mint a' legjobb szagló kutya.— Nevezetes példája a' szaglásnak az is, a' mit Max Lambergi Gróf beszéll. Kortében volt egy különös ember, ki a' külömbféle földnek szaga, 's íze által megmondta lakó földét akármelly idegennek, kinél hazájának földéből egy darabka találtatott. Az igazgatás reá bízta, hogy egy embert vizsgálja meg, ki magát egészen eltitkolá, nem akarván felfődözni, honnan légyen. A' szag ismérő megszagolta az idegennek tsizmája sarkát, mellyhez a' föld hozzá tapadt, 's megismérte, hogy az Schweiczból való. Ezen kinyilatkoztatás ki verte élcből az idegent, 's meg kellett vallania onnan létét, mellyre kivilágosodott, hogy ő egy fő nemzetségből való, kit szerelmes történeti határoztak arra, hogy vagy meghaljon, vagy idegen földeken bújdosék. A' nagy lelkű Paoli egyesíté ötet szerelmesével, 's polgárrá tette Ajaccióban.

A' Hetruriai Edények.

Montfaucon Buonarotti, Gori, és Winkelmann több Hetrúriai edény gyűjteményeket láttak, 's le is írtak. Egy ilyen nevezetes maradványa a' Hetrúriai mesterségnek, 's kintse a' Vaticáni Könyvtárnak a' többiek

között az is, melly Jupiternek ünnepét ábrázolja. Ezen az edényen Jupiter a' levegőben jelenik meg, jobbjával palástját igazítván nyakában, 's balkezeben a' Királyi pálczát tartván. Jupiter oltárához egy aszszony támaszkodik, kinek jobb kezében tükör; bal kezében pedig egy zöld ág az Istennek tiszteletére, 's mellette egy ökör, mellyet az aszszonyok nem áldozatul hanem tsak aján-dékul vezetnek. Ezeket követi egy ifjú trombitás, útas ruhában, kinek kalapja le vagy on kötve. Egy örlélek talám a' Jupiteré koszorúzza az aszszonyt jobb kezével, bal kezében pedig egy szent ágat, 's fátyolt tart jutalomul az áldozóknak. Másik felén az edénynek két Ifiak vagynak, kik közül egy koszorús fővel, 's bal kezében zöld ággal valamelly kösziklán ül; a' másik pedig botjára támaszkodva, mesterséggel kötött koszorúját mutogatja. Ezek után vagynak három aszszonyok, kik az áldozatot tejendik, egyik rósa koszorút, 's fátyolt hoz; másik álltában tükröt mutat, 's ruháját terjesztgeti, harmadik pedig középen ülve tsészét 's faágat tart. Szűkebb részén az edénynek halak vagynak. Nevezetes ezen edényen az, hogy bizonyítani látszik azon értelmet, melly szerint a' Pógányok azt hitték, hogy az Istenek, vagy azoknak jó lelkeik a' kedvelt áldozatoknál megjelennek.

Ö Felségének I. Ferencz Austriai Tsászárnak vagy on olly ritka, olly számos, 's olly jól megtartatott Hetruriai Edények-Gyűj-

teménye, melyet Olasz Ország Bétsnek méltán irigyelhet. Ezen Gyűjteménynek leírása rézre metszett képekkel nem sokára ki fog adattatni. —

Esős időbeli aratás.

Nagy és hoszas esőkben lábán szokták hagyni a' gabonát. Így elkésik az aratás, és a' szemben sok kár következik. Ennek megelőzésére két módot tanátsolnak a' mostani Írók:

1-ör. Hol a' szükség nagy és hamarjában kellene az élet, azt tanátsolják, hogy nagy ollókkal kell eltsipdelni, 's köténybe ejtegetni tsupán tsak a' kalászokat; azomban a' szalmája jobb időre maradván, midőn szárazon lekasználhatni.

2-or. A' hol szabad a' Gazda a' magájával, és a' dézmálásra nem kell várnia, ott esőben is rendszerént arattathat: de tsak egy maroknyi kévéket köttessen, mint a' zsupszalmából, midőn szetskát metszenek. Ezen kised kévéket tsak ugyan a' szetskametszőre tegye, és így a' kalász fejeket egyszerre elvagdalhatja. Az illy kalászok kis helyet foglalnak el, és azért könnyebben megszárittathatnak, 's könnyeden kitséveltethetnek. A' szalmát nem kell féltetni, ha esőn marad is: de ha földél alatt lehet, a' megforgatása nem nagy munka.

3-or. Kis Gazdáknál talán máskor is jó volna a' szetska-metszővel elszedni a' kalászokat, és a' kimorzsoláshoz, zsurmoláshoz valamelly eszközt tartani, mint van a' szőlő szemek leszedéséhez. Így ellehetne kerülni a' nyomtatás, és tsépelés hosszas bajlódását, 's a' szalma egyszerre kész volna.

Vagy olyan forgató Masinával, mellyet Herman Müncheni Professor Ur készített, maga találmánya szerint, a' Komlónak hüveléből való kifejtésére. Ezt nem sok változtatással a' kalászokhoz is lehetne alkalmaztatni.

NB. Ha találkoznék Jótévő, én ezem Masinát rézre metszetném.

Rejtett szó.

Az vagyok, a' mi te vagy, megahagyván engem egészen
Elvévén fejemet, kívánok mást megöletni
Lábotat így vedd el, már is teszi, a' mit akartam.

Most fejem add hozzám, megmondom merre sohajtok.

[Karátsonyi Lajos.

Jegyzés. A' 12-ik Számbeli Mese:
Lúd lelke, mellyet sütéskor bele szurnak.
Rejtett szó: Díván. Zsiván.

H a s z n o s M u l a t s á g o k.

(14.)

Képiró és Gúnyoló.

Képet festegetek. De ki az, ki megadja jutalmát,

Bár etsetem szépet; bár ha tsunyát maszától?

Szépeket ótsárlják rútak; szép megveti rútat:
Hát hol lesz szükség nagy remekidre Hogart? *)

M i r z a.

(Napkeleti Történet, Hawkesworth Ángolszerint.)

Íman Cosrounak levele (a' Hegirának Persa időszámlálás szerint 530-ik évében) a' következő történetet adja elő. —

Tetszék Carascannak, kinek köszönik a' földnek minden Királyi hatalmokat, és ditsősségöket, hogy Tauris' tartománynak kormányát Mirza szolgájára bizza. Az ő kegyelmét Mirza jeles erköltsei által nyerte meg,

*) Hogart Wilh. derék Anglus Képiró volt. Született Londonban 1694, 's meghalt 1764. Kiváltképen jeleskedett a' gúnyoló képek' (caricatura) készítésében. —

úgy mint: kellemetes lelke, való erköltsisége, mérsékelt maga viselete, 's felemelkedett lelki tulajdoni által; mert sem Ura kényének, sem az Udvariak' kevélységöknek soha sem hízeltkedett. Carascannak olyan kellett, a' ki népének legyen embere, nem Tiszteinek. Mirza elfogadta egész tisztelettel a' méltóságot; de inkább szívére vévén a' reá bízott kötelességet mintsem a' fény által megvakíthatatott volna, úgy nézte magát, mint a' kinek vállaira tétetett volna minden népe boldogságának terhe, és azt ítélte, hogy annál nagyobb bötsöt szerzene fő méltóságának, mennél inkább azt meg kedveltetné. Az ő kezében az igazságnak mértéke részre hajlás nélkül állott; a' mellett segítette a' nyomorultakat; védte a' gyengéket; tüzelte a' tudósakat, bötsülte a' birtokosakat; 's jutalmazta a' serényeket. Szerentsét, és békeséget terjesztett ő el mindenütt maga körül, 's al-dák mindenek az ő nevét. De azt lehetett tapasztalni, hogy a' jótévő Mirza épen nem élt maga azon boldogsággal, mellyet másoknak osztogatott. Ő a' mellett egészen zavaros kedvűvé, 's fekete vérűvé változott: ha valami nyugta volt a' köz tiszttől, azt azonnal magánosságban töltötte, 's ha ki ment palotájából, lépése lassú, 's tekintete földre süttött 's arczája szomorú volt: annyira hogy egy illy fontos hivatalnak terhétől maga is kívánczozott megmenekedni. — Ezen feltétellel béméngetelt kére Carascánnál, ki előtt leterülvén a' földre így szóllott: Engedjen meg

a' Világnak Ura nekem, tisztelő szolgájának, ki Uramnak lábai előtt teszem le a' jótéményeket, mellyekkel ő engemet kegyelméből tetézett. Termékeny a' Tartomány, mellynek kormányát te reám bíztad, mint a' Damaskusi kertek; 's nagyobb a' nekem jutott városnak ditsőssége minden városénál azon az egyen kívül, mellyet a' te jelenléted fény-sugári világosítanak: de az élet, még ha leg-hosszszabb is alig elégséges a' halálhoz készülésre. Minden egyéb gond hiú és haszontalan, mint a' hangyának munkája, mellyet az útasnak lába széllel tapod: 's minden öröm futó és színes, mint a' szivárványnak tüné-
ménye, melly az esőnek tseppjein ragyog. Engedd meg azért, hogy készüljek az örök-ké valóság közelgetéséhez; hogy lelkemet az elmélkedésre adjam, hogy a' magánosságban a' vallásnak titkait tanuljam, 's hogy feledjem el a' világot, 's a' világ engem, míg nem leesik az örökkévalóságnak kárpítja, 's meg kell jelennem a' Mindenható színe előtt. Carascan midőn Mirzának beszédét hallaná reszketett Királyi székében, mellynek zsámo-lyánál reszkettek a' földnek nagyjai; az Ud-variak pedig mind elhalaványodtak, 's nem mert szólni senki. Végre megszólamlék Ca-rascan: „ Mirza, a' te szavaid kétséggel, 's rettenéssel hatották meg az én szívemet, 's érzem, hogy egy hirtelen félelem vert le en-
gem, mint azt a' nyomorultat, ki egy mcre-deknek szélén álltában alá felé vonatik. De álom legyen e' veszedelmem, vagy való, még

nem tudom. Én csak egy tsúszó állatja vagyok a' földnek, mondja Mirza, nem úgy mint te; az én életem tsupa egy pillantat, az örökkévalóság pedig immár előttem, 's alig van időm hozzá készülnöm. „De hát kik fogják kormányozni a' híveket? azok e', a' kik nem félik az égnek ítéletét, 's kik a' gyönyörűségnek közepette egészen elfeledik, hogy meg kell halniok. Hát nem volna e' több kapuja a' menynek, mintegyedül a' Derviskunyhója? A' Dervis élete nem lehetséges minden embernek, de nem is kötelesség Mirza. „Menj el azért ezennel házadhoz, 's hagyj gondolkodni engemet, hogy megismerjem az igazságot, 's meghatározhassam azt bőltséggel.”

Mirza elméne, de majd ismét bé mentelt kére harmad napra. Akkor le-terülvén a' Királyi szék előtt, ki vona kebléből egy levelet, mellyet megtsókola, 's általada a' Tsászárnak, mondván nyájasabban, 's derült arczával: „Uram! ezen levél, mellyet az előtted álló Fő paptól vettem, meg taníta engem, hogyan lehessen élni, 's egyszer'smind készülni a' halálra. Már most teljes örömmel a' szívem, ha a' multakra vissza nézek, 's reménnyel, ha előre tekintek. Megtartom azért örömmel a' méltóságot, mellyet harmad nappal ez előtt lábaid előtt akarék le tenni. A' Tsászár gondos figyelemmel, 's bámulással hallgatá Mirza beszédét, 's általadá a' levelet azonnal a' Fő papnak, hogy olvassná el. Ekkor az egész Udvarnak szemei a'

bölts öregén függöttek, ki is elkezdé olvasni a' következő levelet :

„Áldás Mirzának az egektől, kit Carascan
„a' mi hatalmas Urunk Kormányossal tisz-
„tele!”

„Fájdalommal tölt meg szívem, 's bánatnak homálya fogta bé szemeimet, midőn megérteném szándékomat, hogy Taurisnak tartományát kormányod jó téteményitől megakarod fosztani. De ki merne szólni a' Tsászár előtt, midőn őt a' szomorúság megzavarta! 's ki bátorzkodnék világossággal dítsekedni, midőn Ura kétségbe esett! Elő adom neked ifúságom történetit, 's nevelje a' Próféta elmédben az igazságokat, mellyeket én tulajdon tapasztalásomból tanultam. Tanított engem Aluzar Orvos, kinek mesterségében jelesen elő is mentem. Megjelentém a' betegeknek a' növényeket; mellyeket a' nap Szentlélekkel megtölte: de a' fájdalomnak, 's halálnak jeleneti, mellyek körül forogtam, megborzasztottak engem magamra nézve is. Szüntelen a' sír állott szemem előtt, mellyért meghatároztam magamban, hogy tsupán a' síron túl valókat keresem. Erre végre elástam pénzemet, 's szarándokoskodtam a' pusztákban, a' kietlenekben. Italom volt a' sziklának patakja, eledelem pedig a' földnek gyümöltse. Hogy még annál sanyarúabbá tegyem életemet, egész éjeken bé sem hűnytam szemeimet barlangom nyílása előtt. Egyszer épen egy olly álmatlan éjem után érzeni kezdém, hogy szemeimet az álom mint egy

ellene állhatatlan erővel lepi meg, 's valóban elaludtam, és látást láttam. Úgy tetszett, mintha barlangom szájától hirtelen egy sötét testet pillantottam volna meg, melly az épen felkelő napot elfogá. Kevéssel pedig azután észrevettem, hogy a' homályos test közelítése szerint nevedeknek, 's egy nagy sas volna, melly egy törött lábú rókának, közel hozzám eledelt hozott, 's ismét el ment. Én ezen álomból felébredvén így szólék magamhoz: Cosrou! hogy te a' lármás életnek ellene mondál, jól tevéd, de lássd még sem nyugott egészen lelked: mert legalább az eledelről gondoskodnod kell, 's vallyon nem inkább eltarthatna e' téged a' gondviselésnek keze, mint egy bénna rókát a' sas: hogy fel tehát avval is; több idő marad az ájtatósághoz. Illy határozásom után felhagytam minden eledellel, de csak hamar éreztem, hogy látásom homályosodott, 's térdeim reszkettek, midőn még ezeken kívül egy látatlan lélek dorgáló szavai is felébresztettek: „Cosrou, én vagyok a' Mindenhatónak követe, hogy téged eszedre hozzalak. Nem szégyenled e' te magadat a' bénna rókával össze hasonlítani, holott te inkább erődben vagy, mint a' jótévő sas. Kelj fel azért, és menj segítségére a' nyomorútnak, 's orvosoljad a' kórokat. A' virtus tselekedetben áll, nem hanyélsben. Ezen szavak engem megindítottak, mellyért vissza tértem a' Várasba, 's jól tevék felásott pénzemből sokakkal. Kö-

vessd azért te is a' sást, melly a' nyomorúttal jól tön. Isten veled!

A' Tsászárnak ezen levél olvasására minden kétségi elenyésztek, mellyért béavatá őt újra a' Kórmányszékbe, 's megíratá a' Történetet, hogy a' maradék is tanuljon belőle.

Természeti Tsoda.

A' tizenhatszadik századnak kezdetében született Angliának Suffolki vidékén egy gyermek, ki elejénten semmit sem különbözött másoktól; azután pedig 8—9 hétre elől megsárgult, majd megbarnult, és végre kiötlött bőre egészen nagy hosszú kinövésekkel, mellyek szinte egy hüvelyknyiek voltak, barnák, feketék, kemények, 's tsörgöttek, ha valaki elvonta rajtok kezét. Mellyért is tuskés embernek neveztetett. Az ilyen tuskék sűrűen meglepték az ő egész testét, kivévén fejét, arcáját, tenyerét, és talpát. A' himlő, 's az orvosi szerek megszabadíták ugyan őtet attól egynéhányszor, de majd tsak hamar kinöttek ismét. Magoktól is leestek minden télen, de újonnan előjöttek tavasszal. Elejénten, míg frissek voltak, tsak barnásoknak látszottak, későbbén pedig megfeketedtek. Egyéb aránt egészséges volt a' gyermek, 's szülői minden hasonló tulajdonság nélkül. Hat gyermekei, kiket nemzett, mind tuskések voltak épen úgy mint ő; de a' kik mind meghaltak, kivében egyet, ki

30—40 esztendővel ez előtt még pénzért mutogatta magát Angliában.

A' két fő virtus Garve szerint.

Egész életünk áll a' tselekedetből, és szenvedésből: mellyek szerint kétféle virtust lehet felvenni (úgy mint egy szenvedőt, a' megelégedést, 's egy tselekvőt, a' jóakaratot. Az elsőbb Isten eránt, az utóbbi emberek eránt való kötelesség. Ezen két fő virtusnak egyveledéséből több virtusok származnak, millyenek: maga feláldozása; maga mérséklete; türedelem; szorgalom; nagy lelkűség. Garve ebből azt következteti, hogy a' virtus boldoggá is teszi az embert: mert vidámság, és szeretet épen olyan két nemei a' boldog állapotnak, mint a' köteles egyet érzésnek. (Garvens vermischte Aufsätze, Breslau 1800).

M e s e.

Emberekkel élek. Szomorú állapot,
Hogy nem látok élve még is soha napot.
De ezt kipótolom én az embereknek
Bár éltem vesztével szolgáljak ezeknek.

Andrád Elek.

R e j t e t t s z ó.

Hármától származik mindennek jó kedve
Kettejének esős időben van nedve.
Mind az ötöt együtt ha az öszve tétel
Szerént olvasod el, lesz főve jó étel.

J e g y z é s. A' 13-ik Számbeli Rejtettszó
Föld.

H a s z n o s

M u l a t s á g o k.

(15.)

A' Spártai Nép kimíveltsége.

Sokan közülök sem irni, sem olvasni nem tudtak, a' Geomètria, Astronomia, és más tudományok esméretlenek voltak előttök. a' tudósabbak Homerusnak, Terpandernek, és Tyrtaeusnak Költeményeiben gyönyörködtek, mivel azok a' lelket gerjesztik. Az ő néző színjek tsak testi gyakorlásokra volt rendelve, ott víg, vagy szomorújátékok nem adattak; mert egy törvény tilalmazta azokat. Némellyek mégis a' Lantos költés mesterségében jó előmenetellel dolgoztak: ilyen tiszteltt költő volt Alkman, az ő maga kiejtése kegyes, noha a' kemény doriai Dialektussal, a' mellyen Laczedaeonban beszéllettek, kellett néki vivni, de egy olyan erzés lelkesítette, a' melly mindennek szelidséget ad. Ő egész életét a' szerelemnek áldozta, és egész élete folytában a' szerelmet éneklette. — Tsak az a' musika volt a' Spartaiak előtt kedves, a' melly az erkölts-re ösztönözö tüzet gerjesztette fel: gyűlöltek minden újjításokat, a' mellyek által az valamit veszthetett volna nemes együgyűségéből.

A' következendökből meglehet itélni az ékesen szollás iránt való hidegségöket. Egy ifjú Spartai utazása közben abban gyakorlotta magát, 's haza jövele után megbüntették az Ephorok, mivel azt tette volt fel magában, hogy polgár társait megtsalja. A' Peloponnesusi hadban egy más Spartai küldetettett Tissaphernes Szatrapához annak küljelentésére, hogy néki hasznosabb a' Laczedaemoniaiakkal való frigy kötés, hogy sem az Athenabéliekkel. Ő igen rövideden szollott, az Athenai követek pedig az ékesen szollásnak egész gögjével állottak elő. Ekkor a' Spartai követ két húzást tett a' földön: „egy egyeneset”, és egy görbén tekergőset” mutatta azokat a' Szatrapának, és mondá: válassz.. „Egykor az, Aegeumi Tengeren lévő szigetek közül egynek lakosai éhségnek idején a' Laczedaemonbéliekhez, úgymint Frigyeseikhez folyamodtak; Ezek azt felelték a' követnek: „Mi a' te beszédednek végét nem értettük, az elejét pedig el felejtettük. „Egy új követet választottak tehát a' szigethéliek meghagyván néki, hogy rövideden végezze dolgát. Ő megjelent, és első dolga is az volt, hogy a' Laczedaemonbélieknek egy üres zsákot mutatott. Azonnal azt végezte a' gyülekezet, hogy a' szigethélieknek élelmet kell küldeni.

Ők ugyan az ékesen szollásnak mester-ségét megvetették, de a' tsinos beszédnek ajándékát betsülték. Többen közülök birtak a' beszédnek ezen ajándékával, ezt meg is

mutatták részszerint a' nép gyülekezeteiben, részszerint azon ditsérő beszédekben, melyeket minden esztendőben tartattak Pausaniásnak, és Leonidásnak emlékezetére. Ama' hires hadi vezér Brasidas, a' ki a' Peloponnesusi hadban Hazájának betsületét Matzedoniában fenn tartotta, az Athenabéliektől is ékesen szollónak tartatott, a' kik külömben is olly nagy érdemet tulajdonítottak az ékesenszollás' mesterségének. A' Laczedaemonbélielnél a' beszéd mindenkor a' célra ment egyenesen, és arra a' légegyügyübb útát választotta. Ők nem szégyenlették megvallani tudatlanságokat ollyan dolgokban, melyeket szükségteleneknek tartottak. Ők az ő értelmeket tsak az elkerülhetetlenül szükségesre fordították, azért annál helyesebbek voltak képzeleteik, és azokat annál jobban elrendelhatték: mert a' helytelen képzelések ollyanok, mint a' rendetlen kövek, melyek az építésnél sehová sem illenek.

Jóllehet a' Spartai Nép nem volt olly tudós, mint a' többiek, de azért mégis előbb volt a' józan megvilágosodásban. Ettől tanulták Thales, Psittakus, és a' többi görög Böltsek azt a' mesterséget, mint kellessék az erköltsi tudománynak reguláit rövid mondasokba foglalni. Korán kozzá szoktak egy éppen olly sokat jelentő, mint meg határozott kifejezéshez: halgattak, ha semmi fontos mondani valójok nem volt. Egy velős kifejezés nemes rátartást, és méltóságot mutat;

egy parantsoló Urhoz illik, és nagyon meg-
egyezett a' Spartaiaiak lelki tulajdonokkal. Az
ő villám gyorsaságú feleleteikből nyilván ki-
tetszett az a' magas vélekedés, mellyel ön-
nönmagok, és Hazájok felől voltak.

A' pokolmachinának foganatlansá- ga 1692-ben.

Minekutánna Russel egy Anglus Admira-
lis III-dik Wilhelm Király alatt Május 29-kén
1692-ben egy nagy tengeri ütközetben Nor-
mandiának partjainál, a' Francziákat meg-
győzte volna, megelégedett, a' mint tudva
vagyon győzödelmeinek azon következései-
vel, hogy nyolcz Franczia kikötő helyeket
ostrom alá vett, és azokat az ugy nevezett
Pokolmachina által végképen fel akarta for-
gatni. Ez a' pokolmachina, melly rettentő
nevét méltán hordozta, egy 350 tonnás ha-
jó volt. A' talpa 90 lábnyi hosszúságu volt
és ezen felül, a' mi a' vizből ki látszott
körüskörül téglával volt ki rakva. Az ő üre-
dékjének aljába háromszáz, puskaporral meg-
töltött hordók helyhezttettek, és ezek egy
olyan födéllel voltak födözve, a' melly szu-
rokból, büdösköböl, gyántából, kenderből
és másféle gallyakból volt készítettve, ezt
egy vastag gerenda palló követte, melly
több helyeken által fúratott, hogy a' tűz,

annál jobban elterülhessen. Ennek a' pallónak színén háromszaznegyven mosarak találattak, mindegyike gránát, tűz és láncz golyobisokkal, szurokba mártott vastag üveg darabokkal megtöltve. A' mo'saraknak közei egész szál vasakkal és égő eszközökkel megtömve, szurkos vászonnyal takartattak le. A' hajónak hat nyílásai voltak, melyeken a' láng olly dühös 's pusztító erővel jött ki, hogy a' legkeményebb materiákat is megemésztette, és egyedül tsak forró vízzel lehetett el oltani. Ez a' pokol találmány legelőször St. Málónál használtatott 1692-ben. Három egész nap nyughatatlanította az Anglus Flotta a' Városnak környékjeit, hogy a' föld-népét a' nemeseket és egész hadakozó seregét a' városba kergesse, és ott egyszerre semmivé tegye. November 30-kán éjjféltájban indúlt meg ez a' machina kedvező széllel a' vára felé, és már tsak egy pistóly lövésnyire volt, attól a' helytől a' hol megállapodni akart: a' midőn hirtelen egy ellenkező szél támadt, és azt nem tsak a' helyére való menéstől akadályoztatta, hanem inkább egy olyan zátonra vezette, a' melly a' várostól jóval idebb feküdt. A' hajó megrontsolódott, és egy nyíláson ugy bé folyt a' viz, hogy még a' puszkapor-is megnedvesedett tőle. Illyen környüállásokban kéntelen volt azt a' hajónak kormányozója meggyújtani. A' Félelem és a' pusztítás, kimondhatatlan volt. A' föld körös környül három mértföld-

nyire rendült meg; tsak egyy ablak fiók vagy egyy tserép edény sem maradt egészen; fődeleiktől háromszáz házak fosztattak meg, a' városnak a' tenger felől lévő falai leomlottak. A' 2000 ftt. nehézségű machina a' levegőbe magasan felkapatott, és a' városon túl, egyy házra esett melly azonnal fundamentomostól porrá lett. — El lehet gondolni, melly nagy veszedelmet okozott volna ez a' machina, ha az rendelt helyén dolgoztatott volna, de így a' Francziáknak nagy szerentséjekre 340 mosarak közzül tsak egyy sem tehetett kárt a' Városban.

Igy akadályoztatta meg, az imádandó Isteni gondviselés a' szeretet nélkül való embereknek gyilkos szándékjokat. —

Czinn munka készítése.

A' Czinn-művesek két féle czinnt különböztetnek meg; lágyat, és keményet. A' lágy ha meg öntetik, 's meghül, fényes, egyenlő, 's könnyen hajtható, mint az ólom. A' leg jobb czinn a' Meláki, mellyet Indiából kapunk. A' lágy czinnt a' Czinnművesek soha sem fordítják magában haszonra, hanem a'hoz vörös rezet is vegyítenek; körül belől öt font rezet minden mázsa czinhez. Spanyol Indiából nagyon lágy czinnt hoznak, elég nagy darabokban, mellyek közül egy egy

120—130 fontot is nyom. A' német czinn, mellyet leginkább Hamburgból küldöznek ide 's tova, nints olyan jó, mivelhogy már a' vasnak fejtítésére használtatott.

A' czinn levelek sima márvány kövön kalapáltatnak, és szolgálnak, a' mint láttuk, a' tükör tsináláshoz. Vagyon egy keveréke a' czinnek piskoleczczal, bismúttal, és vörös rézzel (l' étain d' antimoine) melly fejtér, kemény, és hangzó. A' lapos czinn nem egyéb mint friss angol czinn, mázsa számra három font vörös rézzel, 's egy font, nyolcz lat bismúttal keverve. A' közönséges czinn mázsa számra kevertetik hat font sárga rézzel, 's öt font ólommal. A' czinn vakarék tiszta czinn, melly a' festőknek leginkább vörös festék készítésre szolgál.

Annak megismérésére: lágy legyen e' a' czinn, vagy kemény, próbát kell tenni, melly vagy réz formákban esik meg, midőn annak nehézségét nézik; vagy kő formákban, mélyben a' lágynak színe kékes, a' keményé pedig fejtér. Minek előtte a' czinnből dolgozni lehetne, megöntik azt a' czinn-művesek vastégelyekben, mellyekben fellül mindég öntetlen marad valami rész, és tsak több öntések által, 's nagyobb tűz felett lehet ismét megönteni, ha a' hoz valami zsírt kevernek. — Ezután következik a' megöntött czinnek a' kívánt formába által öntetése, melly rend szerint rézből vagyon, 's megtisztítatik tajték-kő porral, minek előtte a' czinn

belé öntetnék. Itt az egész mesterség abban áll, hogy a' melegnek mérséklete elegendő legyen mind a' réz formára, mind a' cziinnre nézve, midőn azok ismét a' tűzhöz tétetnek. A' további munka a' pallérozás. —

Apró Történetek.

Egy Tsalfa ifjú mindég Angyalomnak szóllított bizonyos hiú vén aszszonyt. Oh! monda végre az Aszszony: „én olyan nevet nem érdemlek.” De valóban megérdemli az Aszszony, felele az ifju; mert az angyalok legelső, 's legrégiebb teremtményi az Istennek.

M e s e.

Télen nyáron futkorázok
De én soha meg nem ázok
Haragomban fűtyölgetek
Kovátsolnak igen kellek.
Nagy az erőm, testem vékony,
De azért még sem fázékony.

Déanovics Károly.

Rejtett szó.

A' fejedem lakozom: de fejemnek alája tű-
zelnek.

Vég tagomat disznó, 's néha az ember
eszi.

J e g y z é s. A' 14-ik Számbeli Mese:
Gyertya; Rejtettség: Borsó.

Hasznos Műlatások.

(16.)

Denknighi Allegoriás kert.

Tyer Urnak jelképes (allegoriás) kertje Denknighben, Angliának Suerry nevű Grófságában fekszik egy halomnak oldalán, 's áll egy tekervényes erdőből, mellynek járásai majd fel majd alá; majd sikon, majd meredeken visznek, épen úgy, mint az életnek pályája, mellyen most gyönyörűséggel futunk, majd fáradtan 's unalmasan vánczorgunk.

Valahol tsak fordúlnak a' menetelek, mind ott tanúsággal teljes leczkék, 's felírások taláztatnak. Közel a' bemenetelhez, mellyen: „Procul este profani!” olvashatni, van egy remete hajlék, a' halálnak Temploma, melly Gróf Péternek emlék-jelét állítja elő. Egy oldalán vagyon egy könyöklő (pulpitus) mellyhez tsalogat a' rajta álló könyvnek olvasására egy órának melancholiás verése, melly minden minutumot ki ver. Falai a' Templomnak Joung, Pope, 's több jeles Angol Poétáknak válogatott mondásaikkal vagynak tele írva, úgy hogy azokkal több órákig ellehetne mulatni. A' legingerlőbb ezen képes előadásnál az utolsó jelenés, a' hol keresztül vezetvén az utak a' világ-

nak terhes szövevényein egyenesen egy vas kapura visznek, melly a' Halál árnyékinak völgyökbe nyílik. Ezen bemenetélnél nintsenek oszlopok; hanem két vas koporsó fekszik, mellyeken kaponyák állanak, 's alattok több erköltsi mondások. A' holt kaponyák úgy vagynak helyheztetve, mint ha megakarnak szállítani a' bemenőt. Egyik mellett ezen fel-írás vagyon: A' leg kellemetesebb élet tsupa hiúság; a' másikon pedig: Tsalárd a' legszebb leánynak szerelme, 's hiú a' szépsége. A' bé tekintés ezen setétség völgyébe olly borzasztó, a' mellynél borzasztóbb alig lehet. Egy tág boltozat két hajlékra válik, mellyek közül egyik előtt a' kétségbe esett Hitetlen, a' mélységbe rohanva így kiált: Hová megyek én? Oldalt, 's feje felett láthatni könyvtárát, mellyben Hobbes, Toland, Tindal, Collin, Morgan, 's több hasonló könyvcímeket olvashatni. A' másik hajlékban látszik a' hív, 's kegyes Keresztény, kinek vidám, 's nyugott arczáján a' boldogabb életnek előérzését láthatni. E' mellett áll a' következő sor: Tudom, hogy az én Megváltóm él! Előtte vagyon a' Szent-Írás, és némelly szent elmélkedések Tillotson, Clarke, 's egyéb hívő Tudosoktól. Mindenütt láthatni a' mester kezét, 's mindenütt fontos tanúsággal teljesek a' képek. Ezen kert épen ellenkező a' Londoni híres Baux

hallal, mellyet ugyan tsak Tyer Űr építetett.

R é g i s é g e k.

Hiero Király hajója

Második Hiero, Syracusai Király, több nagy épületi között egy olyan nagy Hajót építtetett, mellyen húsz rend evezők voltak minden oldalon, 's az egész hajó inkább palotához, mint hajóhoz hasonlított. Voltak ezen víz tsatornyák, Kertek, Fördők, és Templomok. Egy igen nevezetes része volt a' hajónak azon szobája, mellynek allján Homérnak egész Iliás könyve apró követstkéssel kirakva, előadatott.

Egy szép maradványa a' régiségnek azon hamv-veder, mellyen (lássd Montfaucon réztábláját a' CXXXV táblán) egy férfiú a' kegyetlen Vénus ellen panaszolkodik, ki az ő kedves mátkáját el hagyá ragadtatni Proserpina által; ámbár a' szegény Ifiú fogadást, 's áldozatot tett legyen is ő neki. Vagyon ezen Vedren egy háromlábú kerék asztal, melly mellett két ifiú házastárs, halálos ágyán fektében, végső Vatsoráját eszi. Vagnak igen szép két gyertya tartók is a' vedren, mellyek annak két oldalát által ellemben határozzák. Közepén a' vedernek a' következő sorok állanak (kezdő betűkkel)

Ingratae Veneri spondebam munera supplex,
Erepta, coniux, virginitate tibi,
Persephone votis invidit pallida nostris,
Et praemature funere te rapuit.
Supremum versus munus donatus, et aram
Et gratam scalpsit docta Pedana Chelyn.
Nunc me torquet amor; tibi tristis cura recessit,
Lethaeoque jaces condita sarcophago.

Új Találmányok.

1) Albertus Párisi Ékesség-gyártó (Juvelier), olly masinát talált fel, melly minden szél, víz, ló, vagy ember erő nélkül deszkákra hasábolja a' legerősebb tökéket is, és a' deszkákat egyszer'smind meg is gyalúlja. Mind ez a' legnagyobb hirtelenséggel történik, 's az egész munkához nem kell több egy embernél, a' ki azt igazgatja. A' mennyire tudni lehet mind a' hasítást, mind a' gyalulást egy éllel felfelé álló, 's metsző fogakkal felkészült kerék viszi véghez. A' tuskóból nagyon kevés rész vesz el, úgy hogy a' mi a' közönséges deszka fűrészelésnél, 's gyalulásnál porrá vagy forgáttá válik, itt azt mind megkímélhetni. A' Találó öt hatodrészszel oltsóbban teszi meg az egész munkát, mint mások szokták.

2). Draï Károly Báró, 's Erdőmester egy utazó masinát talált fel, mellyen ló

nélkül Mannheimtól a' Schweczingi Póstabá-
zig, 's innen oda vissza, és így négy órányi
földet egy kis óra alatt megjárt. Ugyan ezen
masinán felment Gernsbachtól Badenig egy
óra alatt olly meredek 's magas hegyre,
mellyre külömben is két óra alatt lehet fel-
menni; a' hol a' masinának gyorsaságáról
több mesterség betsülöket világosabban is
meggyőzött. A' találmánynak fő alkotmánya
a' sikámló (tsúszkáló, iramló) talpvastól vé-
tetett; 's azon együgyű gondolatban áll,
hogy a' kerékekhez kaptsolt ülés a' lábakkal
lökessék előre a' földön. — Ezen gondolat-
nak végbe vitele bételjesedik az által, hogy
az ülőhely két egymás után futó két lábnyi
kerékhez alkalmaztatott, hogy a' gyalog ú-
takon is járni lehessen rajta. A' test terhe
egyarányának fenntartására vagy az ember
előtt egy kitömött deszkátska, mellyen a'
karok megpihennek, 's előtte pedig egy ve-
zető rudatska, mellyel a' kerék az útra igaz-
gattatik. Ezen stafétára, 's egyéb nagy ú-
takra olly igen alkalmas masina nem igen
nehezebb 50 fontnál, 's minden úti készüle-
tével megszerezhetni 36 forint ezüst pénzen.

Természeti Tsoda

Virginianak természeti hidja egy a' ter-
mészetnek legditsőbb művei közéül. Vagy az
egy magas hegynek tetején, melly hihe-
tőképen valamelly erőszakos földrázkódás ál-
tal repedt kettéfelé, 's ezen híd a' repedés fe-

lett egyesíti a' széellyel vált hegynel|részeit. A' mélység a' híd alatt némellyeknek számolások szerint 270 lábnyi; széle pedig a' repedésnek alúl, az az a' hegynel tövénél, 45 lábnyi, fellül pedig, és így a' hídnak hosszúsága szerint 90 lábnyi. Szélessége magának a' hídnak megyen középén 60 lábnyira, fellül pedig, és alúl még többre; 's vastagsága épen a' hajlás közepe felett nem kevesebb 40 lábnyinál. Ezen boltozatnak egy részét teszi egy nagy föld réteg (stratum), mellyen fák gyökereznek. A' boltozatnak hajlása közel vet egy fél tojás kerékdedségéhez (Ellipsis) mellynek mindazáltal nagyobb tengelye sokkal hosszabb a' kereszt tengelyénél. A' hídnak némelly részein még vagynak sziklából a' széleken mentő falak karfa formán; de azért tsak nagyon kevés ember merészel a'hoz támaszkodni; többnyire négy kéz, 's láb tsúsz hozzá az ember, hogy a' szédítő mélységbe lepillanttson. — Jefferson Úr tsupa egy minútumig nézett róla alá, 's már a' leghegyetlenebb főfájást érzette. De a' millyen borzasztó a' hídról alá nézni, épen olly kellemetes arra feltekinteni alúlról. A' nagynak, 's felségesnek érzését semmi jobban fel nem ébresztheti, mint ezen helynek eleven képzelete. All ezen híd a' Rockbridge nevű Grófságban, mellynek neve a' híd-tól vagyon, 's egész Országút gyanánt szolgál, melly nélkül járatlan volna ezen tájéknak nagy része. A' víz, melly alatta foly, egy ága a' James folyó víznek, 's Ceder-Crecknek hívják.

Apró Történetek.

Kosalowsky, bizonyos Lengyel Herczegnek hegedüse nagyon szerette játszani egy tulajdon darabját, melyet Kirnberger Klavir mester egy éktelen fordulatjáért nem szenvedhetett. Gyakran czivódtak a' két hangművészek egymással azon helyért; de hiába volt Kirnbergernek minden bosszszonkodása, 's igyekezete; játszani kellett azt, mert Kosalowskynak úgy tetszett. Végre egy fortélyt gondolt ki a' Klavir mester, hogy az által Kosalowskyt éktelen munkájától elidegenítse. Bé szoktatta tudniillik maga szobájába a' Herczegnek egy kutyáját, és mind annyszor elkezdette az előtt játszani azon helyet, a' hol az éktelen fordulat volt, midőn egyszerűsmint egy két ütleket is adott a' kutyának. A' figyelmetes kutya kevés időre annyira reá ismért a' darabra, hogy annak szerentsétlen fordulatján mindég vonított. Egykor épen játszani kellett a' musika szálában a' Herczeg jelenlétében, a' hová Kirnberger előre bébotsáttatta a' kutyát egy inas által. Elkezdí Kosalowsky a' maga darabját; de tsak hamar elhagyta azt az egész Kompánia, melyet a' kutya kedvetlen vonításával egészen megzavart, mihelyest a' mondatott éktelen fordulat elő jött. A' Herczeg újonnan kezdete a' darabot, 's ismét vonított a' kutya a' fordulatnál. „Már tsak elhiszi az Úr, monda Kirnberger Kosalowskynak tsendes hangon, hogy a' fordulat semmit sem ér, ha az által még a' kutyákat is fellázasztja”. A' Herczeg

kinevette Kosalowskyt, ki a' maga Concert-jével többé elő nem állott.

Igen feles az ellenség, mi pedig kevesen vagyunk, monda egy Katona Tiszt Gustáv Adolfnak, a' Svécziai Királynak. "Annál jobb nekünk, felele a' bátor szívű Fejedelem: mert annál kevésbbé hibázhatjuk el a' lövést.

Estor Törvény tanító minden leczkáját világosan szerette elő adni, 's igyekezett azt, a' mit mondott, a' szemnek is láthatóvá tenni. Egyszer épen a' tulajdonról beszélvén Hallgatói előtt, levette fejéről vendég haját, 's monda: Látják az Urak, ez a' Paróka enyém; mert én ezt elajándékozhatom, elidegeníthetem, eltéphetem (ekkor leszakasztott egy fűrtjét) elmetélhetem (itt egy darabját elvágta) sőt egészen is elvethetem (most már a' földre vetette).

M e s e.

Reggenten születik, 's nagyból mindég kitsinyebb leszsz;

Estve hal és dellest kezd mindég nőni nagyobbra.

Rejtett szó.

Repked az első rész, az egész gondoskodik arról:

Másikhoz ha erőt adsz, vele sokra mehetsz.

Dömeny József.

J e g y z é s. A' 15-iki Mese: S z é l; Rejtett szó: Üstök.

H a s z n o s
M u l a t s á g o k.
(17.)

A' Képmutató.

Szüntelen „ kerköltsöt , szentséget pengeti
nyelve

'S hogy maga is szent ő , majd kiki valla-
ni kész.

Ám de hamis kereset kedves neki , 's fajta-
talan éltét

Búja szerelmének rejteki emlegetik.

Noszsza tsukák nem lészen nálatok így !
szentebb már :

Mert szent tsont fejetek ; bár tömi pré-
da gyomort.

A' Flamandi Képiró Iskola.

A' Flamandi Képiró Iskola egészen ellen-
kezik az Olasz Iskolával , 's egészen ellenke-
ző utat követett a' két Iskola , míg a' tökéll-
letesség tetejére jutott. Szabad választást en-
gedtek ők az izlésnek , 's nem gondoltak ve-
le , ha műveik czivakodásra adtak alkalma-
tosságot. Raphaél a' legszebb régiségekhez
illegette rajzolatit , 's azokat az élő termé-
szet szerint elevenítette , midőn Dürer , és

Forbus nem tudtak egyebet rajzolni a' szegény természetnél, melly másolatnak minden bötse egyedül a' hasonlóságban állott. Van Heick 1300 esztendőnek vége felé festett legelsőben olajos színekkel, 's az ő művei leg régiebbek a' tábla festésben. A' Párisi Museumban való táblája Raphaël módja szerint van, kellemetesen, és illendő czi-
merekkel. — Dürer Albert első művei nyilván mutatják, hogy a' Művész a' vele egy idejű Raphaël műveit nem ismerte. Ezen flamandi Képirónak gondolatiban a' szép régiségnek, 's ideálnak nintsen semmi nyoma; ő csak azt festette, a' mit látott, minden választatás, 's remekelés nélkül, úgy a' mint a' természet keze alá esett. Neki M. Magdolna legfeljebb is egy szép ifjú Leányka minden character, 's minden időbeli jel nélkül. Sz. János, Nagy Károly, Sz. Lajos együvé állittatnak az ő tábláján Magdolnával, jobb vagy bal oldalára a' keresztnek. Külömben ezek sintsenek minden kellem, 's lelkesedés nélkül, úgy hogy a' teremő lélek (genie) hibáját elegendőképen kipótolja a' szerentsés tehetség. Ugy látszik, hogy Rubensig minden Flamandiak isupa másolásnak nézték a' Képiró festését, mellynek minden tökéletessége a' pontosságban áll. Épen úgy másolák ők a' természetet, a' mint egy eredeti képet szokás másolni; hiba vagy fogyatkozás mind hozzá tartozott, mellyekről a' másoló nem felelt: az ő minden tiszte bé teljesedett, mi-

helyest a' másolat olyan volt, mint az eredeti kép.

Az illy szorgalmatos követésnek lelke közönséges volt a' Flamandi Iskola minden ágainál. Ruysdael, Vanvelde, Potter Pál soha sem festették úgy a' mezőséget, mint a' két Caraccio, vagy Zampieri, kik magok izlése szerint alkatták a' vidékeket, 's szépítették a' természetet; hanem tsak nézték, 's le másolták azt, a' mint láttak. Vouvermausnak ütközeti épen olyanok, a' mint látta azokat; Vandermeulenek képei nem egyebek szép prosánál, minden költemény nélkül. Az Olaszok éneklették a' történetet, a' Flamandiak tsak elbeszéllték azt; az Olaszok képzelődésök szemeivel néztek, 's rajzoltak, a' Flamandiak testi szemeikkel láttak mindent; az Olaszoknál arra való volt a' mesterség, hogy a' mi nem volt, vagy nints többé, előállítsa, a' Flamandiaknál pedig, hogy előadja, a' mi van, vagy a' minek kellene lenni. Így állott a' Képirás mestersége a' Flamandiaknál egészen Rubensig, mert ők el voltak rekesztve minden egyéb népektől, 's tsnpán tartományjokat, 's tsupán tartományoknak festették.

Puskapor készítés.

A' puskapor salétromból, kénköből, és szénből áll. Ezek közül a' salétromnak nagyon tisztának, és olyannak kell lennie,

melly különösen minden tengeri sótól megtisztítatott, Tisztának kell lennie a' kénkönek is, melly végre a' kén virág (Flores sulphuris, Bűdös kő virágja) vagy a' kén rudatskák legatkalmasabbak. A'mi a' Szenet illeti, a' lágyfaét közönségesen jobbnak tartják; de Baumé Úr megmutatta több próbatételek által, hogy a' kemény fának szene épen azon erővel bír, ha illendő mennyiségben vétetik. A' mérséklet szerint, mellyben a' mondatott részekből puskapor készülhet, vétetik a' Salétromból három negyed rész ($\frac{3}{4}$) a' szénből, 's kénköből pedig öszveséggel egy negyed rész ($\frac{1}{4}$) olyan formán, hogy ha egy mázsa puskaport akarunk készíteni, kellene 75 font Salétrom; 9 $\frac{1}{2}$ font Kénkö, és 15 $\frac{1}{2}$ Szén.

Az elkészítettett matériák bé rakatnak tíz fa mozsarakba, mellyek egy vízi malomnak részét teszik. A' mozsár török fából vagynak, és a' viznek ereje által hajtátván tizenkét órányi időig törik a' mozsárban lévő dolgokat. A' masina úgy van intéztetve, hogy minden mozsár törő 3600 ütést tegyen egy óra alatt. Minden két órában meg kell nedvesíteni minden mozsárban a' törni valót, olyan mennyiségben, hogy egy egy mozsárba két font viz jusson. Elég volna ezen munka alatt a' keveréket minden mozsárban megforgatni egy lapátkával, de éhez nem bízván a' mesterek minden keveréket más mozsárba forgattatnak, 's így a' mi a' munka kezdetén az első mozsárban volt

vége a' legutólsóban fog lenni. Az alatt, míg a' mozsárban lévő egyveleg töretik, fel párolog annak minden víze, úgy hogy mikor tserépre kihányatik, azon a' nedvességnek semmi nyomát sem hagyja.

A' megszáradtt puskapor egyveleg Szemekre apróztatik, melly végre vagynak börtöstök, mellyeknek lyukaik körül belől hat lineányi által merőjűek. A' rostára tesznek bizonyos mennyiségű keveréket, ezen fellül pedig egy kis malmotskát fából, mellynek általmérője nyolcz hüvelyknyi, vastagsága pedig két hüvelyknyi. A' kis malom arra való, hogy annak forgatása által a' tészta forma keverék részekre osztassék, 's a' rosta lyukain szem formában által menjen. Az ilyen egyszer által töretett szemek még nagyobbak, 's formátlanok, azért vagynak apróbb lyukú rosták is, mellyeken azok ismét által bortsáttatnak, míglen épen azon nagyságra jutnak, melly a' közönséges ágyúporban kívántatik. Ha ez megeselt, által szítálják azokat selyem szitán, hogy a' finomabb portól a' szemek elváljanak; majd a' szemek ismét ritkább szitán által ejtetnek, hogy a' kisebb szemek által menjenek, és így a' nagyobbaktól el váljanak. A' nagyobb szemek ágyúpornak, az apróbbak puskapornak neveztetnek.

Ezután következik a' szárasztás, melly bátorságosabban történik nap fényen, mint fűtött házban. E' végre vagynak dél felé

nagy üveg táblák, melyekre az ágyú por kiterjegettetik. A' puska port pedig még azon kívül ki is pallérozzák, melly végre bé tesszik azt egy hordótskába, de csak félig töltve, mellynek két fenekén négy szegletű tengelye a' hozzá alkalmaztatott kereken víz által forgattatik, 's körül belől hat órányi idő alatt a' szem egészen finommá tétetik. Az ilyen puska port által szítálják ismét előbb sűrű szítán, hogy a' por elmaradjon; utóbb ritka szőr szítán, hogy az apróbb szemek a' nagyobbaktól elváljanak. És így a' mi a' készítmódot illeti; nem különbözik ugyan az ágyú por semmit a' puska portól; de még is sokkal nagyobb az ágyú por ereje, úgy hogy ugyanannyi puska por, ágyúból lövetvén is ki kisebb hathatosságot mutat, mellynek oka nem egyéb, hanem hogy az ágyú por sokkal durvább lévén, nem esik olly közel egymáshoz, mint a' puska por, és így több hézag maradván a' szemek között, a' tűz könnyebben hozzá férhet. Elejentén, midőn a' puska port feltaláltatott, nem formálták azt szemekbe; hanem csak porrá törték mozsárban; mellyből következett, hogy nagyobb felülete lévén, nagyobb volt az ereje is: de ennek ez az alkalmatlansága volt, hogy hamar meg nedvesedett, és nehéz volt az ágyúba önteni, mivelhogy hozzá ragadt annak oldalaihoz. Jegyzést érdemel pedig különösen az is, a' mit Baumé Úr több próbatételei után állit, hogy sokkal erősebb a' puska por, ha az a' kiszáradás után apróztatik szemekre, mivel-

hogy így egyességben maradnak az állató részek, mellyekből különben a' salétrom a' nedves felülettől könnyen elválhatnék.

Apró Történetek.

Bizonyos Albinus nevű Római ember görög nyelven írta le a' Római történeteket, 's kistoriájának elején bocsánatot kért, ha hibázott a' nyelvben. Ezen Cato nagyon megboszonkodott. „Balgatag, ugymond, mi szükség bocsánatot kérned, midőn a' vétket elkerülhetted, ha nem írtál volna „!

Draco az Athenabeliekénél első Törvényhozó volt, 's ő mindenféle lopásért halálos büntetést rendelt. Solon ezen büntetést megkönnyebbitette, 's két annyit rendelt vissza fizettetni, mint a' mennyi volt a' lopás. A' Rómaiak XII táblás Törvényeik a' lopásért csak akkor rendeltek halálos büntetést, ha a' lopás éjszaka történt, vagy ha nappal, a' tolvaj rajta kaptván, magát fegyverrel védelmezte.

Midőn Accius Pacuviusnak felolvasná Atreus nevű Szomorú-játékját, az öreg Pacuvius azt mondá: „hangos ugyan és nagy-

ra emelkedő, a' mit irtál: hanem még kemény és vad ízű. — Jól vagyon, ugymond Accius, ezt épen nem bánom; mert jövőre annál jobbat irhatok. Az emberi elme olyan, mint az alma; ez előbb kemény és fanyar, utóbb érik és kellemetes lesz. A' mi puhának terem, hamar megrothad.

Kérdések: 4.) Mitsodá sárba jár a' leány magát felékesíteni?

5.) Ha minden jövőre napok ki volnának is nevezve a' Kalendáriumban, mitsoda nap tellyességgel nintsen?

6.) Mit nem vét-el az ember?

M e s e.

Élőnek nem kell, holtnak nem használ.

Rejtett szó.

Fele nemzetté lett, feléből aszszony lesz,
Egészen már Király: de még is vad ám ez.

Jegyzés: A' 16-ik számbeli Mese: Arnyék. A' feladás eltseréltetett avval melly az I. Félesztendő 33-ik számában volt. Itt így kellett volna lenni: „ Világosság szüli, 's ő annyát neveli: de az bár valami, ez magában semmi. ” Rejtett szó: Méh-ész.

H a s z n o s

M u l a t s á g o k.

(18.)

R u b e n s É l e t e.

Rubens Péter Pál született Cöllnben (Cologne) 1577-dikben, 's meghalt Antverpben (Anvers) 1640-dikben. Atyja Törvénytartó volt, és Főbíró Antverpben, ki is az ifjú Péter Pált egészen maga kényére hagyta a' mesterség választásban. Minekutána az ifjú néhány emlékezetlen Mesteroknál tanulgatta volna a' festést, 20 esztendőskorában tsupán maga útján indult el. Albert Fejedelem megismérkedvén ő vele, kikérte barátságát, 's ajánlotta Gonzágának Mantua Fejedelmének, ki őtet, mint maga Ministerét III. Fülöpnek, Spanyol Királynak Udvarában tartotta. De Rubenset Követi tiszte sem vonhatta el művészi foglalatosságától, melly neki sok pénzt béhozott.

Azt beszélik, hogy János Braganczi Fejedelem kívánta volna őt látni; de megértvén, hogy Rubens sohad magával jönne, elejébe küldött neki valakit 50. pistollal, (pénz neme) 's azon kéréssel, hogy másszor látogatná meg. Ezt Rubens megköszönte, azon felelettel, hogy ő úgy jönne a' Fejedelemnek tartományába, mint vizsgáló, 's ezer

pistolt hozott volna magával, hogy azt ottan néhány nap alatt elköltse.

Rubensnek remek példái voltak Veronai Pál, és Titian nagy Mesterck. Genuában festette legtöbb arcza képeit. Anyja halála után vissza tért hazájába, hol ötlet Albert Fejedelemnek kérése, 's egy szép leánykának szerelme, a' kit el is vett, és többször lefestett, lekötötte. Az ő legjelesebb műveit tsodálni lehet a' Luxemburgi képes szalában, holott a' Medicis Familiának történeteit 24. táblákon festette le. Ezen munka szerzette ő neki a' legnagyobb bősületet; mindazáltal tsendes magánosságba vévén magát, még más nevezetes munkákat is festett, mellyek közül egyik a' diadalmi kapu Ferdinandnak győzedelmére. —

Ezen képfestő, lü olly nagy hírt, 's nevet szerze magának, egy azon kevés számú Művészek közül, kik megérheték dítssőségöket, 's teljes boldogságokat a' nélkül, hogy az irigységnek nyilai sértegették volna, mellyek többnyire elszokták a' teremő elméket rettenteni. — Rubensnek maradtak két Deákul írott könyvei is; egyik a' maga mester-ségéről, másik pedig a' régi századoknak szokásaikról. Művei közül egy a' következő:

Medicis Máriának neveltetése.

Ezen tábla vétetett a' Luxemburgi képes szalából, a' hol Rubens IV. Henriknek éle-

tét festette. Raphaël vagy Lebrűn ezen tárgyakat historia képen adták volna elő; Rubens pedig isméré téhetségének tüzét, azért inkább szerette azt költemény formába öltöztetni. Az egész Allegoriának értelme ide megyen: Medicis Mária neveltetett a' Tudományokban, 's mesterségekben, és a' Gracziák vitték az ő neveltetését. Az ifjú leánynak képe remekje ezen egész táblának; életkor, magaviselet, 's a' szemes vizsgálódás mind úgy adatnak elő ő benne, hogy azok által a' nemnek nemes ékességéből semmi sem vész el. Már előre láthatni test hordását, 's arcza-vonásait, melly maga a' mesterségnek egy olyan nagy ismételét jelenti, hogy azt megállapodott képnek másolatjánál is elég szerentse eltalálni. Öltözete a' leánynak a' század módija szerint vagyon, de épen nem ellenkezik a' táblának több tárgyaival. Minerva képe árnyékban vagyon 's nem nagy bényomást tehet; Merkűrban pedig azon hiba vagyon, a' mi Rubensnek minden isteniben szokott lenni, talánlik mints meg az a' könnyűség benne, melly Merkűrt bélyegezné. A' Gracziák csoportjokban hasonló hiba vagyon, ha ugyan azt Rubens munkáiban hibának tarthatni. Mert lett volna más remek a' szépségnek, tudott volna ő más képet festeni; az ő másolatja mindenkor egyezett előképével. Külömben a' Rubens Gracziái szépek, 's kellemeteseek. Apollo képe a' hegedűvel nagyon különös, midőn a' Mythologiának Istene mostani musika

szerszámmal ábrázoltatik : azt hihetné valaki, hogy az nem Apolló, hanem csak valamely allegoriás személy, melly alatt Harmonia adatik elő; de még úgy is jobb lett volna Hárfa-t, vagy lantot adni kezébe. A' hely, mellyben a' jelenés esik, egy barlang, mellynek allján egy víz esés látszik.

Tűz-kútfő Niagara folyóvízben.

Ezen éjtszak Amerikai kútfő körül belül hat lábnyi kerületben, három helyen ered a' vízben, három lábnyira annak partjától, valami három fertály mértföldnyire ezen folyónak híres zúgójától.

Egy vizsgálója így beszéll róla: „A' víz olyan hideg mint a' jég, 's jobbat nála soha sem ittam, minden zavarékos íz nélkül. Mihelyt pedig tüzet tartanak fellül reá, világos lánggal kezd égni. Épen oda, a' hol a' víz felbuzog, tettem egy vas tsövet (5. hüvelyknyi kerületűt) 's meggyújtottam a' vizet előre: akkor a' tűz két lábnyira is felszökött a' tsövön keresztül. A' tűznek heve igen nagy; de göze nem ártalmas, 's nem kellemetlen. —

Épen az alatt, míg a' tűz a' tsövön keresztül legnagyobb erejében szökött, meríték a' tső mellől vizet egy pohárral, és azt olly hidegnek találtam, mint a' jég. Próbát tettem a' pohárba merített vízzel is, ha meglehetne-e gyújtani; de nem lehetett. Mi-

vel a' viz magában nem gyúlható, bizonyosan éghető (phlogistica) idegen részeknek kell a' vízzel együtt feljönni a' forrásból, mellyek a' viz színén fellül bizonyos magasságra elszélednek a' levegőben. A' tűznek ereje nagy volt, úgy hogy akármi éghető testet hánytam a' tsöbe, megemésztette, a' vizes edényke pedig hamar felforrott. A' tűznek gőze kevéssé kénköves illatú, mint az anodynus liquoré, ha ez nem tökéletesen készítettik. A' korom pedig, melly a' tsövet vékonyan bévonta, sós izű volt".—

Lichtenbergnek véleménye szerint ezen kútfőnek gyúlhatósága származik bizonyos kénkö naphtának felbuzgásából, melly könnyebb lévén a' viznél, mindég annak színére megyen. Illyen naphtás kútfők Asiában nagy számmal vagynak. A' vizsgálótól észrevétetett íz erősíteni látszik ezen értelmet. Mivel pedig az illyen Naphtának részekre oszlásánál (decompositio) semmi dögös levegő nem bontakozik; a' lélekzet vétel miatta semmit sem szenvedett, sőt némienemű részegülésnek kellett következnie.

Természeti Ritkaságok.

A' pók mestersége. Carolan Úr (Thomson Annals of philosophy nevű írásában. April. 1817.) figyelemmel vizsgálta a' munkás pókokat, midőn azok olyan helyekre akarják kötni szálaikat a' háló ké-

szítés előtt, melyeket el nem érhetnek; úgy találta, hogy a' pókok olyan erővel, 's tehetséggel bírnak, hogy magokból mind addig botsáthatják felfelé a' szálát, míglen valamelly tárgyat találnak, melyre azt megerősítsék, 's rájta fel's alá szaladozhassanak. Nevezetes ezen észrevételnél még az is, hogy a' pókok tetszések szerint vezetik a' szálát, mely azon gyanításra viszen, hogy ők a' fonálon kívül még valami levegő forma, vagy más finom folyóságot is botsátanak. Ha a' reszkető *Angolina electrica* erőt hozhat elő; miért ne lehetne gyanítani, hogy a' Pókok valamelly a'hoz hasonló tehetséggel bírnak?

Angliában közelebb világos példáját adta egy tehén azon hajlandóságnak, melyel az állatok fiaik eránt viseltetnek. A' tehén együtt úszott borjával egy tónak szigete felé, 's már kiért egészen annak partjára, midőn észre vette, hogy a' gyenge borjú elfáradtt, 's hátra maradt. Azonnal vissza tért a' tehén, hozzá úszott borjához, felfogta azt süllyedezésében, és kivitte szájában egész bátorsággal a' partra.

Nispitzben, Morvának egy helységében kevéssel ez előtt a' következő különös történet esett. Egy jobágy szántogatta földét két lovain, 's az alatt leszállott egy méhraj a' lovakra, 's mind a' két ló megdőglött. —

Új Találmányok.

Egy falusi Pap alsó Saxoniában szeren-
tsésen tökéletességre vitte a' levegői Hajó-
nak találmányát. Az egész masina könnyű
fából van készítve, 's annak a' szabad leve-
gőbe való felemelkedését, egy hozzá alkal-
maztatott fúvó eszközli, melly egy repülő
madárnak tüdője, 's nyaka helyett szolgál.
Szárnyai pedig mind a' két oldalon néhány
vékony kötelek által igazgattatnak. A' ma-
gasság, mallyre a' Találó Úr által megtanít-
tatott 10—12 esztendőös paraszt gyermek fel-
emelkedett, nem igen nagy, mert a' Talá-
lónak célja inkább a' messze repülés, mint
a' fenrepülés.

Statisticai Jegyzés.

Szent Pétervára állott 1764-dik esztens-
dőben 114,000. Moszkákából, és 16,000. Kül-
földiekből. 1792-dik esztendőben számláltak
benne 193,000 Moszkát, és 32,000 idegent.
A' mostani számlálás szerint vagynak mind-
össze 285,500 lakosak, kik közül a' honnyiak
249,813, az idegenek pedig 35,687 fejekre
mennek. Az idegenek többnyire németek.
Sokan közülök a' nemzet közzé vegyültek, a'
mennyiben vagy helybéli leányokkal háza-
sodtak össze, vagy legalább lemondtak szü-
löttök földéről.

M e s e.

Elve barna, holtan piros?

Rejtett szó.

E' szó két tagból áll: első az Urakat
Fárasztja; a' másik izaszt parasztokat.
Foglald öszve, majdan olyan munkát téssen,
Melly sokszor a' szemnek veszedelme lészen.

Feleletek: (4) A' vásárba. (5) Halálunk napja. (6) A' száját; mert ezt setétben is megtalálja.

Jegyzés: A' 17-ik számbeli Mese: Szemfödél. Mint Csokonai mondá: „De ki a' vakságtól nem fél, minek annak a' szemfödél”? — A' Rejtett szó: Oroszlány.

Igazítás. Némelly nyomtatásbeli hibák maradtak meg a' 17-ik szám elején lévő Versekben. Így a' 3-ik Versben fajtatalan a' fajtalan helyett; az 5-ik Versben öszve vannak a' szók keverve. Illy rendben kellene állaniok: Nosza tsukák! szentebb nem lészen nálatok így már;

H a s z n o s

M u l a t s á g o k.

(19.)

R u b e n s m ű v e i.

2.) Diogén a' lámpással. Rubens legnagyobb dicséretet érdemel minden műveiben a' színelésre nézve; de ezen táblának egyéb jelességi felett még azon tulajdonsága is meg van, hogy tárgyát igazán ábrázolja. A' színelés ezen nem olyan olaszos, mint több műveiben. Diogén feje igazán görög, philosophusi, és cynicus, de minden komorság nélkül; 's szegény de nemes, és gondolkodó. Arczája bár valóságot mutat is, nem ellenkezik a' satyrával, mellyet űz. Nagy mesterség van a' többi képekben is, mellyek a' rámat bé töltik. Kettő közülök legnevezetesebb: egyik egy öreg aszszony, ki részvételtől elmosolyodik Diogén tselekedetére; ezen előadás a' természetet nem követehette, 's inkább csak a' képíró képzelődése szerint vagyon, melly mindazáltal több talentot, mint találmányt mutat. Ezen aszszony gúnyoló, 's csak nem megvető mosolygásával azt látszik mondani: Imhole az, a' ki annyi bolondságot űz,, a' melly csak annyiban illik az aszszonyhoz, a' mennyiben vén és köz nemű. Egy másik főnek neveté-

sé baromi, 's erőtelen: ajakai mosolyganak, s egyéb arcza vonásiban nints semmi nevetés. Ez egészen eredeti gondolat, mellynek a' képiró elméjén kívül semmi külső tárgya nem volt. Jördans Rubensnek tanítványa többször másolta ezen két fejet, de változtatta azokat. A' többi személyeknek nints rész vételők a' táblán, 's minden foglalatosság nélkül fogják a' helyet. —

3.) Rubens Felesége gyermekeivel. Ezen tábla tsupa rajzolat, de egyszer smind egy olyan vonása a' művész teremtményének, mellyet elvégezni nem lehet; hogy nyert volna valamit az előadás, lehetetlen; hogy vesztett volna, nagyon lehetséges. A' Rubens felesége itt (mint kép ábrázolat, nem mint remekelés) nem olly kövér, 's vastag, mint Rubens több historiai Aszszonyi. Kellem, igazság, elevenesség, ékesség, anyai érzés mind meg vagyon ebben öszveséggel. Az egész tábla életet lehell. Egyik gyermek guggolva, másik fennállva van anyja előtt. A' rajzolatnak vékony színelése, melly alig fűdi el a' vásznát, nagyon finom árnyékozást, és színelést játszik. Ez egy olyan mód, melly Creuse oltja a' fél-színeléseket keresi, mellyek a' természetnek lassú átalváltozását mutatják; de a' mellyeket semmi művész nem követhetett, 's nem is különböztethetett; mivelhogy a' kéz tsak ottan másolhat valamit, a' hol a' szem látott, 's az elme képzelt. A' készültek, fő-

kötő, 's matéria mind a' kornak módijából valók. Rubens úgy gondolkodhatott, hogy mi-korra ezen tábláját elvégezné, talám szaporodhatnék familiája. Egy ez is azon kevés táblái közül a' művésznak, mellyekben érzeményeit adja elő, 's nem olaszos.

Indiai Templomok.

Az Indiai Templomok ugyan annyi emlékezetjelek, mellyek a' népnek régiségét, gazdagságát, türeelmes munkáját, 's babonás lelkét mutatják. Leg régiebb azok között az úgy nevezetett hét Pagód Sadras, és Pondiseri között, mert közel lévén építtetve a' tenger-parthoz, már ma egész első emeletét mossák a' víznek habjai. Szinte olly kevésbé tudhatni az időt, mellyben a' Sirangami Pagód épült, mivelhogy a' polgári állapotnak gyakori változásai, 's most ez, majd amaz népre való szállása homállyal fődik az elő-időt. Ha az Indiai szent Írásoknak, 's krónikáknak lehetne hinni, úgy a' Jagrenati Pagód mindeniknél régiebb volna, mellynek építtetése esik a' Bramánok számlálások szerint Paritsitunak, Orixa első Királyának idejére, kinek igazgatását teszik a' világ negyedik élet korának elejére, melly szerint a' Templom volna 4389 esztendő.

Az Egyiptomi teke-tornyok (pyramis) öszve hasonlítottván a' Salcettei, és Illurai Pagódokkal tsekély emlékezet jelei a' régi

építő mesterségnek. Mert ezen templomoknak czifrázatjaik, az állóképek, 's az ezer oszlopok egy egy sziklából kivágatva mind azt mutatják, hogy legalább is kellett rajtok ezer esztendeig dolgozni; a' pusztulások pedig, mellyeket időről időre szenvedtek, legalább is három ezer esztendő virágzást bizonyítanak. Nem lehet azért tsodálni, ha a' rövid látású Indusok az elsőbb templomok építtetésöket az Isteneknek, a' későbbiekét pedig a' fél isteneknek tulajdonítják.

Minden valamire való Templomok több szegletes kerítésekkel vétetnek körül, mellyeknek szegleteik többnyire bástyákkal ékesítettnek. Minden oldalon vagyon egy bemenetel, 's azon fellül egy teke forma torony, az úgy neveztetett Kobrom, melly egy nagyon vastag, 's kerék ágyazatot koronáz. Az ilyen tornyok külfömbféle, 's többnyire borzasztó képekkel vagynak felczifrázva, mellyek az ő Isteneiknek élet történeteiket, győzedelmeiket, 's szerentsétlenségeiket ábrázolják. Minden emeleten vagyon valami ablak mind a' négy oldalon, mellyek közül a' legfelsőben minden estvén világot gyűjtanak; ünnepeken pedig minden ablakok megvilágosíttatnak. Közepén legbelől vagyon az Istennek szenteltetett Kápolna. Ha a' Kápolna Sivennek szenteltetett, akkor a' fő kép Lingnámot ábrázolja, 's körölte több Kápolnák vagynak, mellyek az ő fiainak, vagy a' többi fő Isteneknek szenteltetnek. Darmadevénék, az erkölts istenének, melly egy ökör-

nek formájában ábrázoltatik, mindenkor közel van kápolnája a' Sivenéhez, mivelhogy ez amazon mondatik lovagolni. Visenúnak mint Templom örnek mindég a' bemenetelnél van kápolnája. A' híresebb templomok mellett egy szent tó is szokott lenni, mellynek a' Bramánok azt az erőt tulajdonítják, hogy a' kik abban fürdenek, megtisztúlnak, 's a' lélek vándorlástól megmenekednek. Az istenek képeik mindég kőből, rézből, vagy aranyból készítettnek: ezüsből pedig vagy egyéb érczből soha sem.

Islandnak tsodálatos szökő kútjai.

Islandban igen sok természeti szökő kútak vagynak, mellyekben a' víz gyakran a' legnagyobb forrásra felhevül. A' fő szökő kút (Geizernek hívják) körül belől két napnyira a' Heklától, nem messze Skallholtól, a' Püspöknek lakóhelyétől, egy Haukadal nevű majorban, legtsodálatosabb a' világnak minden szökő kútai között. A' St. Cloudi, melly minden mesterséges Franczia szökő kútak között legnagyobb, 40 singnyire löki fel hat hüvelyknyi víz-súgarait. A' Casseli mesterséges kút 65 singnyire lövi fel hat hüvelyknyinél nem igen vastagabb víz oszlopát. A' Herrenhauseni pedig 35. singnyire szökik; körülbelől fertály signyi a' víz' sугárja. Mind ez semmi sem az Islandi Geizerre nézve, melly Olaffen állítása szerint egy singnyi vas-

tagságú víz oszlopát száz , 's néha száznál is több singnyire szökteti fel. A' Geizer tsöve, mellyből felszökik, 19. lábnyi általmérőjű; mélységét pedig még nem határozhatni. Fellül egy medenczéje vagyon, melly a' tsövével együtt üstformájú, 's 59 lábnyi általmérőjű. A' medenczének szélei 9. lábnyi-val, 's egy hüvelyknyivel magasabbak, mint a' tsö torka. Mind a' tsö, mind a' medencze selenites tsepegő kőből vagyon, melly a' vízből aprónként szállott visszaza, 's üllepedett meg. A' víz nem szökik mindég, hanem tsak váltogatva, egy órában egyszer, néha négyszer, néha egyszer sem. Szökésében mulat a' víz néha 10, néha 40 secundumig, néha pedig egész négy minutumig is. Azon a' napon, mellyen Uno Troil vizsgálta a' kútát, tizszer szökött fel a' víz hat órától tizenegyig 15 lábnyinál mindég, 30 lábnyinál egyszer sem feljebb. Az emberek, kik vele voltak, biztatták, hogymajd feljebb szöknék mindjárt, de egészen négy óráig épen egyszer sem szökött. Tizenkét óra tájban nagy vízkorgást lehetett hallani a' föld alatt három ízben, mellyre a' medencze egészen megtölt vízzel; három órakor újonnan, melly után négy órakor megint felöntött a' víz. Öt óra felé ismét nagy vízkorgást lehetett hallani, nem tsak a' kút körül, hanem az egész szikla hegy keblében. Végre felszökött a' régen váratott víz, széllyel hordott minden köveket, mellyekkel torka bédugatot, 's egészen 92 lábnyi magasságra emelkedett.

Ezután vissza esett a' tsöböl a' víz, de majd ismét felforrott kevés időre.

Ha a' medencze teli volt vízzel, 's a' nézők a' nappal szemközt állva belé tekintettek, úgy az árnyékjokat abban megláthatták, mindenik egy gyűrűt látván árnyékának feje körül szép szivárvány színekkel, a' körül pedig egy más világosabb karikát.

Apró Történetek.

Egy ifjú Költő gyakran kérte Piront, hogy hallgatná meg neki egy Theátrumi Költeményét. Végre minden maga mentegtetése után is kénytelen volt Piron engedelmeskedni az ifiúnak, ki őtet épen a' Tuillériánál ültében meglepte. Az ifjú Költő olvasta rímjeit szorgalmasan, Piron pedig ottan ottan levette kalapját, 's mélyen meghajtotta magát. A' mint az ifjú ember elvégezte olvasását, monda Pironnak. Mit köszöngtetett az Úr olyan sokat? olly sokan mentek e' el mellettünk? Nem! egy lélek sem, felele Piron, hanem mind annyiszor, midőn kalapomat levevém, híres Poétáink helyeikre buktam, 's nekem pedig az a' szokásom, hogy az isméreteseket soha sem bocsátom el köszöntés nélkül.

Egy falusi Bírónak a' tehene általdöfte szarvaival egy szegény parasztnak tehenét. A' paraszt el ment a' Bíróhoz, 's monda neki: Az én tehenem kereszttül döfte a' tiedet,

mivel tartozom érette? Más tehenet fogsz venni helyette, és azon fellül fizetsz 30 Talért büntetést. Nem, nem, monda a' paraszt, eltévesztettem a' beszédet, a' te tehened ölte meg az enyémet, 's én megelégszem vele, ha nekem mást adsz helyette. Mitsoda? monda a' Bíró, az én tehenem? már az más. A' te tehenednek ki kellett volna térni az enyém előtt.

Egy férfinak, ki feleségét minden nap megszokta verni, egykor sok vendégei voltak. Midőn az asztalhoz akartak ülni, kérdé az asszony férjét: Hogyan fog ma lenni? étel előtt, vagy étel után fogunk e' verekedni? A' férfi elszégyenlette magát, 's többé soha sem verte feleségét.

M e s e.

Tsak úgy látok, ha te látsz; nálam nélkül bár nem látsz; a' nyergemet terhelem, de szemed könnyebbitem; mégis e' szolgálatért, tőled nem kívánok bért.

Rejtett szó.

Egészen szolgálók sok mester-embernek
A' gazdaszszonyok is én erőmmel élnek.
Ha fejemet veszed, össze találkozom
Minden emberrel, bár más házába fusson.
Add vissza fejemet, 's ragadd el lábomat,
A' böjtös kedveli izemet sovamat.

H. A.

J e g y z é s. A' 18-ik Számbeli Mese:
Rák. Rejtett szó: 1r-ás.

H a s z n o s

M u l a t s á g o k.

(20.)

A e n i g m a.

A' Mese, (Találós Mese, Kérdő Mese),
olly rövid Költemény, mellyben bizonyos
felvétellett tárgy képes (allegoriás) homályos,
és így több tárgyra is illeni látszó határozat-
ban (definitio) legalább környülírásban ada-
tik elő. Sokan ezt az egész Költeményt tse-
kélységnek, 's gyermeki észfuttatásnak tart-
ják, 's mint olyant megvetik: de valóban
méltatlanúl; mert egy tökéletes, 's minden
tulajdonival bíró Aenigma, valamint a' szer-
zőnek szerentsés elmésségét, 's ítélő tehe-
tségét mutathatja, úgy a' találgatónak is rö-
vid feszülésben tartván elméjét, 's ítélő te-
hetségét szinte azt a' gyönyörűséget szülhe-
ti, ha bár kissebb mértékben is, a' mit egy
philosophusnak a' régen keresett igazság fel-
födöttetése, vagy egy Archimédnek proble-
más Hevrikája. Innen nem szégyenlettek av-
val foglalatostkodni még a' világnak kihíre-
sedett hét Böltssei sem. A' többiek között ne-
vezetes Cleobulusnak következő Aenigmája
(lássd Diogenes Laërtiust).

Ismérünk egy törzsök atyát, magzatja tizenkét
Férőgyerek, 's nemző atya; harmincz lyányai vagynak

Mindenikének; ezek feketék, 's arczokra fejérek;
Mind örökök, de azért változnak, 's újra szüleinek.

Tökélletes pedig az Aenigma; 1) ha az rövid, és így nem zavar össze sok tulajdonságokat; 2) ha fontos, melly a' tárgynak fő ismertető bélyegit hordja össze; 3) ha pontos; melly minekutánna felfejtetett, épen a' felvétetett tárgyra illik, úgy hogy azt ki is meriti egészen, és minden egyéb tárgyat egészen kizár. A' világosság ennek nem tulajdona, a' mennyiben azt tsak keressük benne, mellyre nézve egy olyan kárpithoz lehetne hasonlítani, a' mellyet fel kell takarnunk, hogy a' megette lappangó tárgyat megláthassuk. Legjelesebb tulajdonsága pedig az Aenigmának, 4) ha az a' tárgyat egészen ellenkező oldalokról szemlélteti, mellyek, hirtelenséggel tűnván a' találgató elejébe, megzavarják annak elmésségét, 's munkásságba helyhezteszik magát is az ítélő tehetőséget. Ezen szempontból nagyon hasonlít az Aenigma az Epigrammához is, a' mellytől mindazáltal egész bizonyossággal meg lehet különböztetni az által, hogy az Epigrammának tárgya tudva vagyon.

Tárgyára nézve, a' mellyet legnagyobb bőséggel szolgáltat a' Természet, 's szolgálthat a' Historia is, szükség, hogy mindezek előtt ismeretes legyen; mert különben felfejtegetése lehetetlen, 's haszontalan gyötrené a' találgatót; és a' mennyire lehet, nem, a' melly figyelmet érdemeljen, legalább nem alaton, 's nem undorító.

Vagyon az ifiak között bizonyos Játék neme, az úgy nevezetett: Hogyan tesszik? a' mi tulajdonképen valóságos Aenigma, 's tsak annyiban különböz a' leíratott Aenigmától, hogy a' találgatónak több ember szájából kell öszve szedni a' tulajdonságokat, melyek a' tárgyat bélyegezik, 's a' kimondatott tulajdonságok nem költeményesen adatnak elő benne.

Az Aenigma históriájáról tsak annyit mondhatni, hogy annak eredete szinte gyermekkorára esik az emberi elmének. Így már a' Thébai Had előtt, mellynél pedig Lucretius szerint alig megyen feljebb az emberi emlékezet, nevezetessé tette magát Oedipus az által, hogy ama' borzasztó szörnyetegnek a' Sphynxnek meséjét megfejtette, a' melly állott a' következő előadásban: Reggel négy-lábú, délben két lábú, estve három lábú.

Nemzetünknel, valamint minden napkeleti nemzeteknél az ilyen Találós Mesék mindenkor kedvesek voltak. Most is számtalanok forognak fen még a' Köznép szájában is, melyeket többekkel megismértetni, 's kinyomtatás által a' veszendőségtől megmenteni méltó volna. E' végből kérem azon Hazafiakat, kiknek az ilyeneket hallani alkalmatosságok vagyon, hogy azokat velem közleni: Kik pedig újabbak szerzésére adnák magokat, a' fellebb előadott tulajdonságokhoz szabni munkáikat, ne terheltessenek.

Az Arany, és a' Vas.

Johnson Sámuel Ángol szerint.

A' természet vizsgálók azt mondják, hogy a' vas nem csak a' földnek gyomrában, 's a' bányákban találhatók; hanem hogy az egész Világon csak nem minden testekben elterjedt. Ha a' mi szemeink behatnának az egésznek alkatjába, kétségkívül meglátnák, hogy a' természet mindenütt bőséggel adja azt, a' mi a' közönséges életre szükséges, 's hogy ellemben a' mi ritka, 's a' mi az embernek nem könnyen esik keze alá, nem is szaporíthatja az ő boldogságát.

A' vas közönséges, az arany ritka. A' vas annyira szükséges a' természeti szükségekre, hogy annak használása, 's nem használása egy igen fontos részét teszi a' különbségnek, melly a' vad emberek, 's a' polgárosodott népek között; 's annak állapotja között, ki Európának palotáiban nyúgoszik, és a' között, a' ki a' sziklának odvaiban keresi menedékét az éjnek hidege, 's a' napsúgárnak heve ellen. Az aranyból sem fűrész, sem bárd nem lehet; 's nem adhat az sem műszereket a' mesterségre, sem fegyvert az óltalomra. Az ő minden érdeme fényében áll, 's bötse ritkaságától vagyon.

Fuss végig az emberi életnek egész körén, úgy fogod találni, hogy minden szükséges dolgok olyanok, mint a' vas; 's minden felesleg valók hasonlóak az aranyhoz.

Mind azt a' mire való szükségünk vagyon, könnyen megszerezhetjük, annyira, hogy nagyobb részök az embereknek öszve zavar-ta bújálkodó bőségének közepette természeti kívánságait kényének kívánságaival, mellyek-ből származtak a' sok fáradságos foglalatosságok, mivelhogy a' lélek a' munkátlan-ságot nem szenvedheti, 's a' tsupa élet fenntartá-sára pedig olly kevés munka kellene, hogy a' lélek az únalomnak terhét ki nem állhat-ná, hanem ha annak munkásságát mestersé-ges eledel-ekkel táplálná. E' szerint a' bőség kútfeje igen sok szükségünknek; a' szegény-ség pedig, ezen annyira gyakori, 's irtózta-tó rossz a' polgári társaságokban, gyakran nem egyéb-űn-zen származik, mint tsupán a' bőség által megváltozott természetből. A' Természet tsak akkor teszen bennünket sze-gényekké, ha tőlünk a' szükségest megta-gadja; de a' szokás szegénységnek nevezi a' feleslegvaló nem létét. Sokrates meglátván egy tárt, melly ékességekkel, 's drága edé-nyekkel bővölködött, így kiálta fel: Mennyi sok dolog nélkül el lehetek én! Minden bölts embernek utána lehetne azt mondani Sokra-tesnek, ha megvisgálná azt, a' mit az élet könnyebbségének neveznek.

A' felesleg való, 's az alkalmatlanság együtt születtek. Könnyű elkészíteni az ele-deleket a' gyomornak kielégítésére; de a' nagy mesterség még azután is ingerli az inyt, minekutána a' gyomor kielégedett. Egy erős kéz öszve hordhatja a' követ, hogy falat é-

pítsen, 's a' fát, hogy azt befödje, és legyen bátorságos, 's alkalmas hajléka; de ez a' kénynek nem elég, melly még azon kívül oszlopokat faragtat, 's szobákat festet. A' legtudatlanabb népek tudtak magoknak készíteni öltözeteket, mellyek a' testet eléggé bátorságba teszik a' levegő alkalmatlansági ellen; de az ékességnek igyekezete, a' maga különböztetés, 's a' módinak változtatási ebben is egy nehéz, 's messze kiterjedt mesterséget találtattak. A' buzának természetére igen együgyű földművelés kívántatik; de a' kertészség mennyire fáradozik mégis a' gyümölcs ízének javításában, 's a' virágnak szépítésében!

Így vágyon a' dolog még az emberi ismerettel is; a' leghasznosabbakat legkönnyebb megszerezni. A' társaság fennállhatna minden ékességi nélkül is a' nyelvnek, mellyek nem egyebek, mint olyan czifrák, mellyeket a' henye, 's unatkozott emberek találtak. A' társaságos alkuvás nagyon együgyű számvetésekkel kijöhetne; nem volt szükség a' finom, 's a' mélységes számvetésekre, mellyek csak zavarba hozzák az elmét, 's legföljebb sem mutatnak többet, mint a' számvetőnek tehetségét. A' napnak világa egyaránt használ annak, a' ki ezen égi testet, a' mint látszik, mozgani hiszi, mint annak, a' ki okossága szerint azt itéli, hogy az helyben áll. Hordjuk meggondolatunkat a' legnagyobb tárgyakon, által fogjuk látni, hogy mindenkor az hasznos, a' mi könnyű. Arra

vége, hogy erköltsős legyen valaki, nints szüksége senkinek tudni, hogyan határozták meg az erköltstanítók az igazságnak természetét, elég megtanúlni kötelességünket, a' mellyre pedig eljuthatunk, mihelyest tselekedetünk szükséges következésit meggondoljuk, a' nélaül hogy a' Metaphysicának mértékes parantsolatját vizsgáljuk. A' Vallás igazgathatja maga viseletét annak is, a' ki előtt isméretlen szovak a' Scotismus, Thomismus; és bár lehetetlen is egy Szabadságvédőnek, 's egy Fatalistának beszédben összeegyeezni, bizonyosan egyre megyen az ő tselekedetök mindenkor.

Az én igyekezetem nem czéloz mindazáltal oda, hogy a' szép mesterségek, 's a' szemlélődő tudományok elnyomassanak. Ezen kitsapongás, mellyet a' bőség, 's az únalom szült, bizonyosan úgy adatott nekünk, mint egy világos erőssége egy olyan szükségünknek, mellynek mostani állapotunk eleget nem tehet, 's mint előkészület egy olyan jobb állapotra, melly bétölti az egész lelket, és annak olly gyönyörűséget szerez, mellynek elfogadására alkalmas. Adjunk hát egyszer'smind annak a' jótévő kéznek, melly változtatja az esztendőnek szakaszit olyan tartományokban is, mellyekben soha sem gondolkodtak a' melegnek, 's hidegnek természetéről, 's melly az éjnek tsendességét a' napnak fénye után következteti, még azoknál is, kik a' tropicusokról semmit sem tudnak, 's a' tsillagzatokat soha sem vizsgálták.

Apró Történetek.

Wilhelm Orániai Herczeg 1677 Mont-Casselnél elvesztette az ütközetet. Egy viszsza-
szafutó Katona előtte mentében kiáltá „oda
vagyunk! Ő szemközt vágott hozzá kardjá-
val mondván: Semmire való! most megbél-
lyegezlek, hogy reád ismervén utóbb fel-
akasztathassalak. — Hánynak kellett volna
ezt tenni Watterloonál?

M e s e.

Viselte ezt Hunnogundur,
Viselte rég a' Magyar:
Noha nem ruha, nem mondur,
'S illyent a' Szabó nem varr.
Ez a' férfiat illeti;
Az aszszony is ezt szereti.
Nem nő ez a' homlokon:
Találd ki, Rózsám, hát honn?

R e j t e t t s z ó.

Hosszsan mondvá tavak környékén lelsz; rö-
vidülve
Szárnyra kelek, 's napodat verdesi büsz-
ke fejem.

Jegyzés. A' 10-iki Meze: Pápaszem;
a' Rejtettség: Sajtó.

H a s z n o s M u l a t s á g o k.

(21.)

Rondeau, és Triolet.

A' Triolet a lantos versekhez tartozik, 's tulajdonképen nem egyéb, mint egy rövid Rondeau, mellyért mind az, a' mit a' Rondeauinak természetéről, 's tulajdoniról mondhatni, a' Trioletre is reá illik. Mint költemény, mind a' kettő egy könnyű játék az elmésségnek, vagy az érzetnek; mint vers pedig bizonyos sorok, 's határok közé szoríttatott. Így a' Rondeau áll közönségesen 13 sorokból, mellyekből a' 9-dik, és 13-dik sor a' legelső szóval, vagy legelső félverssel kezdődik. Tsupán két rímre mennek minden sorok, mellyből egyik ötször, másik nyolczszor fordul elő. A' Triolet mint rövid Rondeau 8. sorból áll, mellyből a' 3-dik után az első, a' 6-dik után pedig az egész első és második sor előhozatik. Az ilyen szoros korlátok nagyon öszve szorítják a' költőnek tehétségeit, a' mit már a' Sonnetre is megjegyeztünk, annyival inkább a' Rondeauban, és Trioletben, hogy ezek a' környül írt formán, 's rímen kívül, még a' költeményt is azon törvény alá vetik, hogy annak bizonyos vonási bizonyos helyeken elő fordulhassanak. Mellyből következik, hogy

mivel az, olyan többszöri előfordulások nagy, 's nemes ideával nehezen férkezhettek össze, egyetlen egy tulajdona volna minden Rondeau-nak, 's Triolet-nek a' Természeti együgyűség (Naiveté). Arra végre pedig, hogy az előfordulások természetesek legyenek, szükség, hogy (a' mint Rousseau előadja) vagy olyan érzet álljon mindjárt a' vers elején, melly fontos gondolatot szülhet, 's ez által az előfordulásban erősödik; vagy olyan leírás botsáttasék előre, mellyel az előfordulásban valamelly újabb dolog össze hasonlítottatik; vagy olyan gondolat, a' melly az előfordulásban megvilágosítottatik, vagy a' mellynél oka adatik. Mind ezen esetekben természetes az előfordulás, melly által a' Rondeau, 's Triolet nagyon kedves darabka lehet. Eredetére nézve a' Rondeau, és így a' Triolet is, franczia találmány, a' mellyre az Olasz Sonnet adott alkalmatosságot. Innen a' Franczia költőknél a' Rondeaur sok példákat találhatni. Villon (1490) St. Gelais (1502) Jean Marot (1731) Ronsard (1585) Mad. Deshoulières (1694) Jean de la Fontaine (1695) Sarasin és egyebek, ki kisebb, ki nagyobb szerentsével írták Rondeauikat. A' Trioletre kevesebb példa vagyon. Egy a' legszebbek közül a' Ranchiné, mellyet Menage a' Trioletnek Királyoknak nevez. Ime

Francziáiúl

Le premier jour du mois de Mai
Fut le plus beau jour de ma vie.

Le beaudessein, que je formai
Le premier jour du mois de Mai!
Je vous vis, et je vous aimai.
Si ce dessein vous plut, Silvie,
Le premier jour du mois de Mai
Fut le plus beau jour de ma vie.

Magyar értelmé

Május hónap első napja

Legszebb napja éltemnek.

A' szép intézet, melyet képzeltem,
Május hónap első napja!

Megláttalak, 's megszerettelek.

Ha ezen intézet tetszik, Szilvia!

Május hónap első napja

Legszebb napja éltemnek.

Nálunk még mind a' Rondeau, mind a'
Triplet csak neveikről ismértetes költemé-
nyek. A' Tripletre, a' mennyire tudom, első
példa lesz a' következő, melyben U. N:
Tóth László Ur az Aszszonyi nem munkás-
ságának kellemetes körét adja elő. A' Trio-
let ez:

Boldog nemed, boldog leány!

Mert annak óta rósapálya,

'S víg a' reá nyílt tartomány,

Mint szép nemed, boldog leány,

'S haj fürteid közt a' virány,

Mellynek magadtól égi bája.

Boldog nemed, boldog leány!

Mert útatok szép rósapálya.

Kenyér szaporítás, és pedig szaporítás nélkül.

1799-dik esztendőben 1800-ig nagy drágaságtól félt Anglia. A' termés mind öszve 6—7 hónapra volt elég, 's még az 1800-diki aratásig 9 hónap volt hátra. A' Ministerek, és a' Parlament ezen kenyér szűke ellen semmi eszközt nem találtak, míglen a' Parlamentnek egy tagja nagyon együgyű módot javasolt, a' mellyet tökéletes jó kimenetel koronázott. Azon tag megmutatta, hogy ha kilehetne eszközteni, hogy száraz kenyérrel éljenek az emberek, egy negyed részszel kevesebb kenyér kellene. A' Parlament végzéseit által megtétettek a' szükséges intézetek, és szorosan megtartattak. A' kenyér árának felmenése megszűnt, sőt lejjebb esett, úgy hogy kikerülvén a' szükségét, mellytől félték, szerentsésen elérték az aratást.

Hogy a' száraz kenyér táplálóbb a' puhánál, annak okait kereshetni a' kenyérnek azon változásaiban, mellyeken az a' hosszas állás által keresztül megyen. Nevezetesen elpárolog a' kenyérben lévő víznek nagy része, 's elrepülnek abból az ingerlő résztsékek, és az eczetsavany, mellyektől a' kenyérnek íze vagyon, 's eltűnik annak mézgassága, melly szerint a' kenyér így kiszáradván, apróbb részekre oszolhatik, 's könnyebben feloldoztathatik. A' most sült lágy kenyérnek tulajdonsági egészen különbözők, ez nem oldoztathatik fel olyan könnyen,

mellyért az egészségnek gyakran ártalmas. A' sokáig állást úgy nézhetni tehát mint a' kenyér sülésnek további folytatását, melly által az jobban kikészül. Egy másik oka a' száraz kenyér szaporaságának az is, hogy nints többé olyan jó íze, és nehéz rágni, azért is hamarabb kielégíti az evőt. — (Leipziger Intelligenz-Blatt).

Új Találmányok.

Morosi Mechanicus, kinek több talál-
mányi isméretesek, a' Milanói (Mailand) Új-
ság szerint (October 30-dikán 1816-dikban)
egy riskása tséplő malmot (Dreschmühle) ta-
lált ki, mellyet mindazáltal egyéb magvas
veteménynek kiszemelésére is fordíthatni, a'
mint a' Találó az árpán, és kölesen már ed-
dig is hasonló szerentsés próbákat tett vele.
Az egész masina nagyon együgyű, 's épen
azért szinte hihetetlenek munkásságai. Egy
ember, 's négy gyermek kítsépelhet rajta
egy óra alatt 200 kéve riskását. A' kítséplett
szalma, mellyben egy szemetske sem marad,
sokkal jobban megpúhul ezen masinán, mint
a' ló által kinyomtatott riskásáé, mellyért
örömebb eszi a' marha. Dolgozhatik pe-
dig ezen malom éjjel, és nappal egyaránt.
Milanóban Saporiti Marquisnak jószágában
már divatjában vagyon ezen masina, 's azt
bizonyítja felőle Saporiti Úr, a' kinek a'
masina felállíttatását köszönheti, hogy az
egész malom nagyon együgyű masina, mel-

lyet egy helyről más helyre vihetni, és így nem is nagy helyet fog el, 's kevés víz is elindíthatja, azomban nem sok költségbe kerül. — Morosi Úr most folytában próbálgatja ezen malmot a' többi Gabona nemeivel, 's próbáinak következéseit közönséges-sé fogja tenni. En addig is azon örvendek, hogy Érd. Olvasóimnak jelenthetem, hogy, a' mit 13 levelemben gyanítottam, 's Németz, és Herman Urak masináik formáiból mutatni szándékoztam, azt már Olasz Országban más tulajdonképen feltalálta. A' masina leírását annak idejében én is fogom közölni.

Természeti Tsodák.

D'Alembert egy olyan vaknak életét beszéll elő, a' kinck egész arczája szolgált szem gyanánt; 's bár vakon született, nagyon sok belső, 's külső tehetségekkel bírt. Ezen vak, ki Puisauxban lakott, Chemikus, és Musikus is volt egyszer'smind. Maga tanította meg fiát olvasni egy olyan tábláról, mellyen a' betűk domborúan voltak kimetszve. A' symmetriáról helyesen ítélt. Ő a' tükröt egy olyan masinának nevezte, melly a' tárgyakat domborúan adná elő; a' szemet pedig olyan eszköznek, mellyre a' levegő épen azon bényomást tenné, a' mellyet egy bot tehet a' kézre. Nem búsult ő soha azon, hogy nem látottf, mivel sok jelességeket érzett magában, mellyekkel a' látókat megha-

ladta. Ha rajta állana is, a' mint mondá, inkább kívánt volna szem helyett hosszabb karokat. A' tűz közellétét mérte a' hőségnek kissebb, 's nagyobb voltából, egyéb testekét pedig a' levegőnek arczájára való kissebb, 's nagyobb behatásából. A' nyílt útszát megtudta különböztetni a' zárthelytől, melly világos erőssége annak, hogy az ő arczáját a' levegőnek legkissebb változása is érdeklette. Megtudta mondani azt is tsodálatosan, mennyi legyen nehézsége valamelly testnek, 's mennyi folyóság vagy on valamelly edényhen. Karja neki tsalhatatlan mérő serpenyője, 's úja bizonyos mértéke volt. A' testnek simaságában, 's a' hangban a' legfinomabb léptsőket tudott megkülönböztetni. A' szépségről tapintása szerint ítélte, 's a' mi nagyon különös, ítéletét hangja, 's kimondása által a' szépséghez alkalmaztatta. Ha valamelly musika darabnak nótáit felolvasták előtte, azonnal el tudta a' darabot játszani.

Connecticut Éjtszak Amérikának legnagyobb folyóinak egyike, melly körül belől 500 angol mértföldön foly végig. Szélessége sok helyeken félmértföld, a' hol pedig a' tengerbe ömlik, egészen négy mértföld. Hosszú futásában 509 folyó vizeket vesz fel árkába, mellyek közül némelleyek igen nagyok. Kétszáz mértföldnyire az Oczeánba ömlésétől két meredek hegy igen szoros árokot vet neki, úgy hogy a' szélessége ezen

helyen alig megyen többre 15 lábnyinál, melly tsak 800 lábnyi folyamatja után nevededik. Ezen a' szoros helyen az egész folyóviznek kercsztül kell tódulni, melly által a' víz bár minden fagy nélkül, annyira megsűrűdik, megkeményedik a' tsupa öszvenyomulás által, hogy abba semmi vasat bé nem lehetne ütni. Vas, ólom, fa mind egyformán lebeg itt a' víz színén, mellynek olly szörnyű sebessége, hogy az a' fát úgy széllyel forgátsolja egyszerre, mint a' mennykő. A' viznek útja tekervényes, mint a' villámé, 's éles szegletekre hajlik. Ha nagy a' víz (áradáskor) hirtelen sebességgel megyen el rajta a' legnagyobb árbocz is; ha pedig leesett, apadáskor, a' szegletekbe ütődik, 's bár melly vastag volna, ketté törik egyszerre. A' szoros helyen alúl teli vagynak a' mezők ilyen dírib darab fákkal, mellyekből a' víz erejét tsudálhatni.

M e s e.

Két keze, két feje van; hat lába: de mentire büszkén

Tsak négyet használ; öszvessen körme huszonnégy.

R e j t e t t s z ó.

Felét megtetted a' harczbá;

Felét fellelhedd az arczbá:

Az egész feléből nő;

De már mostan nem kellő.

Jegyzés. A' 20-iki Mese: Szakáll — azon mondás szerint: Barba decet virum — Rejtettség: Sás, Sas.

Hasznos Mulatságok.

(22.)

Vesta Szüzei.

Vestának, a' tűz Isten-Aszszonyának Szüzei régiebbek voltak magának Roma várasának építtetésénél, mert a' mint a' Historia tanítja, Rhea Sylvia, Romulusnak anyja is Vesta Szüze volt. Numa Pompilius elejénten tsak négyet rendelt Plutarchus szerint, de a' kikhez még Tarquinius Priscus kettőt adott. Azon időtől fogva mindenkor a' Fő Pap választotta Vesta Szüzeit, még pedig sors szerint, húsz leányok közül, kiket elsőben arra végre alkalmasoknak ítélte. A' kik kiválasztattak (A. Gellius szerint) sem hat esztendősnél kisebbek, sem tiz esztendősnél nagyobbak nem lehettek. Nem lehetett pedig választani azokat, a' kik vagy magok szabadítottak fel szolgaságokból, vagy felszabadult szolgáktól születtek, vagy a' kiknek szülőik alattson rendűek, 's élet neműek voltak. Ámbár azomban sors szerint kellett választani őket, bé lehetett mindazáltal venni Papius törvénye szerint a' Tanátsnak egyezéséből, az olyanokat, a' kiket nagy érdemű Atyjaik ajánlottak a' Fő Papnak. A' ki bévétetett, épnek kellett lennie

mind látására, mind hallására, mind egész testére nézve. A' köznépből is bévétettek a' leányok, ha tisztességes állapotban születtek, 's szülőiknek házok volt Italiában. Augustus idejében a' szabadságba helyhezttettek leányaik is elfogadtattak, ámbár a' régi törvény ellen.

Kötelességek volt a' Vesta Szüzeinek a' szent tüzet őrzeni, 's épen azért kellett nekik Szüzeknek lenni, hogy annak őrzésére figyelmetesebben felvigyázhatnának. Hajokat lenyírták, 's elásták azt az úgy neveztetett Lotus fának tövéhez. Harmincz esztendeig szüzeséget fogadtak, melly időből tiz esztendőt a' szentségnek tanulására, tizet a' gyakorlására, tizet pedig más nevendék szüzeknek tanításokra fordítottak. Eltelvén ezen idő férhez lehetett menniek. A' legrégiebb közöttök V e s t a N a g y S z ü z é n e k hívatott. Ha történetből ki alutt a' Szent tűz, akkor a' Szüzek megostoroztattak. Némelyek azt mondják, hogy nekik még a' tűzön kívül egyéb szentségekre is kellett vigyázniok, millyenek voltak volna a' Samothraciai Titkok, mellyeket Dardanus vitt Trojába, és az égből leesett Palladion, mellyet Aeneas Italiába vitt. Mások azt beszélik, hogy két vékát kellett volna őrzniök, mellyek közül egyik üres volt, másik pedig teli állott, 's le volt petsételve. Jusaik a' Szüzeknek nagyok voltak: Testamentomot tenni, mihelyest hat esztendőt kitöltöttek, még Atyjoknak életében is; jutalmok annyi volt,

mint azoknak az Anyáknak, kiknek három gyermeik voltak; ha kimentek a' házokból, poroszló ment előttök, mint a' Tisztviselők előtt; ha a' halálra kárhoztattakra bukkantak, azok felszabadítottak, mihelyest a' Szüzek megesküttek, hogy történetből, nem kész szándékkal esett az előtalálkozás; kotsikázhattak, mint a' főbb rendű aszszonyok; közönséges költségből tartattak; a' közönséges játékokban tisztességes helyeken ültek; 's kitérték nekik a' Polgármesterek, és Fő-Birák is, ha velök szemközt találkoztak. De kemény törvények voltak azok ellen, kik a' szüzességet megsértették. Kissebb hibáért megkorbátsoltattak; ha pedig tisztátalanságban találtattak, elsőben ugyan a' tsábító férfiú, feje az akasztófához köttetvén, halálra veretett; azután pedig a' Szüz egész halotti pompával kivitetett a' Collinus kapujához, hol egy poroszlónak által adatván, lehotsátatott lajtorján egy arra végre készült verembe, mellyben égő lámpás, olaj, kenyér, és víz előre oda tétetett, sőt nyoszolya is, a' mellybe lefekhetett, 's majd pedig a' veremnek szája földdel bérakatott, 's rajta a' föld elsimíttatott, hogy a' történt dolognak jele se maradjon. (Montfaucon).

Üveg készítés.

Az üveg, ha külső tulajdonságait nézzük, egy olyan tárgy (matéria) melly, job-

ban, vagy kevésbé általlátszó, színes vagy szintelen, ragyogó, töredékeny, 's törésén fényes; állató részeire nézve pedig egy olyan egyveleg, melly akaliak által megöntött kova földből áll. Az üveg feltaláltatása egy a' legnagyobb ajándékok közül, mellyeket a' Chemiának köszönünk. Annak haszna vég-
 hetetlen: számtalan edények külömbféle czé-
 lokra, ablak, pápaszem, meszszelató üve-
 gek, mellyekkel az újabbak egész újvilágo-
 kat fődöztek fel; a' háromszegletű üveg
 (prisma) melly a' világosságot sűgárookra
 hasogatja, az Optica, Catoptrica, Dioptri-
 ca tudományok, a' nagyító üvegek (micro-
 scopia) 's egyéb ismeretek, találmányok,
 hasznok, mellyeket alig lehetne elő számlál-
 ni, mind az üvegnek feltaláltatásával ered-
 tek, legalább tökéletesedtek. A' mi feltalál-
 tatását, 's régiségét illeti az üvegnek, már
 arról más helyen szözlöttünk (lássd a' Hasz-
 nos-Mulatságokat az első Kötetnek 306-dik
 lapján); mellyhez itt még a' következőket
 adhatjuk. Aristoteles két fejteni való kérdést
 (poblema) tett fel az üvegről: „Honnan va-
 gyon az üvegnek általlátszósága? 's miért
 nem lehet az üveget meghajtani? „A' próba-
 tételek, mellyeket a' feltett kérdések okoz-
 tak, nagyon tökéletesítették az üvegnek ké-
 szítését. Így találtattak fel az ércz-üvegek,
 a' színes üvegek, 's egyebek; sőt Plinius-
 nak, 's Petróniusnak bizonyságok szerint
 még a' kalapálható üveg is feltaláltatott Ti-
 berius alatt, kinek egy Mesterember egy olly-

lyan palaczkot vitt, melly ha köhöz vágták is, el nem tört, tsak béhorpadt, mint az ércz, 's kalapáttsal ismét vissza lehetett adni formáját. A' Tsászár ezen elbámúlt, s kérde a' mesterembert, ha tudja-e más valaki a' titkot, 's megértvén, hogy még senki sem tudja, elvétette a' mesterembernek fejét, mivelhogy úgy gondolkodott, hogy ha az a' titok közönségessé lenne, az érczek minden bötsöket elvesztenék. Ezen beszédből tsak annyi lehet igaz, hogy talám épen ebben az időben ment az üveg készítés nagyobb tökéletességre, vagy is, nem volt többé olly igen töredékeny, mint elejnten. Egy feltétel volt az is az üveg tsinálóknál, mi módon lehetne üvegből drága köveket készíteni, mellynek titkát némellyek Raymundus Lullusnak tulajdonították.

Az üvegműhely (huta) áll több héjjazatokból, mellyek alatt vagynak a' kemenczék, és az alkali tartó helyek, mivelhogy ennek száraznak kell lenni. A' kemenczék formájokra nézve külömbfélék: négyszegletűek, gömbölyűk, vagy tojás kerekék; nagyságokra nézve kisebbek, 's nagyobbak, a' mint kevesebb vagy több tégelyekre készültek. Legjobb, ha a' kemencze téglából vagyon, mivelhogy ez legkönnyebben által melegszik. Minden kemenczének boltozatján négy nyílások vagynak, mellyek ugyan annyi kéményeket formálnak, egy vagy más fél lábnyira a' falon fellül. Alatta a' kemenczének egy üreg vagyon, melly nagyobb a' kemenczé-

nél, 's arra való, hogy a' kemencze fenekén való nyíláson a' hamu belé hulljon. A' nyílásnak két oldalán, belől a' kemenczében két pólcz vagyon, mellyre a' tégelyek helyhez-tetnek; mind a' kettőre két tégely. A' hová a' tégelyek esnek, oda nyíló ablakok szolgál-nak a' kemenczébe, mellyeken a' tégely-be a' matériákat bélehessen vetni.

A' matériák, mellyekből az üveg készít-tetik: a' só nemű alkaliak, és a' kova föld, mellyek közül egyik sem adna különkülön üveget, sőt a' földet meg sem lehetne önte-ni soha; együtt pedig bizonyos mennyiség-ben, 's mértékben, és illendő tűz által üve-get formálnak. Az alkaliaknak akár hamu-zsír, akár széksó, akár, ha igen fejer üveget készítenek kis mennyiségben, Borax legyen az, tisztáknak kell lenniük, ámbár közönsé-gesen minden tisztítás nélkül szokták azokat alkalmaztatni. Az alkali megömlésének elő-segégllésére, mikor jó üveget készítenek, ke-vés ólom meszet is (calx plumbi) szoktunk adni, millyenek a' minium, a' fejer kendőző (cerussa) 's a' massikót. Így szokták készí-teni főképen a' kristály üveget, azért az nem olly töredékeny, mint egyéb fejer üveg. A' földi matériák, mellyek az üveghez kíván-tatnak, kétfélék, úgymint üveggé válhatók (vitrescentes) békasó, hegyi krisztály, fő-vény, 's néhol kevés agyag, 's lúgos hamu, mellyeket tsak némelly hutákban használnak; és mészföldek: créta, vagy oltatlan mész. Az utóbbiak tsak arra valók, hogy a' kova föld-

nek megömlését segítsék, egyébaránt jó azokat mindenkor kihagyni, mert a' mész mindenkor megtartja tulajdonságát, úgy hogy, a' mint Beaumé Úr megjegyzi, a' mészszel készült üvegek bizonyos savanyak (acida) által felrágatnak, 's kevés ideig tartanak. A' mi a' kova földet illeti, ebből többnyire fővenyet vesznek, hogy a' porrá törést könnyebbítsék, még pedig gyakran színes fővenyet, mellyben ércz vagyon, hogy hönnyebben megömljék, de ha szép üveget kell készíteni, jobb a' fejér fővény.

Levegői Utazás.

Blanchard Úr Posonyba akart jönni a' Király Koronázásra, melly útjában megkérte a' Prágaiaktól, hogy levegői hajóban tenné meg útját. Mivel új levegői hajója, mellynek szélgolyóbisa 9000 koczka lábat foglala magában, készen volt, tsupán néhány órát kívánt elintéztetése, engedett, 's megígérte, hogy egyenesen emelkednék fel, ne hogy Posonyi útjában elkéssék. Útitársúl adta ő hozzá magát Gróf Sternberg, a' ki néhány physicára tartozó eszközöket is magához vett. De alig emelkedtek fel a' két utazók 1000 lábnyira, a' midőn mindenök össze zavarodott. Soha Blanchard Urat hasonló szélvész minden levegői utazásiban meg nem lepte. Az alsó levegői tájékon tökéletes tessenesség uralkodott, fellül pedig mint egy 800 ölnyre olly rettentő szél dühösködött, a'

millyent a' földön alig láthatni. Alig lehetett az útasoknak ülőhelyeken megmaradni; a' hajótska minden szempillantásban oldalra dült, s kihúlt belőle minden, a' mit az útasok felvittek. Ugyan ez történt volna magokkal is, ha nem ha erősen megkapaszkodtak volna a' hajónak legerősebb részeihez. A' szél nem fútt különösen egy oldalra: hanem mindenfelé forgatta a' hajót, úgy hogy annak sem ajtói, sem oldalai nem maradtak épen. Gyakran egészen oldalt fordult a' hajó fenekével, úgy hogy a' földről nézők (meszszelató tső által) annak belső részeit láthatták: fenekével mindazáltal fel nem fordult, mert az lehetetlen volt. E' szerint nem is volt semmi nagy veszedelem, mihelyest az útasok jól megfogódzkodva jobbra, s balra döntötték magokat, hogy a' hajót fenékkal felfordulni ne engedjék. Majd ezer ölnyi magasságra ismét tsendes volt a' levegő, a' hol a Gróf még egy épségben maradt kis Hév-mérőt (Thermometert) talált. A' szélgölyőbisonak fele bémerült egy felhőbe, 's nem sokára pedig azután egy éjszak napkeleti szél kezdetie őket hajtani. — De Blanchard feltalalta magát, s hirtelen a' földre leereszkedett.

Rejtett szó.

H-val megtalálod az emberi testben
M-mel a' dolgozó szorgalmas méhekben
R-rel a' Képeket metsző mester-kézben.

Jegyzés. A' 21-iki Mese: Lovag.
Rejtett szó: Szak-áll. Szerzője Szakál György
Ur.

H a s z n o s M u l a t s á g o k.

(23.)

B e r z s e n y i h e z

13-dik Sept. 1817.

Fennyen zengedező Hannia Pindara !

Idvezlem nevedet Berzsenyi szép Magyar! —

Te a' Pindaridák közt felemelkedel

'S Hajnal-fénybe ragyogsz a' Helikon felett,

Mint egy lángba uszó Cynthia csillaga.

Harsány Tárogatód rengeti a' Magyar

Égnek sarkalatit, — bámul az all-vidék,

A' külföldi határt rezgeti Szittya Szód.

Nem rontott Kinizsinek érez buzogánnya

úgy

Vas dalmányba, hogy ő dönté Török Ha-

dat. —

Nem sujtá Katalont, 's Róma Vidékeit

Az Ég Ostora úgy, kit szüle Bendegucz; —

Nem hajtá Tuhutum, Kund, Huba, sem

Lehell

A' köpczös Magyar a' pongyola Nemzetet

Hatóban; — Jupiter fenszavadon dörög. —

A' fajzás ragadó gennye között te még

Magor vér maradál ott az Erém-kienn

Trójánk omladozott Halmain a' moh közt

Tartós magvaiból most feselő Virág.

Mit rég egy remegő Szűz kebel ejte le

A' rontó zavarok menykövezésekor. —
Leelkedben te Ditső a' szelid és komoly
Több mint Emberedő a' Magyar Érzemény,
És ott egy csuda nagy tengere hempelyeg.
Szollyál még Gyönyörüm! hadd legyen a'
neved

Csillagból ki rakott a' Magyar Ég felett.

Szakall György.

Tartományok, Városok, 's Folyók régi Jegyképeik.

(Symbola) Montfaucon szerint.

A' régiek nem tsak folyóknak, 's Városoknak, hanem Országoknak, Tartományoknak, sőt egész földrészeknek is bizonyos jelképeket (symbola) választottak, mellyek alatt azokat ábrázolnák. Vették pedig ők az olyan jelképeket vagy a' lakosoknak öltözetektől, vagy állatoktól, 's növényektől, mellyeket a' hely termett. A' Városok többnyire aszszony formában ábrázoltattak toronyos koronával, mint Cybelét festik, mellyhez még, mivel az főképen napkeleten nagyon közönséges volt, egyéb jelek is adatnak.

A' Traján győzedelmének jelei között, Constantin ivjén még keletnek, és nyugatnak is jelképei vagynak. Napkelet előadatik egy aszszonynak formájában, ki négy lovas kotsiban ülven, jobbában egy golyóbist tart, 's azon egy Geniust, kinek mind

a' két kezében szövétnek lobog; baljában pedig egy pálma ágat; a' futó lovak fel felé látszanak menni. Az aszszony jelenti a' Hajnalt; a' Genius a' hajnal tsillagot. Egy szakálas férjfiú a' kotsi alatt ábrázolja vagy Euphratest, vagy Tigrist, a' meddig Traján birodalmának határit terjesztette. Nap nyugat is egy aszszony formájában adatik elő, de a' ki két lovas kotsiban áll, 's előtte megyen a' Genius, valamint a' lónak is, lefelé; az aszszonynak fején a' két szarvú Hold van, 's bő szönyeget visel; egy öreg férjfiú közel hozzá korsóval a' Dunát jelenti, mellynél Traján külömbféle győzedelmeket tett.

A' földnek hajdan ismérletes három részeiből Európát nem találhatni, hanem ha az Európának elragadtatása által ábrázoltatik; 'Asia pedig elő adatik Antoninnak pénzén egy kő fallal koronázott aszszonynak formájában, ki kezében vas matskát tart, melly azt jelenti, hogy Asiába csak hajón mehetni által, vagy ugyan csak egy aszszonynak formájában, ki a' hajó orrán álltában jobbjában kigyót, baljában evezőt tart. Afrikát festették egy aszszonynak formájában, ki fején elefánt orrot visel, vagy a' mint a' Hadrian pénzén láthatni, jobbjában Skorpiót, baljában bőség szarut tart; 's lábai előtt korsár van, mellyből kalászhok emelkednek fel. —

Italia Antoninus Pius pénzének egyik lapján egy aszszony formában ábrázoltatik, ki egy golyóbison ül, a' föld kerektségének

Kormányán, 's jobb kezében a' bőség szaruját tartja. Róma több, mint 600 pénzen egy sisakos aszszony formában adatik elő, a' ki paizst, és dárdát tart kezében. Két szép Római márványon két nagy folyók találtattak: egyik a Nilus, egy borostyános öreg Férfiúnak formájában, ki fektében a' Sphinxre könyököl, a' bőség szaruját tartja, vállain, czombjain, 's lábszárán 16 mezítlen gyermekek vagynak, kik a' Nilus nevelkedésének ugyan annyi könyökjeit jelentik. Körülte Hrocodilok, tengeri lovak, 's tsónakázó halászok látszanak. Másik a' Tiberis hasonló öreg férfiúnak formájában, a' bőség szarujával, 's fektében egy farkasra (Romulus, és Rémus dajkájára) könyökölve. Körülte több hajók, vagy evezők, a' mellyek emberektől vonatnak; 's külömbféle állatok.

A három Gallia, u. m. a' Belgiomi, Celtai, és Aquitánai, pénzeken három fő által jelentetik. Spanyol Ország egy aszszonynak formájában adatik elő, a' ki meghajlottan kösziklákra támaszkodik, 's kezében agat tart, lábai előtt pedig tengeri nyúlatska ül. Siciliát (másképen Trinacriát) három láb szárákkal adták-elő, mellyek között ugyan annyi kalászkok vagynak, mind a' termékenységnak jelei. Messinának jelképe nyúl volt; Brittanniáé egy aszszony ülve, paizsára támaszkodva, kezében dárdával; Germaniáé, Hadrián pénzén, egy aszszony, ki dárdát és paizst tart kezében.

A' Rhenus egy öreg férfiú fa ággal, vödörre támaszkodva; a' Dun a szinte olyan módon. Dáciának jel képe egy halmon ülő aszszony, kinek egyik kezében Királyi pálcza, másikában fa ág; előtte pedig két gyermek. A' Pannonia jel képei két aszszonyok, kik hadi czimereket tartanak.

Görög Országban Athenának jel képe egyik lapján a' pénznek Minerva feje, másikon egy bagoly két fülű edényen állva; Thébának hasonló két fülű edény; másik oldalon pedig paizs; Thessáliának a' Jupiter feje, és Minerva; Lacedaemonnak Castor, és Pollux; Euboeának egy ökör fő; Chalcisnak egy sas, melly sárkánnyal küszködik; Epirusnak Jupiter feje, 's egy sas; Corcyrának egy emberfő orozslán bőrrel be fődve, a' másik oldalon pedig hajó orr; Chiushnak Homér, és a' Sphinx, melly lábát a' lantra teszi.

Ásiának Várasai közül Smyrnának jelképe volt Amazon aszszony; Ephesusé szarvas, Diának jelképe. Pergamusé Minerva, és Aesculap; Hierapolisé Bacchus feje, 's Proserpina elragadtatása; Zsidó Országé egy pálma fa. —

Rubens Munkái.

Medicis Mariának gyermekszülése. Ezen táblát egy első rendű szépség teszi a' mesterségnek remekévé: indulatot ábrázolni mindenkor egy volt a' rajzolásnak

legnehezebb feladott tételei (problemái) közül; ellenkező indulatokat ábrázolni pedig egy személyben, a' millyenek a' testi fájdalom, 's az erköltsi öröm, kettőztetett nehézség. Itt a' problema megvan fejtetve! Ha Medicis Mariának feje elgondoltatnék testétől, 's teste egészen magában szemléltetnék, mind a' tsinosodottabb izlésű, mind a' közember egyenlően olyan aszszonyt láthatna abban, kít egy nagy testi fájdalomnak maradványa még most is keservesen érdekel, de a' kiből egy belső érzet elnyomja a' szenvedést: a' még most is nedves szemek mosolyganak; de a' szemöldök görbült ívje még nintsen azon a' helyen, mellyet neki a' tsupa mosolygás adhatna; mosolyog már a' száj is, de az arcának inas húsa nem követik még az ajaknak mozdulását, 's az összevonulást érzeni látszanak. Megjelennek az arcán ismét a' ró'sák is, de a' halavány viola-kéké még most is gyengíti azokat. A' főnek tartása egészen bétölti az indulatnak előadását, 's azt gyaníttatná magában, hogy az egész gyönyörűségben tsügg örömének tárgyán; a' tsupa arczúlat jelenti a' léleknek érzését, egyéb alkotása pedig a' testnek még most is a' testi fájdalomhoz illik. Még a' test szenved, de már a' lélek örvend. A' szép mezítlén láb nagyon jól illik helyéhez; a' paputs sokkal többet mutat, mintha a' helyett régi fűzött cipellő volna a' lábon. Az egész öltözet olly rendetlenséggel vagyon keverve,

melly módos, és kellemmel teljes; nem válogatott semmi, de mégis kedves, és illendő minden. A' Táblának egyéb része egészen allegoriás a' Művésznak gondolkodó lelke (genie) szerint. A' bába aszszony szépen ábrázoltatik egy fő aszszonynak személyében, a' ki intézeteket látszik tenni; reá teszi kezét a' Királyné vállaira, a' melly egyébkor talám illetlen fogás, eléggé kijelenti, hogy most ő parantsol, 's ő felel mindenről. Az egésznek Geniussa költeményesen a' szülés segítőt ábrázolja, ő tartja a' gyermeket, de a' ki nem egészen hasonló a' most született kisdédhez. Erőltetett pedig az allegoria azon formában, hogy a' Királynénak öt gyermeket nyújt által a' Bőség szarujában; melly prófétai fészek nem költeményes, 's nem eléggé szerentsés idea. De még az sem história előadás, hogy az egész történet egy fa alá helyheztetik valamelly vidékre: mert ha az tsak annyit akar jelenteni, hogy az egész dolog nappal történt, azt a' zárt helynek nyílása által is elő lehetett adni.

R i t k a s á g o k.

Alig szolgál jobban valami a' merész emberi léleknek rajzolására, mint bizonyos mesterségeknek óriási lépéseik az Angoloknál. Kiki hallotta hírét a' Heidelbergi Hordónak, de ma Londonban több sör házakban

láthatni olyan edényeket, melyek ávval nagyságokra nézve vetekednek. Kevéssel ez előtt készítették Stratton és Smith Urak, Londoni sörfőzők egy szörnyű nagy üstöt. Ennek magassága 34. láb; általmérője 95 láb, 's nehézsége pedig olyan nagy, hogy mivel Londonon kívül készítettett, 18 lovak által vitetett rendelt helyére. Midőn az üst fészkébe helyezettetett, Stratton, és Smith Urak behívták minden sörmérőiket, hogy abban ebédeljenek. Székek, 's padok elrendeltettek, és 796. személy egyszerre vendégeskedett benne. Az elegelek, melyeket ezen ebéden elköltöttek, a' következő lajstrom szerint adatnak elő. Két hátulsó marhaczimer, egyik egyik 84 fontnyi; kilencz tuczet sült, és betsinált kátsa; huszonkét nyelv; tizenegy tuczet sült és betsinált tsirke; öt tuczet hizlalt lúd sülvé; tizenkét hordó ital. Az üst mellett levő tonnában 304 sörhordó legény hasonló vendégséget tartott.

Rejtett szó.

Egészen a' földnek tavaszi zsengeje
Fejemtől megválva sok rosznak kútfeje
Peczkeld el lábomat, lések olyan mirigy,
Melly kebeled gyötröm, ha vagy dühös 's
irigy

Jegyzés. A' 22-iki Rejtett szó: Kéz,
Méz, Réz.

H a s z n o s M u l a t s á g o k.

(24.)

Cabrisnak Romános történeti.

Gyakran a' vak szerentse olly különös történeteket sző bé valakinek életébe, melyeket a' szabadon tsapongó elme játékainak nézhetne az ember. Ezen észrevétel nagyon hízeltedik a' költőknek, mert neveli azoknak hitelüket, midőn az ő merész vonásaitkat hasonló költeményes történetben valóságosítja. Egy példa erre a' mostani századból Cabris Jósefnek, Bordeauxi hajós legénynek élete. Ez az ember mint hajós legény, alliszt, és hadi fogoly hajókázott a' tengeren, mellyen hajó törést szenvedvén, meg szabadult egy erőtlen deszkátskán, 's ki menekedett a' tenger dühének kegyetlen veszedelmei közül, hogy a' kegyetlenebb emberek kezeikbe essék. Midőn fáradságos erőlködése után el érte volna a' tengernek partját Nuka hiwa szigetnél, ennek emberevő lakosai által azonnal őrizet alá tétegett, meg kötöztetett, 's mint kellemetes nyalánkság, annepi vendégségre rendeltetett. De a' szerentsének ritka kedvtöltése csak hamar vejévé tette őtet a' sziget Királyának, majd Nagy bíróvá, 's az igazságtétel kormányosáva.

úgy hogy, ha tetszett volna neki, eledelül rendeltből embercivő lehetett volna. Cabris hajó törése azon mérhetetlen Déli Tengeren esett, a' hol a' könyörülő hab ki mentette ember ritkán talált könyörülőkre; 's a' hol a' Nagy Cook, Marion, és kétség kívül a' szerentsétlen Lapeyrouse is életükkel fizettek. Ő, és vele együtt Roberts Angol hajós legény ketten szabadultak ki ugyan azon egy deszkán Nukahiwa sziget partjához. Azonnal fogságba vették őket a' lakosok, 's tsipkedték az ő festeket, örülvén a' jó puha húsnak, és elkezdették szép tánczaikat, mellyek a' Tartománynak szokása szerint minden emberhús vendégséget megszoktak előzni, várván a' Királynak megérkezését, a' kit a' leg jobb falat illetve. A' Király megjelenik; fel vidúl a' táncz; 's forgatják a' buzgányokat, mellyek alatt az aldozatnak le kellett esni. Ekkor a' Királynak leánya, az Ország viráginak szépök, a' szép ifiú Valmaiki meg indul szívében a' szerelemnek nyilára, 's nevezi azt szánakodásnak. A' Királynak érzései az Országéi is; és mivel az Atya leánya kedvéért Kegyelmet mond a' törvény helyett, le mondanak az alatt való is, bár nagyon kedvetlenül, a' ditső vendégségről. Midőn pedig látnák, hogy az idegenek nagy kedvében vagynak a' Fejedelem Aszszonynak, a' ki uralkodó Atyja Urát is igazgatta, egész udvarisággal kezdetek ő körülöttök járni még a' Nagyok is, és ditsérték a' Királynak könyörületességét, bár

nehezen szenvedték is a' szájokból ki vétett falatot. A' szép Valmaiki nem titkoskodott semmit sem érzeményeivel; 's fel-födözte szívét egészen a' szerentsés Cabrisnak épen azon együgyű ártatlansággal, melyet Kotzebue Gurlijában tsodálunk. Cabrist, a' ki tsak kívánt, és reménylt, de kívánságát, 's reménységét nem merte fel-födni, a' mit gondolni lehet, váratlanúl lepte meg az egész jelenés. Alig tudta magát fel-találni a' szerentsének nagy változásánál: „Ö Király leánya volt, úgy mond, én pedig egészen köz rendű.” Illyen környülállásokban Cabris azt tevő, a' mit az ő helyén minden más jó módú, 's jó erköltsű ember is meg tett volna, úgy mint, meg alázta magát a' Fejedelem Aszszony előtt, 's le bukott annak lábaihoz. De mivel ezen szokás isméretlen a' Déli szigeteken, nem értette meg Cabrist az ő kedvese, mellyért mit tudott egyebet tenni, hanem hogy ismét felkeljen, ha térdelni nem volt kedve. A' menyegző véget vetett minden bizonytalanságnak, mint többnyire minden Comoediának, és Románnak is. A' szép Valmaikinak egybe kelése Cabrissal megtörtént a' Nukahiwa Királyának egyezésével. Cabris ekkor egy fa héjj palástot kapott, a' millyent visel maga a' Király, és a' napnak Papja két kő között széllyel morzsolt tsontnak a' porát hintette az ő fejére, a' következő szavakkal: „A' Nagy Mehama látta öszve fonódni a' kötele-t, melly titeket egyesít; az tsak akkor öl-

dózik fel ismét, ha testetek olyanná leszen, mint ez a' por." Az ő fel magasztaltatása által Cabris egészen más emberré lön. Most már nem lehetett egyéb, hanem legalább is Nagy Birája, 's Izagzság kormányozója Nukahiwa Országának. Ezen méltóságot ő egész megelégedésöklkel viselte a' lakosoknak, a' mint maga hiszi, ámbár semmi Európai Univerzitásban, vagy Törvény iskolában nem tanult, sem semmi törvény könyvet nem olvasott. A' mit könnyen megfoghatni, ha meggondolja az ember, hogy ott olly együgyűek a' törvények is, mint magok az emberek, 's az ő nyelvök. Így élt Cabris kilencz esztendeig tiszteletben, és méltóságban, Feleségének, 's gyermekinek szeretetökben. Szerentsétlenségére kiköt az Orosz Kapitány Krusenstern Nukahiwanak partjánál, ki a' Királynak vejét erőszakkal elhozta. Így jött Cabris Európába, 's végre Franciaországba, holott is most Párisban pénzért mutatja magát, hogy az újság kíváncsúknak ritka történeteit elő beszéllje.

Természeti Tsuda.

A' Siciliai Tengeröblön Reggio, és Messina között egy különös Tünceményt láthatni a' vizen. Ha meg áll az ember Reggióban, valamelly magas helyen, úgy hogy a' tenger szem közt vele, a' nap pedig háta megett

hárántékosan esik: a' tenger színén, mint valamelly nagy tükörben egész várak, tornyok, paloták, sétáló helyek, vidékek a' rajtok zibongó emberekkel, barmokkal, lovagok, 's gyalogok, és száz külömbféle tárgyak, még pedig mindenik tulajdon színében, formájában, 's mozgásában jelennek meg. Különös ezen jelenésben az, hogy mind azon dolgok hirtelen következnek egy más után, mind addig míg a' nap följebb nem emelkedik. Ha a' levegő gőzös, vagy ködös, mellyet sem a' szél, sem a' felkelő nap még el nem osztatott, akkor nem tsak a' tengeren; hanem magában a' ködben is ugyan azon jelenés áll elő, tsak hogy a' rajzolatok nem olly tiszták 's világosak, mint az első esetben. Mikor pedig a' levegő ködös ugyan, de egyszerűsmint nedves is, úgy hogy szivárvány látszhatik, akkor a' mondatott tárgyakat ismét a' víz színén láthatni, hanem eleven tarkálló szivárványos színekben.

Vagynak több tengeri tájékokon is hasonló Jelenések, mellyek függenek a' szemlélőnek a' naphoz való állásától, a' tenger színének a' szárazra való fekvésétől, és a' nap sugárnak megtöretésétől.

A' Gyanításságnak (Electricitas) ereje a' növevényeken.

Több próbák tétettek már ez előtt is annak megvizsgálására, ha vallyon a' gyanta-

erő mozdítja é elő a' növevénynek nevelkedését, de a' mellyeknek következéseik nem tettek eleget. Azon tapasztalás, hogy mennydörgések után a' növevények sokkal elevenebben nőnek, 's hogy a' gyanta erővel megterhesedett levegő a' növést nagyon elő mezdítja, eléggé látszott bizonyítani eddig is, hogy a' gyanta erő a' növevényeknek kedvező lehet. De egy újabb, sötét helyen tétetett próba világosan megmutatta, hogy a' mondott természeti erőnek épen az legyen munkássága, a' mi a' melegé, és világosságé, sőt hogy amaz ezeknek nem létökét is kipótolja. Téli időn, egy sötét szobában voltak bizonyos növevények, részint kerti földdel, részint fővénnel teli edényekben, mellyek vízzel megtöltött üvegekben állottak; ezek közül némelylek elváltak szigetelve (isolirt) mások nem. Az elszigeteltek napjában ötször hatszor, egy egy fertály, sőt félóraig is electrizáltattak, és mind annyiszor gyantás fényt hánytak mind leveleik, mind későbbben virágaik is. Még a' hervadozó növevények is feléledtek a' próba tételre. Az épek pedig virágoztak, 's gyümölsöztek; tökéletességre jutván pedig ugyan azon állató részekre oszlottak, melylyekből a' rendes növevények állanak, midőn ellenben a' nem electrizáltattak elfonyadtak, 's elhaltak.

A p r ó s á g o k.

Aszszonyi Termékenység példái. Norwichban Doctor Rigbyné Aszszony néhány héttel ez előtt három fiat, 's egy leányt hozott a' világra. Mind az anya, mind a' gyermekek egészségesek. —

Z o m b o r b a n , Torontál Vármegyében Julius 21-dikén négy gyermeket szült egy közrendű aszszony, igen nagy fájdalmak között. A' gyermekek mind jól formáltak voltak, hanem szám szerint egymásnál kisebbek, 's egyszerre vitettek a' Sz. Keresztségre. De fájdalom! meghalt az utolsó mindjárt másod napra a' Keresztség után, majd a' harmadik, a' másik, 's végre az első szülött is, minden nap valamellyik. Az Anya részint a' szülés által meggyengülve, részint gyermeki halálokon megszomorodva maga is meghalt Aug. 2-dik napján.

Egy Német Alföldi Újság, szerint Brüsselben Catharina Templomában nem régen egy olyan gyermeket kereszteltek, a' ki heted magával született. Az Amsterdami Courant ugyan azt elő beszélvén, ezt teszi hozzá, hogy Outerwelder nevű vendégfogadónak felesége 8 fiat, és 1 leányt hozott egyszerre a' világra. —

Neuendorfban, Fürstensteinon alúl Slez-
ziában egy paraszt ászszony két olyan gyer-
meket szült, kiknek kezeiken, 's lábaikon
hat hat újok volt (Berlini Tudósítás szerint:
Febr. 5-dikén 1801.)

Rostockban April 9-dikén 1802-ben Pro-
fessor Josephi Úr nagyon szerentsésen ope-
rált egy Freundt nevű 47. esztendősz kertész-
nét 15 esztendősz terhessége után. A' magzat
a' nádrán kívül volt, a' vizellő hólyagban.
Az operatio több orvosoknak jelenlétökben
esett,

M e s e:

Anyámat erdő nevelte,
De midőn azt tűz elnyelte,
Én a' világra jöttem,
Bár, mint te, nem vétettem.

R e j t e t t s z ó:

Két tagból álló: pihenést ád néked az első;
Vége feszít, az egész lakja szemérmed
helyét.

J e g y z é s: A' 23-iki Rejtett szó: Eper,
per; epe.

H a s z n o s
M u l a t s á g o k.

(25.)

O d a,
H E R M I N É H E Z.

(a' Pythiai Tizedik Hymnus mértékein)

1. Strophá.

Drága a' szerelemnek
Gyümöltse, mellyben az isteni
Szikra, az élet tüze
Firól fira kel, hogy az új magzatokat ismét
Teremtői tehetség
Szállja meg. Áldott szerentse,
'S magas czél az Aszszonyé!
Ha látnók az égi pálya körét,
Hol ő a' gyök-erő kisugározott
Fényében osztozik,

1. Antistrophá

'S hajtja gyenge kezekkel
Az alkató hatalom nehéz
Érczkerekét, mellyet ő
Kivüle tsak Ízis erős jobb keze tekerhet.
Szelíd indulatokkal
Teljes az ő tiszta keble,
Midőn túl tekint körén,
'S ki lát a' virágok illatozó

Mezőjökre, hol ő Feleség, Anya,
'S Gazd' aszszony éldegél.

1. E p o d

De nem veszi észre,
Mennyi bajok állnak az útban előtte!
El kezdi pálya futását,
'S szalad a' férj megett,
Kit gyámolúl követ jobb oldalon.
Boldogtalan! ha ki dőlne Férje,
Boldogtalan! ha ő bukik,
'S terhe alá rohan. —

2. S t r o p h a.

Néha édes örömmel
Mosolyg Nióbe ölén vidám
Kisdede; 's érezteti
Bötsét az anyával; az érzékeny anya széllyel
Tekint, Huh! ki feszülten
Pattog az ívhúr feléjük:
Boszús kéz voná fel azt!
Gyakran félre dőle a' lobogó
Menyekzői szövétnek az ünnepi
Oltár biborjain,

2. A n t i s t r o p h a

'S gyászos éjbe borúla
A' Férfi árva menyaszszonya!
Ritka, — de történt eset!
Hogy a' kinek életerő; perczege keblében,
Hordta méhe gyümölsét,
'S által esett a' szülésnek
Vajúdó gyötrelmein,

Alig kóstolá az új anyaság
Vidító örömet: ki alutt tüze,
'S már égi áldozat!

2. Epod.

Örül, hogy egy élet
Hagy maga helyett: pedig ebben is a' férj
Bánatja fog meg ujúlni,
Kegyesének kitsid
Képében! Így eped a' sok gyümöls
Letörte törzsökön, a' gyümölsös
Oltvány barátja. Hermine!
Boldogult Aszszonya

3. Strophá.

A' Lucina gyűlölte
Magyarnak! óh! ha fog érdemes
Férjed az ő sebhett
Szívére viszont örömiért lelne! ha találhat
Nemesb lelket az allság
A' Koronás Fők sorokban!
Bötsülhetni zálogát
Szerelmednek, a' Te kisededidet,
Te bizád, 's Te hagyád azokat reánk
Hogy bennök élj velünk.

3. Antistrophá.

Oh Nagy Attila vára!
Mi tapsolást, 's örömeinek
Hallana bástyáidon
Magas Fejedelmed az ő népe seregében,
'S mi víg ünnepet üllne

Hunnia vendégeidnek !

De ah ! nem szabad : halaszt-

ja azt a' keserves aggodalom :

Szeretett Feleség ! hű Leány, 's Anya,

A' kit kesergünk,

3. E p o d.

'S egy olly nemes Aszszony

Hamvödre felett ül az égi Reménység,

'S két Géniuska előtté,

Híben édes Vagyont,

'S munkás erőt kesereg Hunnia,

'S kit, bár helyén Ikerek ragyognak,

Mint Hesperét keresgeti,

'S várja mint Phosphorát.

Ungvár-Németi Tóth László.

Egy tekintet a' Kenyérsütésre.

Minden fáradságnak, munkának, ide értvén többnyire a' mesterségeket, sőt a' Tudományokat is, Kenyér a' czélja. De bár melly közönséges, 's mindennapi dolog legyen is a' kenyér, megérdemli az mindenkor, hogy tudományos vizsgálódások alá vé- tessék. Azért helyet ad annak a' Technológia, mint ollyan készítménynek, melly nagyon mesterséges, 's a' különbféle módok szerint tökéletesedhet; helyet ad annak az Oeconomia, még pedig mint általában szükséges eledelnek, tsak nem legelső helyet; de béveszi azt fontosabb tárgyai közé a'

Chemia is, hogy annak állatő részeit meg vizsgálja; sőt az Orvos Tudomány is, hogy a' veleélésnek hasznát, 's ártalmát felfejtgesse. Nekünk a' következő észrevételeket tenni elég legyen.

A' Kenyérkészítés elejéntén, mint egyéb emberi találmány is, nagyon tökéletlen volt. Posidón egy régi hires Bölts azt mondja: „Elsőben az emberek az önnkényen termett búza szemeket ették, 's ezen tapasztalás a' természet útmutatása szerint elégséges volt, hogy a' kenyér készítés módja feltaláltassék. Mert erre végre nem kellett egyéb, úgy mond ő, hanem tsupán azon észrevétel, hogy a' mag a' fog alatt széllyel örletett, hogy a' nyállal összeállott, 's hogy lenyeletvén a' gyomorban mint egy főzés által kikészült, 's tápláló eledellé változott. Így lehetett követni a' fognak munkáját, ha a' szemeket két kő között összeve dörgölték; a' nyál tehetségét, ha a' megörletett mag vízzel felerésztetvén téstává tsináltatott, melyből pogácsát, vagy lepényt formálván, ezt a' hamuban megsüthették, miglen végre a' süttö kemencze is feltaláltatott. "Gondolhatni azomban, hogy az ilyen kenyér ízetlen, nehéz, mézgas, és nehezen emészthető volt, mind addig, miglen egy szerentsés történet a' savanyító Kovászt is feltalálta. Ezt pedig hihetőképén egy olyan gazdálkodónak köszönhetjük, a' ki szánván elvetni régi téstáját az újhoz vegyítette". Elkellott ennek hűlni bizonyosan, midőn észre vette, hogy

egy darabka kedvetlen izű savanyú tészta any-
nyira megjavította kenyerét, hogy az mind
könnyebb, mind jobb izű, mind pedig táp-
lálóbb eledellé változnék. Egy újabb talál-
mány, úgymint a' sörfőzés ismét tökélette-
sítette a' kenyér készitést az által, hogy a'
forrásban lévő sörnek tajtékja, az úgy ne-
veztetett „élesztő” még alkalmasabb a'
savanyú kovászoál, 's avval sokkal könnyebb
leszen a' kenyér (a' jó magyar Kalács) ám-
bár némellyek azt tartják, hogy az nem vol-
na olly egészséges, mint a' kovászos kenyér.
A' mi a' kemenczét illeti, az elég régi talál-
mány, úgy hogy már Abrahám idejében be-
széllnek róla; (némellyek valami Egyiptomi
Annus nevű embernek tulajdonítják); de
csak lassanként ment az is tökéletességre.
Elejénten az sem volt egyéb, hanem vala-
mi hordozható edény, millyen a' torta ser-
penyő. A' Törököké még most is hasonlít
hozzá. —

Ha nézzük a' kenyeret Chemicus tekin-
tetből, azt lehet róla mondani, hogy az a'
mindenevő embernek legalkalmasabb ele-
dele, egy ollyan eledel, mellyben a' Ter-
mészetnek mind a' három országából vagyon
valami: Keményítő (amylum) czúkor, poly-
va mind növényi részek; az enyv pedig
(colla) valóságos állati rész, melly ha a' ke-
nyér tésztában nem jól vegyül el, leszáll a'
kenyérnek aljára, 's formálja az úgy
neveztetett szalonnát, a' melly egészen e-
mészthetetlen. Ezekhez megyen az ásvá-

nyokból a' konyha só, melly a' kenyérnek ízt ad, 's annak elállítását segíti. —

De ezen közönséges részekből külömbféle módon készül a' kenyér. Azért mind ízére, mind formájára nézve külömböző. Mi nálunk igen szembetűnő, hogy a' Magyar kenyér jobb ízű, nagyobb, és domborabb: ellenben a' Német kenyér íztlenebb, kisebb, és laposabb. Így a' Zsemlét is melly nagyon meghaladja a' Magyar Kalács. Tehát az állató részekből mennyit, 's minő renddel kelljen a' tésztához venni; mi módon kelljen evvel bánni; mire kelljen a' sütéskor vigyázni, azt a' Technologusok, és jó Magyar Gazdaszszonyok fejtsek meg.

A p r ó s á g o k.

Obernicken, Sleziának Trebnitzi kerületében két esztendeig hordta egy lúd tojását, mellyet végtére kitojt. A' tojás két annyi volt, mint a' közönséges lúd tojás, 's találtak benne 14 tojásszéket, mellyek egy kis madár tojásnyi nagyságúak voltak. A' héjja a' tojásnak kemény volt, és nagyon vastag. —

Taube Úr, Zettei udvari orvos a' következő természeti történetet jegyzette fel. Egy udvarnál igen sok tyúkok között egyetlen egy Kátsa volt. Ezt a' többek között egy

Kakas nagyon környékezte, úgy hogy vég-
téré ellent nem állhatott. A' Kátsa tojt, és
költött hat fiakat, mellyek ugyan olyanok
voltak mint az anya, de még is sokban ha-
sonlítottak az apához is. Eledeleket a' víz-
ben keresték, de test alkadjok nem volt ele-
gendő az úszáshoz, úgy hogy néhányan kö-
zülök elvesztek a' vízben. mivelhogy abban
lesüljedtek. Kettő maradt meg közülök, e-
gyik a' Taube Úré, másik a' Zellei Prédiká-
toré, Roque Úré. A' különbség leginkább
orrokban, és lábokban állott. Felső ajakok
rövidebb volt az alsónál, 's azon kívül gör-
be, mint a' tyúkor, úgy hogy egyes sze-
met vele a' földről fel nem szedhetek, mely-
lyért egy rakásra kellett elejökbe szórni a'
magot. Lábaik hasonlóak voltak ugyan a' ká-
tsa lábhoz, de lábújaik nem voltak közhár-
tyával öszve növe, mellyért nem is úszhat-
tak. Azt vették észre körülök, hogy sem
kakashoz, sem gúnár Kátsához nem adták
magokat.

Rejtett szó.

Fele a' tarlókban futkos; fele lakik fejedben:
Az egésznek nagy hatalma van asztalos mű-
helyben.

Jegyzés: A' 24-diki Mese: Hamu;
a' Rejtett szó: Ágy, Ék, Ágyék.

H a s z n o s
M u l a t s á g o k.
(26.)

H E R M I N É H E Z.

(Alcaeus mértékein)

Bársony burokban láttalak a' minap
HERMINE, egykor még Fejedelmi szék
Nagy dísze, és Fő Herczeg Aszszony,
Most pedig Isteni P s y c h e mássa!
Kit ma setét bolt rejteke zár hideg
Marvány ölében, hol Té az Ur ditső
Oltára szent helyét ki jegyzéd,
'S talpköveit le tevéd előre.
Hijába őriz Téged ezer Vitéz,
Mert szélllyel oszlik testi poralkatod,
'S megjárja apróbb részeiddel
A' levegő szeleként Hazánkat,
'S itt új vegyülék test anyagát teszi,
Vagy lelkesítget fát, követ, állatot;
'S bár vastagabb kérgednek a' gond
Más nyugalom helyet adni fogna,
Véknyabb miséged szálai lelkedet
Risérik itten, sőt az egekben is:
'S hamvadra új menny fénye sütvén,
Teljes örökre derülsz fel egykor
Velünk: Miénk vagy! s' mint mi az Istené,
Kinek kezében áll, 's megyen életünk,

Bár ennek édes képe más színt,
Játszik is a' szemünkbe még most.
Itt földi élted képe, 's örök neved
Képmási István, Hermine magzatid
'S esdeklenek némán utánad:
És hints kegyet ó Nemes! ő reájok.

Rácz István Orvos Doctor.

A' Béke Jovai Medicis Maria ural- kodása alatt.

(Rubens Táblája)

Ritkán vagy on illendőbb tárgya a' Mű-
vésznél az ő tehetségéhez képest, mint IV.
Henrik házanépe volt Rubensnek. Ennek tör-
ténétiből midőn már a' képes előadást (alle-
goriák) kiválasztotta, a' többi tárgyak köny-
nyen feladták magokat ezen nagy Művész
etete alatt. Külömben az egész Medicis Fa-
miliának minden személye a' Rubens tábláin
valóságos Flumandi szépség, mint a' millyent
szokott ő maga költeni, mikor nem másola,
tudniillik mindeniken az elevenesség, 's a'
nyers egység tündöklék. Itt, a' felhozott
táblán az Igazság a' Királynénak képe alatt,
mérőt tart kezében, mellynek egyik letsüg-
gő serpenyőjét egy előtte álló Amor emeli
feljebb gyengédeden, hogy az egyarány
helyre álljon. Medicis személye nagyítva, és
szépítve vagy on; úgy hogy egész istenség
az adatott vonások alatt; öltözete theátro-

mi, 's megtartja a' história formáját; állása nemes; magatartása felséges; kormányoz, igazgat, uralkodik. Minerva kétszer állítatik elő, egyszer balkeze felől az Igazgatónak, mintha neki tanátslana; másszor pedig a' tábla allján, hol ötét az öreg-Idő (Chronus) vezeti, melly képek azt jelentik, hogy a' Béke ideje elő hozza a' Tudományokat, 's mesterségeket. Jobb felől a' Gratiák két Szűz formájában jutalmat osztogatnak a' Művészeknek, 's formájok sokkal könnyebb, mint Rubensnek egyéb képei. Néhány gyermekelt azok körül nagyon szerentsés választást mutatnak. Alúl vagyon a' Tudatlanság, és a' Gúnyolódás, mellynék tsúszó formája, 's ragadozása nagyon szépen ábrázolja az irigységet, melly a' szerzett írásokon, 's egyéb mester műveken kapkodik. A' Hírek trombitát fúnak a' Tábla tetőjén. Rubensnek ezen műve minden Lombourgiak között legszebbnek tartati. Láthatni belőle világosan, hogy ő tanúlt, 's tudós ember volt, 's tárgyain elmélkedett; 's hogy azokat költeményesen adta elő, mellyből a' neveket hozzá találhatni. De még a' festéshez több is kell: ebben minden személynek olly bélyegekkkel kell meg jelenni, mellyekből minden név találgatás nélkül reá lehessen ismérni. Az a' gondolat, hogy a' mérősefpenyőt Amor emeli fel az egyarányba, igen elmés, igen finom, mellyet tsupán egy tudós Művész találhatott, a' ki minekutána kigondolta a' tárgyat, a'hoz a' legelevenebb képet

tudja választani. Az ilyen jelenség csak Pous-
sin, 's néha Lesueur műveiben vagyon.

Attila Kardja,

Egy Tsordás őrizvén nyáját észre vevé
történetből, hogy egy tehenének vérzik a'
lába. Oda méne, és látá, hogy a' földből
kiáll valami, ki ásta azt egészen, és imé egy
nagy kard, mellyet ő Attilának ajánlott; mert
azt hitte minden, hogy azt valaha Mars visel-
te legyen. Azt mondják, hogy Attilának e-
zen kardját később a' Merseburgi Ludolph,
vagy Lupold kapta meg, 's hordta oldalán;
de a' ki lováról ebbe a' fegyverbe esvén, ke-
véssel azután ki adta lelkét. Ludolph ezt a'
kardot így kapta: Salamonnak, Magyar Ki-
rálynak az anyja ajándékozta azt Ottónak,
Bajor Herczegnek, mivelhogy ennek eszköz-
lése által tetetett be Fia III. Henrik Tsászár
által ismét az Országba. Otto Herczeg adta
azt az ifjú Dedi Markgráfnak, különös szerez-
tetből. Ettől kapta Henrik Tsászár, ki azt
a' mondatott Ludolphnak ajándékozta.

A' jószívű Vadak Magellan Tengeröblénél.

Byron, ki a' Világot körül hajókat, talált a' Magelláni Tengerből partjain sze-
mérmetességet, magamérséklést, jó szívű-
séget, 's háladatosságot, mellyek őt, 's

társait egészen megindították, még azoknál a' nyomorúlt emberi teremtményeknél is, kikben különben az emberi érzés annyira tompúlt, hogy az anya emlőiről is leszakasztaja gyermekét, hogy azt egy pár üvegkorallért eltserélje. Ugyan is ezek őket szívesen fogadták, 's megvendégelték a' telenős állatokból, 's halakból, melyeket a' tenger az ő partjaikra dögölve szokott kivetni. Byron kevés ideig köztök mulatván, vissza küldötte embereit a' hajóhoz, hogy hoznának a' hajósi kétszersült kenyérből, melyet elhozván kiosztott közöttök. Ha belőle egy darab a' földre esett, nem merte azt felvenni egyik sem, míglen ő valamellyiknek jel által adott engedelmet. Különös vonás ilyen Vadak karakterökben ennyire szemérmesnek, 's maga mérséklőnek lenni a' kívánságban. Hal'adatosságokat pedig megmutaták az által, hogy midőn észre vennék, hogy a' hajóslegények néhány juhainak füvet kaszálnának, tövestől téptek ki minden füvet, a' melly elejökbe akadt, 's úgy hordták a' tsónakra. Ezen tselekedet Byront ismét édes gyönyörűséggel töltötte el. Annyira megnyeré pedig Byron az ő kedvöket, hogy mikor elbútsúznék tőlök, mind tsónakre szállottak, hogy őt kísérjék. Megérkeztek a' Hajóhoz, melyet meglátván a' vadak, elbámúltak mindnyájan olly nagy épületen, 's darab ideig minden evezés nélkül állottak. Végre még arra is reá vettek némellyeket, hogy a' hajóba fellépjenek, hol azoknak apró aján-

dékokat adtak. Egy hajóslegény pedig elővette hegedűjét, hogy őket felvidítsa, melyekre némellyek tánczra kerekedtek. Ez nekik olly nagy gyönyörűség volt, hogy egy a többek közül vissza ment tsónakjába, és onnan előhozván egy tengeri kutya bőr zsatskót, mellyben vörös festék volt, elkezdené a hegedülő hajóslegény arcáját pirosítani, tsupahál' adatosságból. Ugyan ezt akarta tenni a' Hajó Urával is, de a' ki a' nagy tisztelettől vonogatta magát égre földre, mellyet ők szemérmességnek tartottak. —

Nagy Vadászat.

Herczeg Galantai Eszterházi Miklós Tolna Vármegyében a' Tamási Uradalomban e' folyó esztendőben Aug. 28. 29. 30. 31. és Sept. 1. 2. napjain tartott egy nagy vadászati mulatságot, mellyen távúlról is igen sok vadászat szerető Uraságok voltak jelen. A' meglövetett rőt vadak számok ment 656 darabra, a' fekete vadaké 30 darabra, 's ezen kívül 2 farkas, és 8 róka. Az elsőbbek között voltak hím szarvasok: hét esztendős 84; nyolcz ágú szarvú 31; hat ágú szarvú 11. három esztendős 1. két esztendősök 41. nőstény szarvasok: vének 169; két három esztendősök 51; és szarvas bornyúk 84. Dám vadak, hímek: öt esztendőn fellül 16; öt esztendőn alul 37; egy esztendőn fellül 15; nőstények: vének 44; két három eszten-

dösök 10. 's ifjabbak 24. Bak özek 11, nőtények 10, 's bornyú 2. A' fekete vadak között vadkan 1. emedisznók 7 südő 19. malacz 3.

A p r ó s á g o k.

Medicis Máriának XIII. Lajos Anyjának egy levelet adott által Berüle Úr a' Királytól, mellýre a' nagy lelkű aszszony könyvezni kezdett. Berüle Úr kérði, ha valýlyon olly szerentsétlen volna é ő, hogy valamelly kedvetlen levelet kellett volna neki kézhez szolgáltatni? „Oh nem! sőt inkább örömkönyveket ejtek. Parisból kijöttöm óta sok levelet vettem a' Királytól; de fiamtól tsak ezt az egyet. —

A' híres Wilkes John kevésfél magas tisztségre emeltetése után egy vendégségnél volt jelen, mellyet London Várása a' követségnek adott. A' vendégek között találkozott egy nagy ehető Követ is, ki az ebédlő házba menetelével azonnal levette parókáját, és azt felfüggesztvén egy szegre, egész módjával fejére vonta fehér hálósapkáját. Wilkes, a' kinek jó neveltetése volt, reabámúlt a' fehér sapkás emberre. Ez pedig közelebb lépett Wilkeshez; 's kérði tőle, ha nem jól illenék é neki a' fehér sapka. Oh igen is Sir! felele Wilkes, de még is jobban illenék, ha egészen bélepné arczáját is. —

A' Bourgogni Herczegről, XVI. Lajos Atyjáról azt beszélli Duclos (titkos Tudositásaiban), hogy egyszer egy házi készületet tsak azért nem vett meg, bár na-

gyon megszerette is, mivel azt drágának találta. Egy Udvarnokja tanátslá neki, hogy töltené kedvét. Nem, felele a' Hercege: tsak úgy lehetnek bátorságban az alattvalók; hogy szükségöket tehetik, ha a' Fejedelmek lemondanak arról, a' mi nélkül ellehetnek."

Oberbielben, egy felső Lausitzi faluban, közel Laubánhoz le vágta egy férj feleségét a' kötélről, mellyre az magát felakasztotta; és magához hozta azt, ámbár nagyon rossz volt, 's keserűvé tette életét. Ezen idő olta, már esztendeje, a' Férj arczájának inas húsait gyakori görtsők vonják össze, úgy hogy meg nem tartóztathatja magát, hogy az asztali könyörgés alatt ne nevéssen. Az ő erőtlén lelke el nem szenvedhette a' megrázkodást, mellyet benne kötélen tsüggő feleségének meglátása okozott. Ez a' jelenés nem volna olly különös, ha sírna, mert mindég az juthatna eszébe, hogy rossz feleségét mentette meg; de az, hogy nevet, mindenkor egy fontos kérdés marad, hanem ha azt venné fel valaki, hogy magát neveti ki, mint a' ki oktalanúl tselekedett.—

M e s e.

Úragnak asztalán étek, Katona hátán tereh.

R e j t e t t s z ó.

Üldözöm a' kisebb madarat bár véve egészen;
Szív nélkül mindég diszítem honnyi ruhádat;
Így fordíts, 's nyújts meg, már akkor enyém
te leányod.

Karátsony Lajos.

J e g y z é s. A' 25-iki Rejtett szó: Für,
Esz, Fűrés

H a s z n o s M u l a t s á g o k.

(27.)

T i s z t e l e t

Ő Cs. K. Fő Herczagsége Országunk Palatinusa' Kedves
Elete párjának HERMINE Cs. K. Fő Herczeg-asz-
szonynak gyermek szülésben történt véletlen halá-
lára.

A' halált szülő érczeknek
Bömbölési el multak;
A' vérrel habzott vizeknek
Hullámi megtisztultak.
Élednek hál'adó ének
Közt a' Föld sok Népei,
Kiket minap epesztének
Az inségnek terhei.
Meg esküdt Ops Leányának
Bacchus, hogy mostanába
Együtt ünnepet tartnának
A' Béke' Templomába:
Mért zúg hát a' szöke Duna
Olly siralmas tónuson?
Philoméla szomorún — ah! —
Mért flótáz a' mirtuson?
Az Alföld sok ezer nyája
Mért legel olly keletlen?

A' Balaton vidám tája
Mért most olyan kedvetlen?

Mi busítja a' Muzsáknak
Kellemetes Pimpláját?

Mi okozza a' Sphoeráknak
Gyászos Symphoniáját?

Mit hallok? — Egy Tündér kezé
Ezüst lantja hurjain

Im ezeket zengedezi

A' Kupresszek' alljain:

Buda Várában, — hol régen —

Mátyás úgy kormányozott,
Hogy fénylik a' Magyar égen,
Egy Rózsa virágzott.

Szép volt e' Rózsa, nyilását

Mindenek óhajtgatták

És gyönyörű bimbózását

Örömmel mondogatták.

De jaj, mikor már feshlének

A' bimbók hüvelyei,

'S szépen ki is terülének

Bájos levelei

Egy gyilkos szél kezdi rázni,

A' Bokrot hevenyében

Kitépi tőből, 's pompázni

Nem hagyja termésében.

Igy jár HERMINE! Nemének

Szépen ragyogó fénye,

Ez az Árpád' Nemzetének

Kellemetes Reménye!

Hazám édes Lantosai!

Ti kiket szent tűz hevít,

Fonjátok szép Hunniai

Verskoszorúba nevit!

Szüzek; tulajdon kezetek

Által tiszteletére

Jázmint 's rózsát ültessetek

Kertetek közepére.

Ti meg Böltsek! életadó

Balzsam tseppet izibe

Töltsetek a' bús, 's bádgyadó

Férj-'s Anya seibeibe

Bétsben. Tóth József.

K é s m ű v e s s é g.

A' kések, horotvák, ollók, 's a' különbözőféle Seborvosi aczél eszközök, mellyek mind ugyan azon műhelyből kerülnek ki, annyi sok félek, hogy azokat pontosan elő számlálni nagyon hosszásas volna. A' következő előadás ezen mesterségnek ismértetésére czéloz.

Első munka a' kés tsinálásnál ki lapítani a' vasat és azt vagy egészen megedzeni, 's aczéllá változtatni, vagy néha, hogy ne legyen olly töredékeny, kevés vasat vegyíteni hozzá. Ekkor, ha asztali késről vagyonszó, ki alapálják annak vékonyabb részét, melly a' nyelbe megyen, 's bé vetik az égő szén alá, mellyet felette ki oltanak, hogy a' vas megpuhúljon, 's könnyebb legyen reszel-

ni. Ezen munka után megadják a' késnek formáját nagyjából, melly reszelés által esik meg; 's ki lyukasztják a' nyelet, akár legyen az szaruból, akár elefánt tsontból, akár fából, 's a' t. melly lyukat egy négy szegletű reszelőtskével (écouenne) négyszegletűre formálnak, hogy a' vas benne ne foroghasson, és így erősebben állhasson. Erre a' végre még a' késnyelhez egy gyűrűtske is szükséges, melly arra reá tétetvén, belé próbálják a' vasat a' nyelnek üregébe, ha vallyon ez elég hosszú, 's elég tág legyen e'? Most már következik a' vasnak megkeményítése, melly úgy megven véghez, hogy az elől a' tűzben megtüzesítetik, 's majd onnan kivétetvén a' vízbe mártatik. Ezen munkánál azt szokták megjegyezni, hogy a' tiszta aczél mi' déj jobban megtüzesítik, mint azt a' melly vassal van keverve. A megkeményítés után következik a' fénycsítés, melly fénkövel való tsendes dörgöltetés által esik meg, mivel hogy az aczél ezen állapotban nagyon töredékeny. Ez is megcsévén, megtüzesítik azt ismét égő szén felett, miglen olyan színűvé leszen, mint a' bor söprő; 's akkor bé ütik azt a' vízbe, majd pedig belé alkalmaztatják a' nyelébe tüzesen, mellynek ürege az úgy neveztetett czémenttel előre megtöltetett. Ekkor készen vagyon a' kés nyelestől, tsak ki kell lapítani, 's egyengetni a' vasat, melly az edzés alatt rendszerint meg szokott görbülni, mellyre a' késnek megélesítése, 's a' nyelvének ki tsinosítása következik. A' p a l l

rozás mind a' késen, mind a' nyelen diófa által történik, másod ízben pedig különösen a' késen az úgy nevezetetti fekete kövel, mellyet a' fegyver tisztítók szoktak használni. A' nyelet a' reszelés után meg is simítják, mellyre különös éles eszköz (grateau) vagyon. Nevezetesebb műszerei a' késművesnek; üllő, kohó, fogók, külömbféle kalapátsok; kissebb, s nagyobb köszörű kövek, pallérozó kövek; fűrők; reszelők, 's a' t.

Perpetuum mobile.

Peters Henrik Úr, Mainzi nagyon ügyes Mechanicus. kinek találmánya azon fonó masina is, mellyet Napóleon egy millió Frank jutalomra betsült (a' mi mindazáltal Franczia Országból kiköltözösködte miatt le nem fizettetett) kitalálta valahára a' régen kerestetett Perpetuum Mobilét és végre is hatotta azt a' Brabanti Brüsszelben August. 24 's 25-dike között éjjel. Ezen Perpetuum Mobile áll Peters Úr leírása szerint egy kerékből, mellynek által mérője 1 láb, vastagsága pedig két láb, melly tulajdon ereje által forog, a' nélkül, hogy rúgó, vagy kényeső, vagy tűz, vagy gyantásság, vagy Galván erő által segítették. Az erő, mellyet általa elő állíthatni ezer lóénál több vagy kevesebb az intézet szerint. Sebessége szinte hihetetlen; úgy hogy, ha az kotsinhoz, vagy szekerhez alkalmaztatik 100. óranyi közt 12 óra alatt

elmehetni általa, még pedig hegyen fel 's alá minden veszedelem nélkül, mivel hogy egy tsupa nyomás által megállíthatni. Ezen Masina egész új alkatot, 's formát ad a' Mechanikának, midőn annak eddig megállapodott fő tételét (A' mit a' sebességen nyerünk, elveszítjük az erőben; és viszontag) semmivé teszi, 's egy olyan Találmány, melly Fejedelmnek, 's polgárnak, szóval minden rendnek, 's karnak sok tekintetekben hasznos lehet. — Ez által (úgymond a' Mainzi Újság Septemb. 13-dikán 1817.) elő lehetne Fejedelmeknek segíteni a' győzedelmét, 's kimélni a' vért a' háborúban. Egész svadronokat lehetne ilyen masinából állítani, mellyek felfegyverkeztetvén a' legnagyobb erővel, és sérénységgel támadnák meg az ellenséget. Sőt Battériákkal lehetne egyesíteni, mellyek egész munitiót vinnének, 's ágyút töltenének, 's elsütnének. Szoros útakon a' hol megfordulni nehéz, vagy épen nem lehet, az ilyen masinával egyenesen vissza térhetni. Különös haszna volna pedig ennek a' kereskedésben, melly a' Külföldi portékákat messzéről drága költségen utaztatja. Mivel pedig ereje kissebb, 's nagyobb lehet az intézet szerint, hajókra is lehetne azt alkalmaztatni, mellyek ez által a' szélvésznek ellenébe is nagyobb pontossággal, 's kissebb veszedelemmel mehetnének. Az órás mesterség legtöbbet nyer általa, de változnék is olly nagyot, hogy a' kolonc (pondus) rúgó, 's felhúzás mind kimaradnának. (Quae, qualia,

quanta!) A' Találó Úr bizonyítása szerint valami Anglus egy Milliomot (forint, vagy fout, vagy frank) ígért a' titokért; de a' Patriotismus a' Találó Urat a Német Fejedelmekhez vonván, ezeknek adja a' vevés első jussát. A' Találó Úr Adresse ez: Monsieur H. Petres, rue Rollabeck, Sect. I. Nro. 466, près le grand sablon à Bruxelles".—

A' verőfény, és az árnyékos hely
melegének léptsői.

Ezen melegnek öszve hasonlítására vétett két egyenlő kényesős Hévmérő (Reaumur szerint), mellyeknek egyenlő járások az előtt szorosan meghatározott. A' napra tétetett Hévmérőnek golyóbisát megfekteték tussal, hogy meggátoltatnék a' melegségnek a' világosság kifolyása által történt gyengülése. Az észrevételek ezek: September 10-dikén két órakor délután állott az árnyékban való Hévmérő $20 \frac{1}{2}$ grád a' zéro felett; a' verő fényen álló pedig $38, \frac{1}{2}$ grád a' zéro felett. Tizenkét órától fogva mindég hágott a' Hévmérő délutáni két óráig: két órakor elérte legfelsőbb grádusát, 's azontúl szállani kezdett.

Természeti Ritkaság.

Olly szoros a' testnek, és léleknek öszveköttetése, hogy a' testi betegségeket a'

lélek által; a' lelki betegségeket a' test által orvosolhatni. Theophrastus azt mondja, hogy a' kellemetes sipolás által a' Viperák marását is meggyógyíthatni. Democritus pedig közönségesen állítja, hogy sok testi betegségeket gyógyíthatnak a' fuvó eszközök zengedezései. Különösen a' deréknek nyilamlásai ellen ezeket kész orvosságnak tartották, a' mint A. Gellius írja. — Hát a' megbolodottakat nem gyógyítja e' meg az erős korbátsolás?

I g a z í t á s .

A' 26-iki levélben az Ódának végső két verse hibáson maradt meg; így kell jobbitani:

„Esdeklenek némán utánad :
„Hints kegyet, ó Nemes, ő reájok.

M e s e .

Miénk ez: de nálunk lakása nem lehet;
Másokkal világon akarmerre mehet.
Nem test: de az irigy mégis megölheti;
'S már éltünkben gyászos sírba temetheti:
Pedig nints embernek ennél drágább kintse;
Bár életét vagy bár halálát tekintse.

J e g y z é s : A' 26-iki Mese: Borju. Rejtett szó: Ölv, öv, vő. —

H a s z n o s

M u l a t s á g o k.

(28.)

M a g y a r R é g i s é g.

Az első fél esztendőben legelől fel hozatott
Zsoltáros K nyvből közlök ismét egyet:
— Quam dilecta tabernacula tua dne
virtutum. psalmus LXXXIII. —

1). Mely ygen szerelmes the lakodalma
jószágoknak ura, kéwankozik en lélkem ur-
nak hajlokában.

2). Én yvem es en testem meg erwen-
dének en elwő Istenembe.

3). Merth ym vereeb magának hazat-
lelth, és gerlyche feezketh, holott le te-
gye w fiaith.

4). The oltarid jószágoknak Ura en Ki-
rallyom es en Istenem

5). Bodogok kik lakoznak the hazadba
Uram erekwl erekke dichernek tegedeth

6). Bodog ember kynek segedelme va-
gyon the twled, w yve belü gondolatith szer-
zette syrasnak velgyebe, az helyen kyth ma-
gának yegezeth

7). Mert terwentudo terwenyeket aad-
menek jószágrol józagra meglattatik Istenek-
nek Istene Sionba —

8). Uram jószágoknak Istene halgassad meg enymadsagomat es ved ezedbe yakobnak Istene

9). Isten my oltalmonk tekench es nyez the cristwsodnak orchayara —

10). Merth te lakodalmadba yob egy nap ezerneel

11). En inkab valasztam Istennek hazaba el vetette lennem hogy nem byneseknek hazaba lakoznom.

12). Merth irgalmassagoth és bizonysgoth szereth Isten, malasztoth es dychesegget aad Ur

13). Nem tavoztatya el ő józogatul azohath kyk yarnak artatlansaagba, Wram ki vagy yoszagoknak Ura bodog ember ki remenkedyk the benned.

Nyelvbeli észrevételek.

a) Jóság mai értelemben teszen dolgot, gazdagságbeli tehetséget, vagyont; hajdan pedig ez volt a' Magyaroknak tulajdon igéjük, mellyel a' Virtust ki tették, még pedig vagy magában, mint ezen Zsoltárban több helyeken, és több kéz iratokban, mellyre Révai (*Antiquitatum Literaturae Hungaricae* Volumine I. pag. 288. 289) több példákat hoz; vagy pedig öszve tétetve a' jószágtól formáltatott mellékigét a' tselekedettel, 's művelkedettel: jószágos művelkedet. Így változik el a' szónak értelme a' szokásnak hatalma 's tetszése szerint. Mellyből világos,

hogy Előink nem voltak a' virtusnak megfogása nélkül, bár melly finom, 's mesterseges legyen is az, 's hogy ők is változtattak a' szónak hangzásán, ha annak más értelmet akartak adni, úgy mindazáltal, hogy a' törzsök ígére reá lehetett ismérni. Ez ellen vétettek, a' kik Tiszt. Szabó Dávid: Erény szavát rövidítés kedvéért megtsonkították: mert hogy a' virtus magyar nevére szükségünk legyen, kiki által látja, 's meg köszönné a' nemzet, ha azt valaki értelmes szóval kитеhetné; legalább ollyannal, a' mellyben a' törzsökre reá ismérhetnének. —

b) Lakodalm (mert ez volt a' törzsök) a' felhozott példa szerint lakhelyet, nevezetesen sátozt teszen. Ma ennek is más értelme vagyon a' melly a' lakik, jól lakik ígétől vétetvén vendégséget, 's közönségesen menyegzői vendégséget jelent.

c) Fiaith. Ez a' szó nagyon helyesen vagyon. Mert ha a' törzsök szó fiú (nem fiú) hogyan jöhetbé a' j betű? Talám így fiúja, — mellyből ki veszvén az ú, maradna fi-ja: 's innen fijam, fijad, fija. Az igaz, hogy a' magán hangzók a' harmadik személy birtokosából j betűvel egyesülnek p. o. könyű-je, szaru-ja, hamuja; ellemben a' mással hangzónál arra nintsen szükség p. o. könyv-e szarv-a, hamv-a: De most nem az a' kérdés; hanem az, hogy ha el vészett az ú (fi-ú) kelljen é még is az öszveköttő j betűtske: mert már most tsak a' fi-ról vagyon szó nem pedig a' fiúról? Úgy látszik: nem! mert az i

magánhangzó megeleégszik a' magánhangzó formáló a, vagy e betűvel. p. o. adnia, ennie 's a' t. Ilyen szóépen a' hiú is (vacuus, iuanis, levis) mellyből az ú hasonlóképen kiesik p. o. hiába (in cassum) nem hiában, sem hijába, annyival kevésbé hijjába: mert mondjuk ugyan közönséges beszédben: Még egy hijom (hijód, hija) vagyon; de nem helyesen mivel, ha jó volna is hija, — hogyan menne fel a' j az első személy birtokába is? erre nints példa. Karja, karjam, ajtója ajtójam rosszszúl volna az első személyben. Ha volna is tehát j betű a' felhozatott fiam, fijad, fija, és hijom, hijod; hija példákban, úgy látszik az nem a' birtokos név más toldalékból ment volna oda; hanem az u (vagy inkább uau quiescens) változott volna j betűre: de a' melly történhető e' nyelvünkben, vagy sem több példákkal kellene vitatni, 's ha vagyon, igazolni. —

d) Inkább választám Istennek házába elvetette lennem, hogy nem bűnösöknek házába lakoznom. Egy olyan szó öszve szerkeztetés, mellyet a' maiak tsupán a' lehet, 's kell igélkkel akarnak jóvá hagyni: pedig ez nyelvbeli eredetiségre mutat.

Gazdasági Kérdés.

„Hogyan lehet a' Szarvas marhának nagyobb, vagy kisebb sarjazást reményleni Jakab napja után, — úgy-é, ha Jakabig lekaszáltatik a' fű, a'vagy ha lovak legeltetnek a' réten”? —

Erre a' kérdésre elegendőképén megfelelt J. A. Wilrich, Winsenben (Annalen der Niedersächsischen Landwirthschaft durch A. Thaer, und J. C. Beneke. Dritter Jahrgang, Zweites Stück. Zelle. 1801.) mind okoskodva, mind pedig tulajdon tapasztalása szerint, mellynek kivonását rövideden mi is közleni kívánjuk. —

§. 1. Wilrich Úrnak egyenes felelete a' feltétetett kérdésre ez: „Hogy Jakab előtt a' fűvet lekaszálni ártalmas; lovat legeltetni rajta nagyon hasznos. Bizonyítja ezt tapasztalásával, mellyet tett Lauenburgi Herczegségben Schradernek Haaburgi jószágában, az árendásnál, kinél segítségül vala. Itt egy darab rét elkerítettett sövénnyel, 's majd lekaszáltatván nagyon sok széna termett rajta, mellyért meghatározta magában az árendás, hogy ezen gazdálkodást többször is tenné. A' következő esztendőben más hely választatott, mellyen hasonlóképen elég széna volt. De a' következő azt mutatta, hogy mind a' két hely tsak nem egészen terméketlen lett a' következő esztendőre. Még világosabb volt a' föld kimerítettetésének bizonyossága, midőn az felszántatván, 's bévetetvén alig termette meg tsupa szalmáját is az életnek. Ezen tapasztalását öszve köti Wilrich Úr a' Fuchsenfeldi nemes Jószág birtokosáéval, a' Schmid Úrával, ki azt állítja több mint 30 esztendő's tapasztalása után, hogy a' kaszálló rét nem tsak kevesebb fűvet terem, hanem még a' mit terem, az szinte

olly használatos a' marhának, mint a' melly Jakab napig ló legelőnek hagyatik. Mellyért ő esztendőkről esztendőkre heverteti a' legelőt, úgy hogy azon még tsak a' felesleg való sem kaszáltatja le, mert a' kevés széna nyereség sokkal több kárt hozna maga után a' következő esztendőkre. Fel hozza Wilrich Úr ezen állatására Hamburg, és Glückstadt között a' Krempeni gazdák tapasztalásokat is, kik más legelőt szakasztanak az ökröknek, mellyet későbbben le is kaszálják; mást pedig a' teheneknek, mellyet le nem kaszálják; 's azt mondják, hogy a' tehén legelő jovitja a' földet, az ökörlegelő pedig rontja. — Wilrich Úr megczáfolja az ellenvetéseket is, millyenek:

§. 2. „A' ló még mélyebben leharapja a' fűvet, mint a' kaszával szokták levágni”. Erre a' felelet az, hogy fel sem lehet tenni némelly gazdákról, főképen az árendásokról, hogy a' nyereség kívánás, mennél több szénát kapni, a' mondatott regulát velök meg ne szegetné. De egyébaránt is a' kaszállás a' mondatott esetben tsak nem rontaná a' földet.

§. 3. A' legelés pedig lóval Jakabig; szarvasmarhával Jakab után jovitja is azt a' trágya által. Ebből némellyek tsak a' Jakab utáni legelést tartják hasznosnak; de hogy a' lólegelés is sokat használjon a' fű termékenységére, Wilrich Úr tapasztalása után állítja. Okoskodása pedig ez: sok féle növények korán érnek meg; ezek magot ver-

nek; szárok kiszárad, az élet bennök megszűnik, táplálatra nints szükségök: és így a' jó nedvesség marad a' földé, melly által az jovúl. De nem is elég a' későbbi legelésből vétetett trágya marha, vagy juh által, mert már ekkor (Jakab után) száraz a' föld; a' trágya a' bogarak által jobb tápláló részeitől megfosztatik; a' mi a' lólegelésnél tavasszal (Jakab előtt) meg nem történik.

§. 4. Ellenvetés: „A' lóganéj elnyomja a' füvet, 's alúla 8 hétre búhatik keresztül; a' lóvizellet pedig tsipös, erős, 's eleszi a' növevényt”. Az elsőre azt feleli Wilrich Úr, hogy kipótolja ezen késedelmet a' további szapora nevedezés; külömben pedig a' lólegeltetőkre reájok lehetne bízni, hogy a' ganéjt hányják széllyel egy tsomóból. A' másik pontra azt mondja, hogy a' lólegelőn soha sem tapasztaltatott a' vizellés helyén valami elpusztulás, bár legyen is valami tsipössége a' vizelletnek; sőt inkább azt lehet mondani, hogy az is előmozdítja a' fű növést; mert a' növevény áll, a' mint tudva vagyon, szénből, vízből, földekből, és savakból. A' víz olly nagy részét teszi a' növevénynek, hogy a' száraz széna $\frac{2}{3}$ -nél többet veszít terhéből, mint volt a' nedves fűvé; a' savak pedig szükségesek a' fűnek nevedezésére, mert benne vagynak: úgy de a' lóvizellet épen vízből, és sovakból áll.

§. 5. Ellenvetés. A' ló letapoessa, 's elmozkolja a' füvet Jakab napig, 's haszonvehetlenné teszi. „Felelet. Hogy a' ló a' gyenge füvet, főképen nedves időben, alatsón he-

lyeken, letapodhatja, meg kell vallani; de magasabb helyeken, s száraz időben attól éppen nem félhetni. Csak az tehát, a kérdés: melyik közönségesebb fekvés; a' magas, é vagy az alacsony? s bizonyosan az elsőbb, melyet ha kifogás lehetne is, megmarad a' közönséges regula. A' bémotchkoltatás pedig csak úgy eshetnék, ha vagy igen sok ló, vagy igen sokáig legelne rajta; de a' mi egyik sem történhetik p. o. egy falunak a' legelőjén, a' hol a' ló is kevés; s azomban csak hamar szükség vagyon a' dolgos lovakra.

Enzisheimban Alzátiában Aug. 12-dikén tettemtetett el egy derék Huszár Tiszt, linek sírkövére ezt írtam:

Itt nyugszik

Metséry János

A' Felsőleges Prussiai Királynak

Fridrich Wilhelmnek

Névét viselő X-dik Regimentbéli

Százados Kapitány.

Egy Magyar Nemes Familiának

Az Austriai Armádának

A' fenn említett Regimentnek

Díszé s fénye.

Meghalt életének 30-dik Eszt.

Aug. 10-dikén 1817.

Jakkó László Kapitány.

R e j t e t t s z ó.

Védem legdíszesb tagodat mindenhideg ellen:
Hogy ha fejem nintsen, borra szemedre me-
gyek.

J e g y z é s : A' 27-iki Mese: Jó hír.

H a s z n o s M u l a t s á g o k.

(29.)

K a r - É n e k

Mellyet a' Magyar Theátrumi Társaság eléneklett, midőn Ferdinand Királyi Fő Herczeg Sept. 10. Miskolczon a' Nemzeti Játék színben megjelent.

1. Hogy a' Magyar, a' Felséges Királyi Háznak Hive,
'S buzgó erte cröltetést nem szenvedő szíve,
Minden lépései
Régi, 's új tettei
Ennek megbizonyítói,
Tudják jó, 's rossz akarói.
2. Hát még akkor ha látja, hogy egy Királyi Csemete,
Különösen szit ő hozzá, 's Bajnok is mellette,
Oly nagy imádása,
Mellynek nintsen mássa.
Mindent tesz a' Magyar ezért,
Sőt kész érte ontani vért.
3. Illyen Felséges Ur jöve most a' mi kebelünkbe,
'S ezt az igaz érzést hozta magával szívünkbe,
Ennek tiszteletet,
Teszünk idvezletet,
Tartsa meg, kérjük az Eget,
Ezt a' NAGY LELKŰ HERTZECET.

A' Régiek Istenesült Virtusaik.

(Montfaucon szerint)

A' Görögök és Rómaiak Isteni tiszteletre méltóztatták a' Virtusokat is, 's úgy lát-

ezik, hogy az emberi erköltsiségnak, 's jó tettnek okát az Istenekben, és így az emberen kívül keresték. Egyéb aránt ezen régi Századok mindenekben a' képes beszédet (allegoria) szerették, mellynek nyelvén értésére lehetett adni a' tudatlannak is sok olyan mélyebb gondolatokat, 's finomabb megfogásokat, mellyeket csak a' szemlélődő okosság szerezhett. Így a' Virtus egy Isten Aszszony volt, ki többnyire Honorról (Tisztelet) együtt adatott elő. Caius Marius még templomát is úgy építette Romában Honornak, hogy abba csak a' Virtus templomából lehetett menni. Illyen elő adást pénzen is találhatni. Melly azt jelenti, hogy az igaz tiszteletre tsupán a' Virtus útján lehet eljutni. Galbának egy pénzén egy lapon vagon mind a' kétfő, holott is Honor aszszonyi öltözetben, bal kezében a' bőség szaruját tartja; jobbjában egy dárdát; Virtus pedig (vitézség) katonai öltözetben, feje sisakban; jobb kezében bottal, balban dárdával, jobb lábával sisakon taposva, adatik elő. Néha mindazáltal találhatni Virtust magában is, vagy győzedelmi oszlopra dőlve, vagy buzgányára támaszkodott, 's oroszlán bőrébe öltözött Hercules formájában.

Aequitas (Egyenesség) aszszony formában egyik kezében dárdát, másikban fontot tart, de ezekből csak a' font az ő ezíme-re, melly azt jelenti, hogy kinek kinek megadja a' magáét.

Fides (Hüség) a' Romaiaktól különös Templomban tiszteltetett, Papjai fejér öltözetet viseltek; áldozati véretlenek voltak; minden nagy esküvések reá tétettek. — Egy metszett drága kövön (*gemma*) aszszony formában adatik elő, ki jobb kezében gyümöltsöt tart kosárban, baljában pedig kalászt, 's előtte egy oltáron tűz lobog. Sokszor tsak két öszve fogózkodott kéz által jelentetik, melly a' szíveknek egyezését teszi. Hüség jele volt a' Gerlicze is.

Pietas (Kegyesség) Romában különös templomban tiszteltetett. Értették pedig ők a' kegyességen nem tsak az Istenek, és szülők eránt való kötelesség végbe vitelét; hanem ugyan azon hajlandóságot mások eránt is. A' Római Tsászárok annyira kívánták a' **Kegyesség** nevezetét, hogy még a' legkegyetlenebb is úgy hívatta magát. Sok féleképen adatik elő: néha aszszony formában, midőn feje egy fátyollal békötetett, baljában Királyi pálczáat tart, mellynek végén lilium vagyon; jobbját pedig egy gyermek fejére teszi, ki zöldágot tart. Néha tsésze vagyon kezében, melly áldozatot jelent; né-melly pénzen felemeli jobb kezét az oltárra, baljában pedig tömjénezőt tart. A' gyermeki kegyességnek eszterág (gólya) volt jelképe. —

Iustitia, Astraea (Igazság) többnyire aszszony formában fontot tart, másik kezében pedig Királyi pálczáat, melly által Itélő széki tekintete jelentetik.

Sapientia (Bölcsesség) volt legyen e' Isten, vagy sem a' regiéknél, nem tudhatni; találtatik mindazáltal lefestve aszszony formában, jelei bagoly, és fegyver, mellyek Minervára, a' bölcsesség Isten Aszszonyára mutatnak.

Clementia (Irgalom) tiszteltetett, 's e'ő adatik aszszony formában, a' ki vagy zöld ágat, vagy kalászt, vagy egyik kezében tsészét, másikban pedig dárdát tart. —

Liberalitas (Adakozás) többnyire, egy aszszony formában, ki a' bőség szaruját ürítgeti.

Concordia (Egyesség). Volt Romában temploma is. Legközönségesebb czímore két kéz, mellyek néha béke pálczát (caduceus) tartanak, 's gyakran két bőség szaru vagyon mellettök; sőt Augustus pénzén három kéz, egy béke pálcza, 's egy marok veszső (fascis) keresztben állanak.

Pudicitia (Szemérmertesség) volt temploma, 's oltára Romában. Előadatik aszszony formában, ülve, 's jobb kezét arczája felé emelve; vagy ugyan tsak ülve, 's arczáját el takarva. —

Angerona (Hallgatás) ugyan az, a' ki az Egyiptomiaknál Harpocrates. Aszszony formában, hasonlít Vesztához, 's újat szájjára teszi.

Constantia (Állandóság) egy aszszony, ki dárdát, 's bőség szarut tart.

Indus nyelv, és írás mód.

Indiának élő nyelvei: Tanúdi, Talinga és Indus. A' nemzeti nyelveken kívül beszéllnek a' Mór, és Persa nyelven is; melyet a' Mongolok vittek közéjük, midőn ezen tartományt meg hódították. A' három elsőbb nyelvnek olly nagy hasonlatossága van a' Samskrutam, vagy Samskret, vagy Hanscrit, vagy Gardon nyelvvel, melly a' Bramánoknak eredeti nyelvök, hogy azokat mind ennek leányainak tarthatni, de a' mellyek a' hozzájuk vegyült rossz beszéd módok (dialecti) által megromlottak. A' Tudósok nyelveket hívják S e n t a m y nak. Minden Könyv ezen a' nyelven íratnak, még pedig Versben, mellyet az olvasó énekelve olvas, olyan nagy pontossággal, hogy minden versfőnek az első fogását (syllaba) fenn hangon mondja ki, 's úgy száll le lassankint énekelve a' Versnek végére, mellyet alant mond ki. Ha valamelly vers több vagy kevesebb szó tagból állana, ez által megzavarodnék az ének (mint nálunk is, ha a' vers hosszabb, vagy rövidebb, mint kellene) mellyből észre veszik a' Könyvbe tsúszott hibát, 's megigazítják. Ha a' verssel együtt végződik a' beszédnek értelme is, azt az olvasó hosszas orr, 's torok dunnogással jelenti.

Az Indusok vésőtskével írnak Olléra, nem viaszos fa héjra, mint némelleyek gon-

dolják. Készítik pedig az Ollét bizonyos pálma fának leveleiből, melyet ők Longnak neveznek. A' levelek vastagok, 's hasonlóak a' legyezőhöz, 's a' külső hárttyát, melyet lapjairól levonnak, nevezik ollénak. A' ki ír, egyik kezére ki terjeszti az Ollét, 's másikkal a' vésőtskét fogja. Hogy a' könyvnek formát adjanak, arra a' végre minden Ollénak a' szélén lyukatska vagyon, mellyen sínórt húznak keresztül, 's össze kötnek vele minden Ollét, —

Rajna szakadása Schafhausennél,

Meiners Schweitzről írt leveleiben így szóll: Midőn a' Rajna meredek partjára értünk, leszállván a' hídnak fa léptsőin olyan dolgokat láttunk, 's hallottunk, melyeket embernek nyelve ki nem beszélhet, és semmi mesterség elő nem adhat. Az első pillanatban néma bámúlással állottunk meg, 's azután is tsupán mozdulásunkkal, 's tekintetünkkel jelentettük egymásnak megilletődésünket, mivel hogy a' víz hullámnak mennydörgős mormogása minden hangot, 's lármát megsiketít. A' természetnek szépségeit könnyen másolhatják a' művészek, 's lefesthetik szóban, 's képekben; de a' nagy, 's a' felséges tüneményt elő ábrázolni hiába igyekeznék akármellyik. Hab habra, hull

lám hullámra olly sebességgel szakadt ,
mintha azt a Mindenható keze szórná egy-
másra ; ollyan sebességgel , melly gondola-
tunk futását is meghaladja ; 's az a' hatal-
mas erőszak , mellyel a' százados szirtok
megrépedeznek , 's egy más ellen háborogni
látszanak ; a' külömbféle dörgés , mormogás ,
tűvöltés , mellyel a' hullámok egymásra szá-
kadoznak , mind olly ditső jelenetek , mellyek
nyelven , 's etseten fellül vagynak . Már fél-
órányi távulságra ezen vízszakadástól olly
háborgó a' Rajna' vize , közel a' Schafhaus-
seni pompás hídhoz , hogy ott minden hajót
ki kell üríteni ; a' nagy szakadás pedig , a'
tajtékzó habok , 's rettentő örvények halált ,
's veszedelmet kiáltanak , miglen végre 75.
lábnyi magasságról egy meredek 's egyenet-
len szikla lapon lerohan a' hullám . Ott a'
hol a' hullám ismét a' folyóvá leszen , két
hőszirt emelkedik fel , mellynek allja a' víz
által egészen megemésztetett , úgy hogy
minden megújult erőszakra ingadozni látszik .
Egyik ezen sziklák közül négy részre osztja
a' hullámot , de a' mellyek azért olly hatal-
mas erőt mutatnak , mellynél nagyobb alig
éreztetethet emberrel a' Természet . Ezen hul-
lámokat tekinteni épen ollyan , mintha egy
mesterséges szökő víz-oszlopra nézne az em-
ber , melly fellövetvén felhővé válik , 's lany-
ha esővé porlik . Nevetni kell némelly An-
glusokat , ha az ember a' Rajna szakadását
abban az időtájban látogatja meg , mikor én

ott valék, ők azt mondják, hogy a' hullám alá egy kis tsónakon egész bátorsággal elmehetni. De volt példa reá, hogy az olyan próba hajó annyira széllyel - szakadozott, hogy legkisebb része sem mutatott hajó formát. Némellyek azt mondják: hogy a' Rajna omlása sokkal szebb tünemény volna, ha nem szikla oldalán, hanem egyenesen a' levegőbe omlanék; de én azt tartom, hogy az által egészen elvesztené azon ditső tekintetét, melly most mind az erőt, mind a' sebességet olly elevenen érezteti."

Apróságok:

Gerában a' Fejérnép a' mulató helyeken vagy estvéli társaságokban külömbféle kézi munkával foglalatoskodik, és ezen munkák esztendőnkint eladatván az érettök bé vett pénz valamelly jó tévő czélra fordittatik. Melly ditséretes példa ez a' munkásságra, és jótévőségre nézve!! Ha egyéb hasznait félre tennők is, melly nagy szerentse, hogy a' játékra való rosszsz indulatot ez meggátolja, és a' mások pénze után való esenkedést a' gyenge érzésű aszszonyi szivekből kirekeszti.

Rejtett szó.

Erdőn és ligeten termek. Kalapom neked étel:
'S láb nélkül testem össze szorítja ruhád?

Jegyzés: A' 28-ik számbeli Rejtett-szó: Süveg, Üveg.

H a s z n o s
M u l a t s á g o k.
(30.)

Felséges Aszszonyunknak Kolos-
vári bölts mondásáról. — .

Magyarok! Látátok Nagy Császárnétokat,
Hallák Dámáitok azon szép szavakat,
Mellyekből tehettek olyan tanúságot,
Hogy ne betsüljék a' tsupa kortsosságot:

Hogy idegen nyelven nem szólni,
nem szégyen;

A' Nemzetit tudni kötelesség
légyen.

Felséges Császárné! Ki nemtsak thronusnál
Fogva lehetsz első, hanem a' Virtusnál,
Új példája annak említett Mondásod,
Azért sints Néked más Aszszonyok közt más-
sod;

Mert mások örömet tsátsognak idegen
Nyelven, 's az övékről szóllanak hidegen,
Mellyet Te, úgy látszik, nem hagysz nekik
helybe.

Bár illy érzés lenne minden Magyar melybe!
Bár kiki tsak arra nyitná fel a' száját,
Hogy szeresse Nyelvét, Nemzetét, Hazáját,
'S ezek mellett olyan buzgósággal volna,
A' mint szóll az eránt a' Nagy Karolina!

Irta Boér Sándor
Nagy-Enyeden,

Homérnak némelly festései rézre metszett képekben előadatva.

Tischbein Wilhelm, ki azon kívül hogy Italiában a' szép régiségek maradványai között jó korig mulatott, Homérnak mind a' két költeményes könyvében járatos, igen sok képeket talált, mellyek a' Homér tárgyait ábrázolják. Arra határozta tehát magát, hogy azokat öszveszedvén, réz táblákban Homér munkáihoz kaptsolja. Ez által nem tsak elevenebbé, 's láthatóbbá tétetik a' költemény; hanem még egy egészen új gyönyörűség is származik az olvasóban, midőn majd a' verset olvasván, majd a' képet nézvén, a' Poesisnak, és kép festésnek bájaitól egyszerre érdékeltetik. Az első füzetben ezek közül hat nagy réz táblák, 's több apró vignettek vannak, — a' melléjük vetett jelentésekkel együtt. Illyenek p. o.

1). Homérnak oktatása, a' Musák által. Hamilton Wilhelmnek Cammeoja (dombos műv drága kövön) szerint, mellyet ő Romában vett 1798-ban.

2). Homérnak Istenné tétéle. Ezen név alatt eddig az Iliomi tábla (Tabula Iliaca) volt isméretes; melly a' Colonnai palotában vagyon, 's több tudósoktól, nevezetesen Visconti Úrtól is le íratott. A' Tischbein Úré annál együgyűbb, 's vétegett egy ezüst pohárról, dombos figurával, melly találtatott a' Pontini motsárokbán, 's vitélt a' Portici Museumba. Epen ezen da-

rabot írja le Winkelmann (Geschichte der Kunst des Alterthums, Dresdai kiadás 338 lapján)

3). Helena Paristól a' Hajóra vitetik. Vétetett ez egy fejer alabástrom holt test vödörrel (Sarcophagus) a' Florenczi kép gyűjteményből, azok közül, melyeket oda Valetta vitt Volterrából.

4). Az Ilias hét fő Vezérinek fejeik. Leg először adatnak azok közül elő Ulysses, Milord Bristolnak álló márvány képe szerint; Menelaus a' Hadrian majorjában találtatott álló kép szerint; Agamemnon egy Angliában rég olta isméretes márvány képről; Achilles azon eredeti kép szerint, mely 1772-dikben Romától 6 mértföldnyire találtatott, 's most a' Sz. Pétervári Tsászári gyűjtemények között vagyon; Nestor a' Nolai eredeti kép szerint. Ezeken kívül egy Genius hattyún ülve; egy más után menő hattyúk, 's több Vignettek, Hamiltonnak edényeiről (vasa), 's egyéb drága kövekről, melyek még az előtt nem voltak rézre metszelve.

Jus Civitatis, Jus Quiritium.

A' Római Birodalomnak régi idejében Civitasnak (polgárságnak) hívatott egy Római Polgárnak állapotja, minden ához tartozó jusokkal; ezek a' Jusok öszveséggel neveztettek Jus Quiritiumnak, úgy hogy Jus Civitatis, és Jus Quiritium között nem volt semmi különbség. Némelly későbbi Írók sz -

rint mind az által próbálgatták azokat az újabbak megkülönböztetni, 's többnyire arra az értelemre hajlottak, hogy a' Jus Quiritium többet tenne. Sigonius pedig azt határozza meg, hogy Jus Quiritium tette volna egyen egyen tulajdon személyes jusát, Jus Civitatis pedig az Országra nézve való jusát a' Romai Polgárnak. Cramer: a' ki ezen kérdésről egész értekezést ír) tsupán Plinius leveleiben talál valami nyomát a' különbségnek; a' hol Civitas azoknak adatik, kik idegenek voltak; Jus Quiritium pedig azoknak, kik szolgaságból felszabadítottak. A' felszabadítottak tudniillik néha szabadon születtek jusaikat nyerték meg, vagy későbbben a' Tsászárok alatt még többet is, az úgy neveztetett Jus annulorum által; ámbár ezeknek még akkor sem enyészett el Jótévjök eránt minden kötelességök. Egyéb aránt Pliniusnak azon helyeiből tsak annyi világos, hogy a' szabadon bocsátottak a' Jus Quiritium által épen olly tökéletes polgári just nyertek, mint az Idegenek a' Jus Civitatis által (Cramer Pr. de juris Quiritium, et Civitatis discrimine. Kilon 1803. 4.)

Indiának Hit- 's erköltsi Tudománya.

Az Indiai Hit-ágazatoknak, Asia minden népeinek a' Chaldeoknak, Egyiptomiaknak. Phaeniciaknak, Görögöknek, 's Rómaiknak vallásokkal való megegyezésök azt mutatja,

hogy' bár külső színök különböz is, mind ugyan azon egy kútföből származtak. Ha hinni lehetne az Indiai emlékezet jeleknek, 's hagyományoknak, ez volt a' böltsoje mindeneknek, holott is a' Brachmanok tsak hamar elhíresedvén böltseségökről, meglátogatták őket minden nemzetnek philosophusi, 's törvény adói. A' História tanítja, hogy az Egyiptomiak kereskedést üztek az Indusokkal, 's hogy a' Görögök és Rómaik az Egyiptomiaktól vették nagyobb részét minden meséjöknek, 's vallásoknak. Így a' lélek költözködés, mellyet Pythagorás Italiában vitt, Visenunak véleménye, mellyet a' görög bölt útazásában fogadott el. Egy olly fontos állítás tsak nem minden egyéb ágait is maga után húzta a' vallásnak. Különös az Indusoknak ragaszkodások a' régi valláshoz, 's idegenkedésök minden idegen szokások ellen.

Isteni tiszteletökben a' Lélek-költözködés (Metempsychosis) tudománya megtiltott minden véres áldozatot, mellyért most az Istenségnek pénzt, riskását, tömjént, gyümölcst, kókusdiót, tejet, vajat 's virágot visznek áldozatul. Ajtatosságoknak főbb pontja az, hogy a' melly Istent imádnak, annak nevét legalább ezerszer minden nap kimondják. Továbbá alamisnát adni a' Bramánoknak; fürdeni a' Tengerben, vagy a' szent folyókban; vizet meríteni a' Gangesből, 's avval a' Ramesurini Lingamot a' templomban megförsztetni; mind fő pontjai a' vallásnak. Még azt is kedvesnek tartják az

Istenek előtt, ha az Ország-útakra tavakat tsinálnak, templomokat, 's pihenő hajlékokat építenek, mellyekben az útasok menedéket találjanak az időnek viszontagsági ellen.

Erköltsi Tudományok szerint: imádni a' fő valóságot; védelelkét segítségül hívni; barátságosnak lenni felebaráti cránt; könyörülni, és segíteni a' szerentsétlenül; békével tűrni az életnek terheit; nem hazudni; feleségét szeretni; nem törni házasságot; olvasni, 's hallgatni az Isteni történeteket; keveset beszélni; imádkozni, böjtölni; bizonyos időben fürdeni: ezek azon köz kötelességek, mellyeket az Indus szent Könyvek minden szerzetnek, 's fajzatnak kifogás nélkül egyformán parantsolnak. Ezeken kívül vagynak különösebb kötelességek, mellyek bizonyos szerzetekre tartoznak: így p. o. kötelességek a' Bramánoknak, ha Gurn méltóságra akarnak lépni, tanulni a' Vedamot (hihetőképén a' tolmátsoló könyvet, melly a' szent könyvre iratott) elintézni az áldozatot; az alamisnára ügyelni, 's azt a' szükölködők között kiosztani.

A' Rajáknak (második czéh) tisztök tanulni a' Vedamot; áldozatokat adni; óltalmazni a' hazát; 's a' hazának ellenségeit haddal üzni. —

A' Vasziéknek (harmadik czéh) kötelességek tanulni a' Vedamot, áldozatokat tenni, hivatalokban hűséggel eljárni, nevezetesen a' Bonsvasziéknek művelni a' földet; a'

Govaszieknek legeltetni a' nyájakat ; 's a' Donavaszieknek a' pénz-váltást üzni.

A' Sutráknak (negyedik czéh) kötelességek szolgálni a' három elsőb czéhnek ; különösen az aszszonynak : ügyelni a' ház szükségére , hogy a' rokonok kedvöket megnyerje , 's tsinosgatni magát hogy férjének tessenek : ha ez rossz volna , még úgy sinsz felszabadúlva kötelessége alúl ; 's úgy kell annak viselni magát , hogy férjét mindig jó útra vigye. Ha így viseli magát , mind ezen , mind a' másik életben jutalmát veszi.

A' mesteremberek is tegyék tiszteiket. Mert a' ki okosan , böltsen , 's barátságosan viseli magát , bár a' legalsóbb rendből legyen is , kedves leszen az emberek előtt , 's megjutalmaztatik jövendőben ; mivel tsak a' feddhetetlen élet teszi az embert valóban nemessé ; a' születésnek nemessége pedig tsupán külső , 's emberi kény-szerint álló külbömböztetés.

Látni ezekből , hogy az Indusok erköltsi tudományok nagyon tiszta ; 's hogy nekik épen azon erköltsaik (virtus) vagynak , melyek minékünk ; és ámbár templom képeik nagyon illetlenek , magoknak mindazáltal köteleztetésök vagyon az illendőségre , 's követik is azt valóban. Épen olly pontosan parantsoltatik nekik a' maga tartóztatás , és mértékletesség is , de a' mellyet nem olly könnyen teljesíthetnek. A' Surati Tánczosnék varázsló kitsápongások kísértetbe hozza őket egy erköltsiségnek megsértésére , a' mellyre

pedig köteleztetésök vagyon. Egyébaránt a' Climának melegsége szerint megengedik nekik a' Törvények is a' sok feleség tartást; mellyre mindazáltal nem könnyen adják magokat, hanem ha sok esztendő múlva is gyümöltstelen volna első házasságok.

Különösen javasoltatnak pedig nekik az erköltsök közül a' Háládatosság, 's a' kész szolgálat, melly utóbbit követik is minden kivétel nélkül minden Indusok.

A' Társaságos virtusok között nagyobb nekik a' szánás, 's könyörületesség minden teremtmény eránt, mint maga az a' buzgóság, hogy azokat az Isteneknek áldozná. Minden oltáron megáldoztatott marha kimondhatatlan kínokat fog okozni áldozójának a' másik életben. Legtisztább áldozat a' léleknek áldozatja. Tsak a' tudatlanok intézik könyörgésöket a' bálványokhoz, mellyeket emberi kéz formált; a' bölts, lélekben imádja az Istent. A' ki testét megútálja; meggyőzi könnyen kívánságait is, 's könnyebíti magának az erköltsiség útját.

Rejtett szó.

Hárma gyötör tyúkot, négyet kedvel sok ezer száj:

Adsza ezen négyhez még kettőt, úgy leszen együtt:

A' gabonáidnak láng színű gyenge virága.

Jegyzés. A' 29-iki Rejtett szó: Gomba, Gomb.

Hasznos Mulatságok.

(31.)

Sonetto.

Hermine halálára.

Im sem milliók' buzgó szív-ömlése,
Sem a' szeretet forró hívsége,
'S a' tanúlt kezek' hív segítségé
Nem használnak: áll a' sors' végezése.
Hermine a' Nép', 's Nem' ditsekedése,
Nagy, 's nemes Férje gyönyörűsége,
Sok ezrek' öröme, reménysége
Nints, oh! nints; mert e' volt az Ég' végzése.
Látom, Szent-Gellért ormain mint terül,
Buda! könnyed' gyász köde, köz éjjel
Fedí már honnunk' határit széjjel.
De a' béborúlt ég tisztábban derül:
Halál a' jónak, szebb nap éjjele;
A' böltsnek, búja, öröm reggele.

Sipos József.

A' meleg ágynak legjobb készítőse.

A' meleg ágy konyha, 's egyéb szükség-
re való zöldségnek termesztésére nagyon
hasznos; 's tsaknem elkerülhetetlen. Ennek felt-
vésére legjobb olyan helyet választani, melly
délre fekszik, és így a' nap egész napon reá

sűthet, főképen ha még azt is hozzá vehet-
ni, hogy valami fal, vagy ház, vagy tsaki
sövény, 's palánk által is a' hideg éjszaki,
és napnyugoti szelek ellen bátorságban va-
gyon. Az ilyen helyen ásmi kell 3—4 láb-
nyi mélységű gödröt, mellynek hossza szé-
le annyi lehet, a' mint az ember akarja, úgy
mindazáltal hogy a' mondatott hely válasz-
tásra tekinteni kell. Széle többnyire 4—5
láb. Ezután fenyő vagy még jobb, tser-karó-
kat kell leverni az ágnak négy szegletére,
hosszában pedig középen, egyet kettőt, vagy
többet is mind a' két oldalon, a' mint az
ágy hossza kívánja. Most már mind a' négy
oldal megbéreltetik deszkával, még pedig
úgy, hogy annak déli oldala a' kert földé-
nél tsak egy lábbal legyen magasabb; éjsza-
ki oldala ellemben két lábbal, hogy a' nap
jobban meg fekhessék rajta. A' gödör ké-
szítés legalkalmasabban történik ősszel,
mivelhogy télben, 's tavasszal nem olly
könnyű a' földet ásni a' fagy miatt. Némely-
lyek kő fallal kerítik el a' gödröt, a' melly
ugyan drágább, de tartósabb is, 's ajánlhat-
ni főképen olyan helyeken, hol a' fa is na-
gyon drága. Mindazáltal jobbnak látszik a'
fával kerített meleg ágy, mint a' kő falas
főképen azért, mivel a' kő több hidegséget
okoz, mint a' fa. — A' fenekét is ki kell pe-
dig deszkázni az ágnak, ne hogy a' Vakon-
dokok feltúrják; mellyet mindazáltal elhagy-
hatni, ha különben is nintsenek vakondok
a' kertben.

A' földet, melly tavasszal a' melegágy-
ba hordatik, meg kell rostálni ősszel az e-
lőtt, 's békajazat alatt, szalmával, vagy gaz-
zal bé földve tartani, hogy meg ne fagyjon,
's annak idejében használni lehessen.

Február elején, vagy közepén, a' mint
az idő engedi fel lehet készíteni magát is a'
meleg ágyat. Erre végre mindennek előtte
venni kell friss lóganéjt, melly még alig
hűlt meg. Illyen trágyával meg töltetik az
egész gödör. Egy két nap múlva ha a' ga-
néj fel melegedett, 's párolog, ell kell azt
egyengetni, 's megnyomogatni, és ismét töb-
bet vinni reá, úgy hogy egy lábnyi híján e-
gészen teli legyen vele a' gödör. Ha pedig
megszáradt volna a' ganéj, meg kell azt pu-
hítani, melly végre legjobb a' meleg víz. E-
zen fellül 10—12 hüvelyknyire el kell egyen-
getni az előre el készült földet.

Néhány napra, ha a' ganéjnak igen
nagy melege elmúlt, bé lehet vetni a' meleg
ágyat; különben a' mag meg éghetne, 's el
romlanék. A' ki kelt veteményeket szorgal-
matosan meg kell tisztogatni minden dudvá-
tól. Ha a' kinőtt zöldségnek meglehetősen
vastagságra, vagy sűrűsége kellene neve-
kedni; körölte egyebet ki kellene gyomlálni,
hogy legalább fél hüvelyknyi szabad helye
legyen. Még az is nagyon hasznos ezen mun-
kánál, ha a' meleg ágy még kerítésén kívül is
körül rakatik lóganéjjal, hogy a' hideg ke-
resztül ne hasson. A' ki bútt plántákat meg
kell lotsolni is néha, a' mit legjobb dél ta-

jon tenni, mikor a' nap épen melegén süt, melly végre jó a' hideg vizet kevés meleggel vegyteni.

A' födelet a' következő módon tsinálhatni. Öszve szegezni négy léczet az ágyak hossza, és széle szerint, azoknál valamivel nagyobbra; a' léczre hosszú gabona szalmát, mellyről a' kalász levágatott, olyan formán rakni, hogy az néhány hüvelyknyi magasságra legyen a' lécz felett, mellyen keresztül két lécz fellülről az alsóbbakhoz le szegeztetik. Ennél még jobb, ha a' hosszú gabona szalma, ugyan tsak kalász nélkül, egy egy maroknyi tsomóban egymáshoz kötöztetik két végén és közepén, minden lécz nélkül, mellyet könnyebb tartani is, minthogy kevesebb helyen el fér.

Ha még azt a' költséget sem sajnálná a' gazda, hogy reá ablakot készíttessen, ez a' szalmánál sokkal jobb, mivel az üveg nagy meleget okoz; ilyenkor, ha az ágy nagyon fel hevűlne, fel lehet nyitni az ablakot. Éjjel mindazáltal, kiváltképen ha hidegek járnának, az ablakra is kellene vagy gy kényt, vagy szalmát teríteni, különben által hatna a' hideg.

Emlékezetet érdemlenek még két fajtái a' meleg ágyak, mellyeket a' jókori ugorka, 's dinnye kedvéért szoktak tsinálni. Ezeknek főképen akkor nagyon nagy hasznok, ha a' kertben nem volna hely, a' hová új meleg ágyakat lehetne tenni. Az ilyen meleg ágy készítés abban különbözik az elsőtől, hogy itt

a' gödröt egy lábnyival mélyebben kell ásni, és 3 lábnyira a' föld színétől polczokat rakni, mellyekre vas rostélyok, vagy tsak erős fa pálczák tétetnek, körül belől $1\frac{1}{2}$ lábnyi távolságra egymástól, hogy a' rostély alatt lévő ló ganéjból fel hasson a' meleg. Még a' rostélyon fellül egy lábnyi vastagságra ismét ló ganéjt kell tenni, 's úgy arra 10 — 12 hüvelyknyire a' földet. A' bévetés tsak rendszeren történik. Ennek az a' haszna vagyon, hogy mivel a' meleg ágy 6 — 8 hét alatt egészen meghűl, az ugorkának, 's dinnyének növéseire, 's érlelésére pedig hosszabb idő kivántatik, — az egyszer bé rakatott ló ganéjt alúlról, a' rostély alúl, egy arra végre hagyott nyíláson (mellyet mindazáltal az előtt el kellett földni) ki lehessen húzni, 's helyette fris ganéjt tenni bé, mellyre az ugorka, 's dianya ismét új életet kap. —

A' másik mód, a' meleg ágyat újonnan fel melegíteni még könnyebb amannál, tsak hogy azon feltétellel, hogy a' kertben semmi vakondok sints. Ekkor tudniillik nem kell a' meleg ágyat egészen a' gödör alljáig el paláncolni, hanem tsak a' föld színén lévő részét kell bé deszkázni úgy hogy a' deszka erősen hozzá szegeztessek a' karóhoz. Ezen esetben, ha észre venné az ember, hogy a' meleg ágy meghűlt, fel kell ásni a' földet a' meleg ágy körül, olyan mélységre, a' mint a' meleg ágy áll, 's fris ganéjjal megtölteni allját, és azt jól megnyomogatni. Ezt többször is lehet megújítani, 's végre ki lehet

yenni a' meg hűlt ganéjt, 's a' helyett egészen friset tenni.

Az olyan meleg ágyakat, mellyekbe kartifíolt, karalábot vetnek, nem lehet hű fődni üveggel, mert ez alatt csak el lapulnának, 's törzsájokban nem vastagodnának, mellyért azokat csak deszkával, vagy szalma fődéllal kell éjelenként a' hidegtől őrzeni, vagy nappal is, ha szükség volna.

Ötvösség, arany művesség.

Ezen mesterséget, mellynek kezdete nagyon fenn esik, a' gazdagság és a' bujálkodás tökéletesítette. Mósesnek, 's Homérnak bizonyoságaik eléggé erősítik, hogy az Ötvösség már a' régieknél is gyakoroltatott, 's hogy a' tökéletességnek elég magas fokára hágott legyen, A' Sz. írás azt mondja, hogy az Izraeliták sok arany, 's ezüst edényeket költsönöztek az Egyiptomiaiktól, midőn épen oda akarnák hagyni Egyiptomot; 's hogy az útban az isteni szolgálatra készülendő eszközökre karkötőiket, fülön-függőiket, gyűrűiket, 's kaptsaikat mind által adták. Homér pedig azt beszéli az Odysseában, hogy Helena egy olly ditső ezüst kosarat kapott ajándékban, mellynek szélei finom aranyból, 's a' legszebb munkával készültek, a' melly nyilván mutatja, hogy már a' forrasztás (souden) ismértes volt, a' mi pedig elég nagy ismeretet kíván.

Az Ötvösség, 's érczre metszés gyakoroltattak Romában is, sőt a' Tsászárok alatt Constantinapolban is. De midőn a' Saracénok el lepték volna ezen Birodalmat, kiűzettek a' szép mesterségek, 's más helyekre vonták magokat.

Amerikának felfödöztetése gyarapítá ezen mesterségnek előmenetelét, melly a' hasznost a' széppel mindég egyesítette, az által, hogy annak materiáját, az aranyat és ezüstöt szaporította. —

Az ötvösség nem szorittatik tsupán az arany és ezüst munkának készítésére, 's áru-lására; még azon kívül gyémánttal, gyönggyel; 's egyéb drága kövekkel is szoktak az ötvösök kereskedni.

A' külömbféle edény készitést mind elől adni nagyon sok volna, mellyért mi tsak egyet említünk millyen p. o. egy ezüst tálnak készítése. —

E' végre szükség mindenenek felett megönteni az ezüstöt, 's aztegyéb idegenrészek-től megtisztítani; majd azt ki lapítani, 's a' próbát reá ütni; az után ismét kiaverni, 's megadni neki a' kívánt formát. Ez még tsak feneke leszen a' tálnak, a' mellyhez a' karimát maga módja szerint kell tsinálni. Venni t. i. egy darab lapított ezüstöt, olyan szélest, 's olyan hosszát, a' melly a' fenékhez minden képen illendő. Ezt, hogy töredékény ne legyen, 's hogy kerék hajlását megtartsa, szükség a' drót húzón (mellynek erre a' végre különösnek kell lenni) többször meghúzni, 's meghajtani. Azután következik az öszve

forrasztás. Ez pedig az ötvösöknél négyféle: nyolczados forrasztás, mellyben az ezüsthöz tsak $\frac{1}{8}$ vörös réz tetetik; hatos forrasztás, mellyben a' réz $\frac{1}{6}$; negyedes forrasztás $\frac{1}{4}$ vörös rézzel; s harmados forrasztás, melly leggyengébb, $\frac{1}{3}$ rézzel. A' lapos edények negyedesen forrasztatnak öszve. Ezen munka után le reszelik az edénynek szélét, s a' mi a' forrasztásból öszve tsonkázott (ebarber) Majd az öszve forrasztásnál kilapítják a' szegletet; (planer) mellyet az ötvös tetszése szerint formába üt; s ki palléroz az úgy neveztetett pallérozó kővel, majd tajték kővel, melly olajba mártatik, végre pedig választó vízbe mártott bőrrel, vagy etsettél. A' fenék lapítást néhol különös mester emberek (Les Planeurs) teszik.

M e s e.

Se láb, se kéz, se testem nints;
Fejemben van az egész kints.
Sok a' szemem: de nem alhat,
Bár mézzel téged elaljat.

R e j t e t t s z ó.

Első emberi tag; szárnyas nép' műhelye másik;
Mind tél, mind nyáronn el ragadozva egész.

Farnek Dávid.

Jegyzés. A' 30-iki Rejtett szó: Pip, pipa, pipats.

Igazítás. Az előbbi levél első oldalán hibáson maradt a' 3-ik Versben: tehették; olvasd: vehettek. A' végső előtt levő versben nem: volna, hanem vina kell.

H a s z n o s M u l a t s á g o k.

(32.)

Jupiter Capitoliumi Temploma.

Nardinus a' régi Romának legszorgalmasabb leirója ezen Templomnak rajzolatját adja. Fogadá ezen Templomnak építését Tarquinius Priscus, teljesíté Tarquinius Superbus, 's felszentelé Horatius Pulvillus. Kívül két sor oszlopok, és így kettős folyosó (porticus) volt, kivéven a' Templomnak hátulsó részét, a' hol semmi oszlop sem volt; a' homlok oldalán a' pedig 12 oszlopos kettős folyosó előtt még 8 oszlopok állottak. Hossza a' Templomnak volt, hozzá értven a' folyosót is 200 lábnyi; széle pedig 180. Belől a' Templomban három elválasztott Szent helyek (Sacrarium) voltak, mellyek közül a' középső, 's a' legnagyobb Jupiteré; oldalt pedig két felől kissebb egyik Junoé, másik Minervae volt. Ezen szent hajlékokat főképen két sor oszlopok választák. A' külső falba, a' Minerva részén, és így a' Templomnak jobb oldalán, minden esztendőben egy szeget vertek be; mellyel a' Város építtetése esztendeit számlálták. A' Templom egész boltja bé volt aranyozva; allja pedig szép kövekből kirakva; 's a' födele réz táblákból, mellyeket Quin. Catulus megaranyoztatott.

Marius idejében megégett a' Templom, 's megújította Sulla, és felékesítette azt az Olympiai Jupiternek Görög Országból Rómba hozatott képeivel. Ez megint megégett, 's előbb Vespasián, azután pedig Domitián még pompásabban felépítették. Jupiter állóképe a' szent helyen mennykövet, 's nyilat tartott; volt pedig az elsöben tsak gipszből, 's ki festve; késöbben tiszta öntött aranyból. Fejében tser koszorú, vagy arany Korona; rajta pedig hibor öltözet volt, millyent a' diadalmaskodó Tsászárok, vagy Consulok viseltek. Oltárok, 's emlékezet jelek többen voltak a' Templomban. Minerva hajléka küszöbén három térdelő Istének voltak (Dii nixi) Minden gazdag ragadományok ezen Templomba tétettek le, millyen volt a' Győzedelem álló képe 320 fontnyi tiszta aranyból, mellyet Hieró küldött. Itt is meg voltak a' törvénynek réz táblái, mellyek az Archivumban is tartattak. Aelia Capitolinának hitták Jupiternek azon Templomát, mellyet Aelius Hadrianus Tsászár a' Jeru'salemi-nek omladékain épített.

A' Lipari Szigetek.

A' Lipari Szigetek fekszenek kevésé éjszakra Siciliától. Hajdan ezek Aeoli Szigeteknek hívták, mivel az irtóztató szélvészekből, mellyek néha belölk erednek, azt költötték, hogy Aeolus ott tartaná fogva a' szeleket.

Vulcano Szigete nyugati oldaláról szemléltetvén olyan forra állású, mint egy tsonka teke, 's függő része nagyon meredek, és több gödrökkel rakott. —

Egy hajósunk által, ki Liparai volt, így szóll de Lúe, felvezettettem magamat a' Vulcanra. Fél órányi felmászásunk után egy gödörhöz értünk, mellynek a' Cráter alsóbb részével közösülése volt. Ez egészen kén-gőzzel volt teli, mellyert oda a' szél szorított. Vezetőm itt értésemre adá, hogy tovább nem mehetünk, mert a' gőz mind a' kettőnket megfojtana. De nálam nagyobb volt az újság kívánás, mellyért neki jelt advan, hogy térne vissza, befogtam lélekzetemet, 's keresztül szaladtam a' kén-gőzön, melly azonnal megszűnt, mihelyt a' Cráterbe bementem. Állott pedig a' Cráter egy tojás kerék boltozatból, mellyen keresztül mentem, rettegve mindazáltal, mivel a' szipadozásból gyanítottam, hogy annak allja nem állna merően. Kissebb által mérője ezen üregnek 5—600; nagyobb pedig 8—900 lépés. Körül teli van minden oldalán Vulkan hegyi matériakkal, mellyek Dél, 's Kelet felé 150—200 lábnyi magasak. Altaellenben a' bemenetellel, a' hol a' matériák legmagasabban vagynak feltornyozva, vagyon egy nyílás, mellyből a' legnagyobb füst megyen. Ez egészen egy töltsér forma, 's körülete körülbelöl 60 lépésnyi, 's belöle 15—18 lábnyi vastagságú füst emelkedik fel, mellyet már a' tengerről is megláthatni. E' mellett

valami buzgást hallani, mint mikor a' víz forr. Ezután vissza mentem az üregnek nyugati részébe, a' hol a' szélből elszélesztett kén-gőz mindent meghomályosított, úgy hogy annak eredetére nem találhattam. Míg ezen helyet keresgéltem, hallottam valami szélzúgást, melly valamelly nyíláson tetszett feljönni. Ugy véltem, hogy ez a' kén-gőz eredeténél lehetne, mellyért közelebb menvén, három lépésnyire észre vettem a' nyílást. Itt nagyon megrettentem a' veszedelemtől; mellyel kockáztattam életemet. A' nyílás 5—6 hüvelyknyi széles lyuk volt, mint egy 2 $\frac{1}{2}$ lábnyi hosszú töltés formában, mellyből a' szél olly erővel tolakodott, mint egy Kováts fúvóból. Néhány darab Lávát bevitettem, 's úgy találtam, hogy a' lyuk nagyobbodott, melly által a' szél erőszaka ugyan kissebbedett; de az én félelmem nevedett, mivel hogy észrevevém, hogy nem igen erős fenéken állok. Kimentem azért vi-
gyázva, 's feltalálván vezetőmet, ki reám várakozott, hajóra szálltam.

Perpetuum mobile.

A' Hasznos Mulatságnak 27 száma alatt említett Peters Henrik Úr Éjeli találmánya (talám álmában?) már az előadás szerint is, hanem kábúltat, legalább csalárdot mutat, a' kinek tsupán a' könnyen hívők, 's a' tudatlanok adhattak hitelt. Mivel mindazáltal még Peters Henrik Úron kívül több szűk béliatású

fők is törik magokat régolta az örök mozgásnak (forgásnak) masinában való elő állításával, nem fog ártani egy két szóval meginteni a tanulatlanokat, hogy hasonló tsabitóknak ne adjanak hitelt. Hogy a' Perpetuum Mobilét, tulajdon értelmében a' szónak, az az olyan masinát melly minden külső erő, és így rúgó vagy kolonc nélkül elindúljon, 's minden akadkozás nélkül forogjon, — századoktól fogva keresik, épen úgy mint a' Böltesség követ (Lapis philosophorum) nem tagadhatni. De ezen Problemával mind eddig tsak tudatlan kézi művesek, vagy legfeljebb olyan kezdő Tanulók foglalatostkodtak, kik a' Mechanikának első igazságai-val sem ismerkedtek meg. Fundamentomos, 's tudós Mechanicusok tudják azt, hogy semmi munkásság ok nélkül, sem a' munkásság okánál nagyobb nem lehet: mellyért azon problémának megfejtése is lehetetlen, hanem ha a' Természet egyarányt követő törvénye megszegetik, a' melly pedig zavar, 's tsuda nélkül meg nem történhetik. Ezen igazságnak által látására, szükség hogy az ember a' Mechanikának kezdő elementomin túl legyen, 's hogy az egész Tudományban meg lehetősen elő haladott legyen: mellyért kezdőket, 's szűk fejű embereket nagyon nehéz ama' problema megfejtésének lehetetlenségéről meggyőzni; mivel ezek az eleven képzelet, az önn szeretet, 's a' hiúság által megvakítottván, orvosolhatatlanok, 's egész élet-

többen el átsorognak azon a' szárhídon, mellyen előbb tovább keresztül kellene menni mindennek. Én magam megvallom, hogy életemnek 15 esztendejében épen azon a' hídon állván, ki találtam, legalább ki találni véltem a' Perpetuum Mobilét, épen úgy mint Peters Henrik Úr, 's több százak. Szerencsémre csak kevés ideig tartott tsábulásom, 's előbb haladván a' tudományban, már 16 esztendő koromban szégyenlettem magamat, és sajnáltam a' haszontalan idővesztéséget. (Baader József)

Természeti Tsoda.

A' Mammoth 4 lábú állatot ötször nagyobbak mondják az Elefántnál. New-York táján egy ilyen állatnak tsont-vázát (Sceleton) rakták össze 1803-dikban, hogy Angliába küldenek. Nagyon nevezetes az, hogy ámbár Éjszaki Amerikában igen sok maradványait találhatni is ezen állatnak, de hogy élne, többé még tsak nyomát sem lehet látni. A' fogak alakítása azt mutatja, hogy az állat a' húsevőkhez tartozott. Agyarai vagynak, mint az Elefántnak, mellyek a' test nagyságához vagynak mérsékelve: ez pedig 5—6-szor nagyobb az Elefánténál. Azt állítják bizonyos erősségekből, hogy az Európaiaknak ezen új világba lett első megszállásokkor még élt volna ezen állat neme. Morgan Oberster azt mondja, hogy ezen orias állat-

nak maradványi tsak Ohionak motsáriban taláztatnának, 's hogy az éjszaki tájakon elszórt fogakat az Indus hadakozók hordták volna oda. — Néhány esztendőkkel ez előtt egy Orosz utazó a' jeges tengernél egész állatra talált a' jég halmok között, 's annak tsontjait, 's vernyeges szőrét Sz. Pétervárába küldötte.

Közel a' Lengyel Wartenberghez, a' Scheuri téglá égetőnél felüle egy lúd fészkebe (1800-dik esztendőben) mint egyéb ludak szoktak, mikor a' tojás reájok érik. De a' lúd nem tojt egyet sem, 's nem is tettek tojást alája. Azomban Ő ki ülte még is a' kotlás idejét, melly után ősszel megöletett. Ekkor a' lúdban két kikölt liba taláztatott döngölve, mellyeknek kiformáltatások tökéletes volt, de a' mellyek őszve voltak lapúlva. Egész testök olyan volt, mint egyéb tojásból költ libáké, sárga pelyhes; de szárnyaikban rendes tollak voltak egy újni hoszsak. Túl rajtok még egy nagy tojás is volt a' melly egészen megkeményedett.

Új Találmány.

Apollonicon, egy olyan musika-szerszám, melly több musika szerszámokat egyesít. Egy ilyen masinát Flight, és Robson állítottak fel Londonban, a' Regens Herczegnek jótéviségéből, 's kérült 10,000. font

Sterlingben. A' kedvesség, mellyet ezen szerszám nyert, igen nagy. Mozartnak, Cherubinnak legszebb, 's legnagyobb darabjait a' legtsodálatosabb pontossággal játszathatni el ezen musika eszközön, mint egész orchesterával. Hat személyeknek kell rajta játszani, hogy a' bámitó jelenet következhessek. Néhány hónapok óta közönséges helyen hallatják, 's az a' szála, mellyben vagyon, a' nagy világ gyülekezetének helye. Azt mondják, hogy a' lelkes Mesterek, kik azt feltalálták, most azon dolgoznak, hogy azt Händelnek, Mozartnak, Haydennek, és Cherubinnak Symphoniáikhoz intézzék, 's télen által Concerteket adjanak vele.

Kérdések:

Ki látott kenderből Templomot?
Mi végre teremtetten Isten a' Czigányt?
Miért építik a' Templomot az út mellé?

Rejtett szó.

Gyenge, vizes, ropogós vagyok én, csak zsöl-
vel egészen
Mondj ki: de m-re tsavard, 's könybe bo-
rítja szemed.

Jegyzés. A' 31-iki Számban Mese:
Mák; Rejtett szó: Far, kas, farkas.

Hasznos Mulatságok.

(33.)

Triolet.

A' Jegy-Gyűrűhez.

Szép vagy, szeretnek ifjaink;
Szebb 's kedvesebb a' szép kezéből,
Mint czímetek, Királyaink! —
Szép vagy, szeretnek ifjaink.
Oh boldog ifju napjaink!
Mit érzünk e' szív-jegyéből!
Szép vagy, szeretnek ifjaink;
Szebb 's kedvesebb a' szép kezéből.

Sipos József
Szentesi Prof.

Egy érzékeny szívnek szomorkodá-
sa a' sírhalmok között.

(Madame Neckernek Cray Angolból Fran-
cziára tett fordítása szerint)

Itt várom a' szomorú harang' szózatját,
melly az elrepült napot bútsúztatja: a' böm-
bülő nyájak meudegélnek halkkal egyenet-
len lépéseikkel az akol felé; az elfáradt mun-
lás haza ér lankadtan szalma kúnnyójába:
változik az ég a' sötétnek borzasztó képére,
's rettentí képzelődésemet.

Oda minden varázsok a' mezőknek: komor tsend uralkodik körülem, melyet tsak néhány kedvetölt szárnyas állatka dongása szaggat félbe; az ő énekők meszsére elhallik a' mezőn, 's szomorú andalgásba merít, akár honnan hallik.

De ah, mi nyögés hatott fülembe! a' halálnak szomorú madara az, mely a' repkény körül folyta toronynak tetőjén huhog, 's az égig emeli panaszát: én zavartam meg annak az ő régi tsendjét, 's én háborgattam meg az ő árnyékos bokrának szentségét.

Halmokra költ a' moh. mely le porlott aggsága miatt, a' lombos fak alatt; itt a' vadon gyertyán, 's a' ciprus árnyéka alatt, a' hol a' falunak egykori földművelői nyugsznak: örökre elzárta őket az ő szűk hajlékok.

Az ör-kakasnak léles szova, a' madarak tsevegésök, 's a' pásztori musikának örömi éneke nem, egyik sem ébreszti fel őket többé az ő nyugalmoknak ágyából: nem kelnek fel ők soha, hogy bé lehellyék a' reggelnek illatit, melyeket Zefir hiába hordoz szárnyain.

Gyakran lehúllt a' dús gabona az ő éles sarlójok alatt, hódult a' föld az ő munkájoknak; 's diadalommal vezették haza szántó ökreiket. Hányszor nem nyögött éles bárdjok alatt az erdőnek ágaskodó tsere:

Nem világít többé nekik a' szenelőnek lobogó tüze, 's nem készít mezői vendégsé-

get a' szeretett feleség: 's nem gyönyörködnek ők többé kellemetes magzatjaikban, kik felemelt ártatlan kezekkel repesnek anyjokra, hogy annak tsókját megnyerjék.

Magas gög! mért veted te meg ezeket az ő munkáikat, az ő ártatlan gyönyörűségöket, 's az ő sorsok homályát? Miért hallgatja a' nagyság gúnyos mosolygással a' szegénynek rövid élettörténetit?

A' születésnek szerentséje, a' hatalomnak fénye, 's mind azon jóvak, mellyeket a' gazdagság, 's a' szépség adhat, egyaránt várják a' vég órát: minden ditsőség pályának sírhalom a' célja.

Nem zengenek a' mi Templomaink az ő ditséretökkel; nem emelt a' maradék szobrokat az ő sírok felett. Földnek Nagyjai! mért utáljátok meg őket?

De vallyon vissza tarthatnáé a' kevély sírhajlék a' holtnak végső lehelletit? Fel melegíthetné-e a' tömjénnek füsté a' meg hült porokat? a' vagy érdeklené-e a' ditséretnek hízkelkedése a' holtnak érzületlen fülét?

Talám egy olly nemes szív heverhet ezen gyűlölséges föld alatt, mellyet valaha menyeyi tűz lelkesített, 's olly kezek porlottak el alatta, mellyek Királyi pálczára, 's Apolló lantjára lehettek méltók.

De nem nyitá fel ő előttök az idő ragdmányaiból gazdagúlt. Tudomány az ő véghetetlen könyvét; megfojtá a' hideg szülkölködés lelkeiben a' nemes ösztönt, 's meg-

fagylalá még kútfejében a' teremő lelket,
melly nagy gondolatoknak ad életet.

Igy zár el ezer drága követ a' hegynek
homályos ürege; 's így párolog el a' pusz-
tában sok új szülött virágnak balsamillatja!

Nem uralkodtak ők a' lelkeken élies szól-
lásokkal, 's elméjükkel; 's megfosztá őket
sorsoknak alatsónsága a' nemes tettnek dia-
dalmától, meg a' hírnek ditsőségétől, 's at-
tól a' tehetségtől, hogy jó teteményeik ál-
tal egy édes mosolygásra indíthatták volna a'
szegénynek ajakait.

De épen úgy mint a' felsőbb erköltsi-
ségnek útja bészárva állott, épen úgy a' vét-
kek is meg voltak kötve ő előttök. Nem on-
tottak ők soha polgári vért, hogy a' thro-
nusra törjenek, 's nem zárták bé soha a'
könyörületesség előtt szíveiket.

Nem kellett nekik titkolniok az arca-
pirulást, 's ostromlani a' lelki ismeretnek
háborgását: nem tiprotta le az ő Musájok az
Isteni tömjénnek szentségét, hogy azt a' faj-
talanságnak, 's a' gögnek óltarán vesztegeté.

Úgy tetszik, egy bárdolatlan sírkő bi-
zonyítja beszédemet, 's néhány belévéselt
versek kéri az útasnak könyveit.

Ah! ki mondott le valaha minden vo-
nogatás nélkül hízelkedő életéről! kiadta fel
magát önn kényén a' hallgatásnak, 's feledé-
kenységnek ragadmányaúl! ki hagyhatná el
a' napot, 's az életnek melegét, hogy egy
hosszszú 's fájdalmas tekintetet ne vetne há-
tra!

A' lélek, bár el repült is, érzi még a' meghűlt szívnek vesztét; a' bé hűnyt szemek könnyvezést kérnek; felsíkölt a' természet a' sírnak fenekéről, 's felpattan néhány szikra még hamvunk közepette is.

Nekem, ki ezen megvetett hamvaknak emberiséggel adózom, 's ki azokat fel elevenitem verscimben, ha valamelly barátja a' magánosságnak, 's ha valamelly érzékeny szív valaha, épen úgy mint én ezennel, ide a' mezőnek kebelébe vonúl, talám kívánja megtudni nekem az én történetimet.

Meglehet egy pásztor, kinek haját megfejejítette az agg idő, örömmel fog annak felelni: „ Itt láttuk úgy mond, gyakorta ötöt hajnal piúltakor: midőn a' virág-főkről leverné a' harmatot szapora lépéscivel, 's úgy várná bé a' virágos dombon a' napnak keletét.

„Látod e' ezen völgynek végén ama' vén tsert, mellynek görnyedt ágai a' ditső árnyékokot vetik: ott szokta ő hallgatni a' patak-nak tsergedezését, 's onnan késérte szemével annak tsendes folyását.

„Sokszor tébolyga ő tsupa történetből az erdőben; egy fanyar mosolygás ült az ő ajakin; szólt néha, de szavai tördeltek, 's képzei ábrandozók voltak: sokszor annyira megtompúlt neki minden érzékenysége, mint annak a' nyomorútnak, ki ellen az egész természet fellázadott, vagy a' kit a' szcrelem gyötör, remény nélkül.

„De egy napon nem jelenék meg a hajnal pirúltakor; hiába hágott a nap is a horizonra, mert ő nem jött az erdőnek árnyékába, sem a pataknak partjára.

„Azonnal tudtomra adták a gyászének, 's a halotti készüllet, hogy ő nem él többé: láttam, mikor hozák halk lépésekkel az ő örök hajléka felé. Olvassd a Köbe met-szett verseket, elhidrom rólok a falevelet.

„Fogadd el őt kebledbe, őh jótévő föld! nem vadászta ő soha a szerentsének jó kedvét, sem a hírnek ditséretét; az édes komorkodás hirta őtet, 's méltóztatta a böltseség bár alaton volna is születése, felvilágosítani.

„Tetézte őtet az ég jó téteményivel, mert ada neki jó tévő és tiszta lelket. Nem volt neki szemkönyveinél egyebe, de a mellyeket soha sem vont meg a nyomorúttól: minden kívánsága egy barát volt, kit az ég meg is adott neki.

„Ne kérdezd az ő nemes tetteit, hogy fényt adj azoknak, de vétkeiket se vond ki a borzasztó rejtekből: Itt nyugszanak az ő vétkei, 's erköltsei atyjának és Istenének keblében, a félelem, 's a reménység között.

Constantinápoli Tulipán ünnep.

Tulipán ünnepnek neveztetik ez, mivel hogy a Tulipán virításakor tartatik a Nagy Szultánnak Háremében. A Háremnek kertét

ezen alkalmattal egész Theátrommá változtatják. Esik pedig az ünnep éjjel, melyet számtalan égő lámpások, színes métsék, 's üveg alatt égő viasz-gyertyák világítanak meg. Virágok edényekben egymásra halmoztatnak, 's a' felfüggesztett tükrökben ismét meg ismét előállanak. Apró partéskátkák kisebb, 's nagyobb ládákban fejer személyek által árultatnak, kik tsinos öltözetben tartják, 's árulják azokat. Erre az ünnepre behívja a' Nagy Úr a' Sultánnékat, hűgait, 's egyéb rokonait, kik, valamint Ő Felsége is, a' kalmárkodóktól apró partékákat vásárlanak, mellyeket egymásnak ajándékoznak. Nagy lelkűségöket éreztetik azon személyekkel is, kiket a' Nagy Úr arra méltóztat, hogy vele alkura mehessenek. Táncz, musika, 's játékok követik a' vásárlást, mellyek néha egész éjel tartván, örömet, 's gyönyörűséget terjesztenek, legalább ha tsak egyszer is esztendő alatt, azon köfalak között, mellyekben többnyire bánat, 's szomorúság lakozik.

Az Ai rest-állatnak vérforgása.

Egy szemfüles Seborvos Carlisle Úr nevezetes észrevételeket tett némelly lassú járású állatokon a' vérnek forgására nézve. Így p. o. a' Lemur tardigradusnak, 's a' rest állat mind két fajtajinak felkonczolásában azt találta, hogy a' vég-tagoknak (extremities) élet-ereik (arteriae) a' mint kimennek

a' törzsök-testből, azonnal számtalan apró egymás mellett menő ágatskákra oszlanak, miglen ismét folyamatjukban egy törzsökbe térnek vissza. Ez által úgy látszik, késleltetik a' vérnek a' lábra való tolakodása, melly a' lábnak lassúságát okozhatja. Egy olyan észrevétel, melly a' vérnek az inashús mozgására való befolyását világosítja.

A p r ó s á g o k.

Londonban a' tolvajságbeli mesterség már annyira ment, hogy arra a' kutyákat is megtanítják. Nem rég egy olyan kutya nagy figyelmetességet gerjesztett; mert úton útfélen az aszszonyoknak nekik ment, és kezök-ből az úgy nevezett Ridicul, és Necessaire táskákat kiragadta, s prédájával sebessen elillantott.

R e j t e t t s z ó.

Ötből áll az egész. Ha fejr, tsuda szinte előttünk.

Hárma elől kérdez; feje nélkül hátra előre Egy metsző szerszám; két végső szolgálai állat.

F e l e l e t e k : 1) A'ki a' Kender földön lévén a' faluba nézett. 2) A' falu végre. 3) Pénzéért. —

J e g y z é s : A' 52-iki Rejtett szó: Törzsa, Torma.

H a s z n ó s

M u l a t s á g o k.

(34.)

Természeti Ritkaság.

Fingal ürege Staffa Szigeten. Ezen jeles emlékezete a' föld alatti tűznek, melly a' régi időkben történhetett, olly szép rendet, 's tsudálatos egységet mutat, hogy illy természeti palotának látása a' leghidegebb érzésű szemlélőt is bámúlásra hozná. A' tudni vágyás, így szóll Banks Ur, 's az újság kívánás, hogy meglássuk, a' miről annyit hallottunk, már korán reggel fel költött bennünket, úgy hogy nap fel jött előtt dél keleti részében volnánk a' szigetnek. Itt azonnal váratlan pompa lepett meg, melly szerint a' szigetnek ezen része egész rendszlopokon nyugszik, mellyek közül többnyire mindenik magasabb 50 lábnyinál, 's mind nagy merő köveken (mint annyi basisokon) áll. Majd elértünk az üreg bemeneteléhez is, melly kétség kívül egy a' legfelségesebb jelenetek közül, mellyeket valaha útasok leírtak. A' képző tehetség alig festhet ezen üregnek mélységénél ditsőbbet, mellynek oldal falai több oszlop rendekből állanak, tetője pedig az oszlopoknak végeiből, melyeknek él kellett törniek, hogy az üreget

formálhassák. Valami sárgálló massa, melly tsepegő kő formán jő ki a' szegletekből, világosan mutatja az egyesülés helyeit, 's a' színárnyékozással nagyon gyönyörködteti a' szemet. Az üreg belől sehonnán sem világosíttatik a' bemenetelen kívül, de a' mi annál inkább segíti elő a' képzelődésnek báját. A' tengernek játéka (fluxus, refluxus) a' szüntelen való mozgás által ki üz ezen üregből minden rossz gőzöket, mellyért annak levegője tiszta, és egészséges. Toil Úr Linköpingi Püspök ugyan ezen üregről: „ Mennyire fénylenek, úgy mond, a' mi szemeinkben a' régieknek folyosóik (porticus) a' hozzánk jutott leírások szerint, 's mennyire el ragad gyakran a' bámulás bennünket némelly pompás épületnek oszlop rendjein. De ha az ember a' Staffa szigeten álló Fingal üregét látta, nints többé a' mit a'hoz hasonlítson, 's kénytelen megvallani, hogy a' Természetitek ezen építménye a' Longerie Colonadot, a' Sz. Péter Római Templomáét, sőt a' Palmirai 's Pestumi Colonadokat, 's a' mit a' görögöknek találmányos elméjük, költségök, 's izlésök alkatott; mind azt véghetetlenül fellül haladja. „ Faujes de Saint Fond így szól utazásában: „ Láttam sok régi Vulkánokat, pompás hídakat Basalt kőből, 's szép üregeket a' láva között, de soha sem láttam azok között, mellyet evvel öszve hasonlíthatnék, 's a' mi mind az oszlopok tsudálatos rendességökre, mind a' boltozatnak má-

gasságára', a' formára, a' tsinosságra, 's az egyenlőségre nézve a' mesterségnek remek műveivel annyira vetekednék, úgy hogy épen nem tsudálhatni, hogy azt a' hagyomány egy Hősnék (Heros) lakó helyévé tette legyen.

A' bemenetele ezen természeti Palotának szélességére nézve 35; magassága 56, melysége 140 láb. Az egyenest álló oszlopok tökéletesen rendesek, 's a' boltozat felé 45 lábnyira nyúlnak fel. A' boltozatnak hajlása két különböző görbe linea, mellyek mintegy természeti Frontot formálnak. A' kárpítja ezen hajléknak több apró jobban, vagy kevesbbé hasonló prismákból áll, mellyek valamelly sárgás massa által foglaltatván öszve, szinte valami kirakott (Mosaicum) boltozatot képzeltetnek. A' tenger elépi annak fenekét egészen, úgy hogy a' bemenetelnél 15 lábnyi mélységű víz áll. Mivel pedig az szüntelen mozgásban vagyon, annak habjai a' falakhoz ütödvén, tajtékznak. A' nap világ gráditsonként fogy, a' mint beljebb hat az üregbe, melly által újabb ingerlő jelenet áll elő. — Jobb oldalán az üregnek bé lehet menni is, a' hol a' víz fellett kiülő kövek állanak, 's valami pallótskát formálnak. De ezen út befelé mindég keskenyebb, 's a' menetel rajta annál nehezebb. A' ki belé megyen, meztláb kell neki inkább mennie, mert a' kő néhol nedves lévén, nagyon siklik, egyébaránt is jó erővel birjon az ember, ki a' tengernek árad-

takor hémenni merészel, mert a' szüntelen való fogódzkodás miatt, főképen minthogy az oszlopok is meglehetős hidegek, könnyen görts állhat a' kézbe. Troil Úrtsónakon járta meg ezen üreget, melly, hogy a' tenger olyan tsendes legyen, alig történhetik meg 10 esztendő alatt egyszer. Az üreg belső végén, azt mondja Troil Úr, valami más üreg vagyon a' víz alatt, mellyből ha a' víz azon feneketlen mélységbe önt, valami kedves mormolás hallik. Egy más részében az üregnek valami kisebb tsatórának vagynak, mellyeken a' nagyobb nyílásokon beömlött víz ismét vissza jő, mellyből lehetséges, hogy ha a' tenger nintsen nagy mozgásban, tsupán a' nehézség miatt leszakadt hullámok a' levegőt hozzák mozgásba, 's az által valami kellemetes hangot okozhatnak. Ebben az esetben hasonlítna az valami természetes orgonához, mellyből azt is ki lehetne húzni, miért nevezik ezen üreget a' régi Persa nyelven musikáló üregnek (Staffa szigete Angliához tartozik)

Az Ércz - vegyítések.

Az arany és az ezüst mind a' pénzverésben, mind az ötvös munkákban is többnyire rézzel vegyittetik, részint azért, hogy a' pénznek azt a' belső bötsöt lehessen adni, a' melly kívántatik (ekkor neveztetik a' réz

pótoléknak, (alliage) részint, hogy a' lágyabb érczek e' réz által keményedjenek.

A' végre, hogy az ilyen vegyítéseket meglehessen ismérni, 's különböztetni, bizonyos elmebéli (idealis) mértékek hozattak bé a' mesterségbe. Így az ezüstnek a' rézzel való vegyítése, félfontot vévén fel, a' mi egy Marcának neveztetik, jelentetni szokott Tizenkettőd (Denier) által, millyen egy Marcában 12 vagyon, 's mindenik 24 grán foglal magában. Ha már mondaná valaki: Ebben az ezüstben 11 Denier, 's 23 grán ezüst vagyon; az ilyen ezüst nagyon finom, mellyben félfontnyiban tsupán 1 grán pótolék volna. — Az arany vegyítése Karatokra számláltatik. Egy Marca arany gondoltatik 24 Karatból állani, a' melly ha minden pótolék nélkül volna, az arany tiszta arany, mellynél jobb nem lehet. (A Karat csak törött számok szerint különböztetik $1/2$. $1/4$. $1/3$. $1/16$. $1/32$. Karatra. Még ezen kívül különösen az ötvös munkáknak az ezüstre nézve más vizsgálatások is vagyon, a' melly amannál sokkal közönségesebb. E' szerint egy Marca ezüst (félfont ezüst) a' maga 16 latjára osztatik, mellyből a' pótolék többnyire egész lat számot teszzen. Így p. o. Ha egy Marca ezüstben 2 lat réz volna, kikellene venni a' kettőt a' 16 latból, 's maradna ott 14, midőn az ezüstöt XIV. próbásnak mondanók. Ha 3 lat réz volna benne, akkor (16—3) volna az ezüst XIII. próbás. Mennyi volna

hát XI. próbás ezüstben? kikell a' próba számot 16-ra sütni, és így 5 lat réz volna a' 11 lat ezüsstel keverve. — Az aranyban ezt nem próbának mondjuk; hanem Karatnak, 's nem 16-ra számlálunk; hanem 24-re, úgy hogy valamint a' XVI. próbás ezüst a' legtisztább, minden vegyíték nélkül, épen úgy a' XXIV. Karatos arany (egy] Marcában).

Tserből meleg-ágy készítés.

Legjobb meleg-ágyak azok, mellyek Varga tserből készülnek, mert nem tsak oltsók: hanem valóban tartósak is, mellyek félesztendeig is megtartják a' meleget. Ennek készítése a' következő: Helye, felvése olyan legyen, mint más meleg-ágyakról mondtuk. A' gödör szélére, 's hosszára nézve, olyan nagy, a' mint tetszik; mélységére nézve pedig, a' mint mondatott. Belőlről is meg kell bérteni deszkával, hogy a' hideg föld el ne vegye melegét. Kőfalas kerítés nem jó volna, mert az meghütené. Mindazáltal a' téglá nem volna olly káros, mivel hogy az nem igen vastag, 's nem sok meleget venne el; azon kívül tartósságára nézve hasznos is volna, a' mennyiben a' deszka tsak nem minden két esztendő alatt megrothad.

Ha evvel próbát akarna tenni valaki, vegyen fris tsert, melly legföljebb is tsak

14. nappal került ki a' törőből. A' fekete, vagy legalább megbarnult, rakáson álló Varga tser erre a' végre semmit sem ér, mivel az a' szabad levegőn forrásba menvén, vagy az eső által nagyon megnedvesedvén, minden melegségét elvesztette. Ha a' tser a' gödörbe hányatott, azt egymástól el kell szítani, 's kevéssé megnyomogatni. Erre, ha 3. vagy 3 1/2 lábnyira öszvehordatott, 's elégyengettetett, szalmát kell hordani, melly amaszt egészen befödje. Ezt tsak azért kell tenni, hogy a' majd fellül tétetendő föld (8. hüvelyknyire) a' tser alá ne szálljon. Így ha annak melege elmúlt, 's szolgálatját megtette volna, a' földet szépen leszedhetni róla, midőn a' tser újabbal végyítettvén, ismét új szolgálatot tehet.

Az ilyen tseres meleg ágyakba bízvást lehet ugorkát, dinnyét, 's egyéb fazékban; vagy tsüporban kikelt növényeket ültetni. Még jobb pedig ilyenkor, eltörni egészen a' tserepet, 's a' benne volt földdel együtt ültetni bé a' plántát a' meleg ágyban azon végre tsinált gödrötskébe; mert így a' plánta marad az anya-földben, 's növése meg nem gátoltatik. Ha a' tserre nem tetszenék semmi földet hinteni, a' fazékban, 's ládában lévő növényeket tsak úgy is bélehetné abba fészkelni, mert azoknak gyökereik az edénynek lyukain is felkeresnék eledelőket. Az öntözéssel nagyon vigyázva kell bánni, ne hogy a' sok nedvesség egészen elvegye a' tsernek

melegét; melly végre vagy napon állott, vagy meleggel vegyített vizet, 's azt is nagyon kimélve kellene reá lotsolni. A' födéltre nézve nintsen semmi külömbség. Egyébaránt az igaz, hogy a' Varga tseres meleg-ágy nem ad annyi meleget, mint az, a' mellyet lóganéjjal kiszítenek: jobban lehet azt mégis ajánlani, mivel hogy tovább tart, és nem okozhatja azon kárt, a' mi a' lóganéjos meleg-ágyból mulhatatlanul következnek, ha első heve el nem mellőztetik. (Landwirtschaftliche Zeitung von Schnee).

Apróságok.

Egyik Királyi Herczeg Angliában leakarrá festetni Heident, de annak ábrázat vonásai két ízben is olly komorak valának, hogy Reynolds Képiró a' Herczegnek panaszt tenni kénytelen volna, hogy el nem találhatná. Erre a' Herczeg egy szép német leányt oda rendelt azon esetre, ha ismét olly komor lenne. Harmadik ülésben is ránczba húzta arczáját, mellyre a' Képiró a' kárpit megül előhozá az eleven képet, 's annak beszédei Heident egészen fel derítették, 's jobb móddal le lehetett festeni.

Rejtett szó.

Angyali vendégség vagyok. Egykor pusztai étek.

Fej nélkül nevemet hordja leányka ma is.

Jegyzés. A' 33-iki Rejtett szó: Holó, Olló.

H a s z n ó s M u l a t s á g o k.

(35.)

Nyelvbéli Visgálódások.

Nagy szerentsége a' Magyar nyelvnek, hogy sem Iróink között nem támadhatott még egy Dictator, sem felsőbb Hatalom által nem állíttatott egy Academia, melly a' Nyelvnek törvényt szabjon. Mind a' kettő előtte volna nyelvünknek szép tulajdonait; mivel eddig sem a' Nyelv Philosophiája kifejtve nem volt, sem Régiségeink nem voltak ismértesek. Ezeket kívántam én tehát Hazánkfiával megismértetni, hogy amannak kifejtődését segíttsem. Illy czélból közlöttem mind Zsoltároból, mind a' Bibliából némelly darabokat, 's jegyzéseimmal a' különösségekre figyelmetesekké tettem Olvasóimat. Tek. Kazinczy Ferencz Úr az utóbbi darabot észrevételeire méltónak tartotta. Azon tekintetből, mellyel ezen Tudós-Hazafinak munkái eránt viseltetem, ide foglalom Eszrevételeit, 's hogy Erd. Olvasóim választhassanak, hozzájok kaptsolom az újabb Eszrevételeket.

Tek. Kazinczy Úr Eszrevételei.

Kérdésbe vétetett (Hasznos Mul. Más. Feleszt. 28-dik szám alatt) fia van e' jól

mondva, 's írva, vagy fíja? 's a' kérdő az elsőbbet vette jónak, még pedig úgy, hogy a' fíj át kárhoztatta is. Úgy látszik, a' dolog ellenkezőképen vagyon. Visgáljuk meg, mit kíván a' szokás, a' szebb hang, a' nyelv törvénye.

1) Kétes esetekben látnunk kell: mi vétetik jónak a' hasonló esetekben. Nem mondjuk mie, valamie, holmie, semmie; nem bú a, kocsia, kapua, földie; nem elee, nem Pálffia, nem Dezsöffie nem Faludia, nem Bessenyeie, hanem mind ezeket j-vel. Az eggy eléggé isméretes szidalom phrásisában beste kura (vagy kara) fia maradott ki a' j, nyilván, mivel az indulatai által elkapott érzés, hogy magát becsülőhöz nem illik alacsony szót pengetni ajakin, 's az ilyen inkább akara rosszszól szólni mint oktalanúl, 's örült, hogy a' rosszszól szólás elismérhetetlenné tette a' mosdatlan szót.

2). Az itt említettek helyébe a' Grammaticus a' Suffixumos infinitivet e n n i e 's a' t. hozza fel, de úgy tetszik, nem szinte alkalmatosan; mert bár ez a' ragaszték is tagadhatatlanúl az ő névmásból ered, mint a' ja és je a' nevekben: ez ígei ragaszték, az névi; 's minekutána látjuk, hogy a' j az igékben is mindenhol megjelen, csak ez egy esetben nem: azt kell állítanunk, hogy nem ez szabás; hanem hogy ez kivétel a' közönséges szabás alól.

3). A' szebb hangzás ugyan ezt kívánja, mert két magánhangzó egymás mellett hézagot ejt, azt pedig, valahol a' törvény szorosan nem kíván egyebet, kerülni fogja minden, a' kinek hallása vagyon.

4) Így parancsolja ezt a' nyelv törvénye is. Fenn van még, noha ritkán fordul elő a' beszédben, a' fiúja. Ki fia ez? cuius est filius? ki fiúja ez? cuius est puer? Igen helyesen hozza-fel a' Grammaticus a' hiú szót, mellyből hiúja leve, és a' mellyből az ú épen úgy hulla-ki, talán mivel a' Synzesis egyik nemével, a' hiatuson segíteni akara a' nyelv, 's itt csak azt a' meg tévedést kell kimutatnunk, hogy híjom, híjod, és híja igen jól vagyon mondva, épen úgy a' hogy az alja suffixumos szóból leva aljam, aljad, és alj, 's innen aljasodni, elaljasodás, nem alasodni; amonnan hijányos, és így hijány is.

5) Ugy látszik, a' mi Grammaticusunk magyar szónak veszi a' fi-t. illyet Lexiconunk, össze forrasztás nélkül nem ismér. Egy fi jött velem szembe, két fi-é ez a' falu, három finak jutott osztályba, egy fit megfogadtam; te fi, magadra vigyázz; e' fitől el vették a' lovát, 's így a' többes számnak minden esetiben, nem magyarul van mondva.

Észre vételek ezen észre vételekre.

1) A' szokás Bíró nem lehet: mert annak ítélete tétováz; 's gyakran egy öszveség (mint a' módi lelke) oda hajthatná annak kedvét, a' hová tetszenék, 's törvényt sza-

batna vele, minek előtte a' per felvételnek. A' szokás kiüti a' szokást, mint a' szeg a' szeget. Volt olyan idő, mellyben házavá, semmivé, jó izüvé, tiltá, mondá, 's a' t helyett: h a z ó á (Allocutio Funeris longiori. Antiquitates Literaturae Hungaricae. Volu. I.) semmié (Codex MS. Transl. Bibl. nem egyszer!) jó izüé (Telegdi) tiltóá, mundoá (Allocutio funeris) írták, 's talán mondták is. Ma nem így! 's méltán nem így! De hát a' mai szokás igazíthat-é pert a' kétes esetekben? Ha egy tudós idegen tsupa szokásból akarná megtanulni a' Magyar nyelvet, mi sokszor fenn akadna, mi sokszor elbámúlna a' szokás makats kényén! sor, bor, kar, far, szag, tag, mag; mennyire hasonlók így, 's mennyire különbözök a' szokásban! a' Magyar pedig ezeket szokásból tudja: sora (sorja is van a' köznép szájában), bora; kárja jó, kara nem; fára jó, farja nem; szaga jó, taga is jó (de mondják még is szagja, tagja) magból pedig tsak magva jó! — Kétes az eset; a' példák hasonlóak; a' szokás különböző!

2) A' másik Grammaticus, a' ki a' fiúról beszélt, abban hibáz, „hogy infinitivet hoz nomen helyett”. Nem abban! mert ha a' ja jē ragaszték: itt is, amott is épen az, 's természetének is ugyan annak kell lenni, és tsak hasonló esetekben szenvedhet kifogást. Így egyenlően ki marad az öszve kötő j. mind a' névben, mind az igében a' gy után: agya, begye; vegy-e, tegy-e (a' mellyek-

ben pedig a' vegy, tegy valóságos törzsök, épen úgy, mint az esz, egy - az enni igéhez); 's az sz, s, z betűk után, p. o. esze, keze, keze; eszi, veszi, teszi, keresi, nyessi, nézi, érzi, 's a' t. (szóval a' vékony hangos igékben, mellyek a' ja je ragasztékot megvetik, 's épen azért az ő birtokot i betűre változtatták; holott a' parantsoló mód j formálóját vagy változás nélkül: törje, verje, vagy változással keres - s - e, néz - z - e 's a' t. nem ellenzik). A' magán hangzókra nézve is hasonló a' törvény: ló mivel v betűje hever, valamint lö is, v - vel fog a' birtokos ragasztékhoz köttetni: lova, lövi. Nem külömben, ha az ige i betűje el lehet a' j foglaló nélkül, p. o. ennie, innia: ebből a' névre is következtetést húzhatni, hogy talám az is el lehet, 's ha nem mindég, legalább a' felhozott példában, fia, hia. Más volt tehát a' hiba, a' 28. szám alatt, t. i. ez, hogy a' fontosabb erősség a' f i j a m b a n l é v ő j szükségtelenségéről kihagyatott, melly szerint annak törzsökét nem fi - nak, hanem fiú - nak kell venni, 's mint u - b a n v é g z ö d ő t a v v a l v é d e n i, h o g y ő i s (p e r a n a l o g i a m) v a l a m i n t b o r n y ú, f a g g y ú, f a t t y ú, g y a p j ú n e m t s a k a z u - t v e t i e l a z ö s z v e t é t e l b e n (b o r n y a, f a g g y a ' s a' t.) h a n e m a' j - t s e m v e s z i f e l.

3) A' szép Hangzás nagyon sok törvényt ront, a' mit neki gyakran elnézünk, mint Athén Alcibiádesnek. De ebben is határ van. Több szépséget kell látni a' szóban a' tsupa hangzatnál: mert ez, mint musika tsak

fülünket gyönyörködteti (ha nyílt fülünk vagy): holott ellemben annak jelentése, képe, rokonsága a' rokonokkal (Etymologia) 's hasonlósága a' törvényesekkel (analogia) mind olyan tulajdonok, mellyek egyenesen magát a' szépnek érzését (ha van szép érzésünk) 's magát a' lelket érdeklik. A' szép hangzás csak a' fülben tseng; de a' szónak helyessége túl hat a' füleken, 's minden lelki tehetséget mozgásba hoz. A' Magyar nyelv a' szép hangzásnak, hajdan! igen sokat áldozott (ez szült a' nyelvben két Dialectust, a' közönségest, 's a' tsinost) különösen a' két magán hangzóban sokan megakadtak, innen mondta Medgyesi: sürűven, példavúl, illendövül; Lépesi lakóvúl, a' hová szállóvúl befogadtatik; mások egyenlőjen, együgyűjen, millyeneket mennél régiebb kéziratokat vizsgálunk, annál többször találunk. Kírontaná el a' névszó birtokos esetét mai nap a' közbe szúrt j-vel: Garájé, ketskéjé, hollójé (e' helyett: Garácé, ketskée, hollóé), vagy a' többes szám birtokát: munkáji, zászlóji (e' helyett: munkái, zászlói); legalább írásban? Szó középén, és így egy szóban nem is igen rúta az öszve ütköző magán hangzó (a' Joniai Dialectus ezt kereste) főképen, ha a' magánhangzó különbözö: p. o. fiam (Deákul is meg van ez; a' görögnél pedig hány *ia*-ban végződö szó): két szóban rútabb a' hézag, ezt a' Deák elidálta, a' Görög apostrophalta; a' Magyar elkerülheti.

4) Ez a' pont semmit sem próbál a' közelebb mondottak után.

5) Ámbár nints reá szükség, hogy fi is legyen, még is meglehet mutatni, pedig a' szokásból, annak öszve forrasztás nélkül is léttét: mert hogy két három példa elég legyen, ilyen a' firól, fira, 's ilyen a' derék fi! — Hát ha még azt mondanók, hogy fiú valóságos adjectivum!!

A' Belvedéri Apollo.

Apollónak ezen álló képe legfelségesebb ideálja a' mesterségnek, a' régiség minden maradványi között, mellyeket az új világ láthatott. Annyira fellül haladja ez minden más képeit Apollónak, a' mennyire Homér Apollója egyéb utána élt Poétákét. Az ő természete több mint emberi, 's állása isteni nagyságát mutatja. Örök tavasz, mint a' boldog Elysi-umoké, kellemes ifúsággal ékesíti az ő ért korának férfiúságát, 's édes nyájassággal játszik az ő testének kevély alkatján. Menj a' testetlen szépség országába, 's próbálj egy mennyei valóságot teremteni lelkedben, hogy lelkedet természet-haladó szépséggel bétölthessd: mivel itt semmi halandót, semmi emberi gyengeséget nem találsz. Semmi ér, semmi in nem hevíti, 's nem feszíti ezen testet, hanem egy mennyei lélek öntött ki annak egész teljességén. Épen kevéssel ez előtt Pythont űzte, ki ellen legelsőben voná fel ivét, 's már elérte azt mindenható lépéscivel, 's leterítette maga elejébe. Az ő méltóságos tekintete, győzedelménél sokkal feljebb, megelégedésének magasságát jelenti: megvételül az ő ajakain, 's az ellenzés, mellyet bá-

szív magába, felfúja orrának lyukait, 's felhat egészen kevély homlokáig. De a' béke, melly azon, tsendes boldogsággal lebeg, a' által meg nem háborodik, 's szemei teljesek édes kellemmel, mint a' Musák között, kik vele ölelkezni kívánnak. Jupiternek minden képeiben nints annyi nagyság, mint fiának ezen képében, kinek arczáján a' több Istenek szépségeik, valamint Pandoránál, teljes öszveségben egyesülnek. A' Jupiter homloka, melly épen a' Böltseségnek istennéjével vajúdik; szemöldöki, mellyek egy pillantattal jelentik a' mindenható akaratot; a' Királyné Isten Aszszonynak szemei, mellyeket a' méltóság kidülleszt; 's egy olyan száj, melly a' kedvelt Branchusba bájt, 's szerelmet lehell. Lágy haja játszik az isteni fő körül, mint a' nemes szőlő-veszszőnek gyenge fonáljai, melylyeket a' tsendes szellő lenget: mintha az isteni kenettől fénylenék, 's fő tetőjén a' Gracziák szedték volna fürtökbe. Nints etset, toll, 's nyelv, a' melly ezen képnek báját ismét lefesse, leírja, vagy kibeszélje, úgy hogy mind azt, a' mit róla mondhatni, tsak lábai előtt kell le tenni, valamint azon koszorút, mellyet az áldozó az istenek lábaikhoz tett, ha azoknak fejüket fel nem érhette.

(Winkelmann)

Rejtett szó.

Egészen kíván a' leány; de ha fejem elveszed
Még akkor is a' korsódat hasznossá tsak úgy
teszed.

De g y z é s. A' 34-ik Számban: Rejtett szó:
Manna, Anna.

 Az Egyházi Ékesen-szóllás.

Az Istennek létele, 's az erköltsi valóknak lelki világok, 's ennek örök folyamata legfőbb Dogmái minden vallásnak. Minden Hit ágazatok, igazságok, mellyek azokkal akár mint főtételek, akár mint következetek öszvefüggenek, tárgyai az Egyházi Ékesen-szóllásnak. Innen az Egyházi Ékesen-szóllással tsak az bírhat, a' kiazon igazságokat úgy tudja elő adni, hogy mind az értelmet világosítsa, 's győződést szerezzen; mind az érzést, ennél fogva az ízlést, 's főképen az akaratot oda hajtsa, igazgassa, a' hová a' cél kívánja. Célja pedig annak az ünnepelő ájtatosságnak legmagasabb felemelkedése.

Az egyházi Beszéd tehát nem tsupa tanítás, hanem egy olyan beszéd, mellynek a' külső Isteni tisztelet céljával meg kell egyezni. Tárgya annak az egész Vallásnak köre, Ember, Emberiség, Világ, végetlenség, Istenség.

Az Istenlétte megmutatására az Egyházi Beszédben nem volna tehát elégséges semmi szemlélődő erősség, nem még a' termé-

szet rendből vétetett okok sem; hanem az erköltsi kútfők leghathatósabbak ezen végre. Ezeknek megértetésökre, 's megfogatásokra az Egyházi szószóllónak tsupán maga erköltsi érzését kell egészen feleleveníteni, hogy az által másokat is indíttson. —

Az Emberiség tsak azon tekintetekben lehet tárgya az Egyházi Beszédnek, a' mennyiben az a' szabadság, az okosság, az erköltsi törvények, 's a' fő jó megfogásával öszvekaptsoltatik. Erre nézve is nagyon helyesen teszi az Egyházi szószólló, ha olyan erősséggekkel él, mellyeket minden hallgató magában talál; úgy mindazáltal, hogy azok a' tiszta keresztény Vallásnak hit ágazatival nem tsak megegyezzenek; hanem azoktól nagyobb fényt, világosságot, 's indító erőt nyerjenek. — Így leszén tökéletes meggyőződés az értelemben, ha a' mit tulajdon lelki ismertetünben találunk, az Isteni Kegyelemnek titkai között is felfüldözve látjuk.

A' Világról tsak annyiban beszélhet az Egyházi szószólló, a' mennyiben az az erköltsi valóságok tselekedeteikbe bé folyhat; és a' mennyiben azta' véghetetlen Böltseség és Hatalom olly méltósággal 's olly renddel állította elő, hogy abból ötet az ő végetlensége szerint megismerhetni. Tsak ilyen tekintetben lehet azt a' magasztalás tárgyává tenni, különben tsupa bámúlást okozhatna.

Az Istenség leginkább tsak úgy lehet az Egyházi beszédnek tárgya, a' mennyiben ő, mint tökéletes szentség az erkölcsi világot annak céljára kormányozza.

A' jövőendő élet megfogása legjobban megfelel az Egyházi szószólló céljának, ha azt úgy adja elő, mint egy olyan szakaszt a' lelki életnek, mellyben ez a' Fő jóhoz véghetetlenül közelít. Ezen pontra nézve az Egyházi szószóllónak tehetségétől függ, minden dolgot a' mi kit kit legközelebbről illet, úgy adni elő, hogy az a' lelket, és a' szívet a' vallás hit ágazatival szép megegyezésben, nem tsak meggyőzze, hanem a' félelem, 's a' reménység által felelevenítse, és meghatározza.

Mind ezen Egyházi Beszéd tárgyai felveszik az ékesenszóllás törvényeit, a' mennyiben azok mind az értelemre nézve (theoretice) mind a' tselekedetre nézve (practice) felségesek. Az értelemre nézve, a' mennyiben mind azon tárgyak által, ismérő tehetségünk véghatárra vezettetünk, midőn tehetetlenségünk érzése, hogy t. i. a' véghetetlent nem ismérjük, egy felszökés által azt a' maga ideaja szerint még is megfogja; a' tselekedetre nézve pedig, a' mennyiben a' Világ végetlen alkotójának, az Istenségnek, az örökké valóságnak ideája most le ver, majd ismét fel emel bennünket. A' leg főbb Themája tehát az Egyházi szószóllónak az Egyházi Tárgyakat a' magok Felsőségében adni elő; úgy mindazáltal

hogy azt mindenkor az erköltsiségek nagyságára vezesse. (Heidenreich).

A' veteménynek elváltozása.

Junius havának végén 1758 esztendőben Coppenhágában egy konyha kertben néhány zab-magokat úgy vetettek el egy darab földön, hogy egymástól mind távul esvén, nagyobb szabadsággal tenyészhessenek. A' zabnak szárai jól fel nőttek; de a' mellyeket több ízben le vagdaltak, ne hogy kalászába mehessenek, a' mit csak a' következő (1759) esztendőben engedtek meg. De ekkor az többé nem volt zab, hanem a' mit a' kévések gabona roszsnoknak (*bromus secalinus*) neveznek.

Minekelőtte a' fűvészség, mint valóságos Tudomány ki tökéletesedett volna, közönséges vélemény volt az, hogy a' búza, gabona, árpa, konkoly, roszsnok (*bromus*) és a' zab egy fajtát (*species*) tennének, mellyek tsupán a' roszsz föld, 's a' roszsz munka által változtatnák formájokat: úgy hogy a' búza zabbá leane, 's viszontag a' zab búzává válhatnék. A' Természet vizsgálók észrevételcik ezen véleményt egészen utálatba hozták: mivel ők azon felfödözést tevék; hogy a' növény fajok épen annyira különböznek mivoltok szerint, mint az állat fa-

jok, 's hogy a' legkissebb magvatska is magában foglalja a' fajnak tulajdonait.

Némelly Svéd Tudósak merészlették ellene szegezni magokat ezen új felfödözésnek, 's folyamodtak a' tapasztaláshoz, mint a' természeti igazság ismeretének egyetlen egy kútfejéhez. Ugyan azon észrevételeket megújították a' Saxok is, még pedig hasonló szerentsével. De a' melly tapasztaláson épült értelmet, mint természet törvényével ellenkezőt sokan sokféle ellenvetésekkel akartak megtámadni. Több ilyen nehézségeket együtt láthatni Bogilas Hornborg Úrnak, Orosz Tudósnak 1757. esztendői Thesisében, melly Upsalában Linnaeus előlülése alatt megvitatás alá hotsáttatott.

„Ha az ember vizsgálja a' növevénynek szaporodását, úgymond Hornborg Úr, láthatni, hogy a' szár elágazik, az ágak bogakre mennek, 's ezek ismét bimbóra; hogy ezen bimbók nem egyebek tsupa megrövidült ágaknál, hogy az ág magában zárja a' kis bimbót, melly két esztendő alatt ismét ágá válik, úgy hogy a' növevényes élet (vegetatio) 's az idő tsak nevelik, 's tsak fejtegetik a' kis fát, melly már bimbójában is magában foglalja a' maga nevekedésének részeit. Innen, maga a' mag is, mellyből a' kis fa kibontakozik, egészen magába zárja azt; ezen mag pedig benne volt már annak a' fának magvában is, a' mellyen ő termett, úgy hogy a' növevény ismeretes formájának

meg kellett lenni igen igen kis formában a' fajnak legelső magvában is. És így minden növevénynek meghatározott formája vagyon mellyet el nem változtathat. — „Ezen erősség szépnél látszik, így szól egy Franczia, de ha szorosabban megvizsgáljuk, hibásnak fogjuk találni. Némellyek azt állítják, mint Hornborg Ur, hogy minden bimbó (tsira) magában foglalja a' fajnak minden tagjait (individua) mellyeket ő hozni akar; mások azt mondják, hogy minden növevénynek magvai mint egy elszóratva vagynak a' természetben, mellyek a' nedvességgel együtt felhatnak a' növevénynek szálai (fibrillae) közé, de a' mellyek csak akkor bontakoznak ki, ha a' növény formájokkal, 's tulajdonságaikkal megegyező. A' harmadik vélekedés azt tartja, hogy a' tsira magában a' növényben formáltatik, 's hogy a' növényes élet nem szüntelen kifejtődés. Még a' Tudósak nem döntöttek el, mellyik legyen legjobb ezen három vélemény közül; de a' harmadikból könnyen ki lehet következtetni, hogyan történik a' magnak elváltozása. Ha a' növény többször levagdaltatott, annak élete mind annyiszor megháborgattatott, folyása megváltozott, 's következésképen megváltoztatta szüleményét is. A' két elsőbb vélemény a' vetemény elváltozásával, első tekintettel ellenkezni látszik, de ha a' zab tsirája kifejtődésében változás eshetik, a' szárnak elvagdálása által, ezen változásnak annyival inkább nagyobbnak kell lenni, mennél több-

szőr tétetik rajta a' vagdalás, 's végre a' plánta csak nem egészen ismételtené válik. Ha az ilyen elváltozott növénynek magvát elvetnők, 's a' belőle kinőtt növényvel megújítók a' vagdalást, még jobban is meg kellene annak változnia. A' szemre oltás egy próbája ezen igazságnak.

„Sok réteket több ízben lekaszálnak, azt mondja Hornborg Úr, és még sem látni, hogy ott új füvek származnának a' növényes élet megháborodásából: de rendesen akkor kaszálják a' fűvet, mikor az érettségre jutott, midőn többé nem változhatik. A' zabnak elváltozását nem lehet a' fűre alkalmaztatni: noha ki vizsgálta valaha, hogy a' réten is nem történnek é hasonló változások.

Hornborg Úr össze hasonlítván a' zabnak részeit a' gabonáéval, azt mondja, hogy semmi hasonlóság nints közöttök 's hogy mi voltok szerint különböznek. „Az igaz, hogy ha a' sornak végsőit vesszük, az egészen lehetetlen; de ha a' rozsnokot (bromus) vesszük 's egyfelől a' zabhoz, másfelől a' konkolyhoz vesszük, majd a' konkolyt az árpához, az árpát a' gabonához, 's ezt a' búzához hasonlítjuk, mind jobban közelítenek egymáshoz, egyik a' másikra könnyebben által változhatott; kiváltképen, ha meggondoljuk, hogy minden vetéseink tökélfetesedtek a' művelés által, 's csak nem egészen más természetre változtak. Mennyit tegyen pedig a' művelés, meggyőződhetünk csak az

egy kerti salátának példájából is, mely úgy, a' mint vagyon, épen nem találtathatik vadon, úgy hogy azt tsupán orvosi erejéből, virágából, 's magvából ismerhetni meg egy vad növényben, mellynek tüskés levelei vagynak, 's formája a' salátáétól nagyon különbözö. Ezen jegyzések szerint nem lehet a' növényeket az állatokhoz hasonlítani, mellyeknek fajtaik sokkal állandóbbak. Mind azáltal itt is sok változások vagynak. A' fekete embernek bőre fekete, ajaka széles, haja rövid, mint a' gyapjú; ha pedig fejét néppel házasodik öszvé, negyedik, ötödik ízben megfejeződnek a' magzatok, 's hajok meg nő hosszúra, és ajakaik vékonyabbak.

Kérdések. Mi az? Ha leteszik is sír, ha felveszik is sír:

Mi az? Fán víz, vizen kö, kövön vas, vason hús.

Mi az? Két szörös között egy mezítelen.

Rejtett szó.

Hegyről völgyre leszáll, sik földön szinte nem áll meg:

Fordittsád vissza, majd segédelmet imád.

Jegyzés. A' 35-iki Rejtett szó: Szép, ép. —

M u l a t s á g o k.

(37.)

Az Austriai Tsászárságnak Iskolai jó teteményei.

A' Bétsi Univerzitásban 1800-dik esztendőben az iskolai esztendőnek utóbbi felében az első esztendőbeli Philosophusok voltak 193, kik közül tsak 2 idegen volt. Ezen Tanulók közül azon kívül, hogy 44 a' hónapos tanításbér (Didactrum) alól felszabadított, 74-en stipendiumot húztak, melly öszveséggel 5,877 forintra ment. Az ilyen stipendium a' cursusnak felsőbbsege szerint mindég nevededik, úgy, hogy a' Philosophiának 2-és 3-dik esztendejét, bár a' Tanulók fogynak is, bizvást reá betsülhetni 6000 forintra. És így a' Philosophiában körül belől 17,000 forintra menne a' jótétemény. Ennél még nagyobb summa kell az 5 esztendő Orvos, és Törvény pályákra, mivel ezekre a' Tanulók többnyire a' tartománybéli Városokról mennek, és így tehetni legalább 18,000 forintot mind az ifjú Orvosokra, mind a' Törvénytanulókra. Ha ezekhez vesszük a' sok Theologiai stipendiumokat; továbbá a' Theresiana Academia, 's a' Művész formáló Academia jótéteményeit, a' felsőbb 35000 forint-

hoz adhatunk 20,000 és így az esztendőbeli Iskolai jótétemények tesznek körül belől 55,000 forintot. Ezen kívül vagynak a' Tartománybeli Iskolák jótéteményeik. Nints Európának egy Birodalma is, melly a' szegényebb Tanulók előmenetelökre ennyit áldoznék! (Intell. Blatt der Erl. Litt. Zeit. vom 1800 nro 49. seit. 390)

Chinai Uraság, szolgaság.

Ha valamellyik Mandarin keresztül megyen a' várason, fogságba vethet minden szemközt találkozt, mihelyest tetszik; 's vereti a' nyomorúltat mind addig, míg az lelkét ki nem adja; és azért senki se merje azt védelmezni. Száz hóhér legény az ő rettentő ör serege, melly Urqknak jövetelét szörnyű ordításokkal jelenti. Ha talám elfeledné valaki vigyázatlanságból, hogy a' falhoz vonúljon, azt lánczokkal, 's Bambus nádakkal a' földre verik.

Azomban a' Mandarin sem ment a' bottól; mert a' Tsászár ötöt legkissebb hibájáért is agyon veretheti. Ezen szolgálai engedelmesség, 's félelem fokról fokra megyen, úgy hogy az alól még a' Tsászári Herczegek sintsenek ki vétetve. Magok a' legfőbb Mandarinok is mindenkor magokkal viselik szolgaságoknak jeléül az ő büntetésöknek eszközét, melly áll egy lánczból, 's egy rövid széles szablyából bészárva egy kis ládátskában, 's bé takarva

vászonnal, a' mit a' Mandarin előtt két ember szokott emelni. Mihelyt a' Tsászár őket maga elejébe hivatja, lánczba veretik magokat, 's úgy jelennek meg Urok előtt.

Rendkívül való erő példái.

A' Saxoniai Marsalnak szörnyű nagy ereje, mely ő reá 11. Augustusról, Lengyel Királyról örökségül szállott, közönségesen isméretes. Ő a' lópatkót, valamint Atyja is, darabokra, törte mint az üveget. Egyszer pedig Londonban egy köpczös terh-hordó parasztot, kitől minden félt, midőn őtet megbántotta volt, sok nézőnek láttára úgy tsapta bé egész hosszában egy szekér sár közepébe, hogy magát is egészen össze festségteté.

Férfiak tehát nem is mérkezhettek ő vele; de volt egy fejérszemély az ő idejében, ki vele merészlett megbirkózni, 's kit valóban olly fáradtságosan győzhete meg, hogy maga azt vallaná, hogy senki a' küzdésben annyi ideig nem tartóztatta. Ez a' fejér személy a' híres Gantier His-Aszszony, ki ollyan erős volt, hogy egy ezüst tányért úgy össze hajtogatott, mint a' papirost. Testalkatása erejének megfelelt; de a' mellett jó természetű, víg, 's nyájas volt. Meglehetős jó verseket tsinált, 's Miniaturban szépen festett. 1716-dik esztendőben, mint színjászó legelőször jelent meg a' Párisi Theátrumon

mellyet csak 10. esztendővel azután hagyott el; 's ment a' Carmelita Szerzetbe, a' hol olly nagy kegyességben élt, hogy XV. Lajosnak Felesége levelezést üzött vele. Egy író azt mondja róla: legkissebb kívánsága sem volt, hogy a' világba ismét kilépjék, 's nála soha egy Klastromi Szűz sem mutatott nagyobb alázatosságot. Az ő elevensége tökéletes buzgósággá változott, hogy kötelességeit teljesítse. 'S midőn életének végső esztendeiben megvakult, még akkor is maga szolgált magának, hogy senkinek terhére ne legyen. Soha egy szerentsétlenről sem hallott valamit, hogy annak keservében részt ne vett volna.

Bouffleurs Lajos, az Erős, élt a' XVI. század közepén. Ha ez a' lábait öszveszorította, nem volt ember, a' ki helyéből kimozdította sem hátra, sem előre. A' ló-patkót könnyen eltörte, 's a' bikát farkán megfogva odavonta, a' hová akarta. Vállára vette a' nagy lovat, 's vitte. Egész fegyveres készülettel felugrott a' lóra, a' nélkül, hogy azt kezével illette volna. Egy 200 lépésnyi pályában megelőzte a' leggyorsabb Spanyol lovat.

Barsabas, Franczia Major ollyan erős volt, hogy ha a' lovon feszesen ült, 's arra reá nehezkedett, annak tsontjait öszve-törte. Egy kováts-műhelyben, míg a' kováts ott-kün volt, felvette az ültöt, 's eldugta köpönyege alá. A' kováts szemét száját eltátotta a' bámulás miatt, midőn látta, hogy a' ka-

tona Tiszt az ülöt köpönyege alúl a' legnagyobb könnyűséggel tenné helyére. Egy Gascon bajvívásra hitta. „Szívesen, mond a' Major, de fogjunk kezét” Ekkor úgy megszorította annak kezét, hogy minden tsontjai össze törtek, 's nem kellett bajvívás.

Schapelownak Brandenburgban a' XVI század közepén megengedte János György Választó Fejedelem, hogy vinne el magának annyi bort a' pinczéből, a' mennyit elbírna egyszerre. Schapelow egyik hóna alá egy hordót, másik alá másikat, 's majd négy újjal a' hordó szájánál fogva mind jobb mind bal kezében egy egy hordót egyszerre felszedett, 's ment vele sebesen. „Schapelow, Schapelow! kiálta a' Fejedelem, nem egy hamar küldlek én téged a' pinczébe.

Kottwicz Henrik egy nagy malomkőnek közepébe ütötte jobb kezét, 's felemelte azt egészen fejéig.

Hogyan kell a' Dohány-levelet száraztani.

Truchet Úr ezt a' következő módon tselekszi. Felaprózza a' búza, vagy zab-szalmát, mint a' szetskát, úgy hogy a' legnagyobb darab se legyen 3 hüvelyknyinél hosszabb. Ebből a' tsürnek szérőjén egy ágazatot tsinál, mellynek vastagsága körül belől 3 hüvelyknyi. Fellül a' szalmán kitergeti a' dohány levelet, és pedig úgy, hogy

annak kotsánya mindég a' felfelé essék. Az első sor dohányra nádszálakat rak keresztül kosúl egymásra, hogy azok, mint meg annyi kötelek, szolgálatot tegyenek. Ekkor ismét az aprózott szalmából egy vékony ágyazatot csinál, melyre másik sor dohány levelet tereget, vigyázván, hogy a' mennyire lehet egyik levél a' másakra ne essék. Így megyen a' harmadik rend is. A' nád arra való, hogy a' levélnek kotsánya mindég arra essék, 's könnyebben fel lehessen szedni a' leveleket. Ezen módnak az a' haszna vagyon, hogy több6—10 sorokat lehet csinálni, még azon nedvesen is, a' mint a' levél leszedtetett. Trunchet Úr azt állítja, hogy a' dohány ezen mód szerint kétszer 24 óra alatt úgy megszárad, hogy szinte törik, ha hozzá érnek, de a' mit könnyen megorvosolhatni, ha néhány éjjeli órákon a' levegőn hagyatják: a' midőn ismét megereszkedvén sajtóba, vagy legalább nyomtató kő alá tehetni. Ekkor felfűzik a' kotsánnál fogva, 's kevés ideig felfüggesztve tartják, midőn bizvást tonnára, vagy ládába rakhatni. A' szalmának száraznak kell lenni, ne hogy nedvessége vagy rothadtsága miatt a' dohánynak rosszsz büze legyen. (*Annales de l'agriculture Française, cahier 3, janvier 1811.*)

Az Abipóni nép maga szépítése.

Az Abipóniak magok szépítésére alkalmasint nem örömezt adná magát reá egy Eu-

ropai leányka is. Ezek mikor gondolatjok szerint szépítik magokat, a' legutálatosabbakká lesznek. Láthatni közöttök gyakran olly szép termetű, 's jó színű fiúkat, 's leányokat, kikre Európában is irigykedni lehetne; de még azokat a' nemzet módija szerint meg kell szépíteni, a' mi pedig így megyen véghez!

Egy öreg aszszony megfogja a' fiút, vagy a' leányt, 's ölébe vévén annak fejét, el kezd annak homlokán, arczáján, 's állán egy hegyes töviset vonogálni, 's avval bizonyos figurákat, mint a' szépségnek ugyan annyi bélyegeit ásni vésni, majd a' vérző sebhelyeket meghinti hamuval, mellyet abba erősen bé dörgöl, 's bé oltja belé a' nemzet szépséget, mellynek jövődöben sem nap, sem mosdás, sem vénség nem árthat soha.

Bizonyos hasonló bélyegzetek az Abiponiaknál még tsak köz szépséget tesznek, mellyeknél a' főbb rendű leányoknak még több, 's mélyebb bélyegeket kell viselni. Egy ilyen munka tétel (operatio) 's a' belöle származó ditsőség sok vérzésben, sok sohajtásban kerül némellyiknek; de azért duhogni, 's zúgolódni neki épen nem szabad. Az öreg aszszony ölében tartja annak fejét, 's a' tüskével nem tsak bőrét hasogatja fel; hanem még a' húst is ki vájja. Ha ilyenkor a' szegény leányka a' fájdalom miatt tsak egyet bukantana is, volna neki szemre hányás: „Te, leányom, puha vagy, mint a' pamuk.”

így szólna az öreg,, a' te bőröd nagyon érzékeny, mint a' tengeri nyúlé, szégyeneld magadat. Ha még keservesebb sohajtás jönne, akkor volna ám gúnyolódás:,, Te allja, 's gyalázatja nemzetünknek, hogyan finnyogatsz annyira egy tsekély tsiklandásnál. Ha még harmadik sohajtás is volna, akkor az öreg a' leghathatósabb nyugtató erősséget veszti elő. ,, Soha sem fogsz férjet kapni, 's téged, lágy pelyhet, egy ifjú hősünk sem méltoztat szerelmére." Ennek nagy ereje vagyon; úgy hogy az öreg egész Földmappát karczolászhat a' lyánka arczájára; még sem hall többé tsak egy nyikkanást sem, sőt nevet, mosolyog, 's kéri az öreget, ne beszélné senkinek, hogy ő finnyogott. Ily munka tétel által betse, 's érdeme vagyon a' szépségnek, mivel az nem természet ajándéka, hanem egy olyan birtok, a' mellyért szenvedni kellett.

Rejtett szó.

Ha feje van repül. Ha fejét elveszed, te is, mint az izmos Elefant megeszed: és ha így fő, nélkül vissza fordítod sír; 's magán a' két lába nem sír, hanem tsak ír. —

Feleletek: A' 36-iki kérdésekre: 1) Láncz. 2) Köszörülés. 3) Kotsi rúdja.

Jegyzés: A' 36-iki Rejtett szó: Kérek, Kérek.

H a s z n o s

M u l a t s á g o k.

(38.)

Ó d a

HERMINE HALÁLÁRA.

Bár Király volnál is, aczél betűkkel
Metszetett fel sorsod az agg Időnek
Zsámolyán. Nints oltalom a halálnak
Fegyveri ellen:

A' Hatalmas' tornyait, a' szegények'
Moh-lepett kunnyóikat ő hasonló
Vad dühösséggel töri bé; hiába

Ellene még a'
Szent kegyesség is; könnyörülhetetlen
Szíve; mert nem válogat ő személyben.
Élne a' szép Hermine, férje díszé,

'S Népe reménye,
Élne! sok jámbor nyomorúlt javára,
'S fénylenék most is nemes érdemében,
Mint vezér tsillag, ha az áldozatnak

Ara lehetne!
Ah kegyetlen sors! mi sebet repesztél
Nándorunk szíven! oda a' barátság
Láncza, 's el foszlott hites életének

Báj koszorúja;
Fájdalom sós könyve fakadt szemében,
'S holtja szent arnyéka lebeg körülé

Óh ha őt az, mint Encást Creúza
Mennyei képe
Meg taníthatná az örök szerentse
Bétfödött titkára., Eredj szerelmes!
Utadon, mondván, le tévém kebledbe
Tiszta hitemnek
Zalogit, tsókold azokat helyettem;
Engem a' Szent Eliziom mezői
Várnak. Élj! Isten veled egykor újra
Öszve kerülünk.

A' Spártai Erköltsök.

A' szabadságról való képzelés olly nagy volt, hogy azt a kézi munkával éppen öszsze nem egyeztethették: e' nélkül jó formán el is lehettek; mert az ő törvényeik kiváltsképpen oda czéloztak, hogy a' sziveket a' ki-mesterkéltt szükségektől, és házi gondoktól mentten tartsák. A' kinek mezei jószága volt, azt a' Helotáknak kellett ki árendálni: a' kinek pere volt, azt barátságosan kellett el végezni. Mert egy Spartabélinek sem kellett az ő életének betses szempillantásait törvénykezésre, vagy kereskedői spekulációkra, vagy értékének szaporítása végett más-képpen megkivántató eszközökre fordítani. És még sem esmérték az unalmat; mert ők soha se voltak magánosan, soha se nyugodtak. Az úszás, birkozás, pallya futás, mas egyéb gymna-

stikai játékok, és hadi gyakorlások a' napnak egy részét bétöltötték. Azután kötelességeknek tartották, hogy a' Nevendékek' játékaikra, és bajvivásaira megjelenjenek. Innen a' Város külömbféle osztályaiban lévő szalákba mentek, a' melyekben minden korbeli Ferfiak össze gyülekezni szoktak. — Nagyön gyönyörködtek a' beszélgetésben. Itt csak nem mindenkor az öregebb személyeknek tanításaira figyelmeztek, és örömet hallgatták az Emberek', Hérosok', és Városok' eredetéről való beszédek. Ezeknek a' beszédeknek komolyságát mérsékllette a' közbevegyített gyakori elmés nyájasság.

Ezek a' gyülekezések, valamint a' közönséges vendégségek, és gyakorló játékok soha se voltak meglett öregek nélkül. Mert tudni kell, hogy az a' kor, a' melly másutt a' megvetésnek vagon ki tétetve, egy Spartabélit a' betületnek legfőbb gráditsára emelte. A' többi Polgárok, kivált az ifiak az öreg iránt olly tisztelettel viseltettek, a' millyent egykor ők is megkivánnának. A' törvény azt parantsolta, hogy az öreg mindenütt első legyen; ha megjelenik, előtte felkeljenek; ha beszél, halgassanak. Így azok a' Férfiak, a' kik a' Hazának szolgáltak, az ő pálya futásoknak végén is tiszteltettek, részszerint mint a' sok tapasztalások' kintsének örzői, részszerint mint ollyan emlékeztető jelek, a' melyek meg érdemlenék, hogy töredékeny voltokban is szentül meg őriztessenek.

Ha meggondoljuk , hogy a' Spartaiak idejeknek egy részét a' vadászatban és a' közönséges gyülekezésekben töltötték , hogy felettébb sok ünnepléseik voltak , a' mellyeknek fénye a' táncz , és musika által sokat nevelkedett , és hogy végre egy egész Nemzetnek örvendezései sokkal meghaladják a' magános vigasságokat , tehát éppen nem kell szánakodni a' Spartaiak sorsán , sőt inkább úgy kell azt nézni , mint a' kedves szempillantásoknak , és a' mulatságos néző játékoknak szakadatlan következését.

Az ő temető helyeik együgyűk voltak , mint az ő házaik , és a' Polgárok között semmi különbséget nem mutattak. Sirás , és jajgatás nem követték se a' temetést , sem a' haldoklónak végső óráit. A' Spartaiak tsak annyiban tartották a' meghalálózást , mint azt , hogy éltek : tudták , hogy a' halál napjaiknak vége , és épen olly könnyen engedtek a' természet' törvényeinek , mint a' Haza kivánságainak.

A' Spartai Aszszonyok nagyok , erősek , egészségesek , és tsak nem mindnyájan szépek voltak , de az ő szépségek egy bizonyos tekintetet mutatott. Phidias az ő Minervájának sok képeire találhatott volna közöttök , Praxiteles alig egyet kettőt az ő Vénusának. — Az ő ruházatjuk egy Tunikában , vagy egy kurta ümögnek bizonyos nemében , és a' láb sarkig lenyúló köntösben állott. A' hajadonok , a' kiknek az egész napot birkozással , pályafutással , és más fáradságos gya-

korlásokkal kellett eltölteniék, többnyire igen könnyű ruhát viseltek, a' melly újjak nélkül volt, és a' vállakon kaptásokkal aggattatott össze, és egy öv által a' térdeken fellyül össze hajtogatott, lefelé pedig mind a' két részről nyitva állott, úgy, hogy csak nem fél testek mezítelen volt. Ennek ezt az okát adták: „Lykurgus a' hajadonoknak nem szabhatott olyan gyakorlásokat, mint a' Férfiaknak, mind annak eltávoztatása nélkül, a' mi a' testnek mozgását hátráltathatná. „Kéttség kívül észrevette, hogy az ember csak azután ruházta magát, minekutánna megromlott, hogy az ő ruhái gonoszságai-val együtt szaporodtak; hogy az eltsábitó szépség a' gyakori látás által elveszti kellemeit; és végre, hogy a' látás csak a' már tisztátalan lelkeket undokithatja meg. Ezen vizsgálásai arra vitték ötét, hogy törvényei által, olyan erköltsi megegyezést szerezzen a' két nembéli személyek között, hogy az egyiknek vakmerősége vissza tartoztattassék, a' másiknak gyengesége pedig eltörültessek. Meg nem elégedett azzal, hogy egy Szűznek megfertőztetőjét halállal büntesse, hanem arra szoktatta a' Spartai ifjúságot, hogy csak a' gonoszság felett pirúljon el. A' csak nem fedezetlen mezítelenség tehát szent volt mind a' két résznek, és a' Spartai szépek példáulul szolgálhattak az erköltsök' tisztaságában. Itt még azt jegyzem meg, hogy ebben némelly Böltsek is Lukurgussal tartot-

tak. Tudjuk, hogy Platón is az ő Respublikájában azt rendelte, hogy az Aszszonyok mind úntalan a' Gymnastikában gyakorolják magokat, semmivel sem fedeztetvén, hanem csak erköltseikkel.

Egy Spartai Aszszonyi személy, a' míg hajadon volt, fedezetlen ábrázattal jelent meg. Férjhez menése után csak férjének kellett néki tettzeni, és azért befedett ábrázattal járt; ötét csak az ő Férjének kellett esmérni, azért azt senki se ditsérhette: azonban ez a' homályosító fátyol, ez a' tiszteletes halgatás csak a' tisztességnek jelei voltak. Sehol se őriztettek olly keveset az Aszszonyok; sehol se volt reájok olly kevés vigyázat, mint itt; és sehol sem éltek olly keveset vissza az ő szabadságokkal, mint ugyan itt.

Itt az Aszszonyoknak sokkal bátrabb szívek volt, hogy sem másutt: a' betsület, és szabadság volt az ő legfőbb képzeletek. Egy Spartai Aszszony így írt az ő fiának, a' ki az ütközetből szerentsésen ki mentette magát: „Rossz hírek vagynak felőled, vesd végét vagy azoknak, vagy életednek”. Ugyan ilyen esetben egy Athenai Aszszony így írt fiának: Köszönöm, hogy magadat érettem megtartottad”. Ha mindjárt ezt a' másodikat menteni lehet is, de ki ne tsudálja az elsőt? Hát ama nevezetes Brasidas' Annyának Argileonisnek felelete, melly érzékenyítő! ő néki az ő fiának ditsősséges halálát hírül vitték némelly Thrátziabéliek, azt is hozzá

tévén, hogy soha Laczedaeon illy nagy hadi vezért nem szült. „Idegenek, úgymond! az én fiam derék volt, de tudjátok meg, hogy Sparta több olyan Polgárokkal bir, a' kik nagyobbak nálánál". Itta természet meggyőztetett, a' nélkül, hogy elfojtatott volna, és ebben áll az igazi bátorság. Az Ephorok is megkülömböztetett tisztelettel jutalmazták meg ezt az Aszszonyt. De kitsoda halhatja álmélkodas nélkül, a' midőn egy Anya, a' kinek ezt mondták: éppen most esett el a' te fiad, a' nélkül, hogy a' sorból kilépett volna; azonnal azt mondá reá: „Temessétek el, és állítsátok helyébe az ő testvérét". Egy másik a' külső városban várta az ütközet kimenetelét: a' sebess pósta jön, ő kérdezi azt: „A' te öt gyermekeid mind elvesztek". — „Ezt nem kérdezem; hanem nintsen-é veszedelemben a' Haza"? — „A' Haza győzött". — „No! tehát örömet eltűröm veszteségemet"! Ollyanok is voltak, a' kik tulajdon gyermekeiket, a' kik a' féltékenység felől meggyőztettek, megölték: némellyek a' tsata piatzra mentek, egyetlen egy fioknak holt testét keresték elő, és szorgalmasan vizsgálták seb helyeiket, azokat számlálták, és azután a' testet büszke lépésekkel kísérték a' temető helyre. Ezt felettébb ne tsudáljuk! Mivel Spartában a' szépség, születés, a' Léleknek kellemetességei nem nagyon betsültettek, és különös tekintet nem érdemlettek, tehát az Aszszonyok az ő elsőségeket tsak gyermekeiknek száma-

ban, és vitézségében tehették. A' míg ezek éltek, a' legkedvezőbb reménységekkel biztatták magokat az Anyák: halálok után pedig abban a' ditsősségekben részesültek, melyet az ő fiaik szereztek: ez a' boldogtalan részecskülés tette őket olly érzékenylenekké, ez fojtotta meg benne a' szülőtti szeretetet, ez töltötte meg őket a' Haza szeretetének egész enthusiasmusával.

Szerentsés Birodalom, a' hol az erkölcsnek, és közjónak szeretete teszi a' Polgárnak érdemét; a' hol az önnön haszon keresés, és nagyra vágyás az indulatokat nem háborgatják; a' hol a' tsekélyebb birtokú megelégszik közép szerűségével, és a' tehetősebb vissza nem él vagyonyjával másoknak el nyomására!

Rejtett szó.

Húzhatod ősz fejemet hosszabban vagy rövidebben

Értelmes leszek én mindenkor. Hogyha az első

Értelmet szereted, Mennysország lelked' utálja:

A' másokra Paraszt gazdának marka feleljen.

J e g y z é s. A' 37-iki Rejtett szó: Harris, Ris, Sir, Ir.

H a s z n o s

M u l a t s á g o k.

(39.)

Svéczianak Statisticai állapotja.

A' Svécziái nép áll az utóbbi 1815 esztendőbeli felszámláltatás szerint 2,464,941 emberből, vagy is 57,735-tel többől, mint 1813 esztendőben. Ezek közül számba jönnek az Ország- Gyűlésen, képviselőik által 9523 személyek 1164 nemes familiákban; 15,202 Papi személyek; 64,755 számú polgárság, és 1.765,397 földművelők. A' többiek, kik ezen 4 rendek közül tulajdonképen egyikhez sem tartoznak 's az Országi Harbéli helyheztetésben semmi részt nem vesznek, mennek körül belől 60,000 nemtelen katona, vagy polgár tiszti, Tudósi, jószág, vagy bánya árendáló, 's egyéb hivatal nélkül való familiákhoz tartozó személyekre; más 500,000 személyekkel, kik közé a' kissebb hivatalbéliek, falusi mesteremberek; hajós, bányász, és fabrikás legények, 's egyéb munkások és szolgák tartoznak. A' földművelői Rend, melly egyéb országokban közönségesen $\frac{1}{3}$ részét, Svécziában pedig $\frac{2}{3}$ is nagyobb részét teszi a' népnek, foglal magában 636,853 földműve-

lőt, kik között 153.797-en tulajdon jószágokat bírnak; 4265-en zsellérek 1805 esztendőől óta, 199,196-an pedig szolgák. A többi rendekből 26,000 Birtokosokon, 's hivatal nélkül való személyeken kívül, vagynak 5784 Hivatalbéliék, 1900 Katona-Tisztek, 3772 Kereskedők és Fabrikások, 3034 Kalmár-legények, 22,777 Mester-emberek, legények, 's inasok, 6200 Fabrikás-legények, 11,000 Hajós emberek, 14,000 Bányászok, 3200 Szén-égetők, 's szekér-ke-nőts égetők; 2706 Vendég-fogadósok 's tsap-lárosok. A' 86 Városok népességök volt összeséggel 248,029, azok közül 36-nak 1000-en alól, 25-nek 1—2 ezer, 8-nak 2—3 ezer, 8-nak 3—4 ezer, 6-nak 4—10 ezer, Carlskrónának 11,860, Gothenburgnak 21,788, és Stockholmnak 72,989 lakosai voltak.

A' Bramánok Hit formájok.

(Symbolum)

„A' legfőbb Valóság, melyet mi Siven-nek, mások pedig Visenunak hívnak, egyedül egy, kinek mi mindenhatóságot tulajdonítunk. Ezen Isten, fő oka az 5 Elementomnak, a' tselekedeteknek, mozgásoknak, melyek az életet, 's az időt elő állítják, lelkeinkkel vegyülvén adja a' mi lételünket; mellyért a' léleknek valósága, 's ismérte egy az Istenséggel. Ő teremtet mindent, 's

tart fenn jósága által mindent, 's ő fog végre elrontani mindent. Ő minden Istennek Istene, a' mindenható Isten; ő a' legfőbb Úr: ezt bizonyítja a' Vedam, a' Jagamon, a' Sastron, és a' Puranon. Minden alsóbb Istenségek Teremtmények. Ő már egynéhányszor elrontotta, 's újra formálta a' világot. Ő egy mérhetetlen valóság, melly kiönt az egész kiterjedtségen, mint a' világosság; örökké való, ki senkitől sem született; ő minden, 's fog lenni minden időben. Tsupán maga isméri ő magát; minden egyéb dolgoknak pedig megfoghatatlan. Magok az Istenek nem tudják az ő mivoltát. Az ő főbb valósága az, a' mi a' napnak és holdnak fényt ad. Ez az Isten teremtette a' világot az ő alkotó hatalma által; és el rontja azt az ő semmivé tevő erejével. Azért teremtette ő az Isteneket, embereket, és állatokat, hogy azokkal jóságát éreztesse. Valamint a' tűz, melly fában, kőben, vízben, és levegőben meg van, benne van az Isten is minden dologban. Az ő Böltésége, és hatalma határ nélkül való, mint a' megmérhetetlen tenger, mellyen senki keresztül nem hajóázhatik. Ámbár pedig neki nints azon tulajdonsága, hogy nagy, vagy igen apró porszemnyi testtel bírhatna, de mégis vehet ő fel néha valamelly formát, hogy a' kiket teremtett, 's a' sötétben el rejtve valának, világosságot vegyenek; és ámbár külömbféle formát venne is fel, érzéketlen ő minden gyönyörűség, 's fájdalom eránt, mivelhogy természete szerint válto-

zandóságot nem érez. Ő tölti bé az egész világot végtelenségével, 's ő a' Szerző oka minden dolognak, a' nélkül hogy neki magának szerző oka volna valaki.

„Az Isten ki végtelenül kisebb egy por szemetskénél, végtelenül nagyobb is világ egész alkotmányánál. Ezen független, 's ezen szabad Isten, a' ki maga minden, elején ten csak maga volt, minden tulajdonság, minden tselekedet nélkül, sem időbe, sem helybe nem szorítva, mozdíthatatlanul. Ezen egyetlen egy valóságnak nints semmi összeköttetése a' materiával épen úgy, valamint a' holdnak a' víz színben megtörött sugári a' vízzel együtt mozogni látszanak, a' nélkül, hogy ez a' holdra nézve valóban úgy volna. Ez a' képe ama' valóság tekintetének mind ahhoz, a' mi materiának, tulajdonságnak, indulatnak, 's munkásságnak mondatik. De hasonló ezen tekintet az álmokhoz is, mellyek azt tselekszik, hogy az ember az elő jövő dolgokat látni 's hallani képzelje. Az Isten kinyilatkoztatja magát több testekben, és lelkekben; valamint a' nap, melly csak egy, minden vízzel tölt edényben megmutatja képét. Az ő parantsolatjára fú a' szél, fénylik a' nap, melegít a' tűz, 's esik az eső. Végre ő a' tökéletesség, a' kezdet, a' vég, és az ő imádóinak ditsőségek. —

„A' mi az Isteneket illeti, kiket mi annyi számmal, 's olly különbféle formákban tisztelünk; ezek tsupán a' gyenge, 's tudatlan lelkek kedvökért formáltattak, mivel az

ő durvu vallásbéli megfogásoknak materiára, 's kézzel fogható tárgyra vagyron szüksége. Azok a' fő Valóságnak jóságát, 's nagyságát különben meg nem foghatnák ezen képek nélkül, mellyek őket mindenkor az Istenre emlékeztetik, mint ugyan annyi tulajdonságai az Istennek, mellyekből meg meg annyi Istenségek formáltattak. Ellenben, a' kik ezen tulajdonságokat megfoghatják, nints semmi képre szükségök; mert azon rajzolások, mellyek eránt mi tisztelettel vagyunk, tulajdonképen nem egyéb a' ő valóságának képeinél, mellyekben ő ottan a' földön meg jelent, 's mi pedig az isteni jelenések, 's a' velünk közlött jótétemények emlékezetökre tiszteljük azokat.

„Tiszteljük mi külömbféle helyekben, 's folyókban is a' szentséget: mert nekünk az Isten megígérte, hogy az ő kegyelmét árasztaná ki azokon, kik laknák azokat.

A' mi Familiaí osztályaink tulajdoneredetűek. A' Bramanok az elsők, mert ők Brumának arczájából vették eredetöket; A' Satriek másod rendet teszik, mivel ők a' válból származtak; a' Vasziek harmadik rendűek, mert ők Brumának hasából valók; a' Sutrák pedig teszik a' negyedik rendet, melly Brumának lábaiból vette eredetét. Talám ezen származtatások tsak képesek inkább; mindazáltal mi azokat valóknak hiszszük. —

„Ez a' mi hitünk. De ez nem tökéletes, mivel mi nem tudjuk a' módot, hogyan lehetne az Istenségnek jobban tetszeni; de az

ő irgalmasságának nagysága kipótolja azt, a' mi Isteni tiszteletünkben hibáz. Tsupán azt tudjuk, hogy mi az Istent félnünk és tisztelnünk kell; melly pontban mindnyájan meg-egyezőnk. Bár külömbfélék legyenek is azért felekezetünk, hiszszük és valljuk mindnyájan azt, hogy a' kik jót tselekesznek, megjutalmaztatnak, a' gonoszok pedig tselekedeteik szerint büntetést szenvednek. Az Istennek jósága nem veszi el az ő igazságának erejét, 's igazsága nem árt jóságának: de annak mérsékletének titkai kinyomozhatatlanok. Kimerítheti az ő ítéletének mélységét? Imádjuk az ő megfoghatatlan valóságát."

Apró Történetek.

Dumouricz Generalist emlékezteté egy Hitelezője, hogy a' nála lévő régi adósságot adná meg, ha lehetne. Erre a' Generalis válaszolt, még pedig egész udvarisággal mentegetvén magát, hogy ezen kívánságot bé nem tölthetné. A' levél így végződött: Maradok az Úrnak teljes életemben szerető barátja, kész szolgája, 's Adósa.

Volt a i r e bizonyos Aszszonyságot mindig Szívemnek (Mon coeur) szállított egy Társaságban. A' Dáma, a' ki talám az

öreg Philosophusnak ezen biztos szóllításában nem igen büszkélkedett, kérte Voltairt egész hevességgel: inkább nevezzen az Úr Lelkemnek (Mon esprit).

Gróf Seckendorf Fridrik Henrik, Feldmarsal nagyon heves volt, 's hamar felpattant akármilyen tsékélységen. Egy este éppen ült vatsora felett egy Adjutánsával, az asztalnál, mellyen tsupán egy gyertya világított. Az Adjutáns olly szerentsétlen volt, hogy a' gyertyát, midőn annak hámját akará venni, eloltotta. „Hol tanulta kend a' gyertya hamv-vevést. kérdé riakodó hangon Seckendorf — ollyan helyen Kegyelmes Uram, felele az Adjutáns, a' hol két gyertya égett az asztalon.

Engelt, Berlini Professort, kérdé egy Aszszonyság: miért tetszenének jobban Kotzebue munkái a' theatronon, mint az Ifflandéi, mellyeknek pedig valóban több ízlésbéli bötsök volna. „Kotzebue Úr, felele Engel, egy olly színjátékkal lépett fel legelől a' világ elejébe, mellyben egy aszszony meglehetős balgatagságot követ el, de a' melly neki végtére egész nagy lelküséggel elengedtetik; ez által nyert ő kedvességet a' Dámáknál; tudja pedig az Aszszony, hogy a' ki azt bírja, fellül vagyon.

A' Német Választó Fejedelemségek 1803 esztendői állapotjok.

Salzburgi Választó Fejedelemségnek földje 210 □ mértföld; lakosa 304,000; Jövedelme 1,170,000 forint.

Württembergi Választó Fejedelemség (akkor) földje 190 □ mértföld; lakosa 700,000. Jövedelme 2,600,000 forint.

Hesseni Választó Fejedelemség földje 166 □ mértföld; lakosa 470,000. Jövedelme 1,800,000 forint.

Badeni Választó Fejedelemség földje 130 □ mértföld; lakosa 400,000. Jövedelme 2,000,000 forint.

Meklenburgi Herczegség, földje 240 □ mértföld; lakosa 300,000; Jövedelme 1,250,000 forint.

(Nat. Zeitung der Teuschen, 1803 nro. 31.)

M e s e.

Erdő anyám

Víz a tanyám.

Meszsze utat járok.

De nyomot nem hagyok:

Rejtett szó.

Dísze theátrumnak az egész és dísze szobádnak,

Lába Minister volt, 's a' feje búa merít.

Dömény József.

Jegyzés: A' 38-iki Rejtett szó: Véték, Veték.

H a s z n o s M u l a t s á g o k.

(40.)

Aspalis Története.

Jupiternek és Othreis Nymphának fia, Meliteus, kitétetett anyja által, a Junótól való félelemből egy erdőbe. A' gyermek Jupiternek akaratja szerint, a' méhektől tápláltatván felnevekedett. Phagrus ugyan azon anyának Apollótól nemzett fia, juhait legeltetvén reá talált a' gyermekre, 's tsodálván a' méhek jótévő tselekedetöket, haza vitte őtet magával, és nevezte Meliteusnak, mint hogy a' méhektől tápláltatott. Eszébe jutott neki az Oraculum mondása is, hogy tudniillik valaha testvérét megtartaná. A' gyermek, mihelyest férfi korra jutott, jelesen viselte magát, és több szomszéd népeket vezérlett, 's építette Phthiában Melita Városát. Ebben a' városban volt egykor egy igazságtalan Fejedelem, kit a' szomszéd népek Tartarusnak neveztek. Ez, ha valamelly szűzet szépségéről ditsértek, annak menyekzője előtt azt magához viteté, és megszeplösíté. Epen ebben az időben Aspalis szűzet akará elvitetni szolgálai által, Argaeasnak, egy nemes embernek leányát, ki meghallván a reá tétetett gonosz célznak híret, minckelőtte

elmentek volna érte a' szolgák, felakasztá magát. Még nem tudta senki a' dolgot Astygitesen, a' leánynak bátyján kívül, a' ki azonnal megesküvék, hogy a' holt testet addig ki nem adná, míg az igazságtalan Fejedelmen boszszúját nem állja. Azért is felvén magára Aspalisnak öltözetét, mivel ifiú volt, az arczájáról senki sem ismérhette el nemét, bément a' búa Fejedelem szobájába, és azt minden óltalom nélkül találván, egy elrejtett szablyával keresztül szúrta. A' városbéliek megkoszorúzták Astygitest, és hála énekeket énekeltek neki; a' búa Fejedelem holt testét pedig bévetették egy folyó vízbe, melyet róla még ma is Tartarusnak neveznek. Aspalis holt testét elakarták temetni nagy tisztelettel, de azt nem találták sehol; helyette pedig Diánának egy álló képe jelent meg, a' melyet a' lakosok Aspalis Diána név alatt nagy tiszteletben tartottak. Különösen a' szüzek, kik annak emlékezetére minden esztendőben egy fiatal gödölyét lelöktek valamelly magas helyről, mivelhogy Aspalis szüz is megölte magát.

(Antonius Liberalis.)

Az újabb Képfaragásnak néhány emlékezetes Művészi.

Róma volt a' temetője minden szép mesterségnek; de ugyan tsak azon omládekon emelkedett fel az újabb szép világ. Görög Ország nem volt többé Görög Ország;

mert az általtérvén a' keresztény vallásra, minden álló képet hálványnak nézett; Róma pedig bé vitte azt a' Templomba, mint az ünneplő ájtatosságnak magasztaló segédét, 's a' tanulatlan népnek historiás könyvét. Ehez járultak több szerentsés környülállások, mellyek Romában a' szép ízlésnek lelkét felébresztették. Első volt mindazáltal az Olaszoknál a' Festés, mellyet görög Mesterek hoztak hozzájuk; 's ez szülte a' Képfaragást, a' vagy legalább segítette annak tökéletesedését. A' Képfaragó 's öntő Művészek igen nagy számmal lettek, kik egymást szinte váltogatták. Ezek közül nevezetesebbek:

Donato vagy Donatello, ki született 1383-ben Florenczben. Egy ércz álló képe a' Santa Maria Templomában arról híres, hogy azt Michel Angelo iliyen kérdéssel szóllítá meg: Marco perche non mi parli? meghalt 1466. —

Simon, Donatello öttstse.

And. Pisano vagy Pisanello, a' ki még 1478-ban Florenczben dolgozott.

And Verrochio, da Vinci Leonárdnak Tanítója a' festésben, mellyen tanítványa eránt való irigységből egészen felhagyván, tsupán képfaragással foglalatzkodott. Ő találta fel az újabbak között, hogyan kelljen a' megholtaknak formájokat venni.

J. F. Rustici Verrochióinak, és azután da Vinci Leonárdnak Tanítványa. Nevezetesebb művei a' Florenczi Palotának azökö kútján egy ércz Mercurius; továbbá

keresztelő János; — Europa, egy Grácia; Vulcan; Neptún; és egy mezítelen ember lovon. —

Michael Angelo Buonarotti. Született Florenczben 1474-ben 's meghalt 1564. Már fiatal korában olly műveket készített, mellyek bamúlást okoztak; ilyen volt egy vén aszszonynak feje; 's Herculesnek egy álló képe. Amor, mellyet Florenczben elásatott, 's majd ismét felvétetett, egy szép régiségnek tartatott, mind addig, míg nem a' Művész annak egy félre tett kezét előmutatá. Bolognában ma is megvagyának két művei Sz. Petronia, és Sz. Domonkos Angyala; Romában pedig II. Juliusnak oriaszi képe; a' Sz. Péter Templomában egy szép tsoport Aszszony sereg; Medicis Lörincznek, 's Juliusnak síremlékeik; 's a' II. Julius síremlékén az ő híres Mózes, melly egy az új világnak legszebb művei között. —

Jac. Tatti, születése helyéről Sansarino, született 1477-ben, meghalt 1570. A' Velencei köztársaság Fő építő Mesterének választotta. Pallas, Apoll, Mercur, és a' Békesség az ő nevezetes művei. Már fiatal korában le másolta a' Laokoon tsoportját, mellyel Raphael ítélete szerint két más példát meghaladott.

Baccio Bandinelli született 1487 Florenczben, 's meghalt 1559-ben. Mint jó Rajz-művész merészlett Angelóval a' festésben vetekedni; de meggyőzetvén, maradt a' képfaragásnál Bandinelli Herculese az Ange-

lo Davidának méltó ellenmása. Angelot' követte —

Properzia Rosssi Bolognából meghalt 1530-ban fiatal korában. —

J. Goujon született Parisban; ő a legelső Nemzetéből, ki Francia Országnak díszére volt.

Della Porta, született Maylandban. 1573-ban Romába ment, hol több régiségeket ki pótolta; a többek közt új lábakat tett ama' nevezetes Herculesnek, melyeket Angelo olly szépeknek talált, hogy midőn az állóképnek régi lábai 27 évvel azután felfödöztek, szükségtelennek találá, azokat megváltoztatni. — Az Igazság képe igaz ideálja a szépségnek. A négy Proféták Sz. Péter Templomában remek művei.

Germain Pilon Parisból, Corregio-nak mása a képfaragásban. Művei többnyire a Párisi Templomokban vagynak; mind teljeseek kellemmel; de nem hibátlanok.

Bolognai János született 1524-ben, korán Romába vette magát, hol Angelónak tanítványa volt. Szegénysége miatt elkellett volna hagyni Romát; hanem ha egy barátja a szép mesterségnek egy darab követ adott volna neki, mellyből Venust. faraga; a mi őtet elhíresítette: még jobban pedig Samsonnak tsoportja, és egy Philisteus, melyeket Medicis Ferencz Nagy Herczeg dolgoztatott vele. Legnagyobb bámúlást érdemel a Flórenczi piacon egy műve, egy Sabínának el ragadtatása. —

Peter Tacca, Bolognai Jánosnak tanítványa; kinek több, félben maradt műveit elvégezte, millyen a' többek között III. Fülöpnek lovag álló képe. Tulajdon munkája pedig IV. Filepnek lovag képe, mellynek lova két hátúlsó lábán ágaskodik, a' melly munkában az egyaránynak eltalálását a' köz hir szerint, Galilei is segítette. Ez a' két kép Madridban vagyon.

Jac. Sarrasin, született Noyonban 1590-ben követte Michel Angelot, 's annak mesterségét magáévá tette. Mesterségében egyesítette a' teremő lelkét ékességgel, és kellemmel; 's Franczia Országban olly iskolát formált a' képfaragásban, mint Vouet a' festésben. Nevezetes művei a' Karyatisok; Romulus és Remus csoportja; 's két gyermek egy ketskével, mellyek valóságos hústestet mutatnak.

Döhös eb, 's farkas marás ellen ajánlott legújabb orvos szer.

Az Orosz Udvari Újság előadása szerint P. P. Swinjin nevezetes Könyviro egy tudósitást kapott Pawlowskból, Rittmeister Orvos-Doktortól, mellyben ez, a' Hazai Tudósításokban is felhozott vizi hidört (vizi úti-füvet) a' dühös eb vagy farkas marás ellen meg nem veti ugyan, hanem a' mellett egy más szinte jónak találtatott szert is javasol. Az Orvos Ur a' többek közt így ír:

Három esztendeje múlt, hogy Slawenka körül a' Sophiai kerületben némelly helységeken egy veszett farkas egy óra alatt 12 embert megmart, kik közül 7-en a' dühödségben meghaltak; 5-en pedig meggyógyultak tökéletesen, úgy hogy mind mái napig semmi bajok sints. Az 5 megmaradt embereknek kezök, vagy fejök, vagy arczájok, sőt egynek az ajaka kapta a' mérges sebet, úgy hogy az utolsóinak még egy foga is kiesett. Nagy utánna járásomra tudhattam meg, hogyan maradtak meg az 5 emberek; hogy t. i. azon dühödt farkasnak véréből ittak mindnyájan, minekutánna ez agyon veretett, a' melly őket megmarta. Ezen különös szert nekik a' nevezett helységek Papjok, Gasselberg, adta, a' ki nekem azután megvallotta, hogy ezen orvos mód az ő familiájában 70 esztendőnél is régebben isméretes. Az 5 emberen kívül még többeket is nevezett nekem, még élő embereket, kiktől magam is tudtam, hogy dühödt állapotban voltak, 's hasonló szerrel egészen kiorvosoltattak. Hat esztendővel ez előtt azon tudósítás volt az újság levelekben, hogy Ukrainában egy hirtokos gazda kátsa-vérrel gyógyítja a' dühös ebeket. A' múlt télen a' Zarskoje-selói kórházban 5 dühös marásban szenvedőket láttam; kik kátsa-vérrel, és eczetel helyre állittattak. — Welikilejutiból Udvari Tanácsos Stockmar azt írta nekem, hogy ő a' dühös eb megmarata kutyaít vérrel or-

vosolja, melly végre az olyan ebnek vesz-
szőjét elvágatja, hogy az abból folyó vért
nyalogassa magából, míg nem az meggyó-
gyúl. Ezekből azt húzhatni ki, hogy minden
állatnak vérében vagyon valami, a' mi a' dü-
hös mérget elrontja; 's hogy azon méreg a'
dühödt állatnak nem vérében, hanem nyálas
nedvességében vagyon. Ezen jegyzéseimet
Doctor Hufeland is méltóknak ítélte, hogy
Journálába felvegye. Egyébaránt próba, 's
tapasztalás fogja ezt még jobban is megerő-
sithetni, mellyért minden haza szerető pol-
gárnak tiszte, hogy az ilyen titkokat közön-
ségesekké tegye, 's ismérteiket terjeszsze.

M e s e.

Láb nélkül vígan sietek eljutni anyámhoz:
Mentemben testem nő, 's a' kihez annyira
vágyék
Bényel mindjárt, 's nagy gyomrát tölti
belőlem.

Sipos Jos.

Rejtett szó.

Fele hegy völgy ékessége,
Fele veled osztozik.

Az egésznek, ha foga nints,
Bötse füstté változik.

Jegyzés. A' 39-iki Mese: Hajó. Rej-
tett szó: Kárpit Pit, Kár.

H a s z n o s

M u l a t s á g o k.

(41.)

A' Könyv-nyomtatás mesterségének történeti.

Ezen elmés mesterség, melly a' leíratott beszédet olly hirtelenséggel, 's nagy haszonnal szaporíthatja, a' régiek előtt egészen ismeretlen volt. A' beszereztetett ismeret közlésének nehéz volta bizonyosan legnagyobb akadály volt a' tudományoknak és mesterségeknek, 's annak, hogy azok elterjedjenek, tartsanak, 's hogy a' tudatlan századok visszázkodásokon, 's kegyetlenkedésökön győzedelmeskedjenek. Mennyi gazdagsága az emberi elmének, hány jeles találmányok, 's a' műveltebb nemzetek hosszas, fáradtságos tapasztalásoknak, hány, 's mennyi hasznos gyümöltsei temették el örökre az Alexandriai, vagy a' Constantinápoli Könyv-Tárakban! Ismét új erő, új szorgalom, 's új tapasztalás kivántatott, hogy az emberi elme kintseinek azon veszteségek valamennyire kipótoltassék.

Némellyek ezen találmánynak, mint minden egyéb mesterség megtartójának ditsőségét, elakarták a' mostaniaktól, nevezetesen

Európától, ezen ditsőséget pörteni: de minden fenék ok nélkül. Azt mondják, hogy a' Chinaiak, 's a' Japonok már régen üzték azt, az előtt, hogy Európában megismértették. — Annyi igaz, hogy ezen Keleti népek néhány könyveket kimetszett betűkkel készítették magok nyelvén. Némelly Írók azt mondják, de nem elég hitelességgel, hogy ezen nemzetek olyan nyomtatott munkákat is mutathatnak, mellyek a' Jésus születése előtt 300 esztendővel is följobb esnek; mások pedig, a' mi hitelesebb, hogy tsak a' Jésus születése után IX. vagy X. századdal kezdték volna bévésni gondolatikat. De akár mi korra essék is a' Chinai nyomtatásnak eredete, annyira különböz attól az Európai, hogy amazt ehez még tsak hasonlítani sem lehet, a' mennyiben a' Chinaiaké tsupa fa metszés, mint nálunk a' réz-metszés, aczél-metszés, vagy fa-metszés, melly vésővel történik, és egyes táblákon, úgy hogy minden laphoz új tábla szükséges. Ellenben az Európai Nyomtatás mesterségének abban áll jelesebb tulajdonsága, 's igen sokkal nagyobb bötse ama' felett, hogy ez ércz-betűket használ, mellyeket elszedhetni, 's össze rakhatni, a' mint tetszik, tserélni, 's változtatni lehet, és ha egy munka elvégeztett velők, ezeket ismét másra alkalmaztatni.

A' nyomtatásnak találmánya olly szép, 's olly fontos az emberi nemzetre nézve, hogy több Országok, 's Városok vetélked-

nek ma is a' ditsősségen, melly a' találóknak bennök születésökből reájok háramolhatik. A' vetekedő Városok között legtöbb jusa vagyon a' ditsősségre Maincznak, ha a' köz vélekedést követjük. Guttemberg Jánosnak legelőször volt valami megfogása a' nyomtatásról, mellyel több próbákat is tett elejénten minden szerentse nélkül, míg nem Faust vagy Fust János, ugyan tsak azon várasbéli gazdag polgárral öszve fogott. Míg öszvevetett vállal is tsak nagyon kevésre mehettek, úgy hogy legfeljebb is tsak a' tábla-metszésnél állapodtak meg, melly által némelly apró könyveket kinyomtattak. Azután magokhoz vették Schoeffer Pétert, valamellyiköknök tselédét, ki azután Faustnak veje is lett. Ezen értelmes és szorgalmatos ember felfödözte gazdái előtt, hogy azon mód, n. m. a' fába-vésés nagyon hoszszas és unalmas munka volna. A' mozgó vagy szedhető betük e' szerint feltaláltattak; de a' mellyek először fából, páltzátskából (Buchstab) készítették, míg nem Schoeffer észre vévén, hogy a' lenyomásra nagyobb erősség kellene, kitalálta a' betü-öntést is. Ezen szerentsés gondolát oda vitte a' nyomtatás mesterségét, a' hol az mostan is vagyon. A' legelső könyv, melly ilyen betűkkel nyomtatott, a' közönséges értelem szerint egy Diák Biblia, minden datum nélkül két darabban, két rét papiroson (in folio) 1450 és 1455 esztendő között (Scriptura grandiori).

A' legrégiebb Mainczban nyomtatott könyvek, mellyek a' Bibliát követték a' következők: *Codex Psalmorum* két réthben 1457; ismét *Codex Psalmorum* két réthben 1459; *Rationale Durandi* két réthben 1459; Diák Szótár ilyen név alatt *Catholicon* két réthben 1460; *Clementin* ugyan 1460-ban, két réthben; 's a' hires Diák Biblia 1462 két réthben, két darabban, mellyből Párisban ma is több nyomtatványok vagynak.

A' nyomtatás mestersége ezennel elterjedett egyebütt is, valahol a' tudományok bötsben voltak. Közel Romához a' Soubiaki Klastromban kinyomtatták *Lactantius* munkáit két réthben 1465; azután Romában *Augustinusnak* de *Civitate Dei* munkáját két réthben 1467-ben; Velenczében pedig *Ciceronak* *Epistolae ad Familiares* munkáját, és *Pliniusnak* a' Természet tudósának munkáit két réthben Spire János műhelyében 1469 esztendőben. Míg tökéletesebb lett pedig Velenczében a' mesterség 1495-ben, midőn Aldus Manucius az Olasz betűket kitalálta.

A' legtökéletesebb nyomtató műhelyek: a' Vaticáni (*Typographia Apostolica*); mellynek V. Sixtus Pápa egy pompás palotát építtetett. Ő Szentségének a' volt czélja, hogy a' szent könyveket egész tisztaságban minden nyelveken kinyomtassa; és a' Louvrei, vagy is a' Franczia Királyi *Typographia*, mellynek eredetét vihetni I. Ferencz-

nek ; a' Tudomány atyjának országlására , különösen pedig köszönhetni tökéletesedését Richelieu Cardinálnak.

A' Francziák is akarták magolnak tulajdonítani a' Könyvnyomtatás feltalálását a' következő isméretes Epigramma szerint :

Anser Tarpeii custos Iouis, unde quod alis
Constreperes, Gallus decedit vltor adest
Vuldricus Gallus, nequem poscantur in vsum,
Edocuit pennis nil opus esse tuis. —

Az Etruskok poétai maradványok.

„ Legyetek fiak mind. Gyujtsátok meg a' bététetett tömjénezőket, az illatoknak orvos szeröket, hogy el kerüljétek a' szélesen kiterjedt végső veszedelmet. Nyissátok fel torkotokat, férfiak kik jelen vagytok. A' bátyától az ötsöknek megmutatott tűz elszéledett. Gyermekek, nyissátok ki torkotokat nagyon. Leányok kik az áldozatnál álltok, kiáltsatok torokból. Anyák, mindnyájan üvöltsetek nagy énekszóval, háromszor a' szentségekben. Aszszonyok kiabáljátok mind a' Bátyoknak szerentsétlen jósolatikat. Üvöltsetek leányok, kiabálván a' repedezett, 's eldült mezőket. El pusztúlt a' szent gabona a' nagy szárazság, 's az üszög miatt, kiáltsatok ! A' szántó földek kívánt szép vetéseik a' mezők szépségeik leverettek. A' szép termékek kettős végső veszedelemmel felforgattattak, kiáltsátok torokból, felforgattattak. Kiáltsátok, a' hőség által a' leg-

jobbak felforgattattak: a' termékek felforgattattak; a' termékeny élő fák több mint három év óta felforgattattak: aszály által kioltattak a' termékek, megromolván már három év óta: kioltattak a' termékeny fák füstölögve, az esztendők által kioltattak: üvöltsetek, el üzettek: hirtelen elvesztek az esztendei kövér gyümölcsök: megszáradtak az áldomások, elszaladt a' gabona. A' te oltáridnak szükséges szentségeik felforgattattak Jupiter Fő Atya, üzd el a' veszedelmet: jobb kezéddel, tartsd meg, a' mi tied: a' pap bátyakon az áldozó atyákért, az egész ifúságért, a' nevendékségért termeszd a' te szükséges eledelidet. Üvöltsétek, kiáltsátok, a' te szükséges eledelidet közönséges fő pásztor, roszhárító: termeszd a' te szükséges nardusodat. Oh nézzd a' felosztatott tisztet a' pap bátyák, az áldozó atyák, az egész ifúság, a' szent nevendékség között. Eleve-nítsd meg a' tsordáknak szülöttiket, a' mezőknek pusztúlt termékeiket: kiáltsátok, Lehellj reájok, érleld meg őket, s erősítsd meg a' szülötteket: a' te éhséggel küzködő szegényidre tekints le: erősítsd meg; adj bőséges gabonát. Syriust vond el a' szülöttektől: vendégséget fogunk ajánlani reszketve: minden szegényeidet tekintsd meg: háritsd el, hárítsd el a' dög halált, köz pásztor. —"

Ezen Versezet az úgy neveztetett Orthium Carmennek értelme. Azt beszéli t. i. a' Halicarnaszi Diénes, hogy a' régi Pelás-

gok, és így a' velök Italiában együtt lakó Etruskok is két emberélettél a' Trojai had előtt a' legszörnyebb nyomorúságot szenvedték. A' föld a' szárazság, és aszaly miatt kifogyott erejéből; a' fagyümölts meg nem ért, 's éretlen sült le a' fáról: a' magvas vete-mény kalászbába nem ment; kútfő, rét lege-lő és báránfiak mind elvesztek; a' terhes asz-szonyok vagy időtlen szültek, vagy a' szü-lésben kihaltak. Ezen értelmők vagyon mind a' Pelasgi, mind az Etruski tábláknak, mel-lyek közönségesen Eugubini Tábláknak ne-veztetnek, mivelhogy Eugubi vagy a' mint a' régiek hitták Iguvi nevű Városban, Um-briában (1444-ben) valami föld alatti gö-dörben találtattak. Diákra fordította Go-rinus. —

Természeti Ritkaságok.

Brigth Eduárd Fű-szerrel kereske-dő volt Maldonban, az Essexi Grófságban. Míg nem érte el a' két esztendő, mikor 144 fontot nyomott. Húsz esztendő korában 336, halálakor pedig 616 fontnyi volt. Ma-gassága volt 5 láb, 9 1/2 hüvelyk. Karjai alatt derékon 5 láb, és 6 hüvelyk, hasán pedig 6 láb 11 hüvelyk volt a' vastagsága. Felső karjának kerülete 2 láb 2 hüvelyk, lábaikrája 2 láb és 8 hüvelyk. Holtá után 12 erős ember emelte egy kis szekérre; hogy pedig a' sírba le lehessen botosítani, arra vég-re különös masina kellett. A' ruhájával 7 em-

ber bétakarhatta magát. Ez a' minden v a s t a g o k n á l v a s t a g a b b ember 30 esztendősen korában halt meg, 1750-dik esztendőben. Bár illy nagy teste volt is pedig, könnyen mozoghatott.

Kingston Vilhelm árendás lakott Dietheate helységben közel Bristolhoz, a' ki kezek nélkül született. — A' gyakorlás által annyira ment; hogy lábaival csak nem mindent megtehetett, a' mit az ember kézzel szokott tsinálni. Ha theát ivott, a' findsát a' legkönnyebben szájához vitte. Ha írni akart a' Kalamárist bal lába újaival fogta, jobb lába újaival pedig a' pennát tartván olly olvashatóan, és sebesen írt, mint más íráshoz szokott emberek kézzel. Az asztalnál sem volt szüksége semmi segítőre; kést, villát, kanalat lábaival mind helyesen igazgatta. Maga tisztította czipőit, kését, tüzet rakott, felöltözött, levetkezett, sőt meg is borotválta magát. Megfejte tehenét, füvet kaszált, öszvegyűjtötte azt, 's minden mezei munkát véghez vitt. Lovagolt is, a' midőn lábával megnyergelte, 's felkantárazta lovát. Azon kivül, hogy a' szükségesebb munkákat mind megtehetette lábaival, még meg is gazdagodott szorgalma után.

R e j t e t t s z ó.

Könnyű voltát te isméred, csak igazán olvasad:

Megfordítva férfit látol, de hölgyét ne óhajtsad.

J e g y z é s. A' 40-iki Számbeli Mese: Folyó víz, mellyet a' tenger elnyel. — Rejtett szó: Fű, Rész, Fűrész.

H a s z n o s

M u l a t s á g o k.

(42.)

N e m z e t i J á t é k.

Slésiában a' Vendusoknál egy különös szokás van, úgy Lausiczbán is. Minden Pünköst ünnep második napján öszvegyülekeznek a' falusi ilú parasztok egy tágas térségre a' falun kívül, valóságos lovag pálya vetekedésre. A' lakosok öszve seregelve két sort formálnak, és a' futó pálya határát elfoglalják. Egy előkelője a' helységnek kijegyzi a' lineát, 's minden lovagnak kimutatja helyét, 's jelt ad a' futásra. A' ki legelől ér bé, az a' győzedelmes, 's be kísértetik a' tsapszékbe. Bé mennek ide több vetekedő társai, is jobban vagy kevésbbé szomorkodván megtsalatott reménységökön. Innen kimenvén, egész pompás kísérettel megjárják a' helységet, a' felbokrétázott, 's felpántlikázott győzedelmes vezérlése alatt. Ezt követi egy újabb tréfás játék. Az ifiak egy karikát formálnak, 's azt, a' ki szerentsétlenségből legkésőbbben ért el a' célhoz, sokféle ceremóniákkal bé vádolják, mint gonosztévőt, 's halálra kárhoztatják. Az ítélet így megyen véghez: A' kárhoztatott letérdepel egy fővény halmotskárá; fejére tesznek egy hamúval megtölt fazekat,

arra felveszen egy zsákot, 's egy a' karikából egy nagy fa karddal letsapja a' hamvas fazekat, mellyre a' bűnösnek le kell csnie; hogy megholtnak tettesse magát. Ezen tréfa után vissza térnek a' tsapszékbe, isznak, 's tánczolnak egész éjjel. A' győzedelmes, vagy, a' mint ők nevezik, a' Király legkisebb rendetlenségre is vigyáz, 's társainak kitsapongásokat akadályozza, 's bünteti.

Hihető, hogy ezen bűnös vesztéssel öszveköttetett lovag vetekedés a' régi Tót ünneplő pompái maradványok, melly az ő népigazgatásokban fundáltatott. A' ló minden Szarmata népeknél nagy betsületben volt, úgy hogy azt hinnék, hogy az Istenek ló által jelentenék ki akaratjokat is, a' honnan a' harcokban is előre vezeték az ő megszentelt lovaikat (*equos rificinantes*) Láthatni erről valamit in *Analectis Lusaticis*. (Tom. I.) A' Tótoknál gyakran megtörtént, hogy Királyokat ilyen lovagpályában választanak. Ez történt a' többek között Lengyel Országban I. Leskonak halála után. Nem tudtak megegyezni a' Király választásban, míg nem meghatároztatott, hogy a' lovagpálya vetne véget. De nem minden ló volt erre alkalmas, hanem csak a' tarka, mellyet úgy néztek, mint Oraculumot. Johannes egy História Író a' XIV Századból világosan kimondja: „ A' kinek tarka lóva legelől érne el a' czélt, az lenne Fejedelem ” mellyhez veti továbbá: El kellett halasztani a' lovagpálya napját, hogy minden tarka lovakat öszveszedhessenek.

A' túró és sajt készítés.

Franciaországban a' Roqueforti sajt legnevezetesebb, melly készül juh téjből, 's kevés ketske-téjből hogy íze annál jobb legyen. Már a' juhokra magokra is nagy gond vagyon, hogy mind jó, mind sok tejet adjanak. Maius hónap elejétől September végéig vagyon ideje a' sajt készítésnek. A' munka maga közönséges, a' mennyiben a' tejnek egy része felmelegítettik, az úgy nevezetett oltóval (Pressure), melly nem egyéb mint a' szopós ketskének, vagy bornyúnak gyomrában megsavanyodott tej, megsózva, megszáritva, 's egy tserép edénykében 8 lat vízzel, 's kevés téjjel egészen 24 óráig bésztatva. — Ez a' tejet, a' mellyből túrókat akarnak csinálni, forrásba hozza, melly által annak savós része a' sajtos, vagy túrósrésztől elválk. Az oltónak bizonyos mértékűnek kell lenni az üstre nézve, melly téjjel vagyon teli. Száz font téjhez egy kalánka oltó elégséges. Ekkor felfőzik a' tejet, 's majd kivévén a' tüztől, 2 óra alatt egészen öszve megyen. Ha formába nyomták, melly előtt a' bésztás a' legfontosabb munka, öszve rakják nagy tsomókba, és 15 napig hozzá sem nyulnak. Az alatt egészen kivirágzik, 's hosszú fél lábnyi fejr fonalakat bostát, mellyeket levakarnak róla, 's kirakják a' Roqueforti üregben az arra a' végre készült táblákra, míg nem 15 nap múlva ismét megtisztogatják. Ez többször is megtörténik egé-

szen két hónapig. A' Roqueforti üregekben 6,000 mázsa sajt is megkészül esztendő alatt.

Hires a' Griersi, vagy Gruyeri sajt is a' Friburgi Cantonból, Schweitzban, a' melly tehén téjből készittetik. Ez kétféle, úgymint a' mit tulajdonképen tejből készítenek a' feljebb mondatott oltóval, és a' mit savóból tsinálnak, az úgy neveztetett Azi-val, a' melly nem egyéb eozzettel megsavanyított savónál. Az ilyen oltónak 8—10 napig kell tsendesen állni, minekelötte használni lehetne.

Magyar Országban a' Liptói Túróczi, Zólyomi, és Szepesi, szóval a' felső Magyar Országi túró legnevezetesebb, a' melly kövér juh-túró (Brinsen-Prinsenkäse). Ennek az oltóját a' Mészárosok tsinálják a' következő módon: Megtisztitják a' bornyú gyomrot minden tisztátalanságtól, kimossák tsinosan; egyik nyílásán (száján) békötik; kívül belől meghintik sóval sűrűen, akkor befűják, és békötik a' másik száját is, a' midőn azt a' kemenczénél megszáritják. A' Batso (Juhászok) megszáritva, készen szokták venni. Az oltó által a' túró így készül. A' kifejt tejnek egy része azonnal felmelegítte-
de nem forr fel egészen. A' meleg tejbe bévetnek egy darabka oltót, és ha az által kotsonya forma édes testté vált a' tej, hozzá öntik a' többi tejet is. Ha az újonnan hozzá öntött tej is túrós állapotba megyen, (össze megyen) ezt kézzel maga a' Batso összevegyíti. Az öszvement tejet kiöntik vá-

szon zsatskóba, melyből a' benn maradt savó kitsorog egy alája tett edényben. A' zsatskót jól össze fatsarják, majd deszka közé teszik, 's nehéz kövekkel lenyomtatják, hogy minden savótól megtisztúljon. — Az ilyen módon elkészült sajt (gomolyának is hívják) mérséklett levegőn, 's meleg helyen tartatik 10 napig, mely alatt forrásba kezd menni, és édes ízét erőse, savanyúsra változtatja. Ekkor sütő, vagy gyúró teknőbe belé vagdaltatik, megsózzák, 's kézzel begyúrák, mind addig, míg nem egyenlő, 's egy forma testre változik. Ha jól begyúrták, kissébb vannákba, vagy egész hordókba is béverik. Három akós hordó túróhoz 9 font sót szoktak venni. Jól bé kell pedig nyomni ilyenkor, különben könnyen megpenyészedik. El lehet tartani az ilyen bényomott túró hideg pinczében, a' hol annak forrása még tovább is folytathatik, úgy hogy néha az edényt is széllyel veti. Két három hétre megéri a' túró egészen, 's azután néhány hónapig minden romlás nélkül elállhat. Ha nagyon erős tsipős íze volna, bé lehetne gyúrni újra édes téjjel, mely által ismét jobb ízűvé tétetik.

Posilippo Barlangja Nápolban.

Posilippo Hegyének Nápolban a' legszebb fekvése vagyon a' világon; 's azon különössége, hogy egy Barlangnak ne-

veztetett boltos út, körül belől 1000 lépésnyire, keresztül viszen rajta.

Talám elejénten ezen barlang tsak valami sziklaszakadás volt, melyet későbbben az egész hegyen keresztül folytattak, hogy a' hegyen való fáradságos utat elkerülnék, 's hihető, hogy az még a' Rómaiak előtt történt. A' köznép Virgiliust Varászlónak tartván, azt hiszi, hogy a' barlang ő általa eredett. Varro, Seneca, Strabo mindnyájan emlékeznek róla. Strabo sok meséket mond felőle, 's valami Marcus Cocceiust teszen Mesterének, de a' kirül a' Historia semmit sem beszéll. A' Nápoli Historia Írók követik Strabót minden fundamentom nélkül.

Seneca azt írja az 57 levelében: Nínts nagyobb tömlöcz ennél, sem sötétebb annak torkánál. Panaszkodik a' nagy porról is, melly abban vagyon, úgy hogy azt gyaníthatni belőle, hogy a' lélek lyukak, mellyekről még Strabo emlékezik, azután bé dugúltak. —

Első Alfontus Király, az Arragoniai Házból, bővítette ezen üreget, és két nagy léleklyukat (szelelő lyukat) tsináltatott rajta. Ötödik Károly idejében, Toledói Péter Vice Királysága alatt ismét bővebbre, 's magasabbra tsináltatott, kövel kirakatott, 's a' lélek lyukak, mellyek a' hegy tetőre nyílnak, tágíttattak.

Hiteles bizonyságúl szolgálnak a' látszó vésőhelyek arra, hogy a' volt emberi kéz

által tsináltatott. Most az üregnek nyílása tsak 50 láb magasságú, széle pedig 30 láb. A' köszirt, mellyből a' hegy áll, erős és szörnyű terhe által fenn áll, a' nélkül, hogy a' földindulás árthatott volna neki.

A' barlang közepén egy kápolna vagyon a' Boldog Szűz tiszteletére. A' járás eszten-dőnként néhányszor kitisztittatik, de a' por miatt még is nagyon alkalmatlan. Mivel be-lől setét vagyon, fáklyákkal szokás belé menni. Mind a' két nyílásánál emberek lak-nak, kik mindég tartanak készen tüzet, 's fenyő fáklyát, a' miért valamit kell fizetni. A' keresztül menés lovon, vagy kotsin, vagy gyalog egész nap tart. Hogy minden rendet-lenség elkerültessék, a' vezető parasztok a l-la montagna, és alla marina szokták kiáltani, hogy tudja kiki, mellyik oldalára tartson a' barlangnak.

Nem meszsze ezen Posilippo Barlangtól vagyon Virgilnek sírja, bal kéz felől S. Marquis kertében egy hegyen, mellyhez nagyon nehéz a' felmenetel.

Természeti Ritkaság.

A' Magyar Kurir közlötte Galántháról azt a' különös történetet, hogy ottan nem rég vadászat közben sárga vad kátsát löttek, mellynek a' fején fekete folt, és hátán feke

te húzás volt. Ezen ritka vízi madár több kezeken megfordulván, végre Gróf Hunyadinál Ürményben a' Bétsi Tsászári Természeti Cabinét Directorának kezébe jutott, 's ez mindjárt kitömette, 's mint eddig ismeretlen ritkaságot Bétsbe vitte.

M e s e.

Télen kedves,
Nyáron redves.
Bár helyét nem másolja.
Olasz nem isméri
De az Orosz kéri
'S boldogságnak gondolja.

Rejtett szó:

Elöl állat, hátul hajlék:
De egymásnak nem szolgál.
Ha Tsikóst, ha Kanászt kérdnék,
Megmondnák mit válaszszál.

J e g y z é s. A' 41-ik Számbeli Rejtett szó: Tol, Lot.

H a s z n o s

M u l a t s á g o k.

(43.)

É l e t i r á s.

Minden Nemzet ditsekedik maga nagy embereiben. Homérnek szülötte földéről hét Város vetekedett valaha; Poussint el akarta pörlení Roma a' Francziáktól. Méltán tekintünk tehát mi is Magyarok a' Nagy Jacquinak élet történetibe, a' ki ha szinte nem volt is Hazánk fia, legalább díszére volt egykor Országunknak, a' mint történetiből ki fog tetszeni. Külömben is pedig tak egy a' Tudománynak ege, mellynek fényes tsillagít az egész föld bámúlja.

Jacquin Miklós József született a' Német Allföldön. Leidában, 1727-dik esztendőben, Februar 16-dik napján. Atyja egy nagy posztó és bársony fabrikának tulajdonosa, minekutána birtokának nagyobb részétől megfosztatott volna a' megtsökkent szerentse által, tsak hamar árván hagyta az ifiát; mellyért ennek a' gyönyörűségből kezdett Tudománypálya ezennel hívatallá, és szükséggé változott. Nagy kedvvel, és szorgalommal tanulta Antverpben a' Rowai és Görög Irókat; Lövében hallgatta a' Philosophiát; szü-

lötte helyén pedig Muschenbroecket a' Physicában. Ezután adta magát az Orvos-Tudományra elsőben ugyan tsák Leidában Gaubius, Bernhard, és Albin alatt; majd azután Rouéban le Cat, 's Parisban több híres Tanítók alatt.

Már Leidában nagy részét szabad idejének a' Fűvészségre (Botanica) fordította, van Royens Adrian útmutatása szerint. egy kedves fiataalkori barátjának, Gronovius Theodornak kedvéért, melly Tudományhoz mind inkább nagyobb kedve gerjedett. A' Tsászári Udvari Orvosnak van Swietennek, boldogult Atyja kedves barátjának barátságos hívására oda hagyta Parist, 's vissza jött Bétsfelé, azért tévén ezen kerülést, hogy út közben is kedvelt Tudományát, a' Fűvészséget üzné. A' Bétsi ezen időtájban állíttatott Orvos iskolában megállapodott, 's folytatta a' Tudományt, mellyet még szükségesnek látott az Orvos-mesterségnek gyakorlására. Már ebben az időben több jeles Tanuló társainak leczkéket adott Hippocratesből, egyéb fennmaradt idejét pedig vagy a' Bétsi hegyeken, vagy a' Schönbrunni kertben fűvészkedésre fordította. Itten volt neki szerentséje I. Ferencz Tsászár isméretségébe jutni, a' kinek kedvébe esvén, előbb a' Schönbrunni nevezetesebb növények Linné szerint (kinek növény alkatját legelől hozta Bétsbe) rendbeszedésökre, majd pedig ennek jelesen végbe vitele után, a'

T sászárnak azon régen feltett szandéka végbe hajtására, hogy a' Schönbrunni kert új növényekkel, 's állatokkal szaporíttatnék, kineveztetett, 's el is küldetett nyugot Indiára, vander Schot Richard ügyes Kertészszel együtt.

Jacquinnak Antillákba utazása, hol fő Tisztséget viselő rokonitól nemes czéljában elősegítettet, ottan jó ideig mulatása; fűvészkedő kitérései; tsodálatos megmenekedése a' sárga hideglelés veszedelméből; Venezuelába, 's Carthagenába menetele; azon titkosok, melly őt óhajtott feltételében, új Spaniának Mexikonak, a' pompás Fő városnak meglátogatásában akadályozta, valamint rövid hadifogsága is mind olyan pontjai az ő életének, mellyeket a' ki helyesen le fog írni, nem csak Jacquin, hanem maga nevét is fenn hagyhatja.

Bétsbe 1759 esztendőnek Juliusában vissza jötte után néhány fűvészkönyv dolgozásra fordította a' nyugalomra adatott időt, melly könyvek közül az úgy neveztetett Historia Stirpium Americanarum munkáját Felséges Jótévőjének, I. Ferencznek ajánlotta. Ezután 4 esztendővel (1763-dikban) Bányás-Tanátsossá, és Chemia, 's Mineralogia Professorává nevezte őt a' Selmeczi Bányász Akademiában Maria Theresia, de a' melly hívataltól félván, hogy németül nem tudna eléggé, vonogatta magát. A' kegyes Fejedelem Aszszony pedig

azt felelé neki egész hízolkedéssel ; egy olyan jó fő, mint nekem ötöt leírták, félesztendő alatt ki tökéletesítheti magát annyira a' német nyelvben, hogy az előtte ismeretes tárgyat el taníthassa ; melly időt neki a' készülésre megengedek. Jacquin eleget tett a' Nagy Fejedelem Aszszony ítéletének, és Selmecezen haszonnal tanított.

Laugier helyett 1768 esztendőben a' Botanica és Chemia Professorává tétetett a' Bétsi Fő Iskolában, a' hol Európának nevezetes Tudósival levelezvén, korán ismeretébe jutott minden újabb felfödözésnek, 's találmánynak. Háza mindenkor Tudóssakkal volt teli, maga pedig mind a' két Tudományban, a' mit tanított, nem tsak jobbító, hanem találó is volt egyszer'smind. Maga Lavoiseir minden új munkáit megküldötte ő neki, 's több leveleiben megtisztelte őt az ő munkáinak hasznos voltokban való részvételének megvallásával. Milyen körülállásokban sok hasznot tett Jacquin az ő új Hazája fabrikáinak, 's kéz műveinek előmenetelőkre is. Fűvész munkáiban, mellyek 30 kötetre mennek, a' legnagyobb pontossággal írja le a' növényeket, úgy hogy azokból a' kezdő sem téveszthetné el a' növény ismertető bélyegét.

II. Leopold reá bizván a' Schönbruni kertre való vigyázást, a' most uralkodó Felségnek kívánságára könnyű volt neki leírni a' kertet, a' melly munka által származott 1797-

től 1804-dikig a' Hortus Schoenbrunnensis, melyet ő Felségének, mint a' Fűvész tudomány kedvellőjének, 's Tudójának ajánlott, 's a' 4-dik kötettel bé rekesztett. Toldalékul adott ahoz 6 tsomót, és az Oxalis nemnek fajtaít, melly a' Botanicának mind eddig legjelesebb egyes iratja (monographum). Nevezetes munkája Jacquinnek az úgy neveztetett Icones plantarum rariorum is.

Jacquinnak sok féle érdemít megjutalmaztatták a' Fejedelmek is: Maria Thérézia nemességet adott neki; II. Jósef kiküldötte fiát a' Status költségén, hogy Tanítónak formáltatnék; II. Ferencz a' 80 esztendőös öreg Szent István Magyar Király rendjébe számlálván, Bárói ranggal örvendeztette meg. A' Fő Iskolának szerentséjére, épen akkor volt annak (1808) Rectora, midőn az ellenség tsupán eránta való tiszteletből minden ragadozástól megtartóztatta magát.

Hogy még a' kellemetesebb Musáknak is kedveltjök volt Jacquin, mutatják több költeményi mind a' Romai nyelven, mind még öregségében is új Hazájának nyelvén. Nagyon szívreható marad örökre az ő hatyúi éneke, melyet utolsó munkája elejébe (über die Befruchtungstheile der Asklepiaden) botsátott. Liuius, és Lucian voltak az ő mulató baráti; kiknek munkáikat, mint egyebeket is, az eredeti nyelveken olvasta.

Mint Atya megérte azt az édes örömet, hogy fiában, ki 1792 esztendő óta Kathedrájában áll, megifjudni látta magát. Meghalt Jacquin a' folyó esztendő Octoberének 26-dikán életének 90-dik esztendejében, 's 8-dik havában.

Természeti Ritkaság.

November 1-ső napján estve (1817) Dr Olberts Bremában egy üstökös tsillagot födözött fel a' kígyó vivőnek nyugoti vállán, Bodénak k és 104 tsillagi között. A' tsillag kitsin, világa meglehetősen eleven, főképen közepén; dereka; 's üstöke nem latszható, hanem ha messze látó tsövön nézetik. Felemelkedése 7 órakor és 14 minutumkor volt 255° 6' éjszaki eltérése 9° 14' Mozgása kelet és dél felé megyen.

Polgári alapisnálkodás.

Nürnbergben, a' mult esztendő Octoberében, a' Királyi Politia által beszédetett alapisnának öszvesége ment 3934 forintra, 35. kr., a' folyó esztendő April havában pedig ugyan ott az útsza Kapitányok által beszerezett gyűjtemény 3737. for. és 55 kr. öszve adva 7672.30 kr pénzre. Ezen summát

fordították 1) Rumford levesre 5972 for. 55. kr. 2) rendkívül való alamisna osztogatásra kész pénzhen 605 for. 3) Krompli bevásárlásra hogy azt a' szükölködőknek oltson eladják 937 for. 41. kr. 4) Külömbféle jó tételkre, 's egyéb köz hasznú munkákra 136 for. 54. kr. mind öszve 7672 for. 30. min feljebb. —

A p r ó s á g o k.

Herculanumból kevéssel ez előtt több egész kenyereket ástak ki, mellyeken a' kenyér-sütőnek nevét még látni lehetett a' mit azoknak mindég bé kellett nyomni a' kenyérbe, hogy az által tudva volna a' lisztnek tulajdonsága, 's minden tsalárdság elkerültetnék. A' konyha edények többnyire mind ezüsből vagynak. —

2). Egy Tudós Bramin, Rommohon Roy à Monthly Magazinnak kiadójához egy rövid kivonáskát küldött Indiából, Angol nyelven valamelly 2000 esztendő Sz. könyvből, hogy megmutatná, hogy a' Bramin Valás épen olly tiszta Egy Istenhivés (Monotheismus) volna valóságában, mint a' kereszténység.

F u r t s a s á g o k.

F o o t é n a k, egy tréfás Szinjátszó. nak fából volt az egyik lába. Egy Karátso..

nyi ünnep töltésre kivitte őt magával egy Lord, falusi jószágába, a' hol a' kevés fűtés miatt Fovténak szobája nagyon hideg volt, a' mi neki éppen nem tetszett. Jó, monda magában, majd megtréfálok a' Lordot. Erre kijelenti a' Lordnak, hogy ő harmadnapra vissza megyen. „Nem tudom Foote, monda a' Lord, mi bajod legyen nálam, hogy három hétre jöttél ki, és már néhány nap múlva vissza készülsz? Talám nem jó a' borom? A' bor jó, felele a' Színjátzó, de félek tőle, hogy ha még néhány napig itt maradok, lábamra nem tudok állani. Ah! azt nem értem, megszóllamlék a' Gazda, hiszem, nem iszunk annyit. Nem az, felele Foote, hanem olly szükséget látok itt a' fára nézve, hogy valóban félnem lehet, ne hogy valamelyik reggel a' lábamat vigyék ki futeni a' Lord inasi.

Rejtettség:

Hajdani Istenség, ma öröm helye: vissza felé mond,
Olly tagodat nevezed, melly nélkül semmire sem mégy.

J e g y z é s. A' 42-ik Számbeli Mese:
Kályha. — Rejtettség: Ló, ól.

H a s z n o s

M u l a t s á g o k.

(44.)

Hetruriai Régiség.

Minerva születése, egy nevezetes czikkelye volt a' régi Mythológiának. Ennek egy szép előadását találjuk egy tsészén, mellyet Gorius képen is előad, 's szóval is le ír.

Ezen mesét a' Hetruskok másképen adják elő, mint a' Görögök: mert Vulkánon kívül, ki Jupiter homlokát fejszéjével nyitja fel, bábáskodó Isten Aszszonyok is vannak körülte. Jupiter itt tsak derékig vagy on mezitelen, alább a' palásttal födözi magát, 's ül a' sugáros felhőben, mint Királyi székben. Jobb kezében menykő vagy on, a' mit a' Hetruriai képekben gyakran találhatni; bal kezében pedig a' Királyi pálcza. Fejéből Minerva a' Böltseségnek, 's minden Mesterségnek Istennéje sisakban, paissal, 's dárdával emelkedik fel, egész dühösséggel, mintha egyenesen harczba menne. Felhő veszi körül ötet is. Öltözete jobb vállán kapottsal foglaltatik öszve. Mellyén nintsen a' Gorgon feje, mellyet Perseus tsak későbbben, az ő segedelmével vágott le.

Jupiternek a' Böltesség szülését két Isten Aszszonyok segítik. Egyik a' ki a' szülöttet elakarja fogni Juno Lucinának látszik, kit a' gyermek szülő aszszonyok háromszor szoktak segítségül híni. (Levánának is hitták a' Rómaiak) vagynak fülön függői, és karkötői is, mellyek a' másiknak nintsenek. A' lábánál egy szép növevény ágatska vagyon.

A' másik Isten Aszszony derekán alul felövedzve, 's öltözetben, fellül mezítelen, keskeny konttyal (diadema) megkoszorúzva, nyakékességben, a' mi a' másiknak nintsen, Venusnak látszik, kinek erejével mindenek születnek, 's teremnek, a' mint Lucrécz mondja. Ezen Isten Aszszony Jupiternek melljét tartja, hogy könnyebben szüljön.

Jelen vagyon ezen tsészén Vulkán is, ki ezen szülésnek tsodálatosságát maga viselétével jelenti; jobb karját felemelte feje felett, bal kezében a' fejszét tartja, mellyel Jupiter fejét felnyitá. Mivel pedig sántának mondták, rövidebb lábával egy kövön áll, hogy teste hibáját elfödözze. Egy fa is vagyon jelen (mellyen Venus galambja ül) a' mit a' művész azért adott a' történethez, mivel a' szülő aszszonyok többnyire fa alatt szoktak lenni, hogy annak gallyait megfogván, erőlködésök könnyebben véghez menjen.

Az egész tsésze egész körületében fa levelekkel vagyon felékesítve, melly talám

születés napján a' Geniusnak tartatandó szent-
ségben használtatott.

A' Könyv-nyomtatás mestersége.

A' folyó Század tökéletesedése annyira vitte a' Tudományokat, hogy még a' köz-
népben is sokat találhatni, a' kik könyve-
ket olvasnak. Úgy látszik mindazáltal, hogy
annyi ezer emberek között, kik könyveket
olvasnak (sőt írnak, 's szerzenek) tsak na-
gyon kevésnek vagy on világos megfogása ar-
ról, mitsoda nagy mesterséggel készül el
egy darab könyvetske, mellyet annyiszor ke-
zeikben tartanak. Nem helytelen tehát ezen
hasznos mesterséget is végig tekinteni.

Minden nyomtató műhelyben két féle
munkások vagynak. Az elsőbb rendűek dol-
goznak a' betűládáknál mellyekből a' betűt
egymás után ki szedik, 's azokból szókat,
a' szókból sorokat, 's a' sorokból lapokat
raknak. Ezen munkások Betűszedők, vagy
Betűrakók (Compositeurs, Sätzer) a' ki sze-
dett lapokat össze rakják ismét, a' mint a-
zok egymás után következnek, egy táblára,
a' lapok közé deszkátskákat tesznek, mellyek
a' könyvnek párkányát (margo) fogják ten-
ni, 's bé zárják azt erősen, hogy a' betűk
ki ne hulljanak. Egy ilyen táblát neveznek
Formának. A' másik rendű Munkások dol-
goznak a' Sajtónál (Presse, prés, tulajdon-
képen nyomtató) a' hol az előre elkészült

papirosra a' fekete festékekkel megvert formák leüttetnek, úgy mindazáltal, hogy a' forma bé lévén zárva itten is, ez ugyan azon helyben marad, a' mint először feltétetett, 's tsak a' papiros fog rajta mindég változtatni.

Bővebben kiterjeszkedve, a' mi a' betű Szedőket illeti, ezek állanak a' Betűládák előtt. (Casse)

Minden Szedő előtt vagyon két betű láda, felső, és alsó (haut de casse, bas de casse) A' felső betű ládában vagynak 98 egyenlő fiókok: jobbra mind hosszában, mind széltében 7. és így $7 \times 7 = 49$. 's ugyan annyi bal kézre, mellyekben az öntött betűk, vonásos, 's pontos betűk. Az alsóbb betű ládában, melly van 54 kissebb, 's nagyobb fiókokra osztva, vagynak a kis betűk. Ezek nintsenek ábcés rendben, mint a' kezdő betűk, hanem a' melly betűk leg többet szükségesek, mint a' magánhangzók, azok a' szedőnek keze alá esnek, hogy könnyen kaphassa. Neveztetnek ezek alsó betűknek, (lettres du bas) mivelhogy a' ládának alsó részén vagynak. A' betűkön kívül ugyan tsak itt vagynak bizonyos kissebb, 's nagyobb figurák, (quadrats, quadratins, kissebb nagyobb négysegek, espaces hézagok) mellyekkel a' sorokat, 's egyéb közöket pótolják. Ezek alacsonyabbak a' betűknél, mert ezeknek nem kell nyomni, hanem tsak a' forma bészárására helyet fogni. —

A' betűkben, mellyek hosszú kocka formák (parallepipeda) három részt különböztetnek meg: a' magasságot, fejtől lábáig a' betűnek; a' vastagságot, melly két betű közé esik: 's így több helyet fog az m, mint az i; és a' tetemességet, vagy a' testet (corps) melly a' betűnek nagysága szerint nagyon különböző: igen apró (la Nompaille) mellynél kisebb nints p. o. =6. Apró betű (Mignone=7). Kis betű (Le petit Texte)=8; középszer betű (Gaillarde)=9; kis Római=10; philosophia betű=11; Cicero betű=12; Szent Ágoston betű=14; Nagy Római=18; kis Parangon=20; Nagy Parangon=22; kis Canon=28; nagy Canon=40. — A' gyöngy betű=4; és a' Parisi vagy Svéd betű=5 többé nintsenek módiban. Nevezetes különbségek az is a' betűknek, hogy némelleyek gömbölyűek, vagy kerekék (Római betűknek mondatnak,) mások pedig soványabbak, balra dültek, vagy futók (Olasz betűknek hívják őket). Ha már a' betűk kiszedettek, úgy hogy az egész tábla, vagy az úgy neveztetett forma bé van rakva egy egész árkust papiros nagysága szerint (akár legyen azon két lap in folio; akár 4 lap in quarto; akár 8 lap in octavo; akár 12 lap in duodecimo 's a' t.) akkor azt a' Szedő maga le nyomja egyszer, 's megküldi a' Jobbítónak (Corrector), ki a' benn maradt hibákat a' papiros szélére kijegyzi; mellyeket a' Szedő megigazít, 's ismét le húzza, és el küldi jobbítani; ha még is volna

hiba, az kijelentetik, a' mit a' Szedő megint megigazít. Többnyire két jobbitás elég, a' mellyen kívül még a' Műhelyben, ha már a' sajtóba le szorították a' formát, mindég bé küldik az első nyomtatványt, a' mit neveznek Revisiónak: még ekkor is lehet igazítani.

Minelutána a' forma készen vagyon, bé veszik azt a' Nyomtatók, kiknek sajtójok nagyon is mesterséges masina; a' mellett már papirosok készen vagyon, nem tsak megfjérítve még eleve, a' mitől a' nyomtatás szépsége igen sokat függ: hanem meg is nedvesítve, hogy az a' festéket bé vegye. Az enyves papiros: posta, 's velin mindég keményebb, nehezebben veszi bé a' betűt, mellyért ha ollyat is kell nyomtatni, valamely könyvből, mindég előre nyomtatják, míg a' betű sem meg nem tompúl, sem öszve nem tapad. A' nyomtató festék készül fekete koromból (bétsi, vagy fenyő 's a' t.) terpentín essenciával, és dió, vagy len olajjal, melly a' főzés által sűrű mézga formává tétetik. Az ilyen sűrű festék egy bőrrel bévont ládátskán el terjesztvén két bőr laptával fel szedetik, mellyekkel a' bé szegezett formát megveregetik, 's a' papirost egy felnyiló tábláján a' sajtónak reá hotsátják, a' sajtót megvonyák, 's azzal a' nyomtatás megesett. Hogy a' munka szaporán menjen, ha 1000 nyomtatvány kelle-ne is, elől tsak egy formát, az az kiter-

jésztett árkusnak tsak egyik oldalát nyomtatják le; ha az meg vagyon, kiveszik a' formát, 's a' papiros másik oldalára eső lapoknak formájokat tsinálják bé, 's ismét lenyomtatják azt is. Minden árkusával a' könyvnek ennyi baj vagyon, de azért annak ára egy forma. Minden külömbség tsak attól függ, hány nyomtatványt akar valaki: 300—500 felül tsak a' papirost 's nyomást kell fizetni; mert a' szedés a' mesterség, nem a' nyomtatás. —

Zsidóság Száma.

Mostanában Párisban Bail Úr a' Zsidóságról kiadott Könyvében azt bizonyítja, hogy az egész föld kerekiségén 6 Milliom 598,000 Zsidó vagyon, úgymint Lengyel Országban (annak felosztása előtt való időt 1772-ik esztendőt vévén) vagyon egy Milliom. — Az Orosz Birodalomban Moldvát és Havas-alföldét (Oláh Ország) hozzá vévén: 200,000. Minden Német nyelven szólló Országokban egyetemben 500,000. Német Alföldön 80,000. Sveczia és Dánia Országokban 5000. Francia Országban 50,000. Angliában (a' hol London Városára 12,000 számláltatik) 50,000. Talián (Olasz) Országban 200,000. Spanyol, és Portugal Országokban 10,000. Éjszaki Amerikai Egyesült Státusokban 3000. Az egész Török Birodalomban, és a' Mahumedánusok közt Asiában, Európában, és Afrikában 4. Milliom. Persiában, és a' többi

Asiai Országokban 50,000. Így tehát öszveségesen 6 Milliom 598,000. De ezen előadásról a' közönséges levelek azt jegyzik meg, hogy valamint a' Könyvben több más hibák is találtatnak: úgy a' Zsidóságnak ezen felszámolásában is nagy a' fogyatkozás; mert őket öszveségesen 7. Milliomra lehet tenni, úgy hogy ezen Summából Lengyel Országgra $\frac{1}{7}$ rész, Német Országgra $\frac{1}{14}$ rész jusson. Figyelmetességet érdemel az, hogy a' föld kerektségén elszórt Izráeliták Amerikába legkevesebben jutottak, hihető azért, mert az Océán nagyobb a' Veres Tengerénél, 's most Mosesek nem igen találkozhatnak közöttök, minekutánna a' Frigynek Szekrényét nem bírják.

M e s e.

Se széle se hossza:

Magában hordozza

Mégis a' kész állatot.

Oldala feneke

Nints, de vagyon széke

Mond meg, mi, ez alkatot?

Rejtett Szó.

Fele földben lappang, fele tested' futja:

Az kemény, de emez folyó élet útja

Egészzen embernek nem kell, de kell fűnek,

Fának és a' kerti minden veteménynek.

Jegyzés. A' 43-ki Rejtettség: Bál, bál, láb.

H a s z n o s M u l a t s á g o k.

(45.)

Rendkívül való Emlékező tehetség.

Az emlékező tehetség egy jeles ajándéka a' Teremtőnek. A' kinek az nagy mértékben jutott, mind magának, mind a' társaságnak mellyben él, sokat használhat általa, 's szerentsés, a' ki azt ki tökéletesíthette ! Tsodáljuk az olyan embert, a' ki a' mit egyszer hallott, vagy olvasott, azonnal elmondja, de a' mit tsupa gyakorlás által is megnyerhet valaki. Ennél több az, a' mit közönségesen szörnyű emlékező tehetségnek (*memoria portentosa*) szoktak nevezni. Ilyen volt Cyrusnak, Persa Királynak; Hadrián Római Tsászárnak; 's az Afrikai Scipiónak, kik egész táboraikat néven szóllongatták, 's Vitézeik nevöket tsak egyszer sem hibázták el. VI. Clemens Pápáról tudva vagyon, hogy a' mit olvasott, vagy hallott, soha sem feledte el, melly rendkívül való erejét az emlékező tehetségnek, a' mint beszélik, a' tarkóján esett ütésre kapta. J. Caesar 5—6 levelet diktált egyszerre Diákjainak, 's még azon kívül maga is írt. Ezen histó-

riák szinte hihetetlenek volnának, hanem ha az újabb időből is volnának reá példák.

Az öregebbik Marcel, ki a' múlt Század végén élt Parisban, tíz személyekkel íratott egyszerre, kiknek 6—7 különböző nyelveken fontos dolgokat diktált. Egyszer egy egész Batalion Katonaság nevét elolvastatta maga előtt 's akkor előszóllíta minden legényt maga nevén helyéből, a' nélkül, hogy tsak egyet is eltévesztett volna. Szörnyű emlékezetében 36 tagból álló sorszámot minden hiba nélkül ki dolgozott.

Turinban élt egy Sachieri nevű Tudós, ki akármelly prédikátziót el mondott egy hallásra minden botlás nélkül. Egyszerre három személlyel Sachot tudott játszani, ám- bár nem is nézett arra; elég volt neki, ha megbízottja megmondá, mitsoda követ húzott legyen ki vetekedő társa, hogy megparantsolhassa, mit kelljen annak ellenébe tenni. Még az alatt mulatott is a' társasággal, és tudta minden menéseit, sőt azokat is, mellyeket vetekedő társai tettek egymás után.

Abban az időben, midőn Voltaire II. Fridrik Burkus Királynak Udvarában volt, egy Angol is megérkezett oda, kinek olly szörnyű emlékezete volt, hogy a' mit elolvastak, vagy mondtak előtte, bár mi hosszú volt is az, minden szó vagy kifejezés eltévesztése nélkül el tudta mondani. A' Király magához hívatta őtet, 's próbára tévén elbámúlt tehetségén. Épen ekkor izené Vol-

taire a' Királynak, hogy egy új költeményt kívánna előtte fel olvasni. A' Király elfogadta a' kérést, de egyszer'smint feltette magában, hogy Voltairt megtréfálná. El bújtatá azért az Angolt a' szobában, megparantsolván neki, hogy jól reá figyelmezne arra, a' mit Voltaire olvasand. Voltaire megérkezett, 's olvasta a' költeményt egész indulattal, hogy a' Királyt is megindítaná; de ez egészen hidegen maradt ennek olvasása alatt. Voltaire elvégezte az olvasást, 's kérdé a' Királyt, mit ítélne a' munka felől? mellyre Fridrik: Én úgy tapasztalom, úgy mond, hogy te bizonyos idő óta idegen munkákkal akarsz fel-lépni, mellyeket magadéinak adsz ki. Olly vakmerőséget nem tettem fel bened, mellyért evvel sem vagyok megelégedve. Voltaire meghökkent ezen szemre hányáson, 's esküvék mindenre, a' mit szentnek ismér, hogy azt meg nem érdemli, 's hogy a' Király vele méltatlanságot tselekszik. Eh! monda a' Király, megbizonyítom mindjárt, hogy nekem igazam vagyon. A' melly verseket nekem felolvasál, azok egy Angoléli. Voltaire ez ellen még tüzesebben védelmezte magát, 's esküvék, hogy a' felolvastatott munka egészen az övé. „Jöjjön elő az Úr, monda a' Király az Olasz fal megett lappangó Angolnak, 's mondja el azokat a' verseket Voltaire Úrnak, mellyeket ő magadéinak fog. Egész hideg vérrel jött elő az Angol, 's elmondá az egész költeményt, mellyet Voltaire felolvasott, úgy hogy tsak

egy ígét sem hagyna ki belőle. „ No hát nintsen e' igazam, monda Voltairnak a' Király. Oh egek! felkiálta Voltaire, nintsen e' többé egy mennykövetek, hogy ezt a' gonoszt agyon tsapjátok, ki az én verseimet magának tulajdonítja? Varázslás az egész dolog, melly engem ilyen kétségbe hoz. A' Király édeset nevetett ezen jelenésen, 's megjutalmazta az Angolt, hogy neki ilyen örömet szerzett.

Kanton, Chinának egyik fő Városa.

Kanton fekszik a' Tigris folyó víz mellett, 30 mértföldre a' tengerparttól, 's háromra Vamputól. Az imitt amott elszórt víz tsatornák egészen a' tengerig néhány ezer apró szigeteket formálnak. A' Város igen nagy, de rosszszúl vagyon épülve: az útszák szorosak, tisztátlanok, 's nem sinórmérték szerint, mint némellyek mondják. Az olyan rendesség a' Chinai babonás Karakterrel meg nem egyezne. Vagynak mindazáltal benne így is néhányak, mint p. o. a' kereskedő útsza, mellyet az Europaiak Porcellán útszának hívnak, 's a' Sapka tsinálók útszajok. Ezen útszákban árúlnak a' Chinaiak magok is nappal, de ott épen nem laknak familiástól, mivel azt hiszik, hogy az ilyen külföldi módira épült lakhelyek szerentsétlenné

tennék a' lakosakat. A' többi útszák nagyon izetlen egyenetlenséget mutatnak, mivelhogy minden gazda legalább egy két lábbal kijebb téteti a' házat, hogy több szerentséje legyen, mint szomszédjának. Az aranyos oszlopok helyett, mellyeket Patér le Comte leírt, két goromba munkájú barnára festett karókat láthatni, mellyek egy kis fahéjjazatot tartanak egy kalmárbolt előtt. A' Váras több szállásokra vagyon felosztva, mellyek egymástól nyomorúlt palánkokkal vagynak elválasztva, 's kapuik minden este 9. 10 órakor bezáratnak. Ezen időtől fogva minden ki 's bójárás tilalmas, 's nagyon ismeretesnek kell lenni az embernek, hogy kedvéért egy kaput felnyissanak. Ha valami Europai ember ki akarna menni a' Váras elejébe, az utolsó kerítésnél egy katonát adnak mellé kísérel, a' ki reá vigyázzon. Ugyan ezen katona fogja őtet védni is a' köznépnek, főképen a' gyermekeknek tsúfolódásaiktól, ha visszatértökben tőle, ajándékot kap. A' házak 5—6 tsűrforma hajlékokból állnak, egyik a' másik megett, nagy udvarok által elválasztva, mellyeknek kapuik kerekék. Az aszszonyoknak különös lakhelyök vagyon. Minden ház igen nagy helyet fog el, úgy hogy egy olly nagy Chinai Várasban, mint Páris soha sinsz több 100,000 lakosnál.

Nyakbakötő (Amuletom).

A' második században a' Gnosticusok, Basilidianusok, és Valentiniánusok öszve ke-

vervén az igaz Isten tiszteletével az Egyiptomi, Görög, 's Római mythológiát, többféle babonáságot üzték. Azok között nevezetes azon szokások, hogy bizonyos drága követekre (Jaspisra, Azúrra, Achatra, egyiptomi márványra, Amethystusra, 's a' t.) bizonyos figurákat, vagy felülírásokat metszettek, 's azokat mellybetegség, hideglelés, 's aszszonymeddőség ellen, mint hatalmas szereket úgy osztogatták. Elterjedt ezen babona Franczia, Spanyol, Olasz országban, 's tsak nem mindenütt egész Európában. A' felülírások voltak IAO (melly annyit tett mint IEHOVA) SABAOTH, ADONAI, 's majd minden kövön ABRAXAS (melly költött szó) Hét rendre lehet osztani: 1) Kakasfejes Abraxák ember karokkal, 's lábakkal; a' hol a' Kakas a' Napnak jegyképe; 2) Oroszlános Abraxák talám ebből a' mondásból: Vicit leo de tribu Judae; 3) Serapis Abraxák vagy tsak írással εἰς θεὸς Σεραπίς (vnus Jupiter Serapis); vagy festve a' Cerberussal együtt, a' hol egy példán ez va-gyon írva: διακύλασσε, (custodi me) melly-ből világos, hogy az prophylacterion volt legyen. 4) Anubis, Sphinx, majom Abraxák. Egy ilyen példán ezt olvashatni: HON. PATR. BIB: mellyet Molinetus így tolmátsol: Honori Patris Biberi (vagy Liberi); 5) Ember Abraxák, mellyeken szárnyatlan, 's szárnyas emberek vagynak; 6) Felülírá-sos Abraxák, mellyeknek mind két oldalai-

kon tsupa betük vagyak p. o.: IAO, AB-
RACAC ΑΔΩΝΑΙ, ATION ONOMA, ΔΕ-
ΞΙΑΙ ΔΥΝΑΜΕΙC ΦΥΛΑΞΑΤΕ ΟΥΕΒΙΑΝ
ΠΑΥΛΕΙΑΝ ΑΠΟΠΑΝΤΟC ΚΑΚΟΥ ΔΑΙ-
ΜΟΝΟC.) vagy Iao Sabaoth, Abrasas san-
ctum nomen, dextrae potestates, seruate vi-
biam Paulinam ab omni prauo Daemone) 7)
ollyan Abraxák, mellyeken szörnyetegek
vagynak, 's írást nem láthatni rajtok. Ugyan
csak a' Basilidganusoktól, 's Gnosticusoktól
származott az úgy neveztetett Abracadabra
is, mellyet különösen a' hideglelés ellen ja-
vallottak, a' mint Quintus Serenus Sammo-
nicus a' következő versekben említi:

„Inscribas chartae, quod dicitur ABPACA-
ΔΑΒΡΑ

Saepius, et subter repetas, sed detrahe
summam,

Et magis atque magis desint elementa figuris
Singula, quae semper rapies, et cetera figes;
Donec in angustum redigatur litera conum:
His lino nexis collum redimire memento. —
Talia languentis conducunt vincula collo,
Lethales abiget miranda potentia morbos.

Az Abracadabra formája tehát oly-
yan volt, mint a' megfordított görög ∇ úgy,
hogy az első sorban az egész szó, tovább
minden sor végén egy betűvel kevesebb,
míg végre csak az A betű maradna.

A' Teve ünnep Persiában.

A' Persáknál egy nagy ünnep az úgy nevezetett Teve ünnep, melyet ők Isák megáldoztatásának emlékezetére üllenek. Mivel ők azt tartják, hogy az Isten tevét, nem kost adott volna Isák helyett. E' végre a' legszebb teve választatik, melly felczifráztatik, 's arany, ezüst pléhekkel bé vonatik, és fényes nappal egy metset elejébe kivitetik. Ekkor a' Király maga, vagy képviselője, minekutána a' Főpap elmondta imádságát, hozzá sujt ahoz egy nyársat, midőn a' teve a' lábára kötözött kötelek által a' földre lerántatik, 's 12 darabra felmetéltetik. Minden czéhnek előljárója egy darabot kap abból, melly bé sózatván félre tétetik, 's tsak esztendő múlva az ilyen ünnepi pompa után vétetik elő, midőn minden Czéh előljárója bé hívja czehéből a' fő embereket vendégségre, mellyben az esztendős tevehús riskásával megfőzve mindenek felett a' legnevezetesebb eledel.

Rejtett Szó.

Testvérek mi hatan sok anyákat gyermeki
jajtól
Megmentünk; ebből három vepsönk lefolyatja
Folyni való szeredet, 's az öt első disze az
észnek.

Jegyzés: A' 44-ik Számbeli Mese:
Tojás. A' Rejtett szó: Gyök, ér, gyökér.

M u l a t s á g o k.

(46.)

Külömbféle Építés módok.

Valamelly épület belső, 's külső részeinek össze alkatasok, 's az abból kitetsző ízlés tsak nem minden népeknél részint a' tartománynak természeti befolyása, részint a' nemzetnek szokása, 's bélyege, leginkább pedig a' ki műveltségnek különböző mértéke szerint nagyon különböző. A' kiműveltségnek történetiből a' következők legnevezetesebbek:

Égyiptomi Építésmód: bélyege erősség és nagyság. Az Égyiptomi Épületek roppant alkotmányok iszonyú kövekből, melyek már magokban is nagyságot, 's együgyűséget mutatnak. Az ilyen épületek elől bámúlással töltik el az embert, de a' melly nem sokáig tart, mivelhogy a' figyelmesnézőnek könnyen szemébe tűnik, hogy az együgyűség nints párosodva avval, a' mit nemesnek nevezünk; hogy a' Nagyság maga egészen durva, 's hogy az ékesség, szépség, 's rendesség mindenütt hibáz.

Görög Építés mód: Egyesít ez magában mindent, a' mi a' szépségre, 's a'

jó ízlésre tartozik, 's bélyege mindenképpen pontosság és rendesség. Nemes együgyűség, méltóságos nagyság tulajdona ugyan minden görög épületben, az együgyűség mindazáltal különösen a' Doriainak. A' Jóniai amannál kellemetesebb, a' Corinthi pedig minden pompát 's gazdagságot össze foglal, valamit a' jó ízlés megenged.

Római Építésmód: Ez a' Görögnek tanítványa, de a' melly a' tökéletességtől el távozott, 's a' szükségeshez sok felesleget kötött, úgy hogy annak szépsége nem a' nemes együgyűségben, 's nagyságban; hanem a' pompában, 's néha a' mesterséggel keresett cifrákban állana.

Gothus Építés mód: Nagyságot mutat ez is, de apró cifraságokkal; pompás és gazdag; de nints benne rendesség, összeegyeztetés, 's közönséges bélyege a' szörnyetes.

Olasz Építés mód, a' mint Palladio, Scamozzi, Vignola, Serlio, 's egyéb mesterek által kiformaltatott, egyesíti a' nagyságot, 's fényességet az együgyűséggel; de a' mellett sok túnyaságot is mutat, melly onnan származott, hogy ezen Építés mód a' mesterségek újonnan születésekkor Római mustrákból, még pedig a' később koriakból vétetett, melly szerint a' Római Épületeknek szépségökkel együtt azoknak egyszerűsmind minden hibáik is bé tsúsztak.

Franczia Építés módnak nints annyi nagysága, együgyűsége, 's bilyege,

valamint a' nemzetnek is: könnyűség, hirtelenség, 's kedvesség. —

Angol Építés mód: formáltatott az Olasz szerint, tsak hogy nem olly túnya, 's pontosságára nézve a' göröghöz hasonlít.

A' Görög Építés mód mind ezek között a' legjobb, 's legjelesebb, mivelhogy legtökéletesebb, úgy hogy annak pontossága mindenütt követést érdemel. Úgy látszik mindazáltal, hogy legjobban illik nagy fényes épületekhez, valamint az Olasz, és Angol palotákhoz, 's nagy lakó helyekhez, midőn ellemben a' francz kis lakó házakhoz legalkalmasabb, 's belsőbb alkatjában valóban méltó a' követésre.

(Stieglitz Encyclopaedie)

A' T s ó k r ó l.

(Gerard szerint.)

A' Görögöknek, 's Rómaiaknak némelly szokásaik nem a' legszebb fényben vagynak a' mai Század előtt, úgy hogy őket vadsággal, 's durvasággal vádoljuk, mikor nem érdemlenék is, sőt mikor épen dicséretet érdemlenek. A' Rómaiak köztárságoknak kezdetében még a' Görögöknél is keményebbek voltak, úgy hogy soha semmi személyes erköltstelenség a' köz nemzeti bélyeget meg nem vesztegethette. A' tsókban ennek egy világos példáját találjuk, annyira, hogy az

a' 'Rómaiakat minden ki művelt Európai nemzetektől egészen megkülömbözteti.

Míg Rómának semmi törvénye sem volt a' nős paráznák ellen, a' közönséges tsókolódásról Róma semmit sem tudott: mert a' tsók tsupán a' törvényes házasság titkaiba tartozott, 's annak volt bírodalmában. Egy ifjú Római polgárról azt írják, hogy halálra kárhoztatott azért, mivelhogy egy Fő Aszszonytságot közhelyen megtsókola. A' legelső megpuhulása a' szorosabb erköltsiségnek abban állott, hogy a' férjek nem általlanák többé feleségeiket jó barátjaik előtt megtsókolni. Ezen szokás elejénten olly különösnek tetszett, hogy annak eredetét több Írók figyelmökre méltóztatnák. Plinius ezt onnan húzza le, hogy a' Római Aszszonyok nagyon szerették a' bort, mellyért a' férjek, midőn feleségeiket meg látogatták, a' tsók által tsak azt akarták megtudni, ha vallyon azok akkor is nem borosok e'? Ha ezen eredet igaz volna, bizonyosan az öreg Cáo volt annak találója mivel ő adja azon tanátsot a' férfiaknak, hogy ezen móddal vizsgálják meg feleségeiknek magok-viseletét. De a' mellett a' régi szoros fenyíték nem könnyen engedett. Cáo Censor korában azért húzáki egy tanácsnak nevét a' Táblából, mivel az leánya előtt néhány meleg tsókot adott Feleségének.

A' tsók ezen népnél egészen az erköltsiségre tartozott, 's úgy nézetett, mint valóságos tisztbéli tselekedet. A' száj tsókolás

tsupán házasok, vagy jegyesek, vagy közeli-
ről való rokonok közt volt szabados. A'
Tsászárok azt vették szokásba, hogy midőn
Rómából kimentek vagy oda vissza érkez-
tek, megtsókolnák a' Tanátsbelieket. Ez ő
előttök bizonyosan azon belső barátságnak,
's bizodalomnak volt jele, mellynek az il-
lyen tiszteletre méltóztattak között egymás
eránt kellett lennie. Suetonius kárhoztatja
Nérót, hogy ezen szokást nem követé.

A' Rómaiak néha kezét is tsókoltak, de
ez ő náluk igen nagy maga megalatsonyitást
jelentett. A' Tsászárok ilyen tisztelettel so-
ha sem illettettek. Még a' legalatsonyabb
szolgai hízellkedés sem szállhatott le annyira.
Némelly kegyetlen Tsászárok témjént éget-
tettek magok tiszteletire, mellyel a' vallást
megtapodták, de az elő ítéletet, 's a' szo-
kás nyakasságát el nem némíthatták. Plutarch
azt beszéli, hogy midőn Cáo visszatért a'
Tartományokból (Prouinciae) mellyeket kór-
mányozott, tolakoktak hozzá az aszszonyok,
hogy neki kezét tsókoljanak. Egy olly nagy
ember virtusának, mint Cáo vala, ez a' leg-
igazabb, 's legfényesebb jutalma, 's meg-
tiszteletése.

Szokásban volt a' Rómaiak között néha
térdet, 's lábat is tsókolni a' Tsászárok alatt;
még pedig úgy hogy, ezt örömeztőbb meg-
tette valaki, mint a' kéz tsókölést, mivel
hogy a'hoz nem kötött hasonló elő ítéle-
tet.

Nem tsak úgy nézték pedig a' Rómaiak a' tsókot , mint különös öszvefügésnek , tiszteletnek , 's házassági nyájasságnak bizonyosságát , hanem még a' Törvényben is különös praerogativát adtak annak , a' mit a' Római Törvénytudók *Jus osculandi* -nak neveztek. Azon törvény szerint , ha a' jegy ajándékok tsókkal erősítették , bár meghalt volna is a' vőlegény az adatott ajándéknak fele a' menyasszszonymál maradt , vagy ha meghalt volna a' menyasszszony annak örökösínél. Némelly Törvényfejtegetők ezt úgy értik , hogy azon jószág a' tsók által megsértetett szüz-szemérmetségnek pótoléka lett volna. De ez nem helyes ! legalább innen nem következnek , hogy ha meghalt a' menyasszszony , vagy neki pótolékra volna szüksége , vagy örökösit illetné a' jószág , még jobban is ellenkezik pedig avval , hogy ezen fejtegetés szerint a' másodszor férjhez ment asszszonyokra épen nem tartozhatnék. Hitelesebb értelem ennél , hogy a' Rómaiak , a' mint mondtuk , úgy nézték a' tsókot , mint a' házassági hűségnek , 's nyájasságnak zálogát , 's jegyét , mellyből következik , hogy a' menyasszszony ha mátkájának ajándékát tsókkal fizeté vissza , már a' házassági kötelességnek egy pontját bétöltötte. Ez ellen nem árt semmit azon ellenvetés , hogy ezen jus szerint a' férfinak is osztozni kellett volna meghalt menyasszszonya jószágában , mert azt minden nemzet megismérte , hogy az asszszony-

nak szemérmessége erősebb törvény a' férfiénál *) Constantinnak ezen törvényét bevette a' bűlts Alphonsus is a' Spanyol törvény könyvbe, melly tulajdonképen nem egyéb a' Római Codex kivonásánál. Vagyon nyoma ugyan ennek a' Francziák között is. Márseilléről mondja Ruste, hogy neki a' mátkája jeles ajándékokat adott a' tőle vett tsóknak pótlására. Bugnon mindazáltal azt írja megavúlt törvényiben: in Gallia oscula non tam caro venduntur. Német Országgra ugyan csak ezt alkalmaztatja egy Német tsókiró. Angliában megsértettnék érzene magát a' szép nem, ha tsókot nem kapna.

A' Rómaiak a' tsókot által vitték a' Valásba is. Azt tartották tudniillik, hogy az ember minden részei más más Istenek alatt volnának: mellyért tsókolák azoknak szemeiket, orrokat, 's füleiket 's a' t. a' mint egy-egyik vagy másik tag állana oltalmokban. Innen, mivel a' tsók egy része volt az isteni tiszteletnek, a' polgári életben is szent volt az mindég. A' mai finomság, 's udvariság eltörlötte ezen törvényt egészen.

Természeti Ritkaság.

A' Düsseldorf tájjékon Novemb. 11-dik napján olyan tsuda állatott fogtak hálóval egy Tóban, a' melly egyszer'smind hal is,

*) Ex osculo, úgymond Kempius, Vir Capit. gaudium, et Sponsa verecundiam.

madár is. — 11 fontot nyom, olyan forma lábai vagynak mint a' Kátsának, de a' mellyek görbék és nem előre, hanem hátra hajlanak; szárnyai 3 Brabánti réf hosszaságúak, farka nints, a' hasa egészen fejer, a' hátán a' bőre aczél kékségű, takaróját se halhéjnak, se tollnak nem mondhatni, a' feje olyan mint a' Mopsz-kutyáé, 3 hüvelyknyi hosszú madár óra vagyon mint a' Snefnek.

M e s e.

Ámbár tisztátalan,
Motskos, és mosdatlan,
Mégis palotákat
Török Moseákat
Tsak vele tisztíthatol.
Bár Zsidó tőle irtószik,
Magyar azért rá vágyódik,
Bátran vele tarthatol.

Rejtett Szó.

Mig hét tagból áll, gyakorolja az Isten is:
Hagyj, el elől, 's ^{Hagyj} az elfajzott rozsosz Em-
berék üzik

Jegyzés. A 43-ik Számbeli Rejtett
szó: Böltső, tső bölts.

H a s z n ó s

M u l a t s á g o k.

(47.)

B a l l e t.

A' Ballet nevét tágabb, és szorosabb értelemben veszik. Közönségesen Balletnek neveznek minden olyan indulatból származott érzeménynak, vagy felgerjedésnek tánczban, vagy jelentő mozdulatokban való előadását, mellynek célja tsupán magának a' táncznak, 's mozdulatnak teljes jó ízlésbeli kiformaltatása, a' melly tekintetben a' Ballet név alatt foglaltatnak az olyan jó kedvnek, 's öröm érzésnek külső test mozgásban való kijelentései is, mellyekkel semmi történet tárgy meg nem felel. Különösen pedig a' Táncz mesterségnek csak azon műveit nevezik Balleteknek, mellyeknek az a' céljuk, hogy valamelly történetnek résztvevő személyi, vagy erköltsi bélyegeket, vagy gondolkozás módokat, vagy érzést, 's indulatot, külső testhordás, vagy táncz által, a' legfőbb jó ízlésbeli kiműveltségben, és szépségben adjanak elő. Ámbár azért Noverre minden tánczot tsupa mulatságnak tart, mellyben semmi határozott történet az úgy nevezetett tsomóval, 's annak megoldásával nints je-

len, úgy látszik, nintsen okunk, hogy ezen név alól az olyan tánczműveket ki rekesz-
szük, mellyekben valamelly nagyobb fogla-
latú, 's külömbféleséggel teljes indulat je-
lentő módon, 's a' legfőbb szépségben raj-
zoltatik. Az ilyeneket a' lantos költemény-
nek hasonlatossága szerint nevezhetni lan-
tos Balleteknek, amazokat pedig mel-
lyekben történet adatik elő, tseleked-
tető (dramaticum) Balleteknek.

A' Ballet akár lantos, akár tselekedtető,
teszi: a' magasabb táncz mesterséget, (Danse
theatrale); az alsóbb Táncz mesterségnek
(Danse de société) pedig tsupán a' társasági
mulatság a' czélja.

A' tselekedtető Balleteket osztják ismét
történetbeliekre, mellyeknek tárgyak
történt dolog a' Historiából (Sándor üthőze-
ti); mesésekre, mellyeknek tárgyak me-
se, vagy mythologiai mende monda (p. o.
Paris ítélete; Venus születése 's a' t.); és
Költeményesekre, mellyek valamelly
költő művét adják elő. Ezekhez tartoznak
a' képes előadások is (Allegoriák).

Közönségesen öt felvonásra osztlik min-
den Ballet, mellyek közül mindenikben há-
rom, hat, kilencz, 's néha tizenkét jelenés
is vagyon. Jelenésnek hívnak a' Balletben
egy, vagy több quadrilleket, mellyekben a'
Tánczolóknak lépéseik, testhordások, 's magok
viselete által a' történetnek reájok tartozó
részét el játszáknak. Meg kell különböztetni

az ilyen jelenést az Operás-Balletnek hasonló részétől, melly itt egész Felvonást tesz.

A' Balletnek megítélésére szükség megtekinteni 1) a' tárgynak megválasztását, ha vallyon alkalmas e' az, hogy a' tánczbéli fordulatokkal kijelentessék; vagyon-e egysége a' történetének, legalább az indulatnak 's érzésnek; szépség 's hihetőség meg vagy-nak e benne? 2) hogyan hajtatik végre a' találmány részeinek intézetök, 's kidolgoz-tatások főképen az indulatnak, 's érzésnek egységéhez képest? 3) kell tekinteni a' fi-gurákra; 4) a mozdulatokra; 5) a' musiká-ra; 6) a' theátrum ékesítésére; 7) a' köl-teményre (Poesis) mellynek itten nints egyéb tiszte, hanem hogy az előadatandó történet-nek első rajzolatját adja.

Minden Ballet fő munkásságának abban kell állni, hogy a' szépnek érzését felébresz-sze, 's a' szívet indíttsa. Ezen tekintetből lehet a' Ballet 1) felséges tárgyú, mil-lyen a' heroico-tragicum 2) egyet-érzés szerint indító; 3) ártatlan, együ-gyű, 4) tréfiás. Alatson tréfák a' főbb táncz mesterséggel nem egyeznek, a' men-nyiben azok a' szépség fő törvényének min-dég ellent mondanak. Innen a' gúnyolódá-soknak (satirae) is nagyon ritkáknak kell lenniök, mivel megalatsonyitják a' művet.

Egyes szaggatott darabkák, mellyekben nints meg, sem a' történetnek, sem az in-

dúlatnak egysége, Balleteknek nem tartat-
hatnak: ámbár nagyon módiban vagyon is
bizonyos táncz sorokat, s rendezet úgy ne-
vezni, a' nélkül hogy benne valami öszve
függés volna. Az ilyeneket többnyire az o-
perának felvonási közé szokták beszúrni, s
nevezik *Divertissemens*, vagy *Fetes*
mester szóval. De a' jó ízlés az ilyenekben
megbotlik, mivel hogy benne semmit sem
talál egyebet annál, hogy a' tánczosok tud-
nak tánczolni.

(Többet láthatni a' Balletről e' két ne-
vezetes könyvekben: *Lettres sur la Danse*
et sur les Ballets par Mr. de Noverre. Lond.
u. Stuttgart 1760 németül Hamburg 1769.
„— *Compan Dictionaire de Danse contenant*
l'histoire, les régles, et les principes de cet
Art, avec des Reflexions critiques, et des
Anecdotes curieuses concernant la Dance
ancienne, et moderne à Paris 1787.)

L a n t

(Lyra)

A' Régieknek annyiféle kézi Musika szer-
számaik voltak, hogy azoknak tsak neveiket
is nehéz volna elő számlálni. A' követke-
zők külömbféle régi könyviróknál legneve-
zetesebbek. *Testudo*, *lyra*, *cithara*, *barby-*
ton, *phorminx*, *psalterium*, *chelys*, *harpa*,

trigonum, sambuca, pectis, phoenix, spadix, lyrophoenicium, clapsiambus, pariambus, iambuca, syndapsus, epigoneum (negyven húrú) monochordon (Arab találmány) trichordon (Assyriai pandura) pentachordon, 's a' t. melyekből alkalmasint ugyan azönegy eszköznek több neve is lehet.

Mi volt legyen a' külömbség a' Lyra, cythara, chelys, psalterium, és harpa között nehéz meghatározni. Hat száz lantot vagy czitarát látunk márvány kő képeken melyeken a' húrok közt által látszó közök vagynak, valamint azon a' Hárfán, melyet Dávid Király kezébe szoktak adni. A' mi a' formát illeti, az többnyire tsak nem azon egy, kivévén a' három szeget, melyet Sponius tett közönségessé, a' mi bizonyosan egy lehetett a' Trigonummal. A' húroknak számok nagyon külömbözött, a' honnan a' monochordon, dichordon, trichordon, tetrachordon (egy két három négy húrú) 's a' t. Az ilyen szerszámokon vagy verő bototskával (plectrum), vagy újjal játszottak,

Azon Lantok közül, melyeket Montfaucon le ír, 's réz táblán előad, nevezetesebbek: Egy 4 húrú lant, mellynek allját egy fekvő ökör, két oldalát pedig két Delfin teszi; egy 7 húrú lant, Virgil szerint az Orpheuséhoz hasonló, mellynek gömbölyű allján a' tsillagzatok ábrázoltatnak; ismét egy 7 húrú lant, melly a' másiknál azért különösebb, hogy húrjai nem hagynak mindeütt szabad közt, hanem a' szerszámnak allja felé egy deszka táblátskán is által men-

nek. A' 10 húrú lant nagy négy szegletű áll-
jával a' régi kép maradványokon leg gyak-
rabban találtatik. Különösebb mind ezeknél
az úgy neveztetett Zacynthi Pythagoras tri-
pusa, melly a' Delphusi Háromlábhoz ha-
sonlított. Ha ez a' földön három lábán meg
állittatott, 's Pythagoras egy széken elejébe
ült, meg lehetett forgatni mind a' három ol-
dalára, a' hol mindenütt másféle húrok vol-
tak, úgy hogy Doriai, Lydiai, és Phrygiai
hangokat adnának. Olly sebességgel tudta
Pythagoras ezen három oldalú lantot maga
előtt forgatni bal kezével, 's verni jobb ke-
zével a' verővel (akármellyik akadt a' verő
alá) hogy a' ki nem látta, tsak hallotta, azt
gondolhatná, hogy három lantosok három
külömbféle módon játszanak. Hoz fel Mont-
faucou egy olyan lantot is, mellynek húrjai
egészen tábla felett vagynak, mint a' mai
czitarákon láthatni, a' mit a' Tudós Blan-
chini a' régiek Chelysöknék tart. Ugyan tsak
Blanchini egy olyan lantban, mellynek húr-
jai négy szegletű rámaikon vagynak, a' Zsi-
dó Nablát akarja megtalálni. Vagyon egy
olyan lant is ezen táblán, a' mit Dávid Hár-
fájának szoktunk nevezni. A' három szegű
lant (Trigonum) lehetett három húrú, de
lehetett sok húrú is, úgy hogy egyiken, a'
melly felhozatik, 35 húrok vagynak. Két
olyan musika-szerszámok is adatnak elő (hon-
nan vette legyen Kircher, nem tudja Mont-
faucou) mellyek a' mi Clavicordiumainkhoz
nagyon hasonlítanak.

A' mi a' régi czimbalmokat (cymbala) illeti, azok két bényomúlt (concavum) edények voltak, melyeket egymáshoz szoktak ütni. Hogy bényomultak, 's üregesek voltak, bizonyítja mind az Alexandriai Clemens (ex cymbalo bibi, ex tympano comedi) mind Ovid, a' ki azt mondja:

„Cymbala pro galeis, pro scutis tympana pulsant.

Tsörgönök (crótala) nevezték az elvágott nádat, melly a' levegőben suhogtatván, süvöltött. Hercules illyennel üzte el Stymphalis tavából a' madarakat. —

H á z i G a z d a s á g.

A' Keményítő tsak nem olyan szükséges házi eszközök az Aszszonyoknak, mint a' szappan. Bár pedig sokan vagynak, a' Magyar Gazd'aszszonyok között, kik ezen magoknak annyira szükséges házi szerket magok készítik, nem leszen minden haszon nélkül, ha nevezetesen a' keményítő készítésnek több módjait megmutatjuk.

1) Legtökéletesebb keményítő (αυλον, nem örléssel vett része a' búzának) a' mi a' búzából készül áztatás által. Nevezetesebb részei a' búza szemnek: a' héjj vagy korpás rész (pellicula): a' mézga (mucilago, colla) a' czúkor és a' keményítő. Az áztatás által el válik a' héjj, 's feloldoztatik a' mézga, és a' czúkor, melyek után hátra marad a' keményítő vastagabb, 's finomabb

formában. (púder is ebből van) De lehet tsinálni keményítőt.

Tengeriből is, (Kukoricza, Török búa) épen azon módon, mint a' búzából: annyiaval mindazáltal ez nehezebb, hogy a' kukoricza keményebb, mellyért több áztatás, és erősebb ki nyomás kell neki. A' kukoricza keményítő nem sokkal alább való a' búa keményítőnél. —

Krompliból is lehet tsinálni. Meg kell tudniillik azt héjjától tisztítani; 's azután megreszelni. A' reszelt kromplira vizet öntenek legalább 6 hüvelyknyi magasságra, 's hagyják tsendesen 24 óráig. Az állott vizet le öntik róla; 's a' vastagabb szálkás, vagy fonalas részeket kivehetni egy késsel. Ismét vizet kell reá önteni, 's azt ismét le önteni, és az elvált fonalas részt kiszedni vagy négy nap. (A' mit leszednek róla, megeszik a' sertések!) Végre a' benn maradt részt elválogatják késsel, 's megszáritják, és akkor kész a' krompli keményítő, mellynek jósága függ a' kromplitól, ha az fejr, és nagyon lisztes.

Rejtett Szó.

Öttel tisztogatok, néggyel felszedve meg-
esznek

Izgágát mutogat három: fordítva repülök.

Jegyzés. A' 46-ik Számbeli Mese:
Disznó: a' Rejtett szó: Igasság, gasság.

H a s z n o s

M u l a t s á g o k.

(48.)

Magyar Nyelv vizsgálódások

a' Magyar Ejtegetésről, különösen az úgy neveztetett Genitivus Esetről.

Tsak nem minden újabb Európai nyelveknek az volt a' szerentsétlenségök, hogy mivel az újabb idők különösen a' régi Római nyelvnek köszönhetik ha nem magát is a' tudományt, legalább a' tudománynak megőrzését, maga a' Római nyelv tsak nem minden élő nyelvnek mértéke, 's törvénye (Canon) leve. Sőt ugyan ez történt egyéb kihalt Napkeleti nyelvekkel is, mellyek közül tsak a' Görögöt említjük. Nevezetesen, a' mi a' szónak ejtegetését (Declinatio) illeti, a' Latánoknak hat ejtéscik (casus) tsak nem minden nyelvbe által vétettek. Úgy tanították ezt a' Görögben még 2—3 tizeddel is ez előtt, pedig a' Görögnek soha sem volt elvevő ejtése; (a' Romainak volt, mert ott egészen különböz az elvevő ejtés az adótól: p. o. Dominae Domina, mulieri muliere); úgy tanították a' Franczok szinte Mozzinig, a' ki megmutogatja, hogy nekik tulajdonképen még tsak ejtegetésök sins; úgy tanították a' Németek, mind addig, míg Adelung

a' nyelvnek philosophiájában jeget nem tör-
ne előttök. Ez volt a' története különösen a'
Magyar Nyelvnek is egészen Révaiig, aki
azt tulajdon természetéből igyekezett kifeje-
getni. Az ő tanítása szerint:

A' *Nominativus*t helyesebben ne-
vezzük *subiectivus*nak, (mint Mozin is ne-
vezi) mivel hogy ez által mindenkor a' be-
szédnek *subiectum*a határoztatik.

A' *Genitivus*t nevezzük *Possessivus*-
nak, ha ugyan ezt ejtésnek lehet hagyni.
Néhány évvel ez előtt nagy újságnak sőt bo-
tránczásnak tetszett sokak előtt, hogy Már-
ton József Úr a' *Genitivus*t egészen elpörlötte
nyelvünkől, holott Révai azt tökéletesen
megvitatta előtte, midőn megmutogatja,
hogy ezen ejtés nem tsak nem szül egyéb
ejtéseket magától, (mint a' *latán bouis*, vagy
itineris) hanem maga is a' *subiectivus*tól szár-
mazik, még pedig a' harmadik személy bir-
tokos névmás ragasztékával (ő p. o. ház ő
a' honnan ház-é). Úgy hogy azt minden e-
gyéb ejtéseken (mint új *subiectivus*t) végig
lehessen ejtegetni. Többet teszen tehát a'
mi *possessivus*unk, mint akár mitsoda úgy
neveztetett *Genitivus* p. o. Adjátok meg a'
Tsászárnak, a' mi a' Tsászáré; *Date* Cae-
sari, *quod* Caesaris suum est. A' Tanítvány
tiszte tanulni, a' Tanítóé tanítani: *Discipuli*
munus est *discere*, *Professoris* suum (mint-
ha a' *munus* megint mondatnék) *docere*.
Mindég kissebb a' mi tehenünk tölgye, mint
a' szomséd Aszszonyé-é. *Minus* esse con-

suerit vber vaccae nostrae, quam vicinae Dominae suae (vaccae) suum (vber). Az én posztómnak szebb színe vagyon, mint az Atyáménak: Pannus meus elegantiozem habet colorem Patris mei suo (panno) 's a' t. A' ki erről bővebben okoskodik, egy szép tulajdonát találja benne nyelvünknek!

A' Dativust hagyta Révai is Dativusnak, mellýnél tsak az érdemel figyelmet, hogy annak formalója-nak (vastagoknál-nak) magának a' személyes névmásnak is Dativust fog tsinalni; mihelyest a' ragasztékos birtokot utána vetjük, p. o. nek-em, nek-ed, nek-i, nek-ünk, nek-tek, nek-ik. Hogyan tehát jobb mondani a' prosodiában nékem e' vagy nekem? bizonyosan az utóbbi. Főképpen, ha azt a' jegyzést tesszük, hogy p. o. néki a' régieknél annyit tett, mint valaki, az az a' né annyit, mint vala mindenütt: néhavalahá; né-hol, vala-hol; né-melly, valamelly (néhai, most is annyit teszen mint valaha i); mellyeket minden hiba nélkül tse-
relgethetni nem tsak versben, hanem folyó beszédben is.

Az Accusativust nevezte Révai Obiectivusnak (Mozin a' Francziában Regimen directumnak) a' név sokkal jobb, a' dolog ugyan az. De még is figyelmet érdemel azon jegyzés, hogy p. o. a' névmásokban néhány-szor ezen ejtésnek formalója (t) megkettőztetik. p. o. öt-et e' helyett öt; ezt-et e' helyett ezt; azt-at e' helyett azt; engemet e' helyett engem; téged-et e' helyett téged,

mellyekből némellyek az egyik, mások a másik formát kárhoztatják : pedig hogy a rövidebb forma jó legyen, minden analogia; a kettőztetett formát pedig ennyi névmás példa ajánlja.

A Vocatiuus maradhat, ámbár Mozin ezt is a Subiectumra viszi. —

Ablatiuus nálunk nints ! mert nekünk minden utóljárónk a subjectiuus után tétetik ember-től, -ről, -nél, -rel, sőt a több tagúaknál marad a subjectiuus a mint vagy p. o. ember mellett, nélkül, által s a t.

U. N. T. L.

Borsod Vármegye ismértetése.

„Ismerjétek meg magatokat” épen olyan bölts tanács egész polgári társaságra nézve, mint az „ismérd meg magadat” egy személyre nézve. Ha valamely Ország nem ismeri erejét, tehetségét, s gazdagságát, szegény a kintsnek közepette is; s ha nem ismeri fogyatkozásait, hibáit, vagy nints semmi előmenetele; vagy, ha vagy, csak a történetnek köszönheti. A Természet annyira beoltotta minden személybe, sőt minden nemzetbe is az önnszeretet ösztönét, hogy méltán el lehessen mondani Protagorással, hogy az ember (egész nemzet is) minden kívülötte valónak mértéke legyen. Ezért csak nem minden tartomány, sőt város is a föld közepére gondolja magát, mint a Görög Delphi. Hogy innen kimehessünk, ismérni kell egész magunkat, mellyért még

a' földírást is tulajdon lakhelyünkön kellene kezdeni.

Magyar Országának ilyen ismértetésére nagyon szép útat mutat Borsod Vármegyének előadatása, melyet Debreczeni Bárany Péter Úr velünk sok hasznos tekintetekben megismértetni kívánt. (Lássd a' Tudományos Gyűjtemény IX. Kötetének 40, 's következő lapjait). Óhajtani kell, hogy illy jeles példát egyéb Vármegyénk is követnének. Borsod Vármegye fekszik a' Tisza melléki kerületben Torna, Abaúj, Zemplén, Heves, és Gömör Vármegyék között. Kiterjedése 62 □ mértföld; melyek közül 14 haszonvehetetlen; a' többi mind haszonvehető. Az 1787-dik esztendei öszveírás szerint (melly Fels. II. Jósef Tsászár parantsolatjából történt). Mezővárosa 10, faluja 166 (most egygyel több) 's Pusztája akkor 23, most 57. Öszlik az egész Vármegye négy Járásokra: a' Miskolczi, Egri, Sz. Péteri, és Szendrői Szolga-Birői Járásra. A' Miskolczi járásban vagyon 4 Mezőváros, 38 falu, 12 pusztá; 14505 Római, 's 3792 Görög Catholicus; 35775 Helvecziai, 1910 Augustana Vallástartó, 359 nem e. Görög, 2154 Zsidó, és így 18808 Keresztény, 708 Zsidó Háznép, mind öszve 48496 lélek. Ezen számolás az 1816-iki Egri Schematismusból, és a' Munkátsi 1814-ikiből vétetett. Az Egri járásban vagyon 2 Mezőváros, 37 falu, 8 pusztá, 26,778 Római 173 Görög Catholicus, 18869 Helvecziai 102 Augustana Vallástartó, 974 Zsidó, 15341 Keresztény,

319 Zsidó Ház nép — mindössze 46896 lélek. A' Sz. Péteri járásban vagyon 1 Mezőváros, 49 falu, 14 pusztá, 15052 Római, 83 Görög Catholicus; 14111 Helvecziai, 100 Augusta-na Vallástartó; 1186 Zsidó. Keresztény ház nép 9782, Zsidó 305, mindössze 30532 lélek. A' Szendrői járásban vagyon 3 Mezőváros, 43 falu, 23 pusztá, 9612 Római, 5442 Görög Catholicus, 12412 Helvecziai, 2014 Augustana Vallástartó, 918 Zsidó, 9826 Keresztény, 306 Zsidó ház nép, mindössze 50,598 lélek. — Ha mind a' négy járást össze vesszük, vagyon az egész Vármegyében 10 Mezőváros, 167 falu, 57 pusztá, 65947 Római, 9490 Görög Catholicus, 81167 Helvecziai, 4126 Augustana Vallástartó, 359 Görög, 5232 Zsidó, 53757 Keresztény, 1728 Zsidó ház nép, 's mindössze 166521 lélek.

Ezen számolásokból Bárány Úr hasonlításokat teszen az 1787 esztendei számolásokkal; hogy tudniillik az egész Vármegye népessége akkor tsak 136,684 lélekből állott, mellyért a' mostani népesség szerint 29637 lélekkel szaporodott, tsak nem ezerrel minden esztendő alatt, Zsidó akkor volt 2273, és így szaporodott 30 esztendő alatt 3028 Zsidó lélekkel. Illy hirtelen Zsidó szaporodásnak okái kerestetnek abban, hogy a' Zsidó Speculans, a' Magyar nem; a' Zsidó sokat ígér a' Földes Úrnak, 's a' mellett maga is boldogulván példájával Lengyelből többet bétsalogat; a' Zsidó a' személyes köz terhek alól pénzzel váltja fel magát; a' Zsidó Kül-

földön többet fizet, 's örömet siet ide, hol kevesebb adója; a' Zsidó nálunk többnyire Árendás, 's mint bötsületes ember a' retten-
tő testi fenyítéktől ment.

Továbbá 30 esztendővel ez előtt jött egy □ mértföldre 2204, most pedig 2082 lélek. — A' Helvetica Vallástartók ezen Vár-
megyében meghaladják 5730 lélekkel a' Ro-
mai, 's Görög Catholicusokat öszveséggel is.
A' nem egyesült Görögök, ámbár a' Megye
népességének $1/463$ részét teszik is, még is
speculatiojok után, Miskolczon a' Megye
közepén a' legszebb házakat, legjobb szőlő-
ket, szántóföldeket, 's réteket birják, 's egy
nemzet sem hághat nyomokba sem pompá-
s, sem az életnek kényére nézve, sőt méltán
feltehetni rólok, hogy ezen maroknyi lélek-
nek crszényében vagyon tsak nem egész
Hegyalljai, Borsodi, Hevesi, Abaúji keres-
kedés haszna.

A' mi haszonvehető földét illeti a' Vár-
megyének, vagyon mind öszve szántófölde
201,330 hold, réte 176048, szőlője 15263,
erdeje 201240, mindöszve 593883 hold. A-
dója az egész Vármegyének hadi Cassába
66336, Házi Cassába 143438, mindöszve
209774.

Innen ismét más fontos egybevetés jön,
hogy tudniillik a' földművelőket úgy vévén
fel mint $3/4$ részét a' népnek, 's ennek mun-
káját a' szántóföldön 3422610, a' réten
2640720, a' szőlőben 369991 fahordásban
2885220, a' közmunkában 30000 napokra
tévén; mind öszve 174741 földművelőnek

volna mindössze 9848541 dolgozó napja, melyből egy személyre 78 gyalog nap esnék egész esztendőn által; maga, 's Földes Ura munkáira pedig maradna 287 napja mindeknek. Ehhez járúl, hogy Gömör Szepes, és Sáros Vármegye béli munkások tavasz kezdettől tsak nem egész őszig Borsodban élösködnek munkáik után, és így a' helybéli földművelők nagyobb részét haszontalanúl henyélik el az esztendőnek, a' honnan nevetlenségek mellett rosz tettekre vetemednek.

Ezen Vármegyében az Urbarialis Classificatio szerint egy egész Paraszt Házhelyhez adatik: Szántó föld 1-ső Classisbeli 26 Hód pr 1000 □ öl; 2-dik Classisbeli 28 Hód pr 1100 □ öl; 3-ik Classisbeli 50 Hód pr 1200 □ öl; 4-dik Classisbeli 32 Hód pr 1300 □ öl. — Rét 1-ső Classis 8 Hód pr 800 □ öl; 2-ik Classisbeli 10 Hód pr 900 □ öl; 3-ik Classisbeli 12 Hód pr 1000 □ öl. Ezekből azok számláltatnak az 1 Classisba, mellyeken mindég; a' másodikba, mellyeken néha; a' harmadikba, mellyeken soha sem terem sarjú.

A' haszonvehető Földek száma vétetett Losonczy János Úrnak József Tsászar alatt ezen Vármegyében volt Calculans Inzszenérnek írásaiból az akkori kimérés szerint. Melly hár mindenütt megvolna!

Rejtett Szó.

Egyenesen mondva a' Vargák szeretik
De vissza fordítva szolgálók viselik.

J e g y z é s. A' 47-iki Rejtettség: Seper, eper, per, repes.

H a s z n o s M u l a t s á g o k.

(49.)

A' P o l y p u s o k.

A' Polypusnak külömbféle fajtái tartoznak azon állatok közé, mellyek a' bõltset, 's a' természet-visgálót bámúlással töltik bé. Lakások ezeknek vagyon a' vízben, a' tavakban, és vízárkokban. Alkatjuk nagyon együgyü, mivel egész testök egyetlen egy üres tsöböl (canalis) áll, melly egyik végén hosszú érö fonalakkal, mint ugyan annyi karokkal vagyon felkészülve, mellyekkel az apró férgeket megfogják, 's szájokhoz viszik. Tulajdonképen nintsen ö nekik sem fejök, sem szívök, sem gyomrok, 's általában semmi nemü belsö részök. A' testalkatnak illy nagy együgyüsege hasonló együgyüset hoz elő az életnek munkásságiban is. Így bár semmi nemzö részei nintsenek is a' Polypusnak, legalább a' mellyeket meg lehetne ismérni, tenyészése rendkívül szapora, és termékeny. Ha szaporítani akar, egy kis kinövés, vagy bimbótska fakad ki testének kölsö színén. Ezen bimbó lassanként feldagad, 's kiterjeszkedik. Nints ebben semmi formátlan kezdet: hanem maga a' Polypus az kis formában, melly annyához olly hasonló,

mint a' tsemete a' törzsökéhez. Azon eledel, melyet az Anya magához veszen, által megyen a' kitsinybe is, 's táplálja azt, egy közös nyíláson, melly tsak akkor dugul bé az anya és a' magzat között, ha a' magzat elegendő nagyságra nevededett, a' midőn az ifjú Polypus elválik anyjától, hogy nemét hasonlóképen szaporítsa. Mivel pedig a' Polypusnak minden ága hajthat bimbókat, megtörténik néha, hogy az ifjú Polypus, minekelőtte elválnék anyjától, maga is szaporítani kezd úgy, hogy ugyan azon egy törzsök Polypus több familiákat foglal magában.

Egy más különössége a' Polypusnak abban áll, hogy ha az, bár millyen arányban is, eldaraboltatik, nem tsak életben marad még azután is, hanem minden darab új állatot formál. Még különösebb tulajdona a' Polypusnak ennél is, hogy, ha szinte kifordítatik is, mint a' keztyű, semmi sérelem nem esik benne ez által is: mert azért eledelt keres ismét, 's minden életmunkássági rendesen mennek. Itt vagyon egy példánk az élet eloszthatására, 's tartósságára. Még a' legapróbb eldarabolás sem fosztja meg ötét az élettől, sőt a' mi más állatot megölne, 's elvesztene, az ő egész nemét szaporítja. Tremblis Úr, ki több próbákat tön a' Polypussal, azt jegyzi meg, hogy annak egyik részét a' másikba lehessen oltani. Két elvágott darabka, ha egymáshoz közelítettik, öszveköti magát egymással, 's egy álattá lesz.

Ezen kétféle tenyészésen kívül még harmadik módon is igyekezik a' Polypus nemét szaporítani, úgymint tojások által. „November 28-dikán 1777-dikeszt. így szól Wagler Udvari Orvos Doktor, egy kellemetes örömet közle velem a' Természet, melly szerint szemmel látó tanújává tett egy Polypus tojással szaporításának. Az ő szülése nagyon együgyű. Meghajtá derekát ívformán, 's kinyomá abból tojásait; néha kinyújtá karjait a' tojás-tartó felé, mintha annak testétől elválását az által akarta volna segíteni”. Ebből meggyőződött az Orvos Úr, hogy a' Polypus maga tojástartóját elsőben tsak kinyomni igyekezik, majd bévonja azt valami mézgával, melly végre a' mellett sokáig mulatozik, 's azután elhagyja azt egészen. Innen tavasszal sok gyenge Polypusokat láthatni, mellyek tojásból, 's nem tsemetéből származnak, mint a' nyáriak.

Az Hetruskok Cosmogoniájok.

Suidas azt beszéli, hogy nemzetének egy tudós Történet-Írójától azt tanulta legyen, hogy a' Teremtő a' régi Böltsék szerint tizenkét ezer esztendőt fordított a' világnak formálására 's megtartására. Az első ezredben teremté Isten az eget és a' földet; a' másodikban a' látható kiterjedtséget (Firmamentum); a' harmadikban a' földgolyóbiának minden vizét; a' negyedikben a' na-

pot, holdat, és tsillagokat; az ötödikben minden állatokat; 's a' hatodikban az embert. A' Világnak hat ezer esztendeig kell tartani, úgy hogy az egész kerület tizenkét ezredet foglaljon magában. Brucker hasonlatosságot talál ezen Cosmogonia, 's a' Stoikusoké között. De őt könnyű megczáfolni. Zeno a' Világ születését így adja elő (lásd a' Laérti Diogenest) „Kezdetben az Isten vízzé változtatá a' materiát, melly az üregben úszkála; 's ezen híg elementomba adá a' magvat, melly a' lejendő szüleményeket előállitná; azután nemzé a' négy elementumokat 's a' t.” Az illyen Világszületés egészen különböz a' Hetruskokétól, mind a' materiában, 's annak kifejtődésében, mind a' teremtésnek rendében, 's időszakasziban.

A' tűz a' Stoikusok szerint fő rúgója a' Világ öszveségének; az hat meg, táplál, 's tart fenn minden testeket, az az életet, 's formát minden dolgoknak. Mind ebből a' Hetruskokéban semmi sints, melly az idő szakaszokat kivévén inkább hasonlít Mózesnek teremtés írásához.

A' Világnak nyolczszor kell elmúlni, 's ugyan annyiszor megújúlni. Minden változás-kor lesznek emberek is, de különbözők. A' nagy esztendőnek zavarodása lenne az új születés tartásának meghatározottatott ideje. A' végén ezen esztendőnek egy tsoda jelené meg a' nagy változást, 's minden teremtetett dolognak elvesztét; azt a' tsodát tsupán a' Hetruskok fogják megérthetni.

Semmi sints közönségesebb a' régieknél, mint a' világnak elmulása, 's újonnan születése. Ezen tudomány hozatott Thraciából, Egyiptomból, és Phoeniciából, 's elterjedt Görög Országban, és Italiában is. Ezen véleményre a' régieknél minden lépten nyomon reá bukkatni. Orpheus, Görög Országnak egy első Theologusa, azt énekelé, hogy egy közönséges tűznek kelljen megemészteni a' materiát, 's hogy annak hamvaiból új világ születnék. Elromlás, újjá születés, özönvíz. 's tűz gyúladás mind olyan igék, melyeket ezerszer találhatni Aristotelesnél, Plutarchnál, a' Laerti Diogenesnél, Philonál, az Alexandriai Clemensnél, 's a' t.

Zenónak Iskolája ezen véleményt nagyon hitelesnek tartotta. A' melly Böltsek a' romlást, 's újonnan születést bévettek; megengedék egyszer'smind a' nagy esztendőnek idő szakaszát is, mellynek vége a' közönséges romlásnak időpontja (Epocha) lenne. Censorin, midőn felhordja több régieknek véleményiket, azt mondja, hogy Aristoteles a' nagy esztendő, vagy igen nagy esztendő alatt azt értette, hogy a' nap, a' hold, és az öt planéták egy olly zavarodást szenvednek, melly szerint mindnyájan azon pontra térnek vissza, a' honnan kijöttek. A' tele ezen esztendőnek az özönvíz, nyara pedig a' világnak megégése. Ugyan tsak Censorin azt állítja, hogy Orpheusnak nagy esztendője húsz ezer esztendő; Cassandráé pedig több három ezer Századnál. A' mi a' He-

truskokat illeti, úgy látszik hogy az ő nagy esztendejök tizenkét ezred, 's az egész világnak tartása nyolcz Nemzetség, vagy kilenczven hat ezer Esztendő. —

A' Régieknek Házi bútýoraik.

A' régieknek háló ágyaik (lecti cubicularis, Cicerónál Cubilia) nagyon együgyűek voltak; későbbben pedig olly pazárlást tettek ezekre is, hogy egész nyoszolyákat ezüstből tsináltatnának, mint Heliogabalusról tudva vagyon. A' Persáknál, Xenophon bizonyosága szerint, az ágy lábak ezüstből voltak, vagy legalább kirakva drága kövekkel, 's felcífrázva elefánt-tsonttal, arannyal, és ezüsttel. Az ágybelieket, mellyeket Galliából hoztak, a' hol azok fejr lenből készítették, Cadurcumnak nevezték. A' nyoszolyák olyan magasak voltak, hogy tsak hágtsálókon lehetett reájok felmenni.

A' székek, a' mint a' márvány képekből láthatni, sok félek voltak: némelylek karosak, mások karatlanok. A' székek Lampridius szerint leginkább arra valók voltak, hogy bennök az Aszszonyok hordoztassanak, 's az ilyenek vagy bőrösök voltak, vagy tsontból valók, elefánt tsonttal, 's ezüsttel ki cífrázva. Polybius szerint egész elefánt tsont székek is voltak, mellyek Romában igen nagy bötsben tartattak. Voltak mindaz-

által ülő székek is, mert bár a' vendégek nyoszolyába fektettek is le az asztalhoz, világos, hogy már Homér idejében, 's ő utána néhány Századdal némelyek úgy is ültek az asztalnál, mint nálunk szokás.

Semmi házi bútorból nem jöttek kezünkbe több maradványok, mint a' Gyertyatartókból, mellyekkel csak nem minden Museum teljese, Haszon vételökre nézve a' Gyertyatartókat Montfaucon három rendre osztja, úgymint Templomiakra, Háziakra, 's temető beliekre. Az első rendbeliektől vette eredetét a' gyertya tartók ünnepek, melly mind Egyiptomban, mind Athenában szentnek tartatott. Az Athenaiak Minervának, főképen pedig Vulkánnak és Prometheusnak ünnepén égettek gyertyát a' Templomokban; a' Rómaiak pedig minden ünnepeken, sőt néha ajtókra, ablakokra, 's élő fákra is égő lámpásokat függesztettek. A' temetőbe tétett métsket, vagy gyertyákat sok Tudósak örökké égőknek tartottak, melly értelmet avval bizonyítanak, hogy több égő métsket találtak némelly újabban esett felásásoknál, mellyek csak akkor aluttak ki, midőn a' külső levegő reájok ment. Ezt Montfaucon nem hiszi, 's méltán nem hiszi! Legnevezetesebb erősségül szokták felhozni Tulliolának, Cicero leányának sírját, melly III. Pálnak idejében ásatott fel. Ezen leánynak még teste, 's haja is épen volt, azt mondják, 's égett mellette a' méts, melly csak akkor alutt ki, mikor a' levegő reá

ment. Ott volt a' fellül irás is TVLLIOLAE FILIAE MEAE, melly világosan azt mutatja, hogy Cicero leánya volt. De Alexander ab Alexandro, ki épen jelen volt Romában ezen alkalommal, világosan megczáfolja ezen egész költeményt.

Egyébaránt a' Gyertyatartók matériá-jokra nézve vagy tserépből, vagy rézből, vagy ezüsből, 's aranyból voltak; formá-jokra nézve pedig nagyon sok féleket találhatni.

Természeti Ritkaság.

Az alatt, míg a' Vesűv 1804 esztendőnek Octoberében meglehetős erővel dühösködött, egy a' Nápoli kikötőben álló angol linea hajó megakarta változtatni helyét. Egy vasmatska olly melegnek találtatott, hogy azt a' hajós legények alig merték illetni. Vallyon nem azt mutatja e' ezen jelenet, hogy a' Vulcánnak egy fő tűz helye a' tenger alatt vagyon?

Mesés Kérdés

Mi tsuda ez: Szarka repül a' Dunán; szalonna függ az állán; hordó bor az oldalán; kutya üll a' farkán? (Ezt szaporán kell kimondani).

Jegyzés. A' mult 48-ik Számbéli Rejtett szó: Sár, melly sok lábbelít ront, és Rás, vagy Rása, melly a' tselédeknek öltözetül szolgál.

H a s z n o s
M u l a t s á g o k.
(50.)

A z á l m o s r a.

Párnán, 's vánkosoikon nyújtódván veszti Gerezdes
Napjait. Ily élet nemde halál maga is?

Stulte, quid est somnus, gelidae nisi mortis imago,
Longa quiescendi tempora fata dabunt.

Ovid.

Magyar Ország Királyi Városinak
némelly jelességeik.

B a k a - b á n y a, Hont Vármegyében, Királyi Város rangra emeltetett I. Leopold által 1686-dik esztendőben; vagyon portája 1. $\frac{2}{4}$; tartozik a' Personalis alá; 's Tisztválasztását tartja minden esztendőben, Február. 2-dikán.

B á r t f a, Sáros Vármegyében, Királyi Várossá tétetett I. Károly által 1324-dikben; vagyon portája 4; tartozik a' Tárnok Mester alá, 's Tisztválasztását tartja minden esztendőben Január 6-dikán.

B a z i n, Pozsony Vármegyében, Királyi Várossá tétetett III. Ferdinánd által 1647-ik esztendőben; vagyon portája 8. $\frac{1}{4}$;

tartozik a' Personalis alá; 's Tiszt választását tartja minden 2 esztendőben April 24 napján.

Béla, Hont Várm. tsekély Város, Lakosi 1500. vagynak, fizet Contr. 861 fl. 2 1/2 xr.

Besztercze-Bánya, Zólyom Vármegyében, Királyi Váróssá tétetett IV Béla által 1225 esztendőben; vagyon portája 12; tartozik a' Personalis alá; 's Tiszt választását tartja minden esztendőben Januar 2 napján.

Breznó-Bánya, Zólyom Vármegyében, Királyi várossá tétetett III. Ferdinánd által 1655 esztendőben; vagyon portája 5; tartozik a' Personalis alá; 's Tisztválasztását tartja minden esztendőben Jan. 2. napján.

Buda, Pest Vármegyében, Királyi Váróssá tétetett IV. Béla által 1244 esztendőben; vagyon portája 52; tartozik a' Tárnok Mester alá, 's Tiszt választását tartja minden esztendőben Apr. 24. napján.

Debreczen, Bihar Vármegyében, Királyi Váróssá tétetett I. Leopold által, 1693 esztendőben; vagyon portája 52 2/4 tartozik a' Tárnok Mester alá; 's Tiszt választását tartja minden esztendőben Januar 2. napján.

Eperjes, Sáros Vármegyében; Királyi Váróssá tétetett I. Lajos által 1374 esztendőben; vagyon portája 9; tartozik a' Tárn. Mest. alá, 's Tisztválasztását tartja minden esztendőben Januar 6 napján.

Esztergom, Eszterg. Vármegyében; Királyi Váróssá tétetett I. József által 1708 esztendőben; vagyon portája 8; és tartozik

a' Person. alá; 's Tiszt választását tartja minden 2 esztendőben April 24 napján.

F e l s ő - B á n y a , Szathmár Vármegyében; vagyon port 9; tartozik a' Personális alá; 's Tiszt. válasz. tartja minden esztendőben Januar. 2 napján.

F e h é r v á r , Fehér Vármegyében, Kir. Várossá tétetett I. Ferdinánd által 1541 eszt. vagyon port. 15; tartozik a' Personális alá; Tiszt választását tartja minden 2. eszt. April. 24 napján.

G y ö r , Győr Vármegyében, Kir. Várossá tétetett M. Theréz. által, 1743 eszt. vagyon port. 18; tartozik a' Tárnok Mester alá; 's Tiszt választását tartja minden eszt. Apr. 24 napján.

K a p r o n c z a , K. Várossá tétetett Bav. Ottó által 1306 eszt. vagyon port. 1; tartozik a' Personális alá, 's Tiszt választását tartja minden eszt. Majus 1-ső napján.

K a s s a , Abaúj Vármegyében, K. Várossá tétetett III. András által 1290. eszt. vagyon portája 14; tartozik a' Tár. Mest. alá; 's Tiszt választását tartja minden eszt. Jan. 6. napján.

K é s m á r k , Szepes Vármegyében, Kir. Várossá tétetett! III. Ferd. által 1655 eszt. vagyon portája 10; tartozik a' Personális alá; 's Tiszt választását tartja minden eszt. Jan. 6 napján.

K i s m a r t o n , Soprony Vármegyében, Kir. Várossá tétetett III. Ferd. által 1649. eszt. vagyon port. 5 2/4; tartozik a' Tárnok

Mester alá; 's Tiszt választását tartja minden esztendőben Jan. 2. napján.

K o m á r o m, Komárom Vármegyében, Kir. Várossá tétetett M. Therézia által 1744 eszt. vagyon port. 10; tartozik a' Tárnok Mester alá; 's Tisztet választ minden esztend. April. 24 napján.

K o r p o n a, Zólyom Várm. K. Várossá tétetett IV. Béla által 1244 eszt. vagyon port. $4\frac{6}{8}$ tartozik a' Tarnok Mester alá, 's Tisztet választ minden eszt. Jan. 2 napján.

K ö r m ö c z B á n y a, Bars Várm. Kir. Várossá tétetett Sz. István által 1000 eszt. vagyon port. 12; tartozik a' Personális alá Tisztet választ minden esztend. Február. 2 napján.

K ö r ö s, (Crisium) azon nevű Vgyében; Kir. Várossá tétetett Zsigmond által 1405 eszt. vagyon port. $7\frac{7}{8}$; tartozik a' Tárn. Mest. alá, 's tisztet választ minden eszt. Novemb. 15 napján.

K ö s z e g, Vas Várm. Kir. Várossá tétetett III. Ferdinánd által 1649 eszt. vagyon port. 10; tartozik a' Tárn. Mest. alá 's Tisztet választ minden eszt. April. 24 napján.

L i b e t B á n y a., Zólyom Várm. Kir. Várossá tétetett I. Lajos által 1379 eszt. vagyon port $12\frac{1}{4}$; tartozik a' Personális alá, 's Tisztet választ minden eszt. Január. 2 napján.

L ő t s e, Szepes Várm. Kir. Várossá tétetett IV. Béla által 1245 eszt. vagyon port.

6 ; tartozik a' Personális alá; 's Tisztet választ minden eszt. Januar. 2. napján.

Modor, Posony Várm. Kir. Várossá tétetett II. Rudolf által 1607 eszt. vagyont. $9\frac{2}{4}$; tartozik a' Tárn. Mest. alá; 's Tisztet választ minden eszt. Jan. 2. napján.

Nagy-Bánya, Szathmár Várm. vagyont. 4; tartozik a' Personális alá; 's Tisztet választ minden eszt. Január 2. napján.

Nagy Szombat, Posony Várm. Kir. Várossá tétetett IV. Béla által 1238 eszt. vagyont. 15; tartozik a' Tárn. Mest. alá; 's Tisztet választ minden eszt. Húsvétnek 2. napján.

Pest, Pest Várm. Kir. Várossá tétetett I. Leopold által 1703 eszt. vagyont. 28; tartozik a' Tárn. Mest. alá; 's tisztet választ minden 2-ik eszt. April. 24. napján.

Péts, Baranya Várm. Kir. Várossá tétetett M. Therézia által 1780 eszt. vagyont. $3\frac{2}{8}$; tartozik a' Tár. Mest. alá, 's Tisztet választ minden 2-dik eszt. November 1-ső napján.

Pozsony, Pozsony Várm. Kir. Várossá tétetett III. András által, 1291 eszt. vagyont. 15; tartozik a' Tár. Mest. alá, 's Tisztet választ minden 2-ik eszt. April. 24. napján.

Ruszt, Soprony Várm. K. Várossá tétetett I. Leopold által 1681 eszt. vagyont. 5, tartozik a' Person. alá; 's Tisztet választ minden eszten. Jan. 6. napján.

Selmecz, Hont Várm. Kir. Várossá tétetett Rudolf által 1572 eszt. vagyon port. 14 $\frac{2}{4}$ tartozik a' Pers. alá, 's Tisztet választ minden eszt. Februar. 2 napján.

Soprony, Soprony Várm. vagyon port. 36 $\frac{2}{4}$ tartozik a' Tár. Mest. alá; 's Tisztet választ minden 2-dik eszt. April. 24 napján.

Szabadka, vagy Sz. Maria (Theresiopolis) Báts Vgyében portája 16. Kir. Várossá lett 1779 M. Ther. alatt. Tárnok Mester alá tartozik. Tisztet választ esztendőnként.

Szokolcza, Nyitra Várm. Kir. Várossá tétetett II. Geiza által 1141 eszt., vagyon port. 5; tartozik a' Tár. Mest. alá; 's Tisztet választ minden 2 eszt. April. 24 napján.

Szathmár-Németi, Szathmár Várm. Kir. Várossá tétetett VI. Károly által 1715 eszt. vagyon portája 8; tartozik a' Tár. Mest. alá; 's Tisztet választ minden eszt. Januar. 2 napján.

Szeged, Tsongrád Várm. Kir. Várossá tétetett VI. Károly által, 1715 eszt. vagyon port 22 $\frac{6}{8}$; tartozik a' Tár. Mest. alá, 's Tisztet választ minden 2-ik eszt. Apr. 24 napján.

Sz. György, Posony Várm. Kir. Várossá tétetett III. Ferd. által 1647 eszt. vagyon port. 5; tartozik a' Personál alá; 's Tisztet választ minden 2 eszt. Apr. 24 napján.

Temesvár, Azon nevű Vármegyében. Talán még 1315 táján Királyi Város lett I.

Károly alatt. Portája $17 \frac{3}{8}$ Tárnok Mester alatt vagyon. Tiszteket választ esztendőnként.

Trentsin, Trentsin Várm. Kir. Várossá tétetett Zsigmond által 1412 eszt. vagyon port. 3; tartozik a' Personál alá; 's Tiszteket választ minden eszt. Decemb. 27 napján.

Új Bányá, Bars Várm. Kir. Várossá tétetett I. Lajos által 1555 eszt. vagyon port. 2; tartozik a' Pers. alá; 's Tisztet választ minden eszt. Febr. 2 napján.

Új-Vidék, Báts Várm. Kir. Várossá tétetett Már. Therézia által 1748 eszt. vagyon port. 10; tartozik a' Tárn. Mest. alá; 's Tisztet választ minden 2 eszt. Apr. 24 napján.

Varasd, Kir. Várossá tétetett II. András által 1209 eszt. vagyon port. $2 \frac{3}{8}$; tartozik a' Personál alá; 's Tisztet választ minden eszt. Majus 1. napján.

Zágráb, Azon nevű Vgyében Kir. Várossá tétetett IV. Béla által 1242 eszt. vagyon port. $1 \frac{3}{8}$; tartozik a' Tárn. Mest. alá, 's Tisztet választ minden eszt. Feb. 3 napján.

Zólyom, Zólyom Várm. Kir. Várossá tétetett I. Lajos által 1342 eszt. vagyon port. $3 \frac{2}{4}$; tartozik a' Personális alá, 's Tisztet választ minden eszt. Január. 2 napján.

Zombor, Báts Várm. Kir. Várossá tétetett Már. Therézia által 1749 eszt. vagyon port. 13; tartozik a' Tárn. Mest. alá, 's Tisztet választ minden 2 esztendőben, Apr. 24 napján.

A p r ó T ö r t é n e t e k.

Hogyan vehetett az Úr 90 esztendőskorában 16 esztendőös leánykát feleségül? kérdé valaki Dorat Franczia költőt. „Ez ugyan nagy Licentia Poëtica, mondá Dorat: de azért a' versben nem lesz hiba.

Granton Uregy Udvari Bolondot tartott, Kérdé egy nagy tekintetű Anglus az embert ki bolondja volna? Én Granton Úré vagyok felele az ember, de hát az Úr kié?

Sok esztendőkkal ez előtt egy valaki, a' ki magát meg nem nevezé, egy értekezést írt arról: ha lehetne é az embernek fő nélkül gondolkodni? — Kästner a' kezébe vévén a' könyvet, minekutánna azt végig forgatá, így szóllott: Legalább megmutatta a' szerző, hogy fő nélkül lehet írni.

M e s e.

Széllal béllett a' bundája,
Kitsütsörödött a' szája.

Ha lelke kimegy belőle,
Nem hal ő meg, ne félj tőle.
Te új lelket önthetsz belé,
'S szóllíthatod mindenfelé.

J e g y z é s. A' 49-iki Mesés Kérdés magában foglalja a' feleletet; mert minden rész úgy vagyon, mint ott kimondatik.

H a s z n o s M u l a t s á g o k.

(51.)

H á z i S z e n t ' Ü n n e p e

a' Napkeleti Ecclesia' Fijainál.

Midőn még a' Kereszténység' a' Pogá-
nyok' üldözetének ki vala tévé, midőn még
tsak titkon, tsak magános helyeken gyűlkezett
egygyüvé; akkor, a' szoros ösztetartás' és
szeretet' idején találta fel ama vendégséget,
mellyet görögül Agapénak, vagy is szeretet'
vendégségének nevezett. Idő jártával sza-
badabbá lévén a' Kereszténység, megszűnt
olly erősen szítani egymáshoz, és sok olly
ájtatos szokásokat, mellyeket Ecclesián kí-
vül is a' keresztényi szeretet hozott be, el-
hagyogatni indúlt. Ezeknek azonban betsét
részszerint az Ecclesia' Történeteit írók,
részszerint a' firúl fira által származott szo-
kás fenttartották.

Illyen egy szent szokás többi között ma-
radtt meg mind e' mai napig a' napkeleti
Ecclesiának, főképpen Serbus fijainál, az
úgy nevezett Házi Szentnek Ünnepé, mel-
lyet Szvecsársztvónak hívnak. Ez abbúl áll:
minden házi Gazda, kinek még szívében az
ájtatosság ég, egy Szentnek, kit az Elei há-

zi Pártfogónak választottak, tiszteletére ünnepet üll. Melly napon megfőzött, dióval és édességekkel fűszerezett Búzáat egy tányérban a' Templomba viszen. Ezt a' Búzáat Kollivónak híjják. Mise után a' templom' közepére tétetik, a' Pap egy imádságot, melly a' keresztényi adakozást és szeretetet emlegeti, felolvassván rá mondja az áldást. Haza viszi azt a' Gazda, asztalára feltéteti, melléje egy ostyát, melly a' Görög Ecclesia' rendtartásából kovászos kenyérként készíttetik, ezen fellül egy üveg bort, és egy viaszgyertyát tétet fel. Ezek az asztalon állanak, míg a' petsenyét fel nem hozzák. Ekkor a' Miséző Pap, a' ki fő vendég, és a' többi atyafiból, Barátokból, és házi szegényekből álló vendégek, felállanak; Füstölőt hoz a' Kántor, meggyújtja a' gyertyát; a' Pap felteszi a' stólat. A' Házi Szentnek énekét, mellyet Tropárnak hívnak, az egész vendégség rá kezdi. A' Pap újra megáldja a' Szentelt Búzáat, a' kenyeret, és bort, és rövid imádság után, mellyben Istentől a' feltetteknek hőségét, az azokkal élőknek pedig egészséget, és békességet kér, kezébe veszi az Ostyát, rajta négyféle vágást teszen; azután ő és a' házi Gazda megtogják, és ketté törik; a' házi Ászszöny veszi a' bort, és az Ostyára tölt belőle. Ekkor a' ketté tört kenyérnek felét a' Pap, másik felét a' Gazda tartja, a' Pap megtsokolja a' Gazda' kezében lévő fel kenyeret; ellenben a' Gazda a' Pap kezében lévőket; azután pedig egy-

mást tsókolják. E' szerint törettetik a' kenyér a' vendégek között is a' fent írt tsokolással. Ennek végével a' Búzából egy egy kanálnyit vesznek, és a' meggyújtott viasz gyertyát egészen az eloszlásig égve hagyván, leülnek. A' Pap tele poharat vesz, úgy a' többi vendég is, és a' Házi Gazdának, 's Gazda-Aszszonyának egészségekért, hosszú életekért rájuk köszönvén felhajtják, és rá kezdik a' Mnogaja Lyétát, (a' mi annyit tesz, mint: „ sok Esztendőkre ”) énekelni.

Mind ezek után petsenyéznek, 's barátságos vígság között, míg kedvek tártja, folytatják a' vendégeskedést: mellynek maradékaiban a' házi Gazda a' betegeket és a' raboskodókat is részesíteni szokta.

K ü l ö m b f é l e m ó d o k

Tenta, rozsa, bor vagy gyümölcs, és zsir motsoknak ruhából, 's papirosból kivételére, Imison' Angol szerint.

(Elements of science and art. Tome II.)

Tenta motskot ruhából, 'papirosból, és fából tsak nem mindenféle savannyal ki lehet venni; de a' sok savannyak között azokat kell választani, mellyek a' motskos matériát nem rontják. Illyen a' sósavany (acidum muriaticum) melly 5—6 annyi vízzel vegyítettetik, 's minden tentát szépen ki viszen. Ennél még alkalmasabbak a' plánta-savanyok, mivelhogy ugyan azt véghez

vihetik, 's a' mellett a' matériában semmi kárt sem okoznak. Ezek között legnevezetesebbek a' sóska savany, a' citrom savany, és a' borkő savany, melyek vízben feloldvasztatván a' legfinomabb materiára is bátran fordíttatnak, 's haszonnal. Tudni kell pedig, hogy ezen külömbféle savany oldozatok, csak az író tentát, nem a' nyomtatót törlik el, a' honnan, ha a' Könyvnek párkánya tentával volna befirkálva, vagy tента petsét esett bele, nem lehet félni, hogy általok a' könyv-textusa is eltöröltetik. A' citrom-lév maga is ki viszi a' tentát (valamint tavasszal a' sóska-lév, 's a' sóska levél) de nem olyan tökéletesen, mint az úgy nevezetett citrom savany (acidum citricum, oxalicum).

Rozsda motsok, ha nem régi ugyan a' mondatott savanyakkal ki mosathatik, de ha sokaig volt a' ruhában, nehezebb kivenni: mert a' vas mennél tovább vagyon a' levegőn, 's mennél többször mosatik a' vízben, annál több savany tárgyat (Oxygenium) veszén magához, és így annál inkább be eszi magát a' matériába, a' midőn azt semmi savannyal ki nem vehetni. De nagyon mód ebben az esetben is, mely által segíteni lehet. Fel kell tudniillik oldoztatni vízben az úgy nevezetett kénmájat (Hepar sulphuris) mely oldozattal a' rozsda motsoknak csak savany-tárgyát veszszük ki, midőn a' hátra maradt rozsdát könnyű kivenni a' mondatott plánta savanyakkal.

Bor, vagy gyümölts motsok. Ennek kivételére legjobb a' savany tárgyas sósavany (acidum oxymuriaticum) melly ezen végre vízzel vegyítettik. Az ilyen vegyítékbe bé lehet mártani a' motskos matériát, mind addig, míg nem annak feltja egészen el enyészik. De ezen módnál meg kell jegyezni, hogy csak fehér gyoltsra; vagy fehér papirosra lehet használni, mert a' savany tárgyas só savany (a' mivel vásznat is szokták fejeíteni) minden színt ki veszen, 's fehérre változtat.

Zsír motskot ki vehetni materiából lúgsónak az oldozatjával; de a' mit vigyázattal kell használni, ne hogy a' matériát is által egye. A' fehér viasz motskát terpetin szeszszel, vagy kénsavanyas aetherrel lehet ki venni. Könyvből, 's papirosból kivenni a' zsírt nagyobb mesterséggel esik. Erre a' végre meg kell melegíteni a' zsíros papirost egy kevésbé (akár faggyú, akár viasz, akár olaj volna benne) midőn ha arra tiszta itató papirost borítasz, nagyon sok zsírt ki lehet szedni. Ekkor egy etsetet kell mártani a' fel forralt terpetin olajba (hidegen keveset ér) mellyel a' papirosnak, a' mit szinte úgy melegen kell tartani, meg kell húzogatni mind a' két oldalát. Meddig kelljen ezt tsinálni a' zsírnak, vagy a' papirosnak vastagsága mutatja meg. Ha már a' zsír kivétt, vissza lehet adni a' papirosnak volt fejeiséget is a' következő módon.

Bé márt az ember egy másik etsetet nagyon megtisztált borszeszbe (spiritus vini rectificatissimus) és avval meghúzogatja a' motsok helyét, mindenütt a' szélek felé is, hogy minden motsok ki menjen. Ha ez pontosan, 's vigyázattal tétetik, el fog enyészni egészen minden motsok, 's megtejéredik a' motsok helye, mint volt az előtt. Melly módnak azon jelessége is vagyon, hogy ha a' papiroson írás, vagy nyomtatás volna, a' betűk épségben maradnak.

Természeti Ritkaságok.

Koppenhágában (Dániában) egy olyan 19 esztendőös Oldenburgi leányt mutatnak most, a' ki 400 fontot nyom, és 6 lábnyi magasságú. Már négy esztendőös korában 150, hét esztendőös korában pedig 200 fontnyi volt. Nagyon keveset eszik, de inni megiszik minden nap 8 pint vizet. —

Szabolts Vármegyében, Oroson Folyo esztendő Septemberének 5 napján egy Földes Uraságnak Udvarába kétszeresen tsapott bé a' mennykő. Ezek közül az egyik magát a' Földes Urat, benn a' szobában érdekllette, ruháját róla leszaggatta, magát a' karszékből kiejtette, haját, 's félbajúszát leperzselt.

te, és körül a' nyakán a' bőrt pántlika formán megpergélte. Az Úrnak nintsen semmi baja, sőt a' történet előtt akadozó nyelve azóta folyvást beszéll. A' másik mennykő a' pajtát elégette.

Soroksárott Pest Vármegyében egy szegény paraszt aszszony a' folyó hónapnak 16-dik napját követő éjjel három gyermeket szült el szerentsésen. A' gyermekek, egy fiú és két leány, épek minden tagjaikban, 's életben vagynak mind. Az anya friss, egészségben vagyon, pedig a' mi különösebb, künn a' pusztában szült, minden baba segítség nélkül. Ugyan csak itt 1814-dik esztendőben egy kosár-fonó feleségének is három gyermeke született egyszerre, kik fél esztendeig éltek, de utóbb egy más után mind meghaltak. Az anyjok ezeknek, ki még most is él, azóta is ép gyermekeket szült.

Virginiából így írtak 1804-dikben, Június 14-dik napján: Tíz nap óta nehéz füstköd veszen körül bennünket, és épen ma vettem tudósítást Kentuckyból, hogy a' Clink hegye 50 lábnyi mélységre sippadt le, melyre egész füst felleg jött ki belőle, úgy hogy 20 Angol mértföldre lakók alig láttak 20 lábnyinál tovább. Azt gondolják, hogy azon köszén gyűladt volna meg, mely a' hegyben találtatik.

Elmés maga feltalálás.

Gonelle Machésnek a' Feleségét nagyon megharagította. Az Aszszony meghatározta magában, hogy bosszút állna érette, melyért öszve hívatott nagyon sok fejer személyeket, 's bé szállította őket erős ütlekekkel felfegyverkezve egy szobába, hogy ha Gonelle jönne, mennének reá, 's ütögetnék meg, a' hogy tudják. Igérték mindnyájan kész szolgálatjokat.

Ezennel el küldte az Aszszonyság Gonelleért; ki mihelyest bé lépett a' házba, 's meg látá a' fegyveres Ármádát, gyanítá, hogy az ő ellene készült. Szívesen alájavetem magamat, úgymond, minden fenytéknek, tsak azt az egyetlen kegyelmet kérem, hogy az kezdje rajtam a' verést a' kit én legtöbbször tsókoltam.

Mindnyájan megzavarodtak, 's elbámúlva néztek egy másra: Gonelle pedig használá a' pillantatot, 's el osonta szerentsésen az ütlek elöl.

Rejtett Szó.

Hármával kenyerem keresem; három farag
és fúr;

Kettő megvonván sok Héróst sirba bocsátott;
A' nyolczat ha veszem, leszsz egygy örven-
detes Innep.

Jegyzés. Az 50-ik Számbeli Mese:
Duda.

M u t a t ó T á b l a

a' Hasznos Mulatságokhoz.

I. A' Magyar Nyelv.

	lap
a) Énekek (Dalok)	
Gyermekek a' Pataknál (Schiller után)	25
Ha tudnád Angyalom (Tancredi notája)	97
Nemorin éneke (Floriánból)	41
Örömmim oda vannak (Dahin sind)	57
Óhajtas	411
b) Könyv.	
Magyar Horác (Virág)	1
c) Régiség.	
Zsoltár LXXXIII.	219
d) Viszsgálódások a' nyelvben.	
Ejtegetés (Declinatio)	379
Fiam é vagy Fijam.	221
T. Kazinczy Úr észrevételi, azokra való észrevételekkel.	275
Lakodalom mit tett hajdan.	221
Szép hangzás ront, 's elnézzük.	279
Szokás nyelv - bíró nem lehet.	277
Jóság valaha virtust tett.	220

II. Szép Mesterségek.

Ékesen szóllás (az Egyházi)	283
Építés — módok.	363
Hiero Király palota - hajója.	123
Indiai Templomok.	146
Jupiter Capitoliumi Temploma.	351

	lap
Hang mesterség (musika)	
Apollonicon (musika szerszám)	257
Lant (lyra)	374
Képkalkotás — faragás. (Statuaria)	
Belvedéri Apolló	281
Hetruriai edények	101
Képfaragók, az újak.	316
Urna - egy szép Epitaphiummal.	123
Képfestés, írás.	
Békejovai Medicis Mária alatt. (R.)	204
Diogén a' lámpással. (R.)	144
Flamandi iskola.	129
Gyermekek hogyan tanálhatják (Genli)	65
Medicis Mária gyermekszülése (R.)	181
— — neveltetése. (R.)	137
Rubens élete.	136
— Felesége, 's gyermeki.	145
Jegyképeik tartományoknak, városoknak, 's folyóknak.	191
Kép metszés, betűmetszés, rakás.	
Homér Iliása drága kövekből kirakva	123
Kertészség. Denknighi Allegoriás Kert.	121
Költés. (Poésis.)	
Aenigma. mi legyen?	152
Elegia. szomorkodás a' sirhalmok között	259
Enekek. 25. 41. 57.	97
— Kar ének F. Ferdinand Herzeghez.	227
Epigramma. az álmosra 395. a' képiró és gúnyoló 105. képmutató.	139
Epitaphium diákul egy urnán,	124
— magyarul.	216
Erni kell a' költésben is.	135
Hetruskok poétai maradványok.	327
Odák Hermine halálára. Altaeusi	203
Pindari 195. Sapphói	299
Rondeau, és Triolet.	160

	1ap
Sonetto (Hermine halálára)	243
Tisztelet (Vers) Hermine halálára)	211
Triolet mi az, 's példa reá	160
egy Triolet a' Jegy - gyűrűhöz.	259
Vers Berzsenyihez.	177
— F. Aszszonyunk Kolosvári bölts mondásáról.	235
Mythologia. Egyiptomi, 's Görög.	26
Aranyásó Hangyák Persiában.	23
Aspalis története.	315
Griffmadarak Persiában.	23
Minerva születése.	347
Nereisek Olisippóban. (Lizabonában)	31
Oltárok a' régieknél.	81
Triton Olisippóban.	31
Jupiter ünnepe Hetrúriai edényen	191
Vesta Szüzei	169
Virtusok istenesülve.	227
Vizi emberek Gadesnél.	32
Rézremetszés.	
Homér festésihez néhány réztáblák.	236
Táncz, 's testi gyakorlás.	
Ballet.	371
Gymnastica.	89
III. Kézi ('s egyéb hasznos) mesterségek.	
Bélhúr készítés.	38
Czin - munka készítés.	118
Ércz vegyítések.	270
Gyöngy készítés.	9
Késművesség.	213
Könyvnyomtatás története	
Mestersége	323
Puskapor készítés.	131
Salétrom - főzés.	91
Spanyol viasz készítés.	20
Szappany - főzés.	74
Tő tsinálás.	82
Tükör készítés. (üvegből)	42

IV. Házi, 's Mezei Gazdálkodás.

Aratás esős időben.	103
Bort készíteni tejből.	78
Dohánylevelet szárasztani.	295
Dühös eb, 's Farkas marás ellen.	320
Gabonát kiszemelni.	53
Keményítőt tsinálni.	377
Kenyérsütés.	198
Szaporítás.	163
Lisztet javítani.	29
Meleg ágy készítés (közönségesen)	243
— tserből	272
Motskot ki venni ruhából, papirosból.	
Olaj készítés.	70
Palaczkákat kiveszteni a' házból.	63
Szalonnát ki sütni.	29
Szarvas marhának hogyan vagyion több sarja, kaszálás é, vagy lólegelés után.	222
Tetveket galambból kiveszteni.	30
Turó és sajt készítés.	333
Vásznat fejeríteni rövid idő alatt	29
Veteménynek el változása.	286

V. Új Találmányok, 's Felfedözések.

Apollonicon. (musika szerszám)	257
Carro Doctor kénköves pároló ládája	77
Fűrész masina.	124
Gabona kiszemelésre Carrere, és Menzi- es eszközeik	53
Herculanumi kenyér.	345
Márvány, 's új ásvány Elbában.	78
Perpetuum mobile 215. ismét.	254
Pokol masina foganatlsága	116
Repülő masina.	142
Riskása tséplő malom	164
Útazó masina (Drais károly)	124

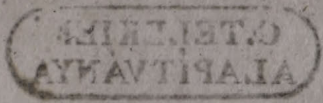
VI. Természeti Tsudák, 's Ritkaságok.

Ai restállatnak vérforgása.	265
Akasztott Feleséget levágott parasztnak Kutyaszáj görtse.	210
Anyai ösztön a' a' fiak eránt.	141
Aszszonyi termékenység példái. ismét	193 4
Bolyongó tűz. (ignis fatuus)	45
Édes vízforrás a' tengerben.	73
Emlékező tehetség 87.	355
Erdő a' föld alatt.	15
Erőnek rendkívül való példái.	293
Fata Morgana Reggionál.	190
Enigal ürege Staffia szigetén.	267
Folyóvíz, mellyben a' vas le nem ül	166
Gyantásság ereje a' növevényeken.	191
Halmadár.	369
Hat újju gyermek	194
Hid Virginiában (természetes)	125
Kátsák kakas apától.	201
Kezetlen ember.	330
Kútviznek tengeri játéka.	86
Kövér Férfi. 329. kövérleány.	—
Liba a' lúdban ki kelve.	259
Lipari szigetek.	252
Lúdtojás két esztendeig a' lúdban.	201
Mammouth (természeti tsuda)	256
Méhmarás ludat vakít 31. lovat öl.	141
Meleg léptsői verőfényen, árnyékon.	217
Mennykő orvosló ereje.	—
Nyavalyák (lelkiek, 's testiek)	—
Pók mestersége.	140
Polypusok.	387
Posilippo barlangja Nápolban.	335
Rajna szakadás.	232
Sárga vadkátsa.	337
Sáskák (hol teremnek)	95
Szaglásnak élessége.	99
Szökő kútak Islandban	148
Terhesség 15 esztendő	194
Tsont hegy Cythéra szigetben.	62

	lap
Tsuka, 267 esztendő.	85
Tüskés ember.	111
Tűz kútfő Niagara folyóban.	139
Vadászat a' Tamási Uradalomban	208
Vaknak története Puisauxban.	165
Vakon születettnek szemfény megjövetele	2
Vesúvnak a' tenger fenékre ható ereje.	394
Üstökös tsillag 1817-dikben.	344

VII. Nemzeti erköltsök, szokások, előmenetek, 's polgári helyheztetések (statistical ismértetések. 's a' t.)

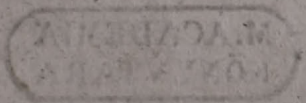
Abipóni nép maga szépítése.	296
Abrasadabra mi volt legyen?	361
Arany és vas Johnson Angol szerint	155
Attila Kardja.	206
Austriai Tsászárság iskolai jó téteményi	292
Bramanok Hitformájok 308. hogy monothetismus	345
Brittanniának 1803-diki népessége	79
Caucasus mellett lakók.	37
Chinai Uraság szolgaság.	292
Erköltsi két fő virtus (Garve)	112
Gyertya tartó Ünnepe a' régiéknél.	393
Hasznos multság Garában.	234
Házi butyorok a' régiéknél.	392
Házi Szent ünnepe	403
Hetruskok Cosmogoniájok.	389
Indiának Hit, 's erköltsi tudománya	238
Indus nyelv, 's írásmód.	23
Ius civitatis et Quiritium.	237
Kanton, Chinának fő Városa.	358
Kelet-Indiának polgári állapotja.	58
Levegői utazás (Blanchárdé)	175
Lopás tiltó törvények a' régiéknél.	135
Magellan útjában jó szívű vadak.	206
Magyar Országi R. Városok.	395
's Borsod Vármegye Statisticája.	382
Német Választó fejedelemségek 1803-dikb.	314
Nürnbergi polgári alapisma.	344
Nyakba kötő (Amuletum) a' régiéknél.	359
Otahajti multság 5.) temetkezés.	17

	lap
Pirenaeus lakói (északon)	48
Serfözöüstök Angliában.	185
Slesiai nemzeti játék.	331
Spártai Nép kimíveltsége 113, erköltsi	300
Szakál némely nemzeteknél.	35
Szarutorony Persiában.	30
Sz. Péter Vára' népessége.	142
Svecziának Statistika állapattja.	307
Teye ünnep Persiában.	362
Tsók a' Rómaiaknál.	365
Tulipán ünnep Constantinápolban.	264
Törökök erköltseik.	36
Zezostri polgári alkatja.	58
Zsidóság száma.	353

VIII. Elmés mondások, Tréfás Történe-
tek ('s Életírások.)

Amazan, napkeleti mese.	49
Angyalom! ha vén aszszony.	120
Aszszonyi nem betse (Holst Amália)	11
Bélyegezett futó katona.	159
Botsánát kerés helytelen mikor?	135
Bourgogni Herczeg nemes lelke.	209
Cabrisnak Római története.	187
Dáma grácia hathatós.	513
Ellenségből többet érni, ha sok.	128
Engliuton Grófné hogy nyeri meg Férje kedvét.	6
Enyim, Tied. (a parókával mutatva)	128
Félni, hogy lábát viszik ki fűteni.	345
Gyertya hamvát venni hol tanulják?	313
Hát az Úr ki bolondja.	402
Heident hogy lehetett le festeni.	274
Inast, 's órát fel kell húzni.	8
Írni lehet fő nélkül.	402
Kutya is megugatja a' rút musikát.	127
Könyv olvasás vakít, szemet nyit.	87
Köszöngetni a' vers olvasás alatt	150
Medicis Mária anyai öröme.	209
Mekkai Arabok a' barátságáról.	21
Mirza, napkeleti történet.	105

G. TELEKIEK ALAPÍTVÁNYA

	lap
Nicolas híres Buvár.	33
Pincze kultsot el nyelte a' madár.	7
Puska történet akár hová bé illik.	7
Rút nevezet a' Dámáknál legnagyobb betstelenség.	87
Szívem is más, lelkem is más.	312
Tehén pör.	150
Tolvaj kutya Londonban.	266
Tűz gyúladásnál egy vastag Úr	40
Vén poétának ifiú feleséget venni licentia poetica.	402
Verni feleséget ebédelőtt, vagy után.	151
Wilkes John tréfája egy fejer hálósapkás Úrral.	209
Örök adós maradni.	312
IX. Mesék , rejtett szavak , 's kérdések.	
Agár drága 24. ágyék 194. apa , kapa 48 árnyék	12
Farkas 250 , feleség. 40. folyó víz 322 , föld 104. fűrés 202.	322
Gomba , gomb. 234. gyertya 112 , gyökér	354
Hamu 294. haris , ris , sir , ir 306. ház 16. hajó 314 , hol legmagasabb a' hegy 24. holló , olló 8. és	266
Kályha. 338. kárpit 314. kerék kérek 298. Kéz , méz , réz 176. kik gazdagok a' szá- molásban , 's szegények erszinyökben? 48. Ki született egyszer , és kétszer halt meg? 24. kút , út 72. Köszén	80
Mag 72. mák 250 manna , anna 274 mé- hés 128.	136
Sár , rás. 386. sás , sas 259. sajtó 151 , seper , eper , per , repes 386. szakáll 159. 167. szél 120. szemfödél 136. szép ép 282. szépség 88. süveg. üveg	226
Tok 56. tol , lot 330. tolvaj 40. torzsa , tor- ma 258. tojás 354. tükör 32. zseb , seb , eb.	64
Vakandok 8. Vér 32. Véték 306. viza.	88

